I. MĂRII

HARTA LEXICALĂ SEMANTICĂ

www.inst-puscariu.ro

« S A P I E N T I A »
(Seria de filologie şi lingvistică)

Carte apărută cu sprijin de la Ministerul Culturii şi Cultelor.

CASA DE EDITURĂ „ATLAS-CLUSIUM“ SRL
(Director general: VALENTIN TAŞCU)
EDITURA „CLUSIUM“
(Director: NICOLAE MOCANU)

ROMÂNIA, 3400 CLUJ-NAPOCA, Piaţa Unirii 1
telefax +40-64-196940
e-mail: clusium@codec.ro

© Editura CLUSIUM, 2002

I. MĂRII

HARTA LEXICALĂ SEMANTICĂ

CLUSIUM
2002

www.inst-puscariu.ro

Redactori: Eugen Beltechi şi Nicolae Mocanu
Coperta: Lucian Andrei

ISBN 973-555-352-X

CUPRINS

În loc de *Introducere* 7

I. Harta lexicală s e m a n t i c ă 12
II. Opoziţia semantico-terminologică: „*os*"/„*sâmbure etc.*" sau *os* = «sâmbure 1»/ *sâmbure etc.* = «sâmbure 2» şi etimologia semnului: *os* „partea tare, lemnoasă, care se găseşte în interiorul unor fructe, protejând sămânţa" ... 73
III. Documentarea „onomasiologică" şi „semasiologică" a gesturilor în *ALR II* 109
IV. Documentarea şi harta lexicală terminologică şi/sau semasiologică în *ALR* şi *NALR* 122

În loc de *Concluzie* 166

Abrevieri bibliografice 171

Indice de autori 184

www.inst-puscariu.ro

• În loc de INTRODUCERE •

Sextil Puşcariu – unul dintre marii lingvişti ai lumii şi, cu certitudine pentru noi, cel mai mare organizator al studierii limbii române – îşi începea minunata *Prezentare* la întâiul volum (dintre cele patru proiectate, dar, din nefericire, numai două realizate) din marea sa sinteză: *Limba română,* cu următoarele fraze:

„Omul de ştiinţă nu trădează bucuros dorinţele care l-au ispitit şi îndoielile care l-au neliniştit la zămislirea unei opere. De aceea, prezentându-şi cartea cetitorului, ţine să-l lămurească de obicei numai asupra ţelurilor urmate şi a metodei întrebuinţate. Totuşi, oricât ar căuta un autor să păstreze o obiectivitate absolută, ceva din sufletul lui străbate totdeauna opera de la un capăt la altul. Aşa fiind, cred că nu trebuie să se ascundă după scrierea sa, n-are de ce să se sfiască să-şi arate atitudinea personală faţă de problemele tratate şi face bine să introducă pe cetitor în atelierul său de cercetător, vorbindu-i şi de luptele sufleteşti prin care a trecut. O asemenea prezentare justifică mai bine metoda aleasă" (Puşcariu 1976/3).

Realist gândit şi frumos scris! Negândind, în prezentarea studiului nostru, o *Introducere* (propriu-zisă), pe de o parte, iar, pe de altă parte, considerând că n-a sosit încă (deşi mai an împlinit-am 60 de ani) momentul „introducerii în atelier", nu vom urma, acum, întru totul înţeleptul şi realistul sfat (chiar dacă, spre exemplu, Dante 1971/198 ne avertiza, aristotelian, că „a vorbi despre tine însuţi pare neîngăduit") al marelui nostru înaintaş, teoretician şi practician în egală măsură, eclecticul = realistul S. Puşcariu. După „scrierea noastră", însă, nici să vrem (deşi, sincer, am dori) nu ne (mai) putem ascunde astăzi.

www.inst-puscariu.ro

Notă. Utilizăm, totdeauna, termenul sau cuvântul *eclectic* **nu** în accepțiunile profund negative pe care, din păcate, ale noastre dicționare (inclusiv normativul DM, devenit, între timp, exclusiv dintr-o perspectivă strict onomasiologică, DEX) le acordă, „senin", atât adjectivului, adeseori substantivizat, *eclectic,* cât și substantivului *eclectism* (ambele, în română, de origine franceză), **ci,** evident, în cele profund pozitive, „elevate" precizează Iorgu Iordan (v. mai jos), accepțiuni din perspectiva cărora, spre exemplu, Maccarone 1930/6 îl consideră, pe bună dreptate, pe Antoine Meillet ca fiind „cel mai mare dintre eclectici", iar Iorgu Iordan îi caracterizează astfel pe Sextil Pușcariu: „El poate fi considerat în istoria lingvisticii noastre (și a lingvisticii în general) ca un eclectic, fără nuanța mai mult ori mai puțin peiorativă pe care o dau unii oameni (și nu știu de ce) acestui cuvânt" (Iordan 1966/151) și (profund greșit, însă, cu referire la concepție) pe E. Coșeriu: „Caracteristica principală a concepției lui Eugenio Coșeriu este, după mine, eclectismul, în înțelesul elevat al acestui termen" (Iordan 1996/16). Întrebăm, retoric, desigur, de ce, oare, Iorgu Iordan, ca director al Institutului care a elaborat și elaborează lucrările normative (prescriptive) ale limbii române literare, nu a atenționat redacția DEX-ului sau pe redactorul respectivelor articole lexicografice că termenii *eclectic* și *eclectism* sunt utilizați (și nu numai de dânsul) și cu valori semasiologice pozitive?

Prezentul studiu (pentru redactarea căruia, v. și cele spuse, *infra,* sub **I.,** nota 1) vine după aproape patru decenii de activitate lingvistică instituționalizată și neinstituționalizată (particulară), ambele desfășurate (ne place să credem, sub semnul a ceea ce Titu Maiorescu numea „entuziasmul impersonal" – Maiorescu 1966/356) în exclusivitate în folosul limbii române și al lingvisticii românești. Activitatea instituționalizată, căreia întotdeauna i-am acordat prioritate, s-a desfășurat, neîntrerupt, din toamna anului 1964 și până în prezent în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" din Cluj-Napoca, instituție continuatoare a celebrului Muzeu al Limbii Române, creat de Sextil Pușcariu. Având în vedere obiectul și obiectivele prezentului studiu, referitor la această activitate trebuie menționată, pe de o parte, participarea noastră, în calitate de redactor și redactor-coordonator, la editarea *Atlasului lingvistic român* (ALR), iar, pe de altă parte, participarea la redactarea *Dicționarului limbii române* (DLR), în calitate de redactor și, mai ales, de revizor al materialului ALR I și ALR II utilizat în redactarea acestui dicționar tezaur și general al limbii române.

Ambele activități – atât cea neinstituționalizată, cât și cea instituționalizată – au fost, firesc, la început de drum, pentru o perioadă scurtă (cum se poate vedea și din scrierile noastre publicate, în reviste de specialitate, între 1965 și 1970), neinterogative, desfășurate exclusiv din perspectiva a ceea ce filozoful Angela Botez numește „practică științifică inteligentă" (: „Practica științifică este coordonată de concepte și cere utilizarea conceptelor pe care oamenii de știință le asimilează o dată cu profesiunea. Practica științifică rațională cuprinde ceva în plus față de folosirea obișnuită a conceptelor, și anume atitudinea critică față de gândirea științifică, examinarea critică a propriilor fundamente, autocunoaștere științifică" – Botez 1978/118), adică a aplicării riguroase (dar nu dogmatice) a „punctului de vedere" (= teorie + metodă) pe care, teoretic și practic (prin cercetările de teren), ni l-au dat școala, profesorii noștri de la Facultatea de Filologie (cum se numea pe atunci) din Cluj, și în mod special marele nostru Profesor, lingvistul Romulus Todoran. A urmat, apoi, îndemnat și încurajat în acest sens de marele lingvist Emil Petrovici încă de la venirea noastră în institut, o lungă (poate prea lungă) perioadă interogativă, perioada „practicii științifice raționale", neurmărind, însă, pe parcursul acestei perioade „să ne croim o cale" (căci: „A întreba înseamnă a te strădui să croiești o cale", iar „calea este o cale a gândirii" – Heidegger 1982/106) și nici, necritic, să ne însușim (cumulativ și „în pas cu moda") o altă cale (cea a „structuralismului explicit" sau a „sociolingvisticii" laboviene, spre exemplu), ci numai și numai să înțelegem, în primul rând, calea dată de școală, prin care am produs lingvistică și am judecat (în recenzii, dar și în cele două referate, nepublicate, din perioada pregătirii doctoratului, în special în *Istoricul monografiei dialectale românești*) producția lingvistică românească. Ajutați și îndemnați, pe de o parte, de opera lui Sextil Pușcariu și Antoine Meillet **și** de cele două (și unice) sisteme lingvistice elaborate de Ferdinand de Saussure și, respectiv, Eugeniu Coșeriu, iar, pe de altă parte, de **ALR**: de conținutul acestei opere cu adevărat monumentale a limbii și culturii române și, mai ales, de necesitatea realizării unei ediții (în cazul materialului nepublicat) și a unei interpretări (în cazul materialului publicat) realiste (fapt ce ne-a obligat, „în afara planului de cerce-

www.inst-puscariu.ro

tare", la elaborarea şi redactarea, în peste 700 de pagini dactilografiate, a textului: *Principii şi norme de redactare şi interpretare a ALR*) –, înţelegerea (raţională şi realistă) a căii „învăţate" ne-a condus, firesc, spre înţelegerea şi asumarea, critică, a celorlalte căi lingvistice (inclusiv marea cale „nevorbită" a lingvisticii primare, originare şi anonime, înfăptuită de cei care au inventat cele trei mari tipuri de scriere: onomasiologică, semantică şi fonologică), ajungând, astfel, să pricepem (şi noi) că *lingvistica,* ca „ştiinţă a limbii", nu este o succesiune şi o colecţie de „puncte de vedere" exclusiviste, ci o succesiune (mai mult decât bimilenară) şi o colecţie de puncte de vedere complementare, „cumulative", dar care, evident, trebuie critic evaluate şi aplicate (căci: „La scienza è cumulativa, ciò non significa che noi accettiamo acriticamente le scoperte dei nostri predecessori" – Hockett 1970/113).

Impus şi confirmat de faptele lingvistice înseşi (şi nu de ideologiile sau paradigmele vremurilor), pe de o parte, şi, pe de altă parte, de cunoaşterea originară (a vorbitorilor, dar şi a lingvistului-vorbitor, cunoaştere teoretizată de E. Coşeriu, afirmată şi invocată, nu o dată, de S. Puşcariu) –, acest eclectism metodologic se află (şi) la baza prezentului studiu. De asemenea, tot din perspectiva acestui eclectism trebuie înţeles (judecat, evaluat şi criticat) acest studiu, pe de o parte, iar, pe de altă parte, dintr-o aceeaşi perspectivă (ce, singura, nu-ţi îngăduie, nici să vrei, să te mai „ascunzi după scrierea ta") trebuie înţeleasă (evaluată şi criticată) şi atitudinea noastră (auto)critică prezentă (în special în notele „de netrimitere") şi în acest text, ca şi în multe din textele noastre comunicate şi/sau publicate, atitudine care, am dori să se înţeleagă o dată pentru totdeauna acest adevăr, n-a avut şi nu are nimic de-a face cu banalul (şi nu balcanicul, căci nu numai prin părţile noastre se practică) şi, de multe ori, chiar stupidul atac la persoană, ci numai şi numai cu critica evaluativă constructivă. Acestui tip de critică (care nici „nu înjură" şi, eufemistic, nici „nu dă"), aparţin, considerăm, şi „denunţarea" şi îndreptarea nenumăratelor denaturări ale faptelor lingvistice româneşti investigate şi descrise, pentru că, totdeauna, am explicat şi cauza producerii acestor (academic exprimându-ne) grave erori (prezente, din păcate, şi chiar masiv, şi în DLR şi ALR, care rămân, totuşi, cum nu o dată am subliniat, cele mai importante lucrări consacrate vocabularului limbii române). Faptul că, oral sau epistolar, semnalarea, îndreptarea şi explicarea denaturărilor unor fapte lingvistice româneşti au fost interpretate drept „atac la persoană" sau „atac la operă" (DLR, ALR) ne-a amărât, desigur, dar trebuie clar înţeles de către toţi cei care cercetează limba română că lingvistica, ca investigaţie (documentare, anchetare) şi descriere (indiferent de tipul descriptiv ales), nu are dreptul să falsifice datele lingvistice reale.

Desigur, a greşi, involuntar, este (şi este chiar şi în cazul cercetătorilor autentici) omeneşte, indiferent dacă eroarea comisă în descriere constituie efectul unei documentări lingvistice personale sau al utilizării, mecanice, a documentării lingvistice realizate de altcineva. A tăinui, însă, erorile observate – atât cele comise de tine, cât şi cele comise de alţii în descrierea lingvistică – nu mai poate fi interpretat, evident, ca un „ceva" omenesc. Semnalarea şi/sau îndreptarea tuturor greşelilor sau a neajunsurilor observate constituie (trebuie să constituie), pentru cercetătorul autentic, o obligaţie nu numai ştiinţifică, ci şi morală, adevăr înţeles de anchetatorul şi autorul ALR I, Sever Pop, un lingvist născut pentru geografia lingvistică descriptivă.

www.inst-puscariu.ro

I. HARTA LEXICALĂ SEMANTICĂ

1.*1.* Față de textul prezentat în cadrul *Întâiului Simpozion Național de Dialectologie Română*[1], publicat în *Mat. Dial.* II[2], întâiul capitol al prezentului studiu constituie, în cea mai mare parte a lui, o nouă (dar la fel de rezumativă, concisă) redactare, pe care, acum, sub această formă, o considerăm definitivă.

1.*2.1.* Deşi, în titlu şi în partea (să-i zicem aşa:) nepractică[3] a textului, utilizăm determinatul *hartă,* tot timpul avem în vedere şi modalitatea necartografică = **MN** de descriere **spațială** a datelor lingvistice[4] (şi, evident, nu numai lingvistice având în vedere ancheta ALR, în special ancheta ALR II[5]).

Observație. În publicarea integrală a răspunsurilor înregistrate la cele două chestionare, autorii ALR (Sever Pop = ALR I şi Emil Petrovici = ALR II) au adoptat, inovator, două modalități grafice de prezentare (= descriere) a materialului: (*a*) cartografierea materialului (= *hartă lingvistică*) şi, alternativ cu prima modalitate, (*b*) necartografierea materialului (= *MN lingvistic*). Cum se va vedea şi din partea practică a textului nostru, elementul principal (=, de fapt, singurul element în prezentarea neinterpretativă a datelor înregistrate) care desparte individualizând cele două modalități de descriere spațială este prezența (în cazul hărții lingvistice) sau absența (în cazul MN-ului lingvistic) a hărții de anchetă, adică un element strict formal (= grafic). În volumele publicate până în prezent din ALR, cea de a doua modalitate (= mult mai economică şi mai uşor de realizat din punctul de vedere al tiparului) este prezentă numai în ALR II/I. În prezentarea necartografică a materialului, Emil Petrovici a adoptat şi utilizat, alternativ, trei formule redacționale, numite de noi:

a. MN lingvistic interpretativ, care, redacțional evaluat, este, considerăm, echivalentul necartografic al *hărții lingvistice* interpretative de tip analitic (numită, această hartă, şi: „mică", „colorată" – Puşcariu 1938*a*/12, Ionescu-Ruxăndoiu 1976/80, „sintetică" – Coteanu 1961/35, Coşeriu 1994*a*/40, „punctuală şi interpretativă" – Caragiu Marioțeanu 1975/64, „interpretativă" – *Dialectologie* 1977/88 etc.). Spre exemplificarea acestei formule, vezi ALR II/I, p. 2 [6802], [6803], [6804], p. 3 [6815], [6816] etc. etc.;

b. MN lingvistic neinterpretativ, care, redacțional evaluat, este echivalentul *hărții lingvistice* neinterpretative (numită şi: „mare", „amănunțită" – Puşcariu 1938*a*/12, „analitică" – Coteanu 1961/35, „punctuală" sau „analitică" – Caragiu Marioțeanu 1975/63, 64, „lingvistică propriu-zisă" sau „punctuală" – Coşeriu 1994*a*/40, „obişnuită" – Ionescu-Ruxăndoiu 1976/80, „lingvistică" – Cazacu 1969*a*/90, Rusu 1977/27, „simplă" – Rusu 1977/87, *Tratat* 1984/753, „descriptivă" – *Dialectologie* 1977/88 sau, dacă mai e nevoie şi de un alt termen de specificitate decât cel *neinterpretativă, textuală,* determinant mult mai potrivit decât cei precitați). Spre exemplificarea acestei formule, vezi ALR II/I, p. 6 [6845], p. 9 [6865], p. 10 [6869], p. 12 [6896] etc. etc.;

c. MN lingvistic interpretativ + neinterpretativ, adică o combinare a formulei *a* cu *b*. Spre exemplificarea acestei formule mixte, vezi ALR II/I, p. 5 [6839], p. 7 [6851] etc. etc.

Să mai precizăm, tot aici, că răspunsurile la o întrebare (=, de fapt, la o problemă lingvistică, dar şi extralingvistică) programată în cele două imense chestionare ale ALR au fost (şi urmează să fie) publicate fie numai ca hartă neinterpretativă sau MN (= *a* sau *b* sau *c*), fie, în cele mai multe cazuri, ca hartă neinterpretativă sau MN (= *a* sau *b* sau *c*) +, pe baza acestora (ceea ce înseamnă, cum s-a subliniat de nenumărate ori, o altă inovație a ALR), ca hartă interpretativă analitică.

1.*2.2.* Vorbind, deci, despre *harta lexicală* semantică (sau de tip semantic), implicit vorbim şi despre *MN*-ul *lexical* semantic. Mai mult, în partea empirico-ilustrativă a textului, vom recurge şi la această modalitate necartografică de prezentare a informației lingvistice obținute în cadrul anchetelor ALR şi NALR, pe şi în baza părților onomasiologice (majoritare) ale chestionarelor acestor atlase lingvistice românești[6].

www.inst-puscariu.ro

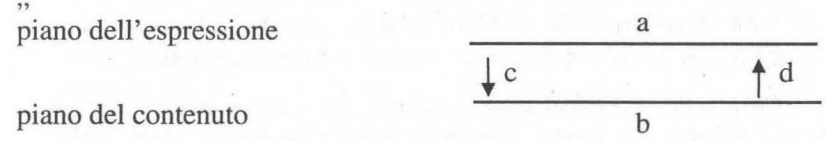
1.*3.* Determinantul *lexicală* din sintagma denominativă *harta lexicală* semantică nu este (cum s-ar putea crede) superfluu, ci absolut necesar; el este pe deplin motivat (chiar şi numai) de faptul că semantică (sau de tip semantic) poate fi şi *harta morfologică*[7], după cum, ca şi harta lexicală, şi harta morfologică este şi „onomasiologică" şi poate fi şi „semasiologică".

Observaţie. Mai mult (şi iarăşi printr-un neforţat, zicem noi, transplant terminologic), onomasiologice şi semasiologice pot fi numite (cum, de fapt, noi chiar le numim) şi acele hărţi/MN-uri non-lingvistice (realizate, însă, de către lingvişti aceste hărţi/MN-uri non-verbale = semiotice) ce ar urma să prezinte răspunsurile la probleme (= „ce"-uri non-lingvistice) de genul: „Cum se afirmă prin gesturi?" [4425], „Cum se neagă [prin gesturi]?" [4426], „Cum se salută învăţătorul?" [3576], „Cum poartă femeile părul?" [3286 bis], „Cum poartă fetele părul?" [3288], „Ce însemnează când mişc capul de sus în jos?" [4421], „Ce însemnează când mişc capul de jos în sus?" [4422], „Ce vesteşte strigătul măgarului?" [5528], „La ce serveşte [firul de leuştean]?" [6010] etc. etc., probleme incluse mai ales în *Chest. ALR II* (numit, pe baza aspectului său cantitativ, şi *chestionarul* dezvoltat, despre care, din păcate, nu se ştie decât că el cuprinde, spre deosebire de *Chest. ALR I,* întrebări: „referitoare la terminologia specială a celor mai diferite aspecte ale vieţii de la ţară şi a realităţilor româneşti" – Puşcariu 1938*a*/8, „relative la noţiuni de detaliu, despre care am presupus că sunt cunoscute numai de specialişti" – Petrovici 1940/4). Răspunsurile la majoritatea problemelor de acest tip, incluse în ancheta ALR II, nu au fost, până acum, editate. Evident, cu programarea, anchetarea şi prezentarea acestor probleme am ieşit din domeniul lexicului, al onomasiologiei şi semasiologiei lexicale, şi am intrat (cu folos chiar pentru lingvistul lexicolog) pe terenul (necultivat încă) a ceea ce noi numim (cu şi fără ghilimele) *semasiologie* şi *onomasiologie* non-lingvistică (= *non-verbală:* gestuală, referenţială[8]), pentru care, v., *infra,* **III.**

1.*4.* Termenul *semantică* (utilizat de noi ca al doilea determinant al sintagmei) nu este sinonim cu termenul *semasiologie.* Pentru cine cunoaşte excelentul studiu al lui E. Coşeriu: *Pour une sémantique diachronique structurale*[9] (apărut în „Travaux de linguistique et de littérature", 2, 1964, p. 139-186 şi citat, în continuare, prin versiunea sa italiană), utilizarea, în lexicologie, non-sinonimică a celor doi ter-

meni este foarte clară. Având în vedere cele două planuri ale limbii şi relaţiile lor reciproce:

„

",

pentru E. Coşeriu, în lexicologie, „tanto in sincronia quanto in diacronia, sono possibili quattro punti di vista, come ha mostrato Weisgerber (del quale tuttavia non seguiamo interamente la terminologia e la conclusioni), e quindi quattro modi di porre i problemi e altrettante 'discipline' lessicologiche. È infatti possibile:

1. considerare come tale il piano dell'espressione del lessico, cioè i rapporti tra i significanti (*a*); questo sarebbe il punto di vista di una *lessicologia dell'espressione* (ted. *Wortformenlehre*);

2. considerare come tale il piano del contenuto del lessico, cioè i rapporti tra i significati (*b*): punto di vista della *lessicologia del contenuto (Wortinhaltslehre)*;

3. considerare il rapporto tra i due piani partendo dall'espressione (*c*): punto di vista di una disciplina che spesso viene identificata con la 'semantica' *tout court,* e che si potrebbe forse chiamare *semasiologia (Semasiologie)*;

4. considerare i rapporti tra i due piani partendo dal contenuto (*d*): punto di vista dell'*onomasiologia (Onomasiologie).*

Nei primi due casi non è necessario riferirsi all''altro piano' del lessico, se non per identificare le unità del piano considerato; negli altri due casi, si ha a che fare col rapporto tra i due piani: ci si chiede ad esempio (3) quali significati corrispondono a un significante dato, oppure (4) quali significa[n]ti corrispondono a un significato dato (non a una 'cosa', come spesso si dice in onomasiologia, dato che si tratta sempre dell'organizzazione linguistica dell'esperienza e non di cose come tali)" (Coseriu 1971/250-251).

www.inst-puscariu.ro

Semantica structurală elaborată de E. Coşeriu, pe care o mai numeşte şi *lexematică*[10], „corrisponde al livello strutturale sistematico della *lessicologia del contenuto*" (Coseriu 1971/252).

Spre deosebire de E. Coşeriu, numim „punctul de vedere" nr. 2 = „lexicologia conţinutului" numai şi numai **semantică**.

Observaţie. Acordând semnificantului *semantică* o atare valoare, utilizarea sintagmei *semantica (lexicală) structurală* (fie că este vorba de semantica lexicală sincronică, fie că este vorba de cea diacronică) constituie o evidentă tautologie, deoarece semantica lexicală (=, repetăm, „punctul de vedere" nr. 2 indicat de E. Coşeriu) a fost (atât cât există ea, teoretic şi practic, până astăzi) tot timpul structurală şi ea, avea perfectă dreptate Louis Hjelmslev, nu poate fi decât numai şi numai structurală (: „[...] il n'y a donc pas, à mon avis, de sémantique scientifique qui ne soit pas en même temps, et *eo ipso,* structurale" – Hjelmslev 1958/667). Utilizarea (în cadrul lexicologiei a) sintagmei denominative *semantică structurală* este (iarăşi evident) netautologică numai şi numai dacă considerăm termenul *semantică* sinonim cu cel de *semasiologie,* adică, altfel spus, numai şi numai dacă vom continua să identificăm „lexicologia conţinutului" (punctul de vedere nr. 2) cu „lexicologia semasiologică" (punctul de vedere nr. 3), cum de regulă se întâmplă[11], denumindu-se, astfel, „ştiinţa" (după unii) sau „disciplina" (după alţii) „conţinutului lexical" când *semantică,* când *semasiologie.* Într-o asemenea foarte frecventă înţelegere, utilizarea sintagmei *semantică (lexicală) structurală* este (iarăşi evident) netautologică, pentru că, într-adevăr, în acest caz, trebuie făcută distincţia între *semantica* sau *semasiologia tradiţională* (cea de tipul H. Paul, M. Bréal, A. Darmesteter şi Lazăr Şăineanu[12]), pe de o parte, şi *semantica structurală,* pe de altă parte.

2.*1. Harta lexicală* semantică constituie un nou şi complementar tip de hartă lexicală[13].

Observaţie. Zicem nou, deoarece, până acum, noi nu am întâlnit un asemenea tip de hartă lexicală. În cazul în care şi noul tip de hartă lexicală pe care îl propunem există (= a fost gândit şi elaborat în altă parte), dovedindu-ne (astfel) ignoranţi (ignoranţă de care, însă, între paranteze fie zis, nu-şi fac niciodată grijă alţii), rugăm a fi iertaţi pentru îndrăzneala noului. Cele două hărţi lexicale interpretative intitulate: *Opoziţia semantică:* **sâmbure: os** *în* **SÂMBURE** (= h. XXXI) şi *Opoziţia semantică:* **sâmbure: miez** *în* **SÂMBURE** (= h. XXXII) din NALR-*Olt.,* vol. III, nu sunt nici

semantice, nici semasiologice, ci numai şi numai onomasiologice (dar, evident, greşit intitulate). Prima hartă, redactată numai pe baza MN-ului (neinterpretativ, dar într-o formulă redacţională diferită de cea prezentă în ALR II) de la p. 227 (planşa 80) = SÂMBURE[1] „noyau" şi nu şi pe baza hărţii 484 (cum, greşit, se indică în josul hărţii XXXI), prezintă opoziţia onomasiologică (= denominativă) interlingvistică (= geografică, spaţială) *sâmbure* (denumire întrebuinţată în graiurile din sudul Olteniei): *os* (denumire întrebuinţată în graiurile din nordul Olteniei) pentru ceea ce în titlul MN-ului este denumit (ca şi în *Chest. NALR,* întrebarea [1171]) prin **sâmbure**[1] şi (tradus) prin fr. „noyau", adică (precizează formularea „întrebării indirecte") pentru „ce are pruna, tare, la mijloc?". Cea de a doua hartă, redactată numai pe baza hărţii neinterpretative 484 = SÂMBURE[2] pl. „amande du noyau de prune" şi nu şi pe baza „MN planşa 80" (cum, greşit, se indică în josul hărţii XXXII), prezintă opoziţia onomasiologică interlingvistică *miez* (denumire întrebuinţată în graiurile din sudul Olteniei): *sâmbure* (denumire întrebuinţată în graiurile din nordul Olteniei) pentru ceea ce în titlul hărţii (neinterpretative) este denumit (ca şi în *Chest. NALR,* întrebarea [1172]) prin **sâmbure**[2] şi (tradus) prin fr. „amande du [...]", adică (precizează formularea „întrebării indirecte") pentru „ce găseşti înăuntru după ce l-ai spart...? Dacă vrei, îl mănânci?" sau (precizează Teaha 1967/453, comentând această non-unitate onomasiologică clar conturată areal în graiurile anchetate pentru NALR-*Olt.*) „pentru noţiunea care denumeşte partea dinăuntrul sâmburelui de prună (pe care îl poţi mânca după ce-l spargi)". Acesta (şi numai acesta) fiind conţinutul celor două hărţi lexicale interpretative, mărturisim că nu am înţeles de ce au fost astfel intitulate şi, mai ales, nu înţelegem ce au înţeles autorii NALR-*Olt.* prin sintagma *opoziţie semantică.* Evident, cele două hărţi trebuiau intitulate (respectând maniera NALR-*Olt.* în botezarea hărţilor lexicale onomasiologice interpretative = analitice): *Termeni pentru* SÂMBURE[1] (= h. XXXI) şi *Termeni pentru* SÂMBURE[2] (= h. XXXII).

Lecturate, însă, (de)împreună şi comparativ cu limba literară (vezi *infra*), cele două hărţi prezintă (şi, iarăşi, în mod evident) o foarte importantă opoziţie[14] (= diferenţă de analiză, structurare) semantică între limba literară şi (v., *infra,* **II,** h. 18) şapte graiuri din NE (care prezintă un tip semantic), pe de o parte, şi majoritatea graiurilor oltenești (care prezintă un alt tip semantic, exprimat, însă, cum s-a arătat mai sus, nonunitar onomasiologic), pe de altă parte. Această non-unitate (= diferenţiere) semantică (care vizează în exclusivitate planul conţinutului) existentă

www.inst-puscariu.ro

între limba literară plus cele 7 graiuri din NE (=, abreviat, 1. lit., gr. olt. NE) şi majoritatea graiurilor oltenești (=, abreviat, gr. olt.) poate fi, schematic, exprimată în mai multe feluri. Spre ex.:

1. lit. + gr. olt. NE	gr. olt.	
	S	N
sâmbure	sâmbure	os
	miez	sâmbure

(în maniera lui L. Hjelmslev; vezi Hjelmslev 1970/58, 59 = Hjelmslev 1967/103-105; cf. şi Petrovici 1969/85) sau:

1. lit. + gr. olt. NE		gr. olt. S		gr. olt. N
sâmbure	:	sâmbure		os
		miez		sâmbure

(în maniera lui E. Coşeriu; vezi Coseriu 1971/262) sau (ca să mai prezentăm încă o manieră):

	h. XXXI	h. XXXII
limba literară + gr. olt. NE	sâmbure	
gr. olt. de S	sâmbure	miez
gr. olt. de N	os	sâmbure

(în maniera M. A. Borodina şi V. G. Gak; vezi Borodina–Gak 1974/45).

Schemele prezentate mai sus nu mai necesită nici un fel de comentariu referitor la (să ne mulţumim, deocamdată, numai cu această formulare hjelmsleviană) absenţa „di corrispondenza fra le delimitazioni" (Hjelmslev 1970/58) chiar şi în cadrul aceleiaşi limbi istorice, între limbi funcţionale (vezi *infra*) ale aceleiaşi limbi istorice: limba literară şi graiurile oltenești; ele, schemele, ne comunică aceeaşi situaţie pe care ne-ar fi putut-o prezenta şi autorii NALR-*Olt.* dacă, pe de o parte, în locul hărţii onomasiologice neinterpretative (= h. 484) şi al MN-ului onomasiologic neinterpretativ (pl. 80) ar fi realizat o singură hartă onomasiologică (+, implicit, semantică) cu titlul: SÂMBURE = 1) „noyau", 2) „amande du

noyau de prune", iar, pe de altă parte, în locul celor două hărţi onomasiologice interpretative ar fi realizat o singură hartă lexicală semantică + onomasiologică, intitulată: SÂMBURE şi cu (în legendă) poziţiile: (simbol) SÂMBURE, (simbol) SÂMBURE/MIEZ, (simbol) OS/SÂMBURE (vezi *infra*).

Înainte de a încheia această observaţie, să mai arătăm că, lecturate terminologic + semasiologic (=, adică, din alte două perspective lexicologice, pentru care, v., *infra,* **IV**), cele două hărţi onomasiologice interpretative prezintă, în ceea ce priveşte semnificantul *sâmbure,* într-adevăr o opoziţie (dar nu semantică, ci) semasiologică, în sensul că *sâmbure* = „noyau", în graiurile din sudul Olteniei, şi „amande du noyau de prune", în graiurile (cu excepţia celor şapte) din nordul Olteniei (ceea ce, după Borodina-Gak 1974/42, ar fi un exemplu de „l'intersection sémantique", intersecţie care, însă, trebuie precizat, nu vizează planul conţinutului, ci raportul între cele două planuri, ea nu se referă, deci, la raporturile între conţinuturile lexicale, ci numai şi numai la raportul $E \rightarrow$ „C" sau, altfel spus, numai şi numai la semnificaţii unui dat semnificant).

2.2. Harta lexicală semantică (aşa cum este ea gândită şi elaborată de noi) constituie produsul unei *lecturi* (exclusiv) semantice a hărţilor lexicale onomasiologice neinterpretative[15] adevărate (= autentice).

Observaţie. Atributul adevărate este absolut necesar în ceea ce priveşte hărţile lexicale onomasiologice (atât cele neinterpretative, cât şi cele interpretative) prezente, în majoritate, în cadrul atlaselor lingvistice româneşti, deoarece, din păcate, uneori (= mai des în ALR şi mai rar în NALR), în cadrul volumelor apărute până în prezent, sunt prezentate – prin titlu (în ALR I/I, II, ALR II/I, NALR), iar, în cazul ALR II, s.n. (exceptând, bineînţeles, acele hărţi onomasiologice pentru care la legendă, sub I, se indică nu numai tipul întrebării, ci şi formularea ei[16]) şi în cazul tuturor hărţilor lexicale onomasiologice interpretative, numai prin titlu – drept hărţi lexicale onomasiologice hărţi care, în realitate, nu sunt, chiar dacă în sau prin chestionar s-a programat o documentare lexicală onomasiologică indirectă non-contextuală[17], hărţi lexicale onomasiologice, dacă, într-adevăr, aşa cum se spune în mod curent, harta lexicală onomasiologică indică[18], inter- şi intralingvistic evaluată, termenul (= unitate onomasiologică absolută) sau termenii[19] (= non-unitate[20] onomasiologică interlingvistică şi/sau intralingvistică)

www.inst-puscariu.ro

prin care, în graiurile anchetate, este exprimată o (dată) noțiune sau, altfel (și mai bine[21]) spus, prin care este denumit un (dat) referent (obiect sau noțiune).

De altfel, în legătură cu unele volume din ALR II, s.n.[22], unii recenzenți[23] au observat, pe foarte bună dreptate, că, în unele hărți lexicale onomasiologice, nu toate răspunsurile se referă la unul și același conținut semantic (= la una și aceeași noțiune), iar noi, în *Principii și norme...* (v. *supra*), am arătat că răspunsurile nu acoperă, uneori, un singur conținut semantic (= cel programat), pentru simplul motiv că întrebarea indirectă:

a) fie că nu a fost, pe tot parcursul anchetei, unitar formulată (semantic), cum, prin analiză, am demonstrat în *Principii...* (v. *supra*), p. 192 ș.u.;

b) fie că, în alte cazuri, a fost rău, echivoc, ambiguu formulată, generând, în mod firesc, o decodare (semantică) neunitară din partea informatorilor[24];

c) fie că, într-un ultim (dar, poate și mai ales în ALR II, cel mai frecvent) caz, nu a fost formulată de pe poziția (sau din perspectiva) onomasiologiei lexicale, ci (în mod evident pentru noi) de pe poziția unei „onomasiologii" non-lexicale (= referențiale[25]). Prin întrebări (uneori formulate în textul chestionarelor) de genul: „Cu ce[26] scoateți cenușa?" (= întrebarea [3999] din ALR II[27]), „În ce se țin lăturile?" (= întrebarea [4122]), „În ce se încheagă [laptele]? (ciubăr, budacă)" (= întrebarea [5411][28]), „În ce se păstrează brânza? (putină, bărbânță)" (= întrebarea [5444][29]), „În ce strecori laptele?" (= întrebarea [5561]), „În ce [se alege untul]? (bădău, putinei)" (= întrebarea [5570][30]), „În ce se murează curechiul?" (= întrebarea [6009][31]), „Unde dorm găinile?" (= întrebarea [1001] din ALR I), „În ce se mulge vaca? (= întrebarea [1059]) etc. etc., considerăm că nu putem admite că s-a realizat o documentare lexicală de tip onomasiologic. La o asemenea întrebare (tot „indirectă", firește, dar de altă natură)[32], informatorii au răspuns, întotdeauna absolut corect, cu *numele* (= termenul) prin care, în graiul cercetat, este (de)numit „obiectul" (singular sau plural) care este folosit (= utilizat) în localitate sau de care se folosește informatorul anchetat pentru ceea ce s-a întrebat. Răspunsurile la acest tip de „întrebare indirectă" au fost, uneori, publicate prin utilizarea unui titlu de genul: „RĂSPUNS LA ÎNTREBAREA: ÎN CE[...]?", ceea ce constituie un mod realist de prezentare a materialului, iar, alteori, prin utilizarea unui titlu precum cel folosit pentru hărțile lexicale onomasiologice adevărate, ceea ce (pentru noi) constituie un mod nerealist[33] de prezentare a materialului. Din păcate, ultimul caz îl întâlnim, uneori, și în NALR[34], care, onomasiologic

evaluat, constituie, prin formularea în chestionar a „întrebărilor indirecte", un progres clar față de ALR.

2.*3.* Lectura aplicată hărților lexicale onomasiologice neinterpretative s-a desfășurat, cum indică și determinantul (sintagmei: *lectură semantică*), de pe poziția *semanticii,* iar, în cadrul acestui „punct de vedere" lexicologic (vezi *supra*), de pe poziția *semanticii paradigmatice*[35] sau, și mai exact, de pe poziția *semanticii paradigmatice sincronice comparative* (=, v. *infra,* interlingvistice, arhitecturale). Această lectură semantică ne-a fost inspirată, în primul rând, de capodopera coșeriană: *Pentru o semantică diacronică structurală,* dar, trebuie imediat precizat, urmărind, pentru moment (= ca o primă urgență), un cu totul alt scop (vezi *infra*) decât cel pe care și l-a propus, dintr-o perspectivă exclusiv diacronică, lexematică și descriptivă profund realistă, E. Coșeriu.

Observație. Într-adevăr, lectura semantică înfăptuită de noi (v. *infra*) ne-a fost sugerată de studiul coșerian precitat, dar, trebuie precizat, această lectură ne-a fost ușurată și de:

a. distincția „**structură**" („limbă funcțională") – „**arhitectură**" („limbă istorică"), adică de distincția dintre „structura internă" sau „funcțională" sau „intralingvistică" sau „punctuală", care (fiind vorba de „relații diferențiale între fapte ale aceluiași sistem") are formula: „forme diferite pentru valori diferite", pe de o parte, și, pe de altă parte, „structura externă" sau „interlingvistică" sau „spațială" („diatopică") sau „configurație", care (fiind vorba „de relații între «sisteme» [...] diferite în interiorul limbii istorice", adică de „corespondențe" sau „echivalențe") are formula: „aceeași formă pentru valori diferite" (=, din perspectiva noastră – v. *infra,* valori diferite pentru aceeași formă) sau „forme diferite pentru aceeași valoare" (=, din perspectiva noastră, aceeași valoare pentru forme diferite);

b. uluitoarea (pentru noi) constatare strict (după a noastră informație) coșeriană: „formulele varietății sincronice corespund și formulelor diacroniei; și în diacronie este același lucru: ori aceeași formă trece de la o valoare la alta, ori aceeași valoare trece de la o formă la alta; se schimbă forma și, de fiecare dată, se poate schimba o

www.inst-puscariu.ro

dată forma, o dată valoarea şi avem această înlănţuire, totdeauna cu acelaşi tip de formule" sau (în alt loc): „corespondenţele din interiorul «structurii externe» sunt în întregime analoage celor care există în diacronie" (tipărit, greşit, *diacronice*), pe de o parte, iar, pe de altă parte, că „echivalenţele" sau „corespondenţele" din „structura externă" a unei date şi determinate „limbi istorice" „sunt exact de acelaşi tip ca acelea care se evidenţiază între limbi diferite" (cu spaţ. n. – I.M.). – Pentru distincţie şi constatare, a se vedea Coşeriu 1994*b*/62-63, Coşeriu 1994*a*/108-109, Coşeriu 2000/278-279.

2.*4.* Considerăm că lectura semantică propusă de noi, în exclusivitate din perspectiva sau de pe poziţia unui structuralism atomar[36], se deosebeşte de lectura propusă de E. Coşeriu (în şi prin extraordinara fundamentare teoretică şi metodologică a semanticii sale diacronice structurale) exact (= numai şi numai) în măsura în care descrierea realizată de pe poziţia *lingvisticii diacronice*[37] se deosebeşte de descrierea realizată de pe poziţia *lingvisticii sincronice comparative,* fie că această descriere se referă la o limbă istorică (=, spre exemplu, limba română), fie la mai multe sau la toate limbile istorice (=, spre exemplu, limbile romanice) care, în timp şi spaţiu, continuă, prin particularizare (generală şi/sau zonală), o dată limbă istorică (= latina, în cazul limbilor romanice). Şi într-un caz şi în celălalt, lingvistul înfăptuieşte (mai mult sau mai puţin riguros) o descriere comparativă. Având în vedere numai descrierea unei singure limbi istorice, vom spune că în primul caz, cel al descrierii comparative înfăptuite de pe poziţia lingvisticii diacronice[38], se pleacă dinspre „punctul de pornire" (= limba latină, spre exemplu) înspre „punctul de sosire" (= limba română, de exemplu) şi se constată, prin această descriere verticală, ce s-a întâmplat, în sau prin timp, în sincronia B (= cea descendentă, prezentă) cu elementele (= unităţile) sistemului din sincronia A (= cea ascendentă), relevându-se, astfel, continuitatea şi discontinuitatea lingvistică, pe de o parte (= din perspectiva „punctului de pornire" evaluată situaţia lingvistică constatată), şi (dacă pentru sincronia B a respectivei limbi se are în vedere nu numai limba literară = standard, ci şi unităţile ei teritoriale), unitatea şi diversitatea dialectală a elementelor de

continuitate sau discontinuitate[39] lingvistică, pe de altă parte (= din perspectiva „punctului de sosire" evaluată situaţia constatată).

În cel de-al doilea caz[40], cel al descrierii comparative înfăptuite de autorii atlaselor lingvistice[41] de pe poziţia lingvisticii sincronice comparative, nu se mai pleacă dinspre sincronia A înspre sincronia B, ci, în cadrul aceleiaşi sincronii (= B), se pleacă dinspre o limbă funcţională[42] (= *limba literară* sau *standard,* cum se procedează, de regulă, mai mult sau mai puţin riguros) înspre celelalte limbi funcţionale (= unităţi şi nu „ramificaţii" teritoriale) şi se constată, prin această descriere orizontală, ce corespunde elementelor sistemului din limba literară în graiurile cercetate, relevându-se, astfel, asemănările şi deosebirile existente între limba literară şi graiurile investigate, pe de o parte, iar, pe de altă parte, unitatea şi diversitatea dialectală a respectivei limbi istorice (căci, trebuie spus, prin orice hartă lingvistică se realizează, de fapt, o dublă comparaţie: între *limba literară* sau *standard* şi graiurile cercetate, pe de o parte, şi între graiurile cercetate, pe de altă parte). Descrierea sincronică înfăptuită (mai mult sau mai puţin riguros) de autorii atlaselor lingvistice de pe poziţia lingvisticii sincronice comparative este, însă, implicit, şi diacronică, pentru că: „una visione sincronico-comparativa organizzata nello spazio, dunque geograficamente, è allo stesso tempo diacronica"[43]. Pentru ca această descriere şi implicit diacronică să devină şi explicit diacronică este suficient, credem, ca, alături de corespondentul sincronic supradialectal (plasat, întotdeauna, în titlul hărţilor) sau în subsolul hărţii lingvistice, să indicăm şi corespondentul diacronic (= cel latin) al „ce"-ului lingvistic prezentat (= descris) prin intermediul hărţii lingvistice, precizându-se, astfel, şi care sunt elementele de continuitate şi care cele de discontinuitate lingvistică.

2.*5.* Considerăm, de asemenea, în continuarea celor spuse sub **2.***4.* (unde, indirect[44], am arătat prin ce se deosebeşte lectura semantică propusă de noi de cea propusă de E. Coşeriu), că o descriere semantică structurală diacronică (care „dovrà stabilire, studiare e, se possibile, spiegare (motivare)[45] il conservarsi, il comparire, lo scomparire e il modificarsi, nel corso della storia di una lingua, delle opposizioni lessicali distintive"[46]) nu poate fi realizată cu folos pentru istoria limbii[47] decât pe terenul geografiei lingvistice descriptive prin inter-

www.inst-puscariu.ro

mediul hărţilor lexicale onomasiologice organizate (ca şi întrebările în cadrul chestionarelor) structural[48] (=, adică, pe câmpuri semantice[49]). Pentru aceasta (dar, evident, nu numai pentru realizarea cu succes şi, repetăm, cu folos pentru istoria limbii a unei descrieri semantice diacronice), însă, este necesar ca atât documentarea lexicală onomasiologică, cât şi descrierea (neinterpretativă şi/sau interpretativă) lexicală onomasiologică să fie regândite şi îmbunătăţite cantitativ[50] şi calitativ.

2.*6.* Fie că se desfăşoară dintr-o perspectivă comparativ-diacronică, fie că se desfăşoară dintr-o perspectivă comparativ-sincronică, lectura semantică presupune două condiţii (sau, dacă exprimarea nu este prea pretenţioasă, două principii) de bază:

2.*6.1.* „La prima condizione di una lessematica diacronica (come pure di una semantica descrittiva, del resto) consiste dunque nel porsi dal punto di vista del contenuto in quanto tale [...] e nel considerare l'espressione appunto come 'espressione', cioè unicamente come manifestazione, e garanzia dell'esistenza, delle distinzioni semantiche, proprio come si fa in grammatica per le funzioni gramaticali"[51].

Aşadar, lectura semantică comparativă[52] vizează în exclusivitate planul conţinutului, expresia (= aspectul material al semnului lingvistic) fiind considerată, în cadrul semnului lingvistic (= *semnificant* + *semnificat,* în terminologie saussuriană, *expresie* + *conţinut,* în terminologie hjelmsleviană), numai şi numai ca indiciu de fixare paradigmatică (vezi *infra*) a semnificatului (= partea ideală, noţională a cuvântului) şi numai şi numai ca un indiciu al existenţei sau non-existenţei deosebirilor (diferenţierilor) de sau, poate mai exact spus, în conţinut (=, deci, semantice) în cadrul aceluiaşi „câmp semantic".

Observaţie. În lexicologie, deocamdată[53], „non si dispone di una terminologia speciale per il contenuto, sicché, per designare i significati, si usano le stesse parole materiali che rappresentano i rispettivi significanti (*fleuve* ad esempio può significare, secondo i contesti, l'espressione «*fleuve*», il contenuto «fiume» o ambedue), e dove, per la stessa natura delle cose, si è costretti a designare con *parole* unità di funzione che per lo più sono esse stesse parole (tutt'al più, si analizzano e spiegano parole con l'aiuto di *altre* parole)"[54].

Cum, însă, în graiurile anchetate, unul şi acelaşi semnificat (vezi *infra*) este, de cele mai multe ori, exprimat, interlingvistic şi/sau intralingvistic, prin mai mulţi semnificanţi, în realizarea descrierii am adoptat următoarea soluţie: în loc de a indica toţi semnificanţii prin care în graiurile anchetate este exprimat respectivul semnificat sau în loc de a alege unul (= cel mai frecvent înregistrat, spre exemplu) dintre aceştia, am preferat să utilizăm şi pentru graiuri, ca şi pentru limba literară, semnificantul literar, care, însă, în descrierea situaţiei existente în graiuri, va fi redat, întotdeauna, spaţiat şi nu cursiv, cum va fi el redat, întotdeauna, în titlu. În titlu (=, desigur, un element, un component al descrierii), îl vom reda cursiv, deoarece, în acest caz, el este semnificantul real, în timp ce, pentru graiurile anchetate, el ţine locul semnificantului sau (cel mai adeseori) semnificanţilor reali prin care, în graiurile investigate interogativ, este exprimat respectivul semnificat şi pentru care, pentru a vedea care este sau care sunt aceşti semnificanţi reali (printre care, desigur, în mod firesc, se va găsi, cel mai adeseori, şi cel literar), trebuie mers la harta lexicală onomasiologică sau la hărţile lexicale onomasiologice ce au fost interpretate semantic. Cursiv sau spaţiat, semnificantul literar va fi, întotdeauna, plasat între „ ", deoarece, în textul de faţă, ne folosim de următoarele expediente (= norme) grafice:

a) „ " pentru semnificat: „sâmbure",
b) cursive pentru semnificant: *sâmbure,*
c) „cursive" pentru semnificant + semnificat: „*sâmbure*",
d) majuscule pentru semnificant + semnificat: SÂMBURE,
e) « » pentru referentul (desemnatul) semnului lingvistic: «sâmbure 1» (fie în această calitate, de referent al semnului lexical, fie, stăpânit tot prin cuvânt, în ipostaza-i, semiotică, de semn non-verbal).

De asemenea, prin / (= bară oblică) indicăm o opoziţie (= distincţie) semantică. Când, însă, bara oblică este plasată între „ ", atunci ea semnifică opoziţie onomasiologică interlingvistică.

2.*6.2.* A doua condiţie constă în a adopta, pentru semnificatul semnului lingvistic (şi care, teoretic, oricum l-am boteza, nu este decât „un fatto 'nozionale' ", „un 'concetto' ", „un fapt mental"[55]), o definiţie **operaţională** structurală (sau, revenind la terminologia saussuriană, sistemică), iar adoptarea unei asemenea definiţii înseamnă, teoretic şi practic, a considera (în descriere) că semnificatul semnului lingvistic este ceea ce Ferdinand de Saussure[56]

www.inst-puscariu.ro

înţelegea, în continuarea şi completarea definiţiei conceptuale clasice (antice şi, mai ales, scolastice: *verba significant res mediantibus conceptibus*), prin conceptul de „*valeur*" = „valoare"[57].

Observaţie. De altfel, pentru noi, ca p r a c t i c i a n (v. *supra*) şi dinspre ceea ce s-a întâmplat şi se întâmplă în lexicologia şi lexicografia descriptivă „t r a d i ţ i o n a l ă" (în mod special în cea a r h i t e c t u r a l ă, istorică şi/sau spaţială, pe de o parte, şi în cea p u n c t u a l - d i a l e c t a l ă) privită şi abordată problema sensului (nu în accepţiunea coşeriană), definiţiile (multele definiţii[58]), date (până acum) sensului cuvântului *sens* se reduc la două (şi numai două): una s t r u c t u r a l ă (= *B*) şi o alta, dominantă în cercetarea lexicologico-lexicografică (v. *infra*), n o n - s t r u c t u r a l ă (= *A*).

A. Definiţia non-structurală, pre- şi postsaussuriană, consideră că sensul (semnificatul) lexical este o b i e c t u l (l u c r u l) d e n u m i t, fapt pentru care această definiţie (sau teorie), care ia referentul drept criteriu în identificarea şi definirea semnificatului lexical, este numită referenţială. Cum, însă, prin o b i e c t u l (l u c r u l) d e s e m n a t nu s-a înţeles şi nu se înţelege u n o b i e c t (= obiectul fizic, individual), ci, întotdeauna, o c l a s ă d e o b i e c t e[59], această definiţie numită referenţială este, în realitate, dincolo de zicere, identică cu definiţia numită conceptuală (ideaţională, noţională), fapt pentru care definiţia non-structurală, atât de înrădăcinată în cercetarea lexicologică, (mai) poate fi numită şi *referenţial-conceptuală* (sau invers) *non-structurală.* Ea este non-structurală deoarece consideră cuvântul ca o unitate lexicală izolată, desprinsă (ruptă) „d e s i s t e m u l d i n c a r e f a c e p a r t e", „ca un domeniu închis, existând pentru sine însuşi"[60].

Considerăm că, prin adoptarea acestei definiţii, stabilim (= identificăm) ceea ce Ferdinand de Saussure numeşte *signification,* adică ceea ce, astăzi, în mod frecvent, se numeşte, din perspectivă semasiologică, *sens referenţial* (sau numai: *sens, semnificaţie, accepţiune, înţeles* etc.), iar, din perspectivă onomasiologică, *referent* (sau: *concept, noţiune, idee, desemnat* etc. etc.).

Considerăm, de asemenea, că, în cadrul anchetei lexicale, documentarea onomasiologică indirectă non-contextuală de tip perifrastic (vezi *supra*) trebuie realizată riguros de pe poziţia acestei definiţii o p e r a ţ i o n a l e.

Mai considerăm, de asemenea, că, în redactarea hărţilor sau MN-urilor onomasiologice şi/sau semasiologice, această definiţie trebuie amendată prin definiţia structurală, dar, credem noi, numai şi numai în cazurile când, exprimându-ne d e l i b e r a t nu în termenii semanticilor structurale, î n c a d r u l a c e l u i a ş i c â m p s e m a n t i c un cuvânt denumeşte doi sau

mai mulţi referenţi diferiţi, dar învecinaţi, aparţinând, deci, aceleiaşi sfere semantice sau aceluiaşi domeniu de referinţă.

B. Spre deosebire de *A* (dar împreună cu *A*), definiţia structurală consideră că sensul (semnificatul) este nu obiectul (lucrul) denumit sau conceptul despre lucru[61], ci conceptul d e t e r m i n a t (fixat, organizat) l i n g v i s t i c sau, altfel spus, că semnificatul este substanţa semantică î n m o d l i n g v i s t i c f o r m a t ă (o r g a n i z a t ă). În cadrul acestei definiţii, semnificatul cuvântului este identificat şi definit şi prin plasarea termenului în sistem (= în câmpul semantic căruia îi aparţine), adică şi prin confruntarea lui cu celelalte unităţi lexicale învecinate: «[...] un cuvânt poate fi schimbat pe ceva ce nu-i seamănă: pe o idee; el poate fi comparat cu ceva de aceeaşi natură: cu un alt cuvânt. Valoarea sa nu este fixată, atâta vreme cât ne mărginim să constatăm că el poate fi „schimbat" pe un concept sau altul, că are, adică, o semnificaţie sau alta; trebuie să-l comparăm şi cu valorile similare, cu celelalte cuvinte care îi pot fi opuse. C o n ţ i n u t u l s ă u n u e s t e d e t e r m i n a t c u a d e v ă r a t d e c â t p r i n c o n c u r s u l a c e e a c e e x i s t ă î n a f a r a l u i. F ă c â n d p a r t e d i n t r - u n s i s t e m, e l a r e n u n u m a i o s e m n i f i c a ţ i e, c i m a i a l e s o v a l o a r e, ş i a s t a e s t e c u t o t u l a l t c e v a. Câteva exemple vor arăta că aşa stau lucrurile. Cuvântul franţuzesc *mouton* poate să aibă aceeaşi semnificaţie ca şi cuvântul englezesc *sheep,* dar nu şi aceeaşi valoare, şi asta pentru mai multe motive; în primul rând, pentru că atunci când vorbeşte despre o bucată de carne gătită şi servită la masă, englezul spune *mutton* şi nu *sheep.* Diferenţa de valoare între *sheep* şi *mouton* ţine de faptul că primul are alături de el un al doilea termen, ceea ce nu se întâmplă în cazul cuvântului franţuzesc» şi, după ce se mai dau câteva exemple (uitate de către majoritatea teoreticienilor „formei conţinutului", făuritori, după modelul fonologiei trubeckojiene şi jakobsoniene, ai „semanticilor structurale descriptive"), : „Î n t o a t e a c e s t e c a z u r i s u r p r i n d e m, î n l o c u l u n o r *i d e i* d a t e d i n a i n t e, *v a l o r i* c e e m a n ă d i n s i s t e m. C â n d s p u n e m c ă e l e c o r e s p u n d u n o r c o n c e p t e, s u b î n ţ e l e g e m c ă a c e s t e c o n c e p t e s u n t p u r d i f e r e n ţ i a l e, d e f i n i t e n u p o z i t i v p r i n c o n ţ i n u t u l l o r, c i n e a g a t i v p r i n r a p o r t u r i l e l o r c u c e i l a l ţ i t e r m e n i a i s i s t e m u l u i. C a r a c t e r i s t i c a l o r c e a m a i e x a c t ă e s t e d e a f i c e e a c e c e l e l a l t e n u s u n t"[62].

Considerăm că prin adoptarea acestei definiţii stabilim (= identificăm) ceea ce Ferdinand de Saussure numeşte *valeur*[63] sau ceea ce, de fapt, credem

www.inst-puscariu.ro

noi, înțelegea Ferdinand de Saussure prin *signifié = semnificat,* adică ceea ce, astăzi, în mod frecvent se numește *sens (semnificat) structural* sau numai *semnificat.*

2.*7.* Pe lângă condițiile prezentate sub **2.***6.*, lectura dintr-o perspectivă exclusiv semantică a hărților lexicale onomasiologice mai presupune:

2.*7.1.* A trata fiecare grai (=, poate mai bine, punct lingvistic) anchetat ca *limbă funcțională* (vezi *supra*), adică, și altfel spus, a considera fiecare grai investigat ca fiind (= funcționând ca) un (sub)sistem local al unei date limbi istorice.

2.*7.2.* A considera hărțile lexicale onomasiologice ca elemente (părți) dintr-un întreg (= câmpul semantic) sau (când câmpul semantic a fost programat și anchetat prin toate unitățile sale) ca elemente ale întregului și, astfel considerându-le, a le citi nu izolat, atomistic, ci (de)împreună, structural, comparativ, așa cum, de fapt, uneori, ne îndeamnă anchetatorii și autorii ALR, NALR prin titluri de genul[64]: CUMNAT[1]; CUMNAT[2]; CUMNAT[3] etc. sau de genul: PERIE DE HAINE; PERIE DE FRECAT PODELELE etc. sau de genul: 1) CAPELĂ, 2) CHIPIU etc. sau de genul: COCOLOȘ: 1) DE PĂMÂNT, 2) DE LÂNĂ, 3) DE MĂMĂLIGĂ; PIEPTAR: 1) CARE SE ÎNCHEIE ÎN FAȚĂ, 2) CARE SE ÎNCHEIE SUBSUOARĂ ȘI LA UMĂR etc.; sau cum ne îndeamnă Sever Pop prin precizări (cuprinse în secțiunea a III-a a legendei) de genul: (h. 33 = OMUȘOR din ALR I/I) „[...] Această hartă să se confrunte cu harta MĂRUL LUI ADAM (nr. 37)", (h. 38 = BEREGATĂ din ALR I/I) „În multe regiuni nu se face nici o deosebire între esofag și trahee [...]. Unii informatori, necunoscând un cuvânt pentru a denumi beregata sau nefăcând nici o deosebire între aceasta și între gât, au răspuns cu același cuvânt ca și la întrebarea 355 (GÂT). [...] Pentru probleme lexicale și semantice credem necesară confruntarea acestei hărți cu hărțile 35 (GÂT), 36 (GRUMAZ) și 37 (MĂRUL LUI ADAM)" etc. etc.; sau cum ne îndeamnă informatorii prin răspunsuri de genul: *tot E, tot așa îi zicem,* adică tot așa este denumit respectivul referent cum este denumit și referentul vizat de întrebarea precedentă; sau cum tot informatorii ne îndeamnă prin răspunsuri de genul: „dacă e m a r e îi zicem *așa* (un termen), iar dacă e m i c , *așa* (alt termen); „dacă

e din m e t a l *așa,* dacă e din p ă m â n t , *așa*" etc. etc. (v. ale noastre precitate *Principii și norme...*, p. 85 ș.u.).

2.*7.3.* A citi hărțile lexicale onomasiologice mai întâi punctual (= intralingvistic), iar apoi areal (= interlingvistic). Prin lectura lor punctuală observăm, prin comparație cu limba literară, *faptele de structură*[65] ale graiurilor cercetate, iar prin lectura lor inter-punctuală (areală), *faptele de arhitectură*[66] ale respectivei limbi istorice sau, în cazul atlaselor regionale, ale zonei lingvistice (= subdialect, dialect) anchetate. Harta lexicală semantică, ca produs al lecturii hărților lexicale onomasiologice, înfățișează, atomar (v. *supra*), așadar, atât faptele de structură, cât și faptele de arhitectură.

2.*8.* Lectura semantică comparativ-sincronică poate fi p a r ț i a l ă sau și (în continuarea acestei lecturi parțiale) i n t e g r a l ă . Lectura parțială vizează unitățile câmpului semantic, pe când lectura integrală vizează (căci numai la acest tip de lectură integrală ne referim) câmpul semantic. Atlasele lingvistice românești (și nu numai ele) nu îngăduie o lectură semantică integrală, ci numai (și aceasta, însă, înfăptuită cu multă prudență) parțială.

2.*9.* Lectura semantică a hărților lexicale onomasiologice este (teoretic) posibilă, pentru că, trebuie precizat acum, hărțile lexicale onomasiologice sunt, implicit, și semantice. Hărțile lexicale onomasiologice evidențiază nu numai cum este denumit în graiurile cercetate un referent dat care știm cum este denumit în limba literară sau, dacă redactarea hărților sau MN-urilor lexicale onomasiologice este înfăptuită de pe poziția unei definiții structurale a semnificatului (vezi *supra*), cum este exprimat în graiurile anchetate semnificatul din limba literară care știm cum este exprimat, ci, prin intermediul denumirilor (= a elementelor din planul expresiei), și (recurgând la o formulare[67] în esență hjelmsleviană) cum (= egal, unitar sau inegal, non-unitar) este organizat (structurat, delimitat, segmentat, format) conținutul lexical sau, mai bine, cum este organizată (structurată, conceptualizată, noționalizată) substanța semantică în cadrul unei limbi istorice[68] sau (cum ne va arăta ALE) în limbi istorice diferite.

3. Harta lexicală semantică realizată de noi prin lectura semantică a hărților lexicale onomasiologice evidențiază în exclusivitate organi-

www.inst-puscariu.ro

zarea inegală (= non-unitară) a substanței semantice. Ea pune, deci, în evidență numai diversitatea semantică, așa cum această diversitate (= non-unitate) semantică a fost surprinsă prin documentarea onomasiologică și redată, la modul implicit, în hărțile lexicale onomasiologice. Altfel spus, harta lexicală semantică redă, prin comparație cu limba literară, în exclusivitate deosebirile, diferențele *de* sau *în* conținut. Dinspre limba literară privite și tipologizate, aceste deosebiri în conținut se reduc la două tipuri, astfel formulate:

3.*1*. non-distincție (non-opoziție) semantică în limba literară: distincție (opoziție) semantică în graiuri, tip care simbolic (în manieră coșeriană) poate fi exprimat prin formula[69] U: U_1/U_2 (adică unei unități funcționale din limba literară îi corespund în graiuri două unități funcționale sau unui semnificat din limba literară îi corespund în graiuri două semnificate, ceea ce, desigur, înseamnă prezența în graiuri a unei trăsături distinctive și, automat, a unei opoziții semantice i n e x i s t e n t e în limba literară). În mod real, însă, acest tip[70] trebuie formulat astfel:

a. non-distincție semantică în limba literară și unele graiuri: distincție semantică (indiferent cum este realizată această distincție) în alte graiuri (ceea ce, spațial, înseamnă non-unitate dialectală semantică);

b. non-distincție semantică în limba literară: aceeași distincție semantică în graiuri (ceea ce, spațial, înseamnă unitate dialectală);

c. non-distincție semantică în limba literară: diferite distincții semantice în graiuri (ceea ce, spațial, înseamnă iarăși non-unitate dialectală semantică);

3.*2*. distincție semantică în limba literară: non-distincție semantică în graiuri, tip care simbolic poate fi exprimat prin formula[71] U_1/U_2: U (adică la două unități funcționale din limba literară le corespunde în graiuri o unitate funcțională sau la două semnificate din limba literară le corespunde în graiuri un semnificat, ceea ce, desigur, înseamnă absența în graiuri a unei trăsături distinctive și, automat, a unei opoziții semantice e x i s t e n t e în limba literară). În mod real, însă, acest tip[72] trebuie și el formulat astfel:

a. distincție semantică în limba literară și unele graiuri: non-distincție semantică în alte graiuri (=, spațial, non-unitate dialectală semantică);

b. distincție semantică în limba literară: non-distincție semantică în graiuri (=, spațial, unitate dialectală semantică).

Harta lexicală semantică înfățișând situațiile[73] ce aparțin tipului **3.*1*** o vom numi, c o n v e n ț i o n a l și de pe poziția graiurilor prin raportare la limba literară, hartă lexicală semantică de tip analitic, iar cea care înfățișează situațiile[74] aparținând tipului **3.*2***, hartă lexicală semantică de tip sintetic.

4. Harta lexicală semantică de tip analitic.

4.*1*. Pentru ilustrarea acestui tip de hartă lexicală semantică, vezi hărțile nr. 1, 2, 3, precum și MN-urile de sub **4.*2***.

Observații:

a. Cele trei hărți au fost elaborate, pentru NALR-*Banat* (= h. nr. 1) și NALR-*Trans.* (= h. nr. 2), pe baza materialului nepublicat, iar, pentru NALR-*Olt.*, pe baza materialului publicat (în NALR-*Olt.*, vol. II, pl. 21, p. 251, sub formă de MN: CUMNAT[1], CUMNAȚI[2], CUMNAT[3]), material înregistrat la întrebările [622] „**cumnat**[1], pl. Fratele soției dumitale ce-ți este?", [623] „**cumnați**[2], sg. Ce sunt între ei doi bărbați căsătoriți cu două surori?" și [624] „**cumnat**[3], pl. Ce-ți este bărbatul surorii dumitale?" din *Chest. NALR.* – Pentru valorificarea descriptiv-cartografică de către anchetatorii și autorii NALR-*Ban.* și NALR-*Trans.* a materialului lingvistic utilizat de noi în alcătuirea hărților semantice nr. 1 și nr. 2, v., *infra,* **6.*2***., modelul nr. 2 (NALR–*Ban.*): „*cumnat*" și modelul nr. 3 (NALR–*Trans.*): „*cumnat*".

b. Semnificantul literar redat spațiat (vezi *supra*) este, adeseori, în cadrul hărților și MN-urilor lexicale semantice, urmat de o cifră arabă, cifră prin care paragrafăm unitățile funcționale existente în graiuri redate prin semnificantul literar. Această cifră este, întotdeauna, explicată.

c. Fiind nevoiți să elaborăm hărțile într-o singură culoare, evidențierea tipurilor semantice (redate prin culoare diferită în cadrul hărților colorate) și, în cadrul lor, a subtipurilor semantice (evidențiate prin simboluri diferite de aceeași culoare în hărțile colorate) este, desigur, ceva mai greoaie și mai puțin expresivă. În realizarea MN-urilor, pentru evidențierea tipurilor și subtipurilor semantice, ne folosim de litere majuscule și cifre arabe.

d. Am elaborat și pentru graiurile din Oltenia (care, în cazul analizat, prezintă o unitate semantică și onomasiologică absolută) o hartă lexicală semantică pentru „*cumnat*", deoarece NALR–*Olt.* este o parte dintr-un întreg: NALR.

www.inst-puscariu.ro

e. Puţinele puncte cartografice rămase, pe hărţi, „în alb" prezintă, considerăm, răspunsuri ce necesită o verificare pe teren.

4.2. MN-uri lexicale semantice.

4.2.1. „*tocană*"[75]:

A. „tocană" 2, 27, 36-228, 260-316, 346-353, 365-812, 848-987, 02, 010, 012.

B. „tocană 1" / „tocană 2"

1) 'cu cartofi'/'fără cartofi' 235, 325.
2) 'cu ceapă'/'fără ceapă' 836.
3) 'din carne de oaie'/'din carne de porc' 250.

? 29.

∞ 362.

+ 334, 833.

4.2.2. „*perie*"[76]:

A. „perie" 2-76, 105, 130 (v. şi B.), 141, 157 (v. şi B.), 172-192, 235-414, 520-537 etc.

B. „perie 1"/„perie 2" 95, 102, 130 (v. şi A.), 157 (v. şi A.), 228, 514.

Notă explicativă. 1 = «perie de haine»
2 = «perie de frecat podelele».

4.2.3. „*sâmbure*" [1171, 1172][77]: [în NALR–*Olt.*]

A. „[1171], [1172]" 907, 919, 922, 923, 927, 929, 931.

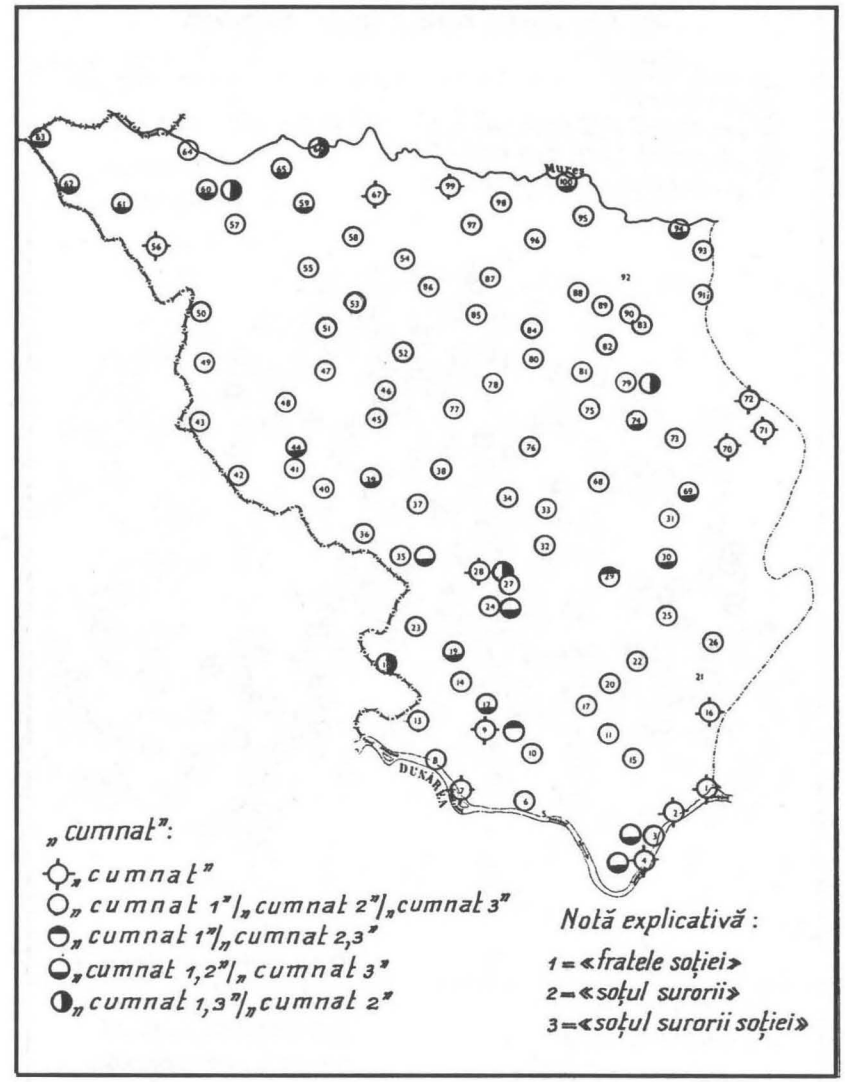
B. „[1171]"/„[1172" în toate celelalte graiuri anchetate.

4.2.4. „*sâmbure*" [1171, 1172]: [în NALR–*Trans.*]

A. „[1171], [1172]" 246-249, 251, 252, 269, 281, 282, 286, 290, 292-294 etc.

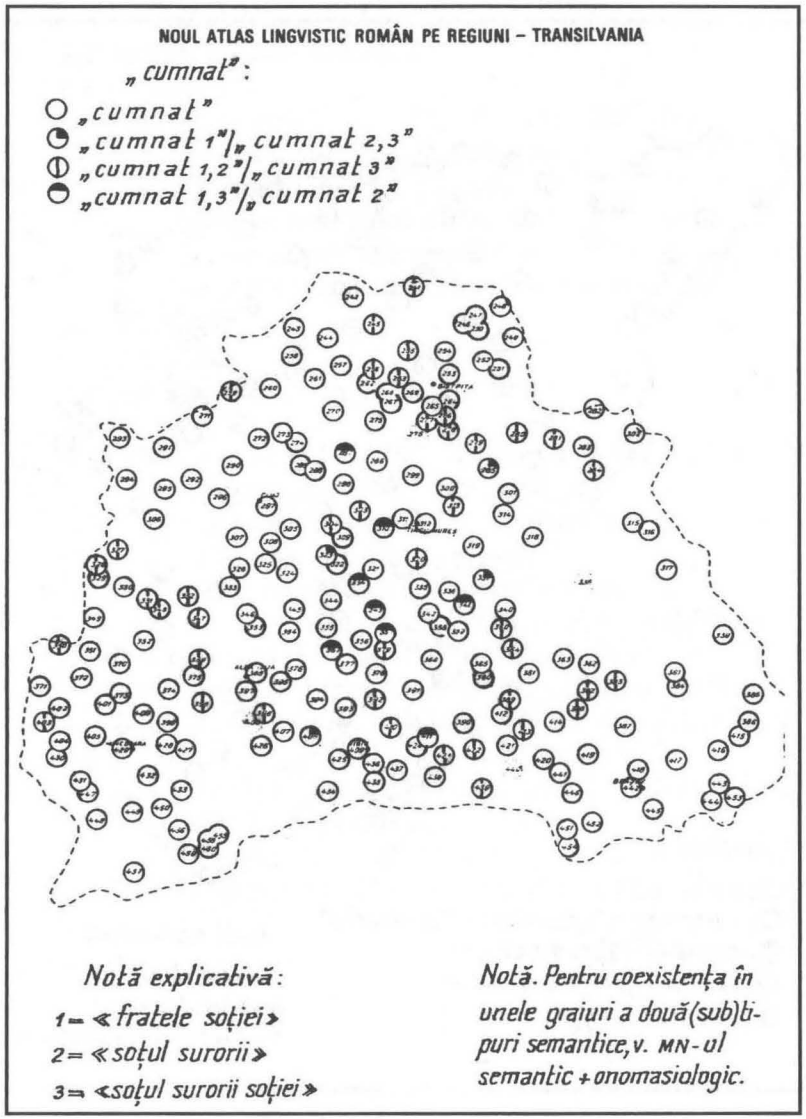
B. „[1171]"/„[1172]" 241-245, 250, 254, 256-268, 270-280, 283-285, 287-289, 291 etc.

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI
HARTA Nr.1
BANAT

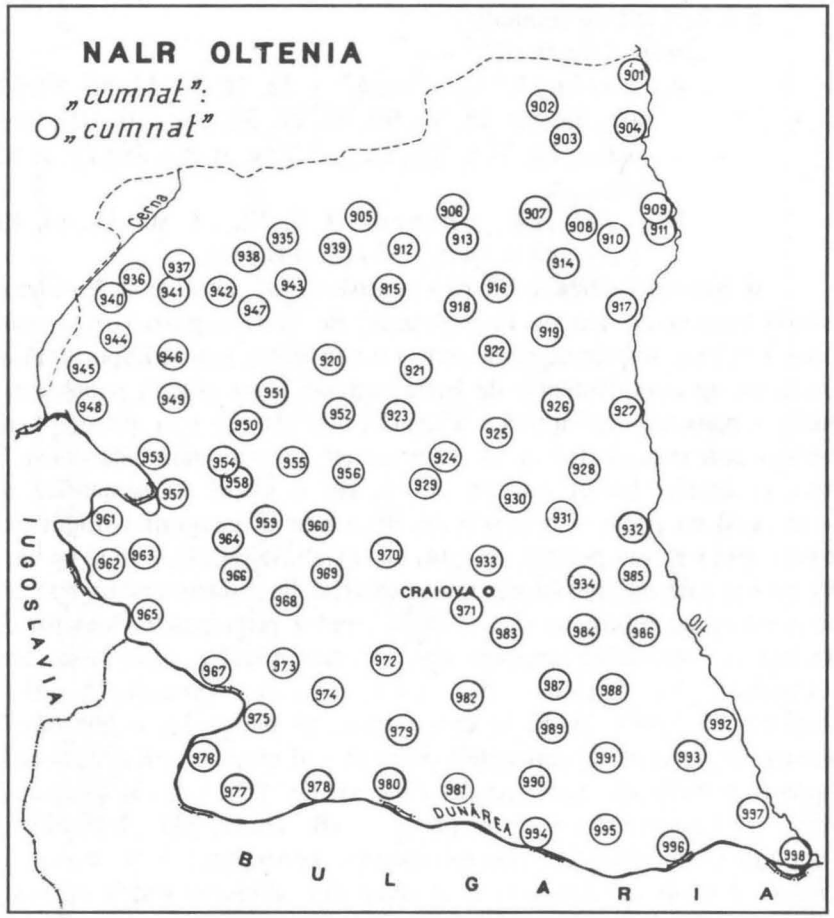

www.inst-puscariu.ro

HARTA Nr. 2

HARTA Nr. 3

www.inst-puscariu.ro

5. Harta lexicală semantică de tip sintetic.

5.*1.* Pentru ilustrarea acestui tip de hartă lexicală semantică, vezi h. nr. 4, elaborată pe baza hărţilor 40 = PLEOAPĂ, 42 = GEANĂ şi 43 = SPRÂNCEANĂ din NALR-*Mar.*, vol. I[78].

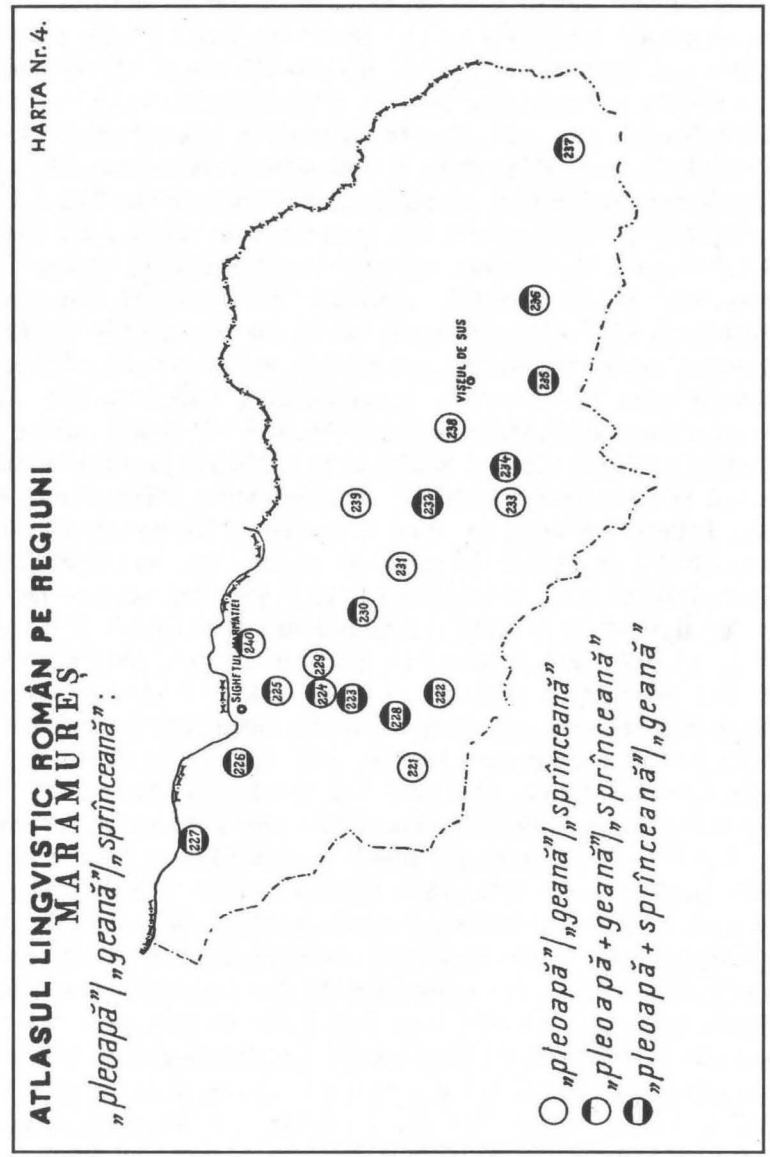
5.*2.* MN lexical semantic.

„osânză"/„untură"[79]

A. „osânză"/„untură" 1, 18, 26, 49, 51, 56, 59, 61, 63, 65, 80, 85, 87, 90, 93, 94, 96, 98, 100, 103, 107, 109, 112, 118, 122, [...], 582 (v. şi B.), 584 (v. şi B.) etc.

B. „osânză, untură" 5, 9, 12, 24, 30, 35, 40, 45, [...], 582 (v. şi A.), 584 (v. şi B.) etc.

6. Scopul realizării hărţii semantice. Am gândit şi alcătuit harta lexicală semantică (sau de tip semantic) de corespondenţă (sau atomară) nu, în primul rând, pentru a demonstra marea importanţă pe care acest tip complementar de hartă lexicală îl are (sau îl poate avea) pentru semantica descriptivă arhitecturală şi nici pentru a ne exprima convingerea fermă că o semantică (structurală) diacronică în serviciul istoriei limbii (iar pe noi numai o astfel de semantică ne interesează) nu poate fi realizată decât pe terenul geografiei lingvistice descriptive (în opoziţie, desigur, cu cea etimologică), prin şi pe baza hărţilor lexicale onomasiologice ca produs al unei documentări lexicale onomasiologice riguroase şi, cel puţin pentru principalele domenii de referinţă sau semantice (conceptuale, noţionale), integrale, aşa cum, deocamdată, la nivel de chestionar, procedează ALE, chestionar (v. *Quest. ALE*) în care, alături de partea **IA** = *lexicologie onomasiologique* (unde conceptele reţinute sunt grupate prin adoptarea şi adaptarea sistemului „raisonné des concepts de" Hallig–Wartburg 1963), a fost introdusă şi o parte = **IB**, consacrată „lexicologiei structurale", cuprinzând „quatre champs conceptuels": *1 noms de parenté, 2 noms de couleurs, 3 système des salutations* şi *4 animaux d'élevage.*

www.inst-puscariu.ro

Nu ne va interesa, acum, nici argumentarea acestui tip de hartă lexicală pentru etimologia lexicală (care nici ea nu mai poate fi înfăptuită doar atomar prin izolarea cuvântului analizat etimologic de sistemul = câmpul lexical din care face parte[80]), împrumutul lexical şi influenţa lexicală (distingându-se, clar, influenţa orizontală, datorată adstratului, de cea verticală, datorată substratului şi superstratului lingvistic). Mai mult, nici nu susţinem publicarea, deocamdată, în cadrul atlaselor lingvistice a unor hărţi (sau MN-uri) precum cele prezentate, ca mostre, mai înainte. Scopul alcătuirii hărţii lexicale semantice (menţionate, fără nici un fel de trimitere, în *Tratat* 1984/85, capitolul *Dialectologie structurală:* «Dialectologia îşi sprijină cercetarea pe comparaţia „hărţilor lexicale", construieşte „hărţi semantice", studiind geografia câmpurilor lexicale») este, după cum se va vedea în continuare, unul mult mai modest, dar, considerăm noi, de primă şi reală urgenţă lingvistică, finalitate (sau finalităţi) ce explică şi justifică faptul că, în lectura şi interpretarea realistă a documentării şi descrierii lexicale onomasiologice, am avut, tot timpul, în vedere nu numai raporturile „structurés des contenus lexicaux considérés en eux-mêmes", ci (urmându-i, tacit, pe L. Weisgerber, J. Trier şi S. Puşcariu) şi raportul „entre les signifiés et la réalité extralinguistique désignée" (Coseriu 1975/33, n. 9), raport evaluat, punctual şi arhitectural, din perspectiva lexicologiei sistemice inaugurate de F. de Saussure prin redescoperirea (ca reacţie la „lingvistica neogramaticilor") şi explicitarea multimilenarului concept de „sistem". Prin prezentarea hărţii lexicale semantice (a celei, desigur, gândite şi realizate de noi), am urmărit:

6.*1.* Veştejirea, pentru ultima dată, a unei false lecturi onomasiologice (: „C" → *E*, adică dinspre titlu înspre hartă) şi semasiologice (: *E* → „C", adică dinspre hartă înspre titlu) a hărţilor lexicale onomasiologice care, semantic lecturate, prezintă deosebiri semantice de genul celor înfăţişate prin intermediul hărţii lexicale semantice de tip analitic, adică de tipul U : U_1/U_2 (v., *supra,* **3.***1.,* **4.**). În ce constă această lectură, care, cum nu o dată am arătat, nu face decât să denatureze realitatea lingvistică? Simplu, această falsă lectură onomasiologică şi, poate mai ales, semasiologică constă în neutralizarea opoziţiilor (distincţiilor) semantice, ceea ce face ca, automat = mecanic, cei doi sau trei termeni pozitiv marcaţi (în sensul, bine cunoscut, că nici unul dintre ei nu-l

poate substitui pe celălalt sau ceilalţi) să fie interpretaţi, onomasiologic, ca sinonimi şi definiţi (de către toţi cei care utilizează materialul ALR şi practică o astfel de lectură), semasiologic, prin sinonimul (=, de fapt, în toate situaţiile de genul U: U_1/U_2, coreferentul) literar, prezent în titlul hărţilor lexicale onomasiologice neinterpretative şi/sau interpretative. Desigur, se va spune (şi, principial, se va spune pe bună dreptate), de către autorii sau redactorii atlaselor, că lexicologul care utilizează, onomasiologic şi/sau semasiologic, materialul atlaselor trebuie să ştie (deşi, între paranteze fie zis, nimeni nu-i spune) cum să citească corect din punct de vedere onomasiologic şi semasiologic o hartă lexicală onomasiologică şi se va mai spune, poate, că în harta lexicală onomasiologică neinterpretativă aceste distincţii semantice sunt, întotdeauna, prezentate în secţiunea a II-a a legendei, la care suntem, întotdeauna, trimişi când efectuăm, punctual (= intralingvistic), lectura hărţii. Spunerea aceasta este adevărată şi folositoare dacă, bineînţeles, autorii şi redactorii atlaselor nu ar practica ei înşişi o asemenea falsă lectură onomasiologică care (pentru că, de ce să nu recunoaştem, pentru informaţia lexicală cuprinsă în ALR, se consultă nu în primul rând, ci adeseori numai harta lexicală interpretativă = colorată) promovează şi susţine o falsă lectură semasiologică. Generat, întotdeauna şi în primul rând, de faptul că, în practică, datorită rutinei ştiinţifice neogramatice, se identifică (în continuare) semnificatul cu desemnatul (considerându-se, astfel, vocabularul ca fiind în totalitate nomenclatură), acest soi de falsă lectură onomasiologică se manifestă la autorii şi redactorii ALR-ului (dar şi la autorii NALR-ului) în elaborarea (= redactarea) hărţilor onomasiologice interpretative (= colorate) şi care sunt aproape numai designaţionale (sau referenţiale). În cadrul acestor hărţi, distincţiile semantice semnalate de către informatori şi, redacţional, evidenţiate, la şi prin legendă, în cadrul hărţii neinterpretative sunt neutralizate, astfel încât cei doi termeni pozitiv marcaţi devin, în harta onomasiologică interpretativă, sinonimi reali, primind, deci (pe calea ştiinţei), acelaşi statut ca şi termenii care, până la proba contrară, sunt sinonimi reali (= funcţionali, intralingvistici).

Observaţie. Spre a fi (mai) convingător, iată, în continuare, câteva (din multele) exemple (ce se pot da):

www.inst-puscariu.ro

cămară „în casă; pentru mâncări" / *găbănaş* „mai de o parte; pentru slănină, haine, făină, bucate" (pct. 272)[81]; *celar* „pentru alimente" / *pimniţă* „pentru băuturi" (pct. 848) din ALR II/I, p. 12, MN [3825] devin în ALRM II/I, h. 292, ca şi sinonimele reale, *cămară, găbănaş; pivniţă, celar; – coşarcă/corfă* „paner" (pct. 141) sau *coş/coşarcă* „paner, cu o singură toartă" (p. 574) din ALR II/I, h. 266 = COŞ devin *coşarcă, corfă; coş, coşarcă* în ALRM II/I, h. 354; – *obloane/şolocrate* „jaluzele" (pct. 157): *obloane/ şolocaturi* „jaluzele" (pct. 36, 235); *funduri/şorlocaturi* „jaluzele" (pct. 2) etc. din ALR II/I, p. 122, MN [3816] = OBLOANE devin *obloane, şolocrate* etc. în ALRM II/I, h. 290; – *plaz* „din *skijâ*"/*cioată* „la plugul de lemn" (pct. 514); *plaz* „la plugul de fier" / *bârsă* „la plugul de lemn" (pct. 537) din ALR II, s.n., vol. I, h. 21 = BÂRSĂ devin *plaz, cioată; bârsă, plaz* în ALRM II, s.n., vol. I, h. 15; – *otic* „de lemn" / *gripcă* „de fier" (pct. 899) din ALR II, s.n., vol. I, h. 23 = OTIC devin *otic, gripcă* în ALRM II, s.n., vol. I, h. 17; – *mănunchi* „când grâul e tăiat cu secerea" / *polog* „când e tăiat cu coasa" (pct. 520) din ALR II, s.n., vol. I, h. 54 = POLOG devin *mănunchi, polog* în ALRM II, s.n., vol. I, h. 45; – *ciurdă* „în ~ sunt vacile care vin seara acasă" / *gule* „în ~ sunt sterpele, care stau şi noaptea pe câmp" (pct. 53) din ALR II, s.n., vol. II, h. 319 = CIREADĂ (DE VACI) devin *ciurdă, gule* în ALRM II, s.n., vol. I, h. 204; – *vălău* „lung, în patru colţuri" / *lăturar* „rotund" (pct. 47) din ALR II, s.n., vol. II, h. 330 = TROACĂ (PENTRU PORCI) devin *vălău, lăturar* în ALRM II, s.n., vol. I, h. 216; – *tăieţei* „mai scurţi; se mănâncă cu brânză" / *tojmagi* „lungi, pentru supă" (pct. 260); *răstăuţe* „lungi şi înguste, pentru supă" / *haluşte* „mai late; se mănâncă cu brânză" (pct. 334) din ALR II, s.n., vol. IV, h. 1076 = TĂIŢEI devin *tăiţei, tojmagi; răstăuţe, haluşte* în ALRM II, s.n., vol. III, h. 882; – *meseri* „invitaţii ginerului" / *pochinzeri* „invitaţii fetei care merg la ginere acasă" din NALR-*Olt.*, vol. II, h. 175 = NUNTAŞI devin *meseri, pochinzeri* în h. XLIII, p. 310: TERMENI pentru NUNTAŞI etc. etc.

6.2. Să propunem (în vederea înlăturării unei asemenea false lecturi onomasiologice, care generează şi susţine o falsă lectură semasiologică) o modalitate realistă de redactare a hărţii lexicale onomasiologice neinterpretative şi interpretative. În acest sens, propunem:

a. ca, pe harta lexicală onomasiologică neinterpretativă, termenii pozitiv marcaţi (care exprimă, deci, o distincţie semantică) să nu mai fie despărţiţi prin , (= virgulă), cum sunt delimitaţi şi termenii sinonimi, ci printr-un alt semn grafic: / (= bara oblică) sau ~ (= tildă);

b. ca, în elaborarea hărţii lexicale onomasiologice interpretative redactate pe baza hărţii sau MN-ului lexical onomasiologic neinterpretativ care prezintă o analiză semantică non-unitară (de tipul celei ilustrate de noi prin harta semantică de tip analitic), să adoptăm o formulă de redactare cel puţin de genul (materializat, aici, ca MN):

TOCANĂ
[4073] (1095)

1. TOCANĂ 53, 64, 95 etc.
2. **a.** GÚLAŞ 272, 365, 386.
b. GULÁŞ 27.
c. GÚIAŞ 279, 346-353.
etc. etc.
8. TOCANĂ/PAPRICAŞ 836.
9. TOCANĂ/GUIAŞ 235.
etc.

În ceea ce ne priveşte, însă, am opta, c a t e g o r i c, pentru o formulă prin care harta lexicală onomasiologică să fie, c u m î n s ă ş i r e a l i t a t e a l i n g v i s t i c ă i n v e s t i g a t ă o c e r e, **hartă lexicală semantică + onomasiologică** (v., *infra,* **II,** hărţile nr. 7, 12, 15 şi 18). În ilustrarea acestei formule am elaborat, parţial sau integral, cele trei MN-uri pe care le vom prezenta în continuare, nu înainte de a preciza că MN-urile pentru „*cumnat*" sunt gândite şi pentru situaţia în care rezultatele documentării lexicale onomasiologice vor fi publicate numai interpretativ, cum, de fapt, considerăm, ar trebui să fie redactate şi publicate toate hărţile lexicale.

– **Model nr. 1** (ALR II):
„*tocană*"
[4073] (1095)
A. „t o c a n ă"
1. *tocánă* 53, 64, 95, 182, 192 etc.

www.inst-puscariu.ro

2. a. *gúlaş* 272, 365, 386.
b. *guláş* 27.
c. *gúiaş* 279, 346-353.
3. a. *iahnie* 682.
b. *iacnie* 928, 987.
4. etc. etc.

B. „tocană 1" / „tocană 2"
1) 'cu cartofi' / 'fără cartofi'
1. *gúiaş/tocánă* 235.
2. *guiaşóş/popricáş* 325.
2) 'cu ceapă' / 'fără ceapă'
papricáş / tocánă 836.
3) 'din carne de oaie' / 'din carne de porc'
tocánă / cárne friptă 250.

– **Model nr. 2** (NALR–*Ban.*):
„*cumnat*"

I. Întrebări[82]: „Fratele soției dumitale ce-ți este?" (= întrebarea 622); „Ce sunt între ei doi bărbați căsătoriți cu două surori?" (= întrebarea 623); „Ce-ți este bărbatul surorii dumitale?" (= întrebarea 624).

Notă. În redactare[83], „cumnat 1" = «fratele soției», „cumnat 2" = «soțul surorii», „cumnat 3" = «soțul surorii soției».

II.

A. „cumnat"
1. *cumnát* 1, 2, 3 (v. şi C. 2. **1.**, **2.**), 4 [II] (v. şi C. 2. **1.**), 16, 28 (v. şi C. 3. **1.**), 35 (v. şi C. 2. **1.**, **2.**), 67, 70, 71, 72.
2. a. *şógor* 56, 99.
b. *şógur* 7. 9 (624 = ~ *de sóră*; v. şi C. 1).

B. „cumnat 1" / „cumnat 2" / „cumnat 3"
1. *cumnát / gínere de sóră* / şogor 10 (v. şi **3.**)[84], 13, 23 (v. şi **3.**), 27 (623 = [r]; v. şi **3.**), 32, 36, 37, 38, 40, 41 (v. şi **2.**), 42, 43, 45 (v. şi **2.**), 46, 47 (v. şi **2.**), 49, 50, 51, 52, 53 (v. şi **2.**), 54, 55, 57, 58, 64, 76 (v. şi **2.**), 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 95, 96, 97, 98.
2. *cumnát / gínere de sóră* / păşâu 41 (623 = [v]; v. şi **1.**), 45 (623 = [v]; v. şi **1.**), 47 (v. şi **1.**), 53 (v. şi **1.**), 76 (v. şi **1.**), 78, 79 (v. şi C. 3. **1.**), 80, 81.
3. *cumnát/ gínere de sóră / făşíu* 6. 8, 10 (v. şi **1.**), 11 (v. şi **1.**), 14, 15, 17, 20, 22, 23 (v. şi **1.**), 25, 26, 27 (623 = [v]; v. şi **1.**), 31, 33 (v. şi **4.**), 34, 68, 73.
4. *cumnát / gínere de sóră / tătăíş* 33 (v. şi **3.**).
5. *cumnát / şógor / făşíu* 24 (623 = [v]; v. şi C. 2. **1.**)
6. *cumnát / fráte / păşíu* 75, 91.

C. 1. „cumnat 1" / „cumnat 2, 3"
cumnát / şógor 9 (v. şi A. **2. b.**).

C. 2. „cumnat 1, 2" / „cumnat 3"
1. *cumnát / şógor* 3 (623 = [d]; v. şi 2, A. **1.**), 4 (v. şi A. **1.**), 19, 24 (623 şi 624 = [r]; v. şi B. **5.**), 35 (v. şi **2.**, A. **1.**), 39, 59, 61, 63, 65, 94, 100.
2. *cumnát / făşíu* 3 (623 = [d]; v. şi **1.**, A. **1.**), 30, 35 (v. şi **1.**, A. **1.**), 69.
3. *cumnát / păşíu* 44, 74.
4. *şógor / cumnát* 60 (v. şi C. 3. **2.**).
5. *şógor / făşíu* 12.

C. 3. „cumnat 1, 3" / „cumnat 2"
1. *cumnát / gínere de sóră* 18, 28 (v. şi A. **1.**), 79 (v. şi B. **2.**).
2. *cumnát / şógor* 60 (v. şi C. 2. **4.**).
3. *şógor / cumnát* 66.

Observație. Când, în urmă cu peste două decenii, cu prilejul *Întâiului Simpozion Național de Dialectologie* (v. *supra*), am alcătuit şi prezentat harta lexicală semantică nr. 1 (v., *supra,* sub **4.***1.*) şi MN-ul lexical semantico-onomasiologic de mai sus, datele lingvistice de care ne-am folosit, interpretându-le şi descriindu-le semantic şi semantico-onomasiologic, erau inedite şi, sub nici o formă, prelucrate redacțional de către cei trei anchetatori şi autori ai prestigiosului NALR–*Ban.*, colegii şi prietenii noştri Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc şi

www.inst-puscariu.ro

Nicolae Mocanu. Fişele cuprinzând răspunsurile înregistrate (impresionist, sub aspectul lor „fonetic") la întrebările (lexical-) onomasiologice [622-624] din *Chest. NALR* erau (aşa cum se află ele şi astăzi în arhiva NALR–*Ban.*), în vederea redactării lor, sistematizate în ordinea punctelor de anchetă şi grupate în trei plicuri corespunzând celor trei poziţii (= întrebări) din chestionar. În anul 1997 a apărut volumul al II-lea din acest atlas lingvistic românesc regional, volum în care, neinterpretativ şi interpretativ, sunt valorificate, numai sub formă de hărţi, şi răspunsurile înregistrate la întrebările: „[622] fratele soţiei dumitale ce-ţi este?" = **cumnat**[1], „[623] ce sunt între ei doi bărbaţi căsătoriţi cu două surori?" = **cumnaţi**[2] (sic!) şi „[624] ce-ţi este bărbatul surorii dumitale?" = **cumnat**[3], adică răspunsurile pentru „conceptele", „noţiunile" parentale relaţionale (=, în fond, poziţii universale ale „arborelui = universului genealogic"[85]) reţinute şi programate de către alcătuitorii *Chest. NALR* pentru o **documentare** onomasiologică, ceea ce, în perspectiva unei documentări realiste şi integrale a câmpului = sistemului semantico-terminologic al „relaţiilor de înrudire (rudenie)", constituie, indiscutabil, un progres real în comparaţie cu *Chest. ALR I,* care, pentru „această porţiune din continuum-ul înrudirilor [...] insistent segmentată"[86] chiar şi în interiorul aceleiaşi „limbi istorice" (cum rezultă, clar, din materialul analizat şi descris de noi), a programat doar poziţia: „[528] cumnat (când e bărbatul surorii)", adică numai documentarea onomasiologică a lui «cumnat[3]» din *Chest. NALR*[87]. Descriptiv, autorii NALR–*Ban.* au realizat şi publicat patru hărţi lexicale, una neinterpretativă, h. 194: CUMNAT[1,2,3], şi trei interpretative, h. CXLVIII: *Termeni pentru* CUMNAT[2] (publicată în colţul din stânga, jos, al hărţii lexicale neinterpretative, la p. 43), h. CCCXXXIV: *Termeni pentru* CUMNAT[3] (p. 255) şi h. CCCXXXV: *Sensuri ale cuvântului* CUMNAT (p. 255). Adoptând (şi nu numai în acest caz, ci în toate cazurile când semnificatul unitar al limbii literare nu coincide cu desemnatul, prezentându-se, în desemnare, sub forma de două sau mai multe variante de conţinut sau accepţii[88]) soluţia propusă de noi (v., *infra,* **6.***3.*), harta 194 este o hartă lexicală onomasiologică realistă, pentru că ea este, la modul implicit, şi semantică, fiind realizată de pe poziţia înţelegerii saussuriene a semnificatului lingvistic (v. *supra*). Pentru a deveni şi explicit o hartă semantico-onomasiologică, autorii NALR–*Ban.* nu aveau decât un singur lucru de făcut: să cartografieze (verificându-l în prealabil) MN-ul semantico-onomasiologic redactat de noi şi prezentat mai sus. În loc de a realiza, interpretativ, o hartă semantico-onomasiologică, colegii noştri au preferat (de neînţeles, totuşi, pentru noi) să realizeze două (şi nu trei, deoarece răspunsurile la întrebarea 622 nu prezintă varietatea onomasiologică pe care o prezintă răspunsurile la întrebările 623 şi 624) hărţi lexicale strict onomasiologice, aşezându-se, în descriere, în continuare, pe poziţia înţelegerii pre- şi postsaussuriene a semnificatului, identificându-l cu desemnatul. Cea de a treia hartă interpretativă, intitulată *Sensuri ale cuvântului* CUMNAT şi realizată prin lectura inversă (dar numai pentru semnificantul *cumnat*) a hărţii nr. 194, este o hartă lexicală terminologico-semasiologică, pentru care a se vedea, *infra,* **IV.**

– **Model nr. 3** (NALR–*Trans.*):

„*cumnat*"

I. [vezi NALR–*Ban.*]

II.

A. „cumnat"

1. *cumnát* 246-254, 256 (623 = [r]; v. şi B. 2. **1.**), 267, 260, 262, 264, 267 (v. şi **2.**), 269 (v. şi B. 1. **1.**), 270 (= [r]; v. şi **2.**), 282, 283, 286 (v. şi **2.**), 288 (v. şi **2.**), 290 (v. şi **2.**), 299 (= [r]; v. şi **2.**), 301 (v. şi **2.**), 302, 306 (= „rar"; v. şi **2.**), 315, 316 (v. şi B. 2. **1.**), 317, (= [r]; v. şi **2.**), 325 (v. şi **2.**), 329, 330, 333 (v. şi **2.**), 335 (= [r]; v. şi **2.**), 339, 346 (= [r]; v. şi **2.**), 349, 351, 352, 353 (= [r]; v. şi **2**), 359 (= [r]; v. şi **2.**), 361 (v. şi **2.**), 362, 363, 364 (622, 624 = [r]; v. şi B. 2. **2.**), 370-375, 385-387, 390, 393 (= [r]; v. şi **2.**), 397 (= [r]; v. şi **2.**), 398 (623 = [r]; v. şi B. 2. **1.**), 399-402, 404, 405, 407, 409 (v. şi **2.**), 412, 414 (= [r]; v. şi **2.**), 415, 416 (v. şi **2.**), 417-421, 424-435, 437, 438, 441-460.

2. *şógor* 242-244, 261, 265 (v. şi B. 1. **1.**), 267 (v. şi **1.**), 268, 270 (= [v]; v. şi **1.**), 271-273, 274 (v. şi B. 1. **1.**), 275, 286 (= [v]; v. şi **1.**), 288 (v. şi **1.**), 289, 290 (= [v]; v. şi **1.**), 291-298, 299 (= [v]; v. şi **1.**), 300, 301 (v. şi **1.**), 305 (v. şi B.

www.inst-puscariu.ro

1. **1.**), 306 (v. şi **1.**), 307-309, 311, 312, 314, 318, 319, 322, 324 (v. şi **1.**), 325 (v. şi **1.**), 326, 333 (v. şi **1.**), 335 (= [v]; v. şi **1.**), 336, 340, 342, 344, 345, 346 (v. şi **1.**), 353 (v. şi **1.**), 354-356, 358, 359 (v. şi **1.**), 361 (v. şi **1.**), 365, 376-378, 380, 381, 384, 391, 393 (= [v]; v. şi **1.**), 394, 395, 397 (v. şi **1.**), 409 (v. şi **1.**), 414 (v. şi **1.**), 416 (v. şi **1.**), 436.

B. 1. „cumnat 1" / „cumnat 2, 3"

1. *cumnát / şógor* 259 (v. şi 2.), 265 (v. şi A. **2.**), 269 (v. şi A. **1.**), 274 (v. şi A. **2.**), 305 (v. şi A. **2.**), 337, 408.

2. *şógor / cumnát* 285, 323.

B. 2. „cumnat 1, 2" / „cumnat 3"

1. *cumnát / şógor* 241, 245, 255, 256 (623 = [v]; v. şi A. **1.**), 259 (v. şi 1), 263, 266, 277, 278, 280, 281, 284, 303, 304, 313, 316 (v. şi A. **1.**), 320 (622 = [r]; v. şi 3. **2.**), 327, 328, 331, 332, 341 (622 = [r]; v. şi 3. **2.**), 347, 348, 350, 366, 369, 379, 388, 398 (v. şi A. **1.**), 403, 410, 413, 422, 423, 439.

2. *şógor / cumnát* 364 (622, 624 = [v]; v. şi A. **1.**), 382, 389, 392, 396.

B. 3. „cumnat 1, 3" / „cumnat 2"

1. *cumnát / şógor* 411.

2. *şógor / cumnát* 287, 310, 320 (622 = [v]; v. şi 2. **1.**), 334, 341 (622 = [v]; v. şi 2. **1.**), 343, 357, 367.

Observaţie. Descriptiv, răspunsurile utilizate de noi în redactarea MN-ului semantico-onomasiologic de mai sus au fost, recent (1997), valorificate, neinterpretativ şi realist, de către colegii şi prietenii noştri Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi şi Grigore Rusu în volumul al II-lea din NALR–*Trans.*, h. 274: 1) CUMNAT[1], 2) CUMNAT[2], 3) CUMNAT[3], o hartă lexicală onomasiologică şi, implicit, prin adoptarea soluţiei redacţionale avansate de noi, semantică.

6.*3.* Să arătăm că este (dacă nu greşit, cum totuşi considerăm noi) păgubitor ştiinţific şi economic ca *sâmbure[1], sâmbure[2]; cumnat[1], cumnat[2], cumnat[3]; bărbie[1], bărbie[2]; catrinţă[1], catrinţă[2], catrinţă[3]; nojiţă[1], nojiţă[2]; pivniţă[1], pivniţă[2]* etc. etc. să fie redactate şi publicate separat.

6.*4.* Să arătăm că harta lexicală onomasiologică sintetică, realizată prin cartografierea neinterpretativă şi/sau interpretativă a răspunsurilor înregistrate la doi sau mai mulţi semnificaţi aparţinând aceleiaşi sfere semantice şi care (precum *pleoapă, geană, sprânceană; fasole, mazăre* etc.) prezintă o analiză semantică non-unitară, este argumentată nu numai ştiinţific, ci chiar şi economic. De altfel, în ALR II[89], s-au realizat, dar nu întotdeauna, asemenea hărţi lexicale onomasiologice sintetice[90].

6.*5.* Să arătăm că lectura onomasiologică şi/sau semasiologică (parţială sau, prin intermediul indicelui lexical, totală) a hărţilor lexicale onomasiologice (neinterpretative publicate până în prezent) trebuie precedată de o lectură semantică[91].

6.*6.* Să arătăm că în fixarea structurii dialectale a limbii române (şi nu numai a ei, evident), când se iau în considerare şi particularităţile lexicale, este necesar să se aibă în vedere nu numai (ca până acum) exclusiv tipurile onomasiologice (denominative), ci şi cele semantice, semasiologice şi terminologice (căci, spre exemplu, *foale* este, într-adevăr, în raport cu *burtă* din subdialectul muntenesc şi cu *pântece* din cel moldovenesc şi crişean, o particularitate lexicală a subdialectului bănăţean numai şi numai sub aspect onomasiologic; numai *foale* = „burtă" este particularitate, particularitate care, însă, nu ne spune dacă termenii *burtă, pântece,* acoperind alte conţinuturi semantice, există sau nu există în subdialectul bănăţean şi nici dacă *foale,* acoperind alte conţinuturi semantice, există sau nu în celelalte unităţi lingvistice teritoriale).

6.*7.* Să arătăm că în elaborarea unor monografii dialectale, în alcătuirea glosarului este, de asemenea, absolut necesar să se ţină seama, în definirea cuvântului reţinut ca particularitate regională denominativă, şi de statutul semantic al respectivului cuvânt, adică, în terminologia saussuriană, şi (în primul rând) de valoarea respectivului cuvânt. I. Mării, spre exemplu, cercetând monografic graiul vorbit în localitatea Toager (jud. Timiş), să nu spună (cum, de fapt, a spus în teza sa de licen-

www.inst-puscariu.ro

ţă din anul 1964) prin (sau în) glosar, că *úină* = „mătuşă", ci, în deplin acord cu realitatea lingvistică investigată, să spună[92] că *uină* = „soţia fraţilor părinţilor şi bunicilor, verişorilor părinţilor şi bunicilor" / *mătúşă* = „sora părinţilor şi bunicilor, verişoara părinţilor şi bunicilor", precizându-se, astfel, pe lângă sensul (= valoarea) exact(ă) al (a) respectivului regionalism, şi (prin raportare la limba literară) o particularitate semantică, precum şi faptul că termenul *mătuşă* nu a dispărut (prin substituţie de expresie) din graiul cercetat, ci el este, datorită opoziţiei semantice „consagvinitate" / „alianţă", pozitiv marcat.

6.*8.* Să arătăm, încheind această primă parte a studiului nostru, că în cercetarea riguroasă şi realistă a lexicului substantival (nominal) – atât în cea punctuală (intralingvistică), cât şi în cea arhitecturală (interlingvistică) compartiv-atomară sau contrastiv-sistemică – trebuie, neapărat, făcută distincţia fundamentală între (sau dintre) documentarea lexicală onomasiologică şi descrierea lexicală semantică-onomasiologică sau semantică. Documentarea lexicală onomasiologică (documentare ce, repet, constituie adevărata revoluţie produsă în cunoaşterea şi înregistrarea realistă a lexicului, pentru simplul, dar esenţialul motiv că ea stă pe paradigmatic şi nu, ca cea semasiologică, pe sintagmatic = text = discurs = enunţ = vorbire) trebuie, teoretic şi practic, realizată, pe şi în baza unui chestionar onomasiologic alcătuit (de către lingvistul-etnolog sau etnologul-lingvist sau lingvist + etnolog) în urma unei foarte bune cunoaşteri a realităţii culturale extralingvistice desemnate şi actualizate prin cuvinte = termeni, din perspectiva „câmpului noţional, conceptual" sau a desemnării (a „semnificatului" = „desemnat", adică a definiţiei pre- şi postsaussuriene a „semnificatului"). Descrierea lexicală realistă trebuie, însă, să fie realizată, întotdeauna, pe şi în baza documentării lexicale onomasiologice, exclusiv din perspectiva „sistemului lexical semantico-terminologic" sau a semnificării (a „semnificatului în mod lingvistic determinat", adică a definiţiei saussuriene a semnificatului).

NOTE

[1] Iniţiat de regretatul prof. Romulus Todoran (1918-1993), eminent lingvist şi dialectolog, şi organizat de către cercetătorii clujeni din cadrul colectivelor ALR şi NALR, simpozionul s-a ţinut în zilele de 10-11 octombrie 1980, la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară din Cluj-Napoca. În şedinţa de încheiere a acestui simpozion, participanţii au hotărât ca, periodic, din doi în doi ani şi prin „rotaţie", în localităţi diferite din ţară, să fie organizată o astfel de manifestare ştiinţifică, ceea ce, până la o anumită dată, s-a şi întâmplat. Amintim, aici, de aceste întâlniri ştiinţifice ale reprezentanţilor lingvisticii limbii române populare (în opoziţie, pentru care v. Ivănescu 1972/5-25, cu lingvistica limbii române literare), deoarece „materia" (nu numai a capitolului **I.**, ci şi a celorlalte trei capitole sau părţi ale) studiului de faţă o constituie patru dintre cele şapte comunicări prezentate în cadrul acestor simpozioane naţionale, trei dintre ele fiind publicate (v. Mării 1983/79-150, Mării 1994-1995*a*/121-131, Mării 1996-1997/121-131), iar una (v. *infra*, cap. **II.**), până la această dată, nepublicată. Regândite, actualizate şi reredactate substanţial şi autocritic, cele patru comunicări (şi, desigur, în special cele publicate) nu constituie, din acest moment, decât „materia" actualului text (ce nu este, aşadar, o „culegere de studii", substituindu-se, cumulativ, celor anterior communicate şi/sau publicate).

[2] Volum apărut, în cadrul tipografiei Universităţii „Babeş-Bolyai", în 150 de exemplare, tiraj epuizat într-un timp record.

[3] Adică cea, desigur, „teoretico-metodologică". Evităm, însă, şi acum, utilizarea acestei exacte şi fireşti sintagme denominative, deoarece dorim, pentru ultima oară în scris, să atragem atenţia colegilor şi prietenilor noştri practicieni (atât celor realişti, cât, mai des, celor exclusivişti) că autorul (şi al) acestui studiu nu a fost, nu este şi nu va fi un teoretician nici al „limbii" sau „limbajului" şi nici al „lingvisticii", ci el a fost, este şi fi-va (cât va mai fi) – dacă nu prin vocaţie, cu certitudine, însă, prin pasiune – numai şi numai un practician (sau, poate mai exact, un empiric) al „ştiinţei limbii", dar unul care ştie, şi nu de azi-de ieri, că, într-adevăr, „contrar celor pe care – explicit sau [greşit tipărit: *saui* – n.n., I.M.] implicit – le susţin unii cercetători cu orientare pozitivistă, teoria este anterioară investigaţiei empirice sau «faptice» şi nu este o simplă atestare a ceea ce este «comun» într-o serie de fapte. Pe de altă parte, contrar a ceea ce gândesc

www.inst-puscariu.ro

făuritorii de teorii aprioriste, pretins «independente» de fapte, cunoaşterea teoretică nu este anterioară investigaţiei empirice în sensul temporal («cronologic»), ci în sensul logic sau raţional: în sensul că este fundamentul oricărei investigări de «fapte» (şi, aceasta, chiar dacă nu s-ar prezenta ca un fundament declarat şi explicitat)" – Coşeriu 1994*a*/118. Sau: „După convingerea mea, teoria nu este o construcţie arbitrară şi abstractă. Ea este, mai întâi intuiţia universalului în fapte şi, apoi, formularea explicită şi reflectată a acestui universal. Asta înseamnă, pentru mine, trei lucruri: *1)* Nu există nici o opoziţie reală între studiul faptelor şi studiul teoretic. Teoria este întotdeauna teoria realităţii şi nu o construcţie **a priori.** *2)* Tocmai pentru că teoria este reflectarea universalului prezent în fapte, realitatea nu poate fi ignorată. E nevoie să cunoşti fapte. Nu e adevărat că teoria este valabilă chiar dacă nu se poate aplica, fiind contrazisă de fapte. *3)* Teoria nu este un model abstract, care se aplică faptelor, ci chiar fundamentul cercetării empirice, pe care îl ai – într-o măsură – în mod intuitiv înainte de examinarea faptelor, în timpul cercetării lor şi după încheierea cercetării. Între teorie şi fapte există un raport dialectic: cercetarea faptelor depinde de teorie, dar, în acelaşi timp, influenţează teoria, astfel că teoria, la sfârşitul cercetării, nu mai este aceeaşi cu care ai început. Înveţi ceva de la fapte chiar şi pe plan teoretic. Nu este aici o concepţie a teoriei, ci o experienţă personală" – Coşeriu 1975*a*/19 etc. etc., pentru că, nu o dată, în studii şi interviuri, Magistrul a abordat, în aceiaşi termeni, relaţia intimă dintre „punctul de vedere" şi investigaţia empirică, precizând că „în ştiinţele limbajului avem unitatea dintre teorie şi studiul empiric" (Coşeriu 1997*b*/169; cf. şi Coşeriu 1996/5).

[4] Nu o dată (şi nu numai în legătură cu ALR) am ţinut să subliniez că, lexical şi gramatical evaluat, orice atlas bine înfăptuit, în toate cele trei (şi la fel de importante) momente (: programarea anchetei, desfăşurarea anchetei şi redactarea materialului înregistrat) pe care le presupune elaborarea unei asemenea tip de lucrare descriptivă, are, întotdeauna, o dublă valoare: ştiinţifică şi culturală. Cultural evaluat, orice atlas lingvistic autentic reprezintă un viu şi neperitor document de limbă, a cărui valoare creşte o dată cu trecerea vremii. Ştiinţific evaluat, orice atlas lingvistic autentic constituie (nu „o colecţie de material lingvistic", cum, greşit, adeseori, se mai spune, ci) o descriere, neinterpretativă şi/sau interpretativă, sincronico-comparativă = arhitecturală = interlingvistică **spaţială** (sau: „geografică", „diatopică").

[5] Într-adevăr, ALR nu este numai un atlas lingvistic, ci el este (nedeclarat în sau prin titlu), aş îndrăzni să zic că este chiar în egală masură, şi un atlas etnografic şi focloric prin:

a. fotografiile şi desenele (destul de numeroase în ancheta lui E. Petrovici) realizate de către cei doi anchetatori şi autori pentru unele obiecte documentate, lexical, onomasiologic;

b. textele înregistrate (cele notate de S. Pop sunt încă needitate);

c. includerea în sumarul celor două chestionare a unui număr destul de ridicat de probleme referitoare la etnografie şi folclor; unele dintre aceste probleme fiind organizate, în structura chestionarului, chiar în capitole speciale, precum: *Magie, credinţe deşarte, obiceiuri, credinţe;*

d. documentarea lexicală onomasiologică non-contextuală sau paradigmatică (majoritară în anchetele ALR), ce constituie, implicit, şi o documentare (în manieră lingvistică, desigur) a desemnatului, a existenţei sau non-existenţei obiectului a cărui denumire a fost (prin intermediul întrebărilor de tip onomasiologic) solicitată informatorilor.

[6] Vezi *Chest. ALR I, Chest. ALR II* şi *Chest. NALR.*

[7] Pentru că: „I paradigmi dei morfemi illustrano situazioni simili" celor existente în cadrul paradigmelor (= sistemelor) lexicale (Hjelmslev 1970/58). Vezi, însă, în acest sens (şi în primul rând) Saussure 1998/130.

[8] Vezi, în acest sens, şi Eco 1982/42: „În realitate, o piatră poate avea multe alte funcţii [...]; un posibil sistem semiotic global (adică, reprezentarea unei culturi în ansamblul ei) ar trebui să dea seamă de orice posibilă valoare de întrebuinţare recunoscută pietrei şi semnificată de eventualul său nume: şi iată că astfel s-ar ajunge să fie puse în evidenţă fenomene de SINONIMIE şi de OMONIMIE existente chiar în universul obiectelor" (v., exact în acest sens, *infra*).

[9] *Pentru o semantică diacronică structurală* constituie, pentru noi, cu certitudine, cel mai profund şi cel mai frumos studiu teoretico-metodologic de lexicologie integrală.

[10] Şi o numeşte şi aşa, cu un asemenea derivat lexical sufixal, deoarece pentru E. Coşeriu: „Un'unità di contenuto lessicale espressa nel sistema linguistico (ad esempio il contenuto «senex» in latino) è un 'lessema' " (Coşeriu 1971/293 = Coşeriu 1992*b*/46) sau: „Ogni unità che si presenti nella lingua alla stregua din parola semplice è, dal punto di vista del contenuto, un 'lessema' " (Coseriu 1971/305 = Coşeriu 1992*a*/38).

[11] Vezi, în acest sens, spre exemplu, Bucă–Evseev 1976/9, care, după ce amintesc denumirile iniţiale ale „ştiinţei sensului lexical", ţin să precizeze că:

www.inst-puscariu.ro

„ulterior au mai apărut şi alţi termeni, dar nici unul n-a avut şansa să fie unanim acceptat: *rematologie, sematologie, semiologie, glosologie, lexematică, plerematică* etc.". A se vedea, tot în Bucă–Evseev 1976, *Cuvântul înainte* semnat de marele lingvist G. Ivănescu: „Creată la sfârşitul secolului trecut, semasiologia (semantica) [...]" (p. 5) etc.

[12] Capodopera lui Lazăr Şăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbii române...*, a fost recent, în 1999, la Editura de Vest din Timişoara, reeditată de Livia Vasiluţă, autoarea şi a unui remarcabil studiu introductiv evaluativ. Construită, întocmai, după modelul „foneticii istorice evoluţioniste" (sau, mai exact, după modelul „foneticii alunecării graduale a sunetelor"), vechea (şi, în fond, neogramatica) „science des significations" (sau, mai exact, „semantica alunecării graduale a sensurilor cuvintelor") este, încă, din păcate, în practică, foarte actuală. Pentru Hermann Paul, cu acel capitol de 30 de pagini din *Prinzipien...* consacrat schimbărilor de sens (capitol invocat, printre alţii, de Leroy 1969/54-61, Stati 1971/185), se poate consulta, cu mare folos, Philippide 1984/37 ş.u.

[13] Harta lexicală nu este (şi nu este de foarte multă vreme) numai de un singur tip, cum numai aşa (de ce oare?) se afirmă în lucrările noastre de specialitate. Spre exemplu, în unele lucrări (cu un caracter mai mult sau mai puţin didactic) de dialectologie română, în clasificarea şi definirea după conţinut a hărţilor lingvistice, (ni) se spune: „Hărţile *lexicale* [...] cuprind termenii cunoscuţi în graiuri pentru o anumită noţiune" (*Dialectologie* 1977/84) sau: „Hărţile lexicale indică termeni care denumesc aceeaşi noţiune pe un domeniu lingvistic dat. Uneori se constată doi termeni denumind aceeaşi noţiune, alteori trei sau patru sau mai mulţi" (Caragiu Marioţeanu 1975/62), ceea ce ar fi (deşi alţii sau chiar aceiaşi, dar în locuri diferite, utilizează, în locul termenului *noţiune,* sintagma *reprezentare lingvistică* sau termenul *lucru* sau termenul *referent* sau, distingându-se realitatea abstractă de cea concretă, *noţiune, obiect* etc. sau *concept, obiect* etc.) bine (dar foarte incomplet) spus dacă, într-adevăr, am avea, ar exista numai acest soi (majoritar, e adevărat) de hartă lexicală sau MN-lexical. Cum, însă, există (şi există chiar în ALR, în volumele apărute până acum din ALR I şi ALR II) şi alte tipuri de hărţi (sau MN-uri) lexicale, evident că definiţia de mai sus nu este adevărată. Pentru ca această definiţie să fie adevărată (dar nu şi completă) este absolut necesar ca, după determinantul *lexicale* (din sintagma *hărţi lexicale*), să-l mai adăugăm şi pe *onomasiologice.*

[14] Şi care, în terminologie coşeriană (v. Coşeriu 1994*a*/109), nu este, desigur, decât o „opoziţie de diversitate" sau „externă" sau „arhitecturală" sau, „pentru o mai mare claritate", o „**corespondenţă**", pentru că, trebuie precizat, E. Coşeriu distinge, riguros, mai întâi, între „opoziţii de substituire" sau „diacronice", pe de o parte, şi, pe de altă parte, „opoziţii sincronice", „iar în interiorul acestora din urmă, între «opoziţii distinctive», «funcţionale», «interne» sau «de structură»", pe de o parte, şi cele arhitecturale etc., prezentate mai sus, pe de altă parte.

[15] În cazurile când rezultatele anchetelor ALR I, ALR II, NALR nu au fost încă publicate, ne-am folosit de fişele de anchetă organizate pe „întrebări" (= probleme lexicale programate). În cazul materialului publicat, ne-am adresat în exclusivitate hărţilor sau MN-urilor lexicale onomasiologice neinterpretative şi nu şi (sau numai) celor interpretative. De ce? Pentru răspunsul la această firească întrebare, vezi *infra.*

[16] Evident, este vorba de formularea a ceea ce în mod curent se numeşte „întrebare indirectă", procedeu interogativ pe care noi îl numim întrebare lexicală onomasiologică perifrastică (= prin perifrază) sau descriptivă (vezi, *infra,* nota 17) şi care, acest tip de procedeu interogativ, a fost adoptat, cel puţin teoretic (= principial), în ALR pentru majoritatea problemelor lexicale programate spre o documentare lexicală onomasiologică. În legătură cu formularea întrebării indirecte trebuie, totuşi, precizat că, în ALR II, s.n., aceste formulări (câte există) aparţin redactorilor şi asta pentru că în textul chestionarelor (şi nici în altă parte) „întrebările indirecte" (şi nu numai ele) nu sunt formulate, încât, practic, în afara celor doi anchetatori, nimeni nu a ştiut şi nu ştie nu numai cum a fost formulată „întrebarea indirectă" (=, adică, cum a fost definit, descris prin perifrază conţinutul a cărui denumire trebuia înregistrată), ci (cu puţine excepţii) nici care din problemele (= „ce"-urile) lexicale programate spre o documentare lexicală onomasiologică au fost definite prin procedeul „întrebării indirecte" şi care prin unul din celelalte procedee adoptate (vezi, *infra,* nota 17), ceea ce, considerăm, constituie unul din marile neajunsuri ale anchetelor ALR, neajuns care, în publicarea, în continuare, a imensului material rezultat din (poate) cea mai amplă şi ambiţioasă anchetă lingvistică, creează redactorilor foarte mari dificultăţi.

[17] Hărţile lexicale onomasiologice neinterpretative redactate (şi publicate) de către cei doi anchetatori şi autori ai ALR ne arată, în primul rând, că, în ceea ce priveşte documentarea lexicală onomasiologică, au realizat o documentare lexicală onomasiologică indirectă şi, rarisim, o documentare lexicală onomasiologică directă (de tipul: „Ziceţi la vreo boală, cu bubuliţe multe şi negre pe faţă, FAPT?" – vezi ALR II/I, p. 63, MN [4217] sau, ca să mai dăm un

www.inst-puscariu.ro

exemplu, „Ziceți *fur* = hoț?" – vezi *Chest. ALR II,* întrebarea [3428]). În al doilea rând, în cazul documentării lexicale onomasiologice indirecte ne arată că au realizat o documentare lexicală onomasiologică non-contextuală și, mai rar, o documentare lexicală onomasiologică contextuală (= prin „traducerea" în grai, de către informatori, a propoziției sau frazei în care a fost introdus cuvântul literar care denumește noțiunea urmărită). În al treilea (și ultimul) rând, ne arată că documentarea lexicală onomasiologică non-contextuală s-a realizat:

a) fie prin descrierea referentului (= așa-numita „întrebare indirectă", pentru care, vezi, *supra,* nota 16);

b) fie prin indicarea reală sau prin desen, fotografie, ierbar a referentului (= ceea ce noi numim întrebare onomasiologică referențială);

c) fie prin numirea (desemnarea) referentului prin unul din semnificanții săi, de regulă cel literar (= așa-zisa „întrebare directă" și pe care noi o numim întrebare lexicală onomasiologică denominativă, precizând, însă, că sintagma „întrebare directă", în volumele apărute până în prezent din ALR, este polisemantică, în sensul că tot „întrebare directă" este numită și întrebarea prin care s-a realizat o documentare lexicală terminologică: „PRICEPERE [2312]. Întrebare directă: Ziceți vorba PRICEPERE?"– ALR II/I, p. 54, MN; o documentare lexicală terminologică + semasiologică: „MUIERE [2618]. Întrebare directă: Ziceți MUIERE? Ce înseamnă?" – ALR II/I, h. 131);

d) fie prin gest (= ceea ce noi numim întrebare lexicală onomasiologică gestuală, întrebare prin utilizarea căreia răspunsurile au fost obținute sugerându-se noțiunea programată printr-un semnificant gestual);

e) fie prin combinarea tipului *a* cu *b* sau *d*.

[18] În cadrul informației lingvistice (căci harta lexicală onomasiologică conține explicit și/sau implicit și, vezi *supra* nota 5, o foarte importantă informație extralingvistică) și, evident, când noțiunea programată sau referentul la care se referă noțiunea sunt cunoscute (activ sau pasiv) de către informator și informatorul știe cum se numesc.

[19] Sintetici și/sau analitici = sintagme sau perifraze.

[20] = diversitate mai mult sau mai puțin pronunțată.

[21] Mai bine, chiar și numai pentru motivul că, frecvent, în lexicologie, termenul *noțiune* (ca și cel de *concept*, de altfel) este utilizat:

1. când pentru ceea ce (din perspectivă semasiologică) se numește prin *sens* (sau *semnificație, accepțiune, înțeles* etc.): „Care este atunci utilitatea unui atlas, când anchetatorul se mulțumește cu un răspuns prins în grabă, fără să cerceteze dacă forma notată e generală în localitate și dacă pentru noțiunea respectivă subiectul nu are și alte expresii" (Pușcariu 1938*b*/405); „Căci, spre deosebire de cele mai multe lucrări similare, ALR e – din cauza felului cum au fost puse chestiunile – *mai mult un atlas de noțiuni decât de cuvinte*" (*ibidem*/429, cu precizarea că S. Pușcariu, ca și cei doi anchetatori și autori ai ALR, folosește termenul *noțiune* în alternanța cu termenul *idee*); „Evident că așternerea spațială a faptelor de limbă echivalează cu primul stadiu al cercetării onomasiologice, căci harta lingvistică este un inventar de sinonime care, toate, trimit la o noțiune" (Scorobete 1977/557) etc. etc.,

2. când, în opoziție semantică cu *lucru* sau *obiect,* pentru a denumi, generic, „obiectele (fenomenele) abstracte" (căci, are perfectă dreptate Slama-Cazacu 1958/805-809, nu cuvintele și noțiunile sunt concrete sau abstracte, ci „*realitatea* reprezentată prin noțiune sau prin cuvânt" este concretă sau abstractă), adică pentru ceea ce numim prin sintagmele *lucru* (sau *obiect*) *abstract, referent abstract:* „Căci cunoașterea expresiilor de tot felul cu care țăranul, meseriașul ș.a. numesc obiectele și noțiunile curente însemnează totodată și cunoașterea culturii respective" (Iordan 1962/260); „Atlasele lingvistice sunt întocmite pe baze onomasiologice, deoarece ele prezintă distribuția geografică a diverselor cuvinte folosite pentru denumirea unui concept sau obiect" (Șerban-Evseev 1978/222); „[...] o hartă înfățișează termenii folosiți pentru denumirea unei noțiuni, obiect etc." (Rusu 1977/67) etc. etc.

Accepțiunea *2* a cuvântului (= semnificantului) *noțiune* nu este înregistrată în dicționare (vezi, spre exemplu, DLR, DM, DEX).

Că, practic, distincția *noțiune/sens* este curat terminologică poate fi foarte ușor dovedit și prin următoarele obișnuite formulări: „harta *cutare* înregistrează (prezintă) termenii *cutare* pentru noțiunea *cutare*", „în harta *cutare* pentru noțiunea *cutare* sunt înregistrați (consemnați) termenii (cuvintele) *cutare*" etc., formule utilizate când o hartă lexicală onomasiologică este citită din perspectivă onomasiologică, sau: „cuvântul (termenul) *cutare* a fost înregistrat cu sensul *cutare* (și) în harta *cutare*", „cu sensul *cutare,* cuvântul *cutare* este înregistrat (și) în harta *cutare*" etc., formulări utilizate, întotdeauna, când hărțile lexicale onomasiologice sunt citite (și utilizate) din perspectivă semasiologică. De altfel, distincția *sens / noțiune* este pur terminologică nu numai practic, ci și teoretic

www.inst-puscariu.ro

(vezi, în acest sens, Schaff 1966/293 ş.u.; Vasiliu 1970/30). Distincţia reală, conceptual-metodologic, cu care trebuie să opereze lexicologii este, evident, cea dintre „concept" (sau „semnificaţie", „accepţie", „desemnat", „referent" etc.) / „semnificat" (= „conceptul valoric", cel determinat, adică, şi sistemic), în sistemul lingvistic (**binar**) saussurian (v. *infra*) sau, în sistemul lingvistic (**ternar**) coşerian, cea dintre „desemnat" / „semnificat" / „sens".

[22] În *Nota introductivă* la volumul: Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român II. Introducere,* Cluj-Napoca, 1988/VIII, referitor la sintagma „serie nouă", am ţinut să precizăm, între paranteze rotunde, că această indicaţie, „trebuie înţeles o dată pentru totdeauna, nu înseamnă o altă anchetă şi nici republicarea materialului publicat în ALR II/I şi ALRM II/I, ci, simplu, publicarea, în continuare, a datelor obţinute pentru ALR II prin omiterea [exclusiv din raţiuni politice, putem afirma astăzi] a materialului înregistrat în punctele de anchetă din R.S.F. Iugoslavia, R.S.S. Moldovenească, R.S.S. Ucraineană şi R.P. Bulgaria". De ce a fost necesară această precizare? Răspunsul la această întrebare îl veţi găsi în următoarele citate: „Dăm lista sufixelor înregistrate în cele două atlase lingvistice cu indicarea repartiţiei lor teritoriale" (p. 24); – „[sufixul] *-uşor*: se limitează la Moldova, mai ales în nord şi nord-est, unde apar 6 derivate din totalul de 7 numărate în ALRM s[erie]v[eche] şi 8 din totalul de 10 date de ALRM s.n. La derivatele *-ior* şi *-işor* se observă o creştere a numărului de derivate în ALRM s.n. faţă de ALRM s.v. Ne întrebăm dacă se folosesc mai mult diminutivele în *-ior* şi *-işor* în momentul de faţă, în Transilvania şi Moldova, în comparaţie cu circa 30 de ani în urmă, data apariţiei ALRM s.v." (p. 46); – „*-ciune:* apare cu 8 derivate în ALRM s.v. [...]. În ALRM s.n. sunt daţi numai 5 termeni ce cuprind elementul derivativ *-ciune* [...]. Numărul mai mic de formaţii din ALRM s.n. este un indiciu că sufixul *-ciune* nu mai este productiv"; – „În ALRM s.n. se observă, pentru unele sufixe, o anumită evoluţie faţă de ALRM s.v. De exemplu, *-enie* nu mai apare în ALRM s.n., *-ciune* este reprezentat prin mai puţine derivate în ALRM s.n., ceea ce probează neproductivitatea acestor derivate în limba contemporană. Altele, deşi au o repartiţie teritorială aproape uniformă, manifestă oarecare tendinţă de a fi ceva mai frecvente într-o anumită regiune: *-eală, -esc* în Transilvania, *-easă, -ie* în Transilvania şi Moldova, *-uşor* în Moldova. Întâlnim şi o situaţie opusă celei precedente şi anume sufixul *-eţ,* mai frecvent în Transilvania şi Banat în ALRM s.v., tinde să aibă o repartiţie uniformă în ALRM s.n. S-ar putea ca aceste constatări să nu fie totdeauna expresia unei tendinţe, ci să aibă alte cauze"

(p. 73-74) etc. etc. etc. Incredibil, dar adevărat! Cu amărăciune, am citat din: Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară,* Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Limba şi Literatura Română, Bucureşti, 1978 (lucrare oferită nouă spre lectură de colegul D. Loşonţi). Pe verso-ul foii de titlu, se menţionează: „Prezenta lucrare este destinată studenţilor de la facultăţile filologice ca material didactic ajutător, cât şi specialiştilor, în studiul formării cuvintelor. Textul a fost discutat în colectivul catedrei de limba română contemporană, care s-a declarat de acord cu multiplicarea în actuala redactare", iar din recenzia semnată de Finuţa Hasan în SCL, XXX, 1979, nr. 2, p. 165-169 aflăm că această lucrare (care „umple un gol") a fost „teză de doctorat susţinută în 1977" şi că a fost recenzată (în RRL, XXIII, 1978, nr. 1-4; CLTA, XV, 1978, nr. 1-2) şi de Theodor Hristea. Cam prea multă (şi înaltă) lume a lingvisticii româneşti a fost de acord cu faptul că ALRM I/I, II, ALRM II/I, pe de o parte (ca „serie veche"?!), şi ALRM, s.n., vol. I-III, pe de altă parte, constituie două anchete diferite, una realizată înainte de război, iar cealaltă, după război. Orice alt comentariu pe şi în marginea acestui fals (sau, poate mai exact, ficţional) studiu comparativ este de prisos.

[23] Vezi, spre exemplu, Istrate 1960/154.

[24] A se vedea, în acest sens, mai ales cum au fost formulate şi cum au fost decodate „întrebările indirecte" referitoare la gradele de rudenie din ALR I (vezi ALR I/II). Cum de acest subiect ne vom ocupa pe larg în *ALR. Din însemnările unui redactor (VIII) – Termeni de înrudire, antroponime parentale şi termeni de respect,* studiu din care un prim fragment a fost prezentat în cadrul simpozionului naţional „Muzeul Limbii Române – 75 de ani de la înfiinţare" (Cluj-Napoca, 25-27 octombrie 1994), ne mulţumim, deocamdată (trimiţând, însă, şi la Iordan 1942/191-206), să arătăm că „întrebarea indirectă" fiind, de cele mai multe ori, formulată prin: „Cum îi zici [...]?" şi nu: „Ce-ţi este [...]?" sau „Ce-ţi este = vine ca neam [..]?" etc., unii informatori au indicat termenul sau termenii prin care este denumit(ă) gradul (= relaţia) de rudenie urmărit(ă), iar alţii (pentru că aşa au înţeles întrebarea şi sunt foarte mulţi care numai aşa au înţeles întrebarea) au indicat termenul (sau termenii) prin care este apelat „gradul de rudenie" (= tatăl vitreg, mama vitregă, unchiul, mătuşa etc.), adică termenul (sau termenii) de adresare (vezi şi Vulpe 1966/33). Într-un fel, Sever Pop şi-a dat seama de această situaţie şi atrage atenţia asupra ei în amplele şi foarte importantele legende care însoţesc hărţile lexicale neinterpretative, dar, din păcate, cu excepţia Magdalenei Vulpe, toţi ceilalţi cercetători care au folosit acest material (inclusiv Scurtu 1966 şi

www.inst-puscariu.ro

DLR-ul) fie că nu au citit (cum, de fapt, adeseori se întâmplă) legendele, fie, dacă le-au citit, nu au intuit adevărul acestor hărți, ceea ce, în mod absolut normal, a (con)dus la interpretarea (uneori cu explicații savante privind trecerile de sens ale) termenilor de adresare drept termeni de rudenie (care, printr-o evidentă denaturare lingvistică, au devenit, astfel, foarte numeroși în limba română).

[25] Vezi, *supra,* nota 8, dar, mai ales, scrierile semioticianului român Paul Miclău, care, nu o dată, ține să avertizeze asupra faptului că (nefiind, totuși, constatăm și zicem noi, chiar o noutate) „ceea ce nu s-a subliniat în lingvistică și ceea ce este limpede pentru semiotică, este că obiectele însele sunt semne, adică entități înzestrate cu semnificații" (M i c l ă u 1977/68; cf. și M i c l ă u 1980/111, M i c l ă u 1981/70). Distincția *semn lingvistic / semn nonligvistic* (și care, n o n s t r u c t u r a l, corespunde, desigur, distincției *cuvânt / lucru,* distincție prezentă în bine cunoscuta „metodă" **Wörter und Sachen,** „cuvinte și lucruri") este, teoretic și practic, importantă nu numai pentru semioticianul „imperialist" (: „Ceea ce vrea să demonstreze această carte, revendicându-se – cu piesele sale de rezistență și cu titlurile sale de noblețe – de la cea mai venerabilă tradiție filosofică, este faptul că din punct de vedere semiotic nu există nici o diferență între măr și marmeladă de mere, pe de o parte, și expresiile lingvistice de /măr/ și /marmeladă/ pe de alta" – E c o 1982/17-18), ci și pentru lexicolog, care, din păcate, adeseori, cum nu o dată am arătat și exemplificat (v., spre exemplu, *infra,* nota 29, precum și M ă r i i 1985/39-40, nota lexicală nr. 2: **par**; M ă r i i 1986/143, nota lexicală nr. 8: **șofei** etc.), a confundat (în anchetare, descriere și explicare = etimologizare) „lumea" cuvintelor cu „lumea" lucrurilor, adică sinonimia și semnificația cuvintelor cu sinonimia și semnificația obiectelor. Această confuzie, frecvent (totuși) întâlnită în cercetarea lexicologico-lexicografică românească, a generat și, dacă nu va fi abandonată, va mai genera grave denaturări lexicale onomasiologice și/sau semasiologice.

[26] Spațierile ne aparțin (I.M.).

[27] Răspunsurile la această întrebare au fost publicate, cu același titlu: RĂSPUNS LA ÎNTREBAREA: CU CE SCOATE ȚI CENUȘA DIN CUPTOR?, neinterpretativ, în ALR II, s.n., vol. IV, h. 1059 și, interpretativ, în ALRM II, s.n., vol. III, h. 866.

[28] Răspunsurile la această întrebare au fost publicate, neinterpretativ, în ALR II, s.n., vol. II, h. 414: PUTINĂ („I. Întrebare indirectă: Cum îi ziceți vasului în care se încheagă laptele?") și, interpretativ, în ALRM II, s. n., vol. I, h. 273: PUTINĂ (ÎN CARE SE ÎNCHEAGĂ LAPTELE).

[29] Răspunsurile la această întrebare au fost publicate, neinterpretativ, în ALR II, s.n., vol. II, h. 423: RĂSPUNS LA ÎNTREBAREA: ÎN CE SE PĂSTREAZĂ BRÂNZA? Răspunsurile la această întrebare au fost utilizate de Ț â r a 1980/158 și interpretate ca sinonime. Mai mult, colegul Vasile D. Țâra ne spune că „pentru vasul în care se ține brânza, în ALR II, s.n., II, h. 423, sunt notați, alături de *putină* [...] și *burduf* [...], și termenii: *berbință* [...], cărora li se adaugă, p r i n e x t e n s i u n e s e m a n t i c ă, *găleată* î n t r - u n p u n c t d i n s u d - v e s t u l T r a n s i l v a n i e i" (cu spaț. n. – I.M.). Precizând că, în această hartă, termenul *găleată* este înregistrat nu într-un punct, ci în trei puncte (: 53, 76 și 105), vom spune că termenul *găleată* nu a suferit, în acest caz, nici un fel de extensiune semantică, ci obiectul numit *găleată* are și o asemenea întrebuințare, utilizare.

[30] Răspunsurile la această întrebare au fost publicate, neinterpretativ, în ALR II, s.n., vol. II, h. 307: PUTINEIU („I. Întrebare indirectă: Cum numiți vasul în care se bate untul?") și, interpretativ, în ALRM II, s.n., vol. I, h. 195: PUTINEI (DE BĂTUT UNTUL).

[31] Răspunsurile la această întrebare au fost publicate, cu același titlu: PUTINĂ (PENTRU VARZĂ), neinterpretativ, în ALR II, s.n., vol. I, h. 190 („Întrebare indirectă") și, interpretativ, în ALRM II, s.n., vol. I, h. 132.

[32] Întrebare ce, de fapt, a fost utilizată și în cazul unor probleme lexicale, care, în textul chestionarelor, au fost formulate ca și în cazul problemelor lexicale pentru care s-a realizat o documentare lexicală onomasiologică indirectă non-contextuală (vezi *supra*). Spre exemplu, și problemele lexicale care în chestionar sunt prezentate: „recipientul în care se ține unsoarea de car" (= întrebarea [5613] din ALR II), „șervet (de șters vasele)" (= întrebarea [4123]), „șomoiag, pământuf, pl." (= întrebarea [4000]), „vârtejul de strâns doagele" (= întrebarea [6705]), „leagăn" (= întrebarea [1960 a] din ALR I) etc. etc. Întrebare: de unde știm că și în asemenea cazuri s-a folosit o astfel de „întrebare indirectă"? Răspuns:

a. de la anchetatorii și autorii ALR în cazul materialului publicat. Spre exemplu, răspunsurile la întrebarea [6705], care urmau să fie publicate în ALR II/II, au fost redactate de E. Petrovici cu titlul: VÂRTEJUL DE STRÂNS DOAGELE și „I. Întrebare indirectă: Cu ce strânge dogarul doagele unui butoi când le îndoaie ca să pună cercurile?" sau: răspunsurile la întrebarea [1960 a] din ALR I au fost publicate, în ALR I/II, h. 238 cu titlul: LEAGĂN și „I. Întrebare indirectă pusă astfel: În ce culcați pe copilul mic?". Am putea cita, tot aici, și h. 1060 din ALR II, s.n., vol. IV: PĂMĂTUF (DE ȘTERS VATRA CUPTO-

www.inst-puscariu.ro

RULUI), „I. Întrebarea indirectă: Cum numiți prăjina aceea la vârful căreia legați paie sau o cârpă udă și cu care măturați vatra cuptorului înainte de a băga pâinea", hartă care cartografiază, neinterpretativ, răspunsurile la întrebarea [4000]. Evident, și în acest caz s-a folosit o astfel de „întrebare indirectă", dar formularea ei, atât de frumoasă (încât e prea frumoasă ca să fie și adevărată), aparține, evident, redacției;

b. din răspunsuri, în cazurile (= în toate cazurile) când materialul nu a fost publicat sau redactat de anchetatorii și autorii ALR. Termenii sintetici și/sau analitici precedați de prepoziții (= *în, într-o, la* etc), iar, uneori, înregistrați, morfologic, articulat, constituie (cel puțin pentru noi) un indiciu sigur că ei au fost înregistrați (= obținuți) prin practicarea unei astfel de întrebări indirecte.

[33] = absolut defectuos în cazul când, la legendă, sub I se indică doar: „Întrebarea indirectă", iar, sub III, nu se precizează că răspunsurile au fost precedate de: *în, într-o* etc. etc.

[34] Spre exemplu, în volumul IV din NALR–*Olt.*, harta 681 = DEJĂ – care cuprinde răspunsuri de „genul": *postávă, móldă, găván, șufĕi, álbie, troc, ciubă̆r, găleátă, în hârdă̆u, tot în hârdă̆u* etc. – și h. 686 = GRIPCĂ – care cuprinde (ca răspuns la „întrebarea indirectă": „Cum numiți unealta cu care curățați doagele vechi?") răspunsuri de genul: *lingură, răzătoáre, grípcă, rindeá, custúră, périe, périe de sârmă, raz, scoábă, săpăligă, cu orice, cu o língură, cu o périe* etc. –, hărți care nu pot (= nu trebuie) să fie interpretate onomasiologic (iar, apoi, „invers", semasiologic) și, mai ales, nu trebuie să fie redactate și prezentate ca hărți lexicale onomasiologice, pentru că în cazul tuturor hărților de acest gen nu cuvintele sunt sinonime, ci „lucrurile" (v., *supra,* notele 8, 25 și 29).

[35] Recurgând la teoria, tipologia și terminologia coșeriană, trebuie precizat că avem în vedere, în exclusivitate, „semantica paradigmatică primară", iar, în interiorul ei, „câmpul lexical". Pentru un tablou complet al structurilor semantice sau lexematice coșeriene, a se vedea Coseriu 1971/292 ș.u. = Coșeriu 1992*b*/45 ș.u., Coșeriu 1994*b*/88 ș.u. Pentru ceea ce, în cea mai completă semantică a limbii gândită până acum, se distinge și se denumește ca fiind „structuri sintagmatice" sau „combinatorii" și, mai ales, pentru a argumenta varietatea documentării lexicale programate și realizate de ALR, nu este lipsit de interes să semnalăm, în această notă, că, în *Chest. ALR II,* s-a programat („spre a vedea legătura care se face de obicei între un adjectiv și substantivul pe care-l întovărășește de obicei ca atribut" – Pușcariu 1940/III) un stoc de întrebări (unele publicate în ALR II/I, iar altele în curs de editare) de genul: „Ce e dulce?", „Ce e amar?", „Ce e acru?", „Ce e

aspru?", „Ce e neted?", „Ce e roșu?", „Ce e galben?", „Ce e verde?" etc., adică întrebări care vizează „solidaritățile lexicale", evidențiate de Walter Porzig (sub denumirile, succesive, de „câmpuri semantice elementare", „câmpuri semantice inclusive" sau „integratoare", „câmpuri sintagmatice") și reinterpretate, de pe poziția semanticii structurale, de E. Coșeriu (v. Coseriu 1971/303-316 = Coșeriu 1992*a*/37-45).

[36] : „Del resto, lo strutturalismo non è 'quantitativamente' diverso da quel che si dice 'atomismo', per il solo fatto ch'esso consideri l'insieme di un sistema invece di considerarne le unità isolate: esso è metodologicamente diverso, perché considera anche una sola unità nelle sue relazioni funzionali con altre unità della lingua. È dunque possibile impostare strutturalmente anche problemi specifici e strettamente delimitati" (Coseriu 1971/237); – «Caracterul „sistematic" al limbii impune lingvisticii o atitudine „sistematică": chiar dacă trebuie să descriem o unitate minimală, căci a o descrie implică a i se determina *valoarea* [...]» (Tullio De Mauro, comentându-l pe F. de Saussure, în Saussure 1998/14).

[37] Cea „prospective" (fr.), pentru că: „[...] lingvistica diacronică presupune în același timp o perspectivă prospectivă, ce urmează cursul timpului, și o perspectivă retrospectivă, îndreptată spre trecut" (Saussure 1998/217) sau: „Le champ diachronique peut être étudié de deux points de vue: *prospectif* (de l'époque antérieure à l'époque postérieure) et *rétrospectif* (marche invers). Ces deux méthodes – le première, synthétique; la seconde, analytique – ne doivent pas être mêlées, même dans un ouvrage didactique" (vezi în Godel 1957/63).

[38] Cea precizată în nota precedentă, numită și „genealogică", „genetică", „descendentă" și care, în fond, nu este decât binecunoscuta „gramatică istorică" (v. Meillet 1921/44, 45, 48), abandonată, din păcate, de geografia lexicală descriptivă.

[39] *Unde* (= în ce spațiu lingvistic), *când* (= în ce timp lingvistic) și *cum* (= cauzele și împrejurările lingvistice și extralingvistice =, într-un cuvânt, umane) s-a produs elementul de discontinuitate lingvistică sunt întrebări la care va răspunde lingvistica diacronică explicativă sau, din perspectiva conceptului hasdeian (v. Hasdeu 1881 III/128-132, Hasdeu 1887 = 1972/13-24) de „etimologie" (concept redescoperit, peste ani, de Iordan 1972/175-183), lingvistica etimologică.

[40] Având în vedere, iarăși, numai descrierea unei singure limbi istorice.

[41] Numai această descriere ne interesează acum în ilustrarea celui de al doilea caz.

www.inst-puscariu.ro

[42] În accepţiunea pe care o dă E. Coşeriu acestei sintagme, adică „la lingua come 'sistema', lingua più o meno unitaria all'interno di una lingua storica" (Coseriu 1971/226; v. şi p. 288, 289, precum şi Coşeriu 2000/249-274).

[43] Vidos 1970/51.

[44] Lăsând ca, direct, să vorbească (atât despre deosebiri, cât şi despre asemănări) mostrele (= hărţile şi MN-urile lexicale de tip semantic) pe care le vom prezenta în acest prim capitol al studiului nostru. A se vedea, însă, şi hărţile publicate în capitolul al **II**-lea.

[45] Explicaţia (motivarea) revine, ca obiectiv, semanticii diacronice explicative (= etimologice), dar, evident, unei semantici diacronice explicative desfăşurate nu numai de pe poziţia lingvisticii interne (= intralingvistice), ci şi (în primul rând, am zice) de pe poziţia lingvisticii externe (= interlingvistice) şi, obligatoriu, **a cunoaşterii** (*directe* sau *indirecte*, prin intermediul a ceea ce, exclusiv din perspectiva obiectului de cercetare [:„Obiectul, negreşit un obiect bine determinat, iar nu metoda, constituie natura unei sciinţe" – Hasdeu 1881 III/14], se numeşte, sinonimic [vezi Lévi-Strauss 1978/427-435, Pop D. 1973/49 ş.u., Bonte–Izard 1999/10 ş.u.], *etnografie, etnologie, antropologie culturală*) **culturii nonlingvistice**, pentru că, dacă la nivel de descriere nu ne interesează extralingvisticul, la nivel de documentare (care stă la baza descrierii) şi de explicaţie, el trebuie, cum nu o dată am afirmat şi argumentat în cursul: *Lingvistică şi antropologie culturală* (prezentat, în ultimii ani, studenţilor din anul al IV-lea ai Facultăţii de Sociologie, Jurnalistică, Filozofie de la Universitatea „Avram Iancu" din Cluj-Napoca), să ne intereseze, deoarece „limbajul [..., ca] formă primară a «culturii», a obiectivităţii creativităţii umane (sau, cum se spune – şi aceasta reprezintă unul şi acelaşi lucru –, a «spiritului creator»), [...] este «actualitatea culturii» (Hegel), adică exprimă «cunoaşterile», ideile şi judecăţile despre «realitatea» cunoscută (şi, de asemenea, realităţile «sociale» şi ale limbajului însuşi ca segment a realităţii)" (v. Coşeriu 1994*a*/139). Pentru relaţia „limbă" – „cultură", a se vedea, mai ales, Sapir 1971/206-217, dar şi Benveniste 1971/22-23, care, în ceea ce priveşte „lo studio dell'impronta culturale nella lingua", ţine să sublinieze că „in pratica ci si limita al lessico. Ciò che è in gioco non è dunque piú la lingua, ma la composizione del suo vocabolario", cum, de fapt, practic, au demonstrat, atomistic (e adevărat), cei care, în cercetarea cuvintelor, au aplicat „metoda" „Wörter und Sachen" sau (în cazul onomasiologilor, urmându-l pe marele şi realistul Hugo Schuchardt) „Sachen und Wörter".

[46] Coseriu 1971/248.

[47] O descriere semantică diacronică, care să fie cu adevărat în serviciul istoriei unei limbi, nu se poate realiza luând în consideraţie (aşa cum s-a procedat şi continuă încă să se mai procedeze în cazul a ceea ce în mod curent se numeşte *fonetică istorică*), pentru „punctul de sosire" (= sincronia descedentă), numai o „limbă funcţională" (= cea *comună / literară / standard* şi care, oricum am numi-o, nu este decât „sublimarea" unei arii sau zone lingvistice =, adică, a unei „limbi funcţionale" spaţiale). – Ceea ce, din păcate, nu s-a înţeles încă (şi nu ştim dacă se va înţelege vreodată) este faptul, subliniat şi de noi în repetate rânduri, „qu'il n'y a pas d'histoire de la langue sans une dialectologie et surtout sans une géographie linguistique complète et bien établie" (A. Meillet, apud Pop 1950 I/IX).

[48] Cum sunt ele, de fapt, mai mult sau mai puţin riguros, organizate în majoritatea chestionarelor şi în majoritatea atlaselor lingvistice, a acelor atlase lingvistice care, explicit, sunt, lexical evaluate, în exclusivitate sau majoritar onomasiologice. Pentru noi (şi, poate, nu numai pentru noi), acest tip de atlas lingvistic lexical constituie lucrarea care, prin documentarea şi descrierea realizate (lacunare, perfectibile, evident), a înfăptuit marea şi adevărata revoluţie în lexicologia descriptivă. În locul ordinii alfabetice (ordine sau clasament care nu este, cum afirmă, spre exemplu, Wartburg–Ullman 1971/241, „privo di significato e di valore scientifico" şi care, acest clasament alfabetic, nu este negat, v. *infra* **IV**, de geografia lingvistică descriptivă, ci, dimpotrivă, afirmat, dar din păcate mai rar realizat, prin intermediul unui indice-dicţionar alcătuit printr-o lectură „inversă" a hărţilor lexicale onomasiologice şi în care fiecare articol lexicografic poate fi citit ca o hartă lexicală terminologică + semasiologică), în descrierea vocabularului unei date limbi istorice, acest tip de atlas ne oferă, implicit şi lacunar, o ordine reală, ordine ce, aşa cum se spune, permite „înţelegerea structurii noţionale a limbii".

[49] Numite şi: *câmpuri noţionale, câmpuri conceptuale, câmpuri lexicale, paradigme lexicale, subansambluri lexicale* etc. şi care, oricum le-am numi, trebuie considerate „come *strutture lessicali di contenuto*" (Coseriu 1971/248). Despre câmpurile semantice, Coteanu 1975/125 arată că ele „sunt gata schiţate în atlasele lingvistice, care, din acest punct de vedere, constituie o sursă inepuizabilă de sugestii, hărţile fiind, cum spunea însuşi Puşcariu când pregătea *Atlasul lingvistic român,* imaginea redării lexicale a unei noţiuni în diverse graiuri".

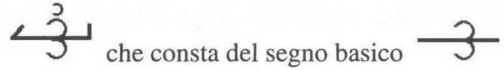
[50] Nu atât din punctul de vedere al numărului câmpurilor semantice programate, cât, în primul rând, din punctul de vedere al unităţilor programate în cadrul unui câmp.

www.inst-puscariu.ro

[51] Coseriu 1971/235, cu spaţ. n. (I.M.). Cum pentru E. Coşeriu „punctul de vedere" lexematic este clar deosebit de cel onomasiologic (vezi *supra*), mărturisim că nu am înţeles ce a vrut să spună Bidu-Vrănceanu 1976/15 prin: „Altfel spus, metoda onomasiologică pune în evidentă *relaţiile* de diferite tipuri, care există *între un concept şi mai mulţi semnificanţi.* Deci, în orice caz, pentru cercetarea onomasiologică, studiul vizează conţinutul, iar expresia serveşte doar ca punct de plecare şi ca manifestare a distincţiei semantice" (spaţ. n. – I.M.), iar în nota 25: „Se studiază astfel raporturile între un semnificat (signifié) şi diferiţi semnificanţi (signifiants) care îl exprimă, v. Coseriu (1969-a), p. 57". Tot în legătură cu „obiectul" real (şi exact) al extraordinarei semantici diacronice coşeriene surprinde următorul articol de „terminologie structurală": „*lexematică* (E. Coseriu): studiul raporturilor dintre semne concepute ca solidarităţi între semnificat şi semnificant, vezi *semn*, sensul 1" (Manoliu Manea 1973/247). Această înţelegere total greşită a semanticii coşeriene surprinde cu atât mai mult, cu cât autoarea unei excelente evaluări critice a structuralismului lingvistic ştie că: „După E. Coseriu, scopul cercetării diacronice în domeniul lexicului constă în urmărirea schimbărilor care ating raportul dintre semnificate" (*ibidem*/161).

[52] Pe noi, acum, numai acest tip de lectură ne interesează.

[53] „La soluzione del problema d'una metalingua simboleggiante i significati di lingue diverse, la soluzione del problema di un «alfabeto semantico internazionale» è decisiva per le sorti future della semantica funzionale (o noologia)" (Tullio De Mauro, în Saussure 1970/438 = Saussure 1998/376). Mai în glumă, mai în serios, ar trebui, totuşi, să observăm că marii lingvişti anonimi care au inventat scrierea „ideografică" şi au transpus limba chineză în acest sistem de scriere au soluţionat de câteva bune milenii problema „alfabetului semantic" (rezolvând, în acelaşi timp, am îndrăzni noi să apreciem, şi problema organizării = structurării semantice a vocabularului chinezei şi scrise). La „alfabetul ideografic" a recurs cu mulţi ani în urmă, pe la 1668, şi episcopul englez John Wilkins în proiectarea „di una lingua scritta e parlata per la comunicazione fra membri di tutte le nazioni del mondo" (Robins 1971/149). Marele istoric al lingvisticii, Robert H. Robins, ne oferă, generos, şi un exemplu (foarte instructiv pentru „semantica componenţială") din proiectata limbă universală a episcopului, şi anume: „«padre» è rappresentato dal carattere:

che consta del segno basico

per la categoria del rapporto «economico» (interpersonale), al quale sono aggiunti un tratto obliquo a sinistra, indicante la prima suddivisione, che nel caso dei rapporti economici è quella della consanguineità; un tratto perpendicolare a destra, per indicare la seconda suddivisione che, nel caso della consanguineità, segna il rapporto di ascendenza diretta; infine, un semicerchio sopra il centro del carattere, per indicare il sesso maschile. Se si dovesse usare il carattere in senso metaforico, ciò si potrebbe specificare aggiungendo una lineeta verticale sopra l'estremità sinistra del carattere [...]" (*ibidem*/150). Am ţinut să reproduc această informaţie şi pentru a infirma grăbita afirmaţie a genialului creator al glosematicii, precum că: „Până acum, o asemenea analiză, adică o asemenea descompunere în figuri pe planul conţinutului, n-a fost făcută şi nici măcar încercată în lingvistică, deşi pe planul expresiei analiza corespunzătoare, adică descompunerea semnelor în figuri, este tot atât de veche ca şi scrierea alfabetică (ba poate şi mai veche, întrucât descoperirea alfabetului presupune o încercare prealabilă de a face analiza în discuţie)" – Hjelmslev 1967/133.

[54] Coseriu 1971/231.

[55] Vezi Coseriu 1971/228, Coşeriu 2000/96 etc.

[56] În capitolul al IV-lea (= *Valoarea lingvistică*) din partea a II-a (= *Lingvistica sincronică*) a celebrului curs, capitol în care Ferdinand de Saussure reia celebra schemă a semnului prezentată în capitolul I (= *Natura semnului lingvistic*) din partea I (= *Principii generale*), dându-i, acum, cum însuşi afirmă (vezi Saussure 1998/130), o interpretare reală.

[57] Căci: „Introduire la notion de *structure* dans l'étude des faits sémantiques est y introduire la notion de *valeur* à côté de celle de *signification,* selon la méthode qui a été exposée d'une façon nette et fondamentale dans le fameux chapitre du *Cours de linguistique générale* de F. De Saussure [...]" (Hjelmslev 1958/644, Hjelmslev 1971/111).

[58] Vezi-le la Bucă–Evseev 1976/12-30.

[59] „Dar semnificaţia unui cuvânt sau a unui grup unitar de cuvinte nu poate să fie lucrul ca obiect fizic, pentru că acesta este unic (nu există până la proba contrară două obiecte fizice perfect identice), iar dacă semnele ar substitui obiecte unice, ne-am afla în imposibilitatea de a mai grupa obiectele în clase, căci gruparea impune cu necesitate identificarea obiectelor cel puţin printr-o caracteristică a lor" (Coteanu 1977/16); „[...] de fapt, orice semn lingvistic, cu excepţia numelor proprii, trimite, în structura limbii, la o clasă de obiecte caracterizate prin trăsături comune [...]" (Miclău 1981/70; vezi şi Miclău 1977/68: „Semnul are deci ca referent nu obiectul individual, ci o clasă de

www.inst-puscariu.ro

obiecte echivalente"); „[...] referentul vorbirii nu este niciodată un lucru *individual,* ci *genul* unor lucruri" (Wald 1981/105). A se vedea, în acest sens, şi Eco 1982/89: „Să luăm termenul /scaun/. Referentul nu va fi scaunul *x* pe care stau în timp ce scriu. Chiar şi pentru susţinătorii unei semantici referenţiale, referentul îl vor constitui în acest caz toate scaunele existente (care au existat sau care vor exista). Dar «toate scaunele existente» nu este un obiect perceptibil cu ajutorul simţurilor. Este o clasă, o entitate abstractă".

[60] Saussure 1998/127, 128 (cu spaţ.n. – I.M.).

[61] „[...] e o mare iluzie să considerăm un termen numai ca unire a unui anumit sunet cu un anumit concept" (Saussure 1998/127, cu spaţ. n. – I.M.).

[62] Saussure 1998/129, 130 (cu spaţ. n. – I.M.). – Să observăm, aici, cu regret, că foarte mulţi lingivşti, în primul rând chiar dintre structuralişti, nu au citit extraordinarul capitol IV: *Valoarea lingvistică* din partea a II-a a celebrului CLG, capitol din care, totuşi, a descins structuralismul european al secolului trecut. Deşi, în argumentarea unei asemenea constatări, am putea invoca şi cita (din) foarte mulţi lingvişti (chiar şi marele lingvist R. Jakobson, cum reiese clar din Jakobson 1971/121-128, se numără printre cei care, în privinţa „semnului lingvistic", îl evaluează pe genialul genevez numai şi numai prin capitolul I din partea I a cursului), ne mulţumim, acum, cu reproducerea doar a următorului text (aparţinând unuia dintre cei mai serioşi şi importanţi lingvişti români): „Cum se demonstrează de obicei şi în modul cel mai elementar şi mai convingător că semnul lingvistic e arbitrar? Arătându-se că, în principiu, acelaşi *signifié* se asociază în fiecare limbă cu un alt *signifiant* (în română *creion,* în germană *Bleistift,* în cehă *tužka,* în engleză *pencil* etc.). Numai că, în realitate, nu e vorba de acelaşi *signifié,* ci de acelaşi *obiect* extralingvistic, deci Saussure a căzut şi el în binecunoscuta cursă a confuziei sens-obiect. Unul dintre meritele structuraliştilor e tocmai acela de a fi subliniat că sensurile lexicale corespund unui mod de analiză a realităţii proprie fiecărei limbi şi că orice sens lexical trebuie înţeles în interiorul reţelei de relaţii pe care cuvântul respectiv le contractează cu celelalte cuvinte ale limbii" (Stati 1971/ 68, cu spaţ. n. – I.M.).

[63] Iar Umberto Eco, *unitate culturală:* „O unitate culturală nu poate fi însă identificată numai prin seria propriilor interpretanţi. Ea trebuie să fie definită ca fiind SITUATĂ într-un sistem de alte unităţi culturale, care i se opun sau o

circumscriu. O unitate culturală 'există' numai în măsura în care este definită o altă unitate culturală, care i se opune" (Eco 1982/98).

[64] În înşirarea exemplelor, prin ; (punct şi virgulă) delimităm hărţile. În NALR, titlul de genul *sâmbure*[1]; *sâmbure*[2] este utilizat, atât în chestionar cât şi în hărţi sau MN-uri, şi pentru a delimita o documentare lexicală onomasiologică urmată de o documentare (=, de fapt, un tip de documentare) lexicală semasiologică. Spre exemplu, „**otinc**[1], pl. Cum îi ziceţi la beţişorul cu ajutorul căruia se leagă firele rupte la războiul de ţesut?" (= întrebarea [2270] din *Chest. NALR*) şi „**otinc**[2], **D.** La ce (mai) ziceţi *otinc*?" (= întrebarea [2271]) etc. etc. Indicaţia **D.** este falsă, căci „La ce (mai) ziceţi *otinc*?" nu poate fi o întrebare directă, ci o întrebare semasiologică indirectă. Desigur, dacă întrebarea semasiologică indirectă s-a pus, cum se indică prin formularea ei, şi în graiurile în care la documentarea onomasiologică s-a răspuns cu un alt termen decât cel propus (= *otinc,* în cazul de faţă) să fie (teoretic), prin întrebarea imediat următoare, integral documentat semasiologic, atunci, într-adevăr, avem, pentru aceste graiuri, şi o întrebare directă (de tip terminologic) de genul: Ziceţi (cunoaşteţi) vorba *otinc*?, întrebare urmată, apoi, de întrebarea lexicală semasiologică de genul: La ce ziceţi? sau Ce înseamnă? Pentru documentarea terminologică şi/sau semasiologică în ALR şi NALR, v., *infra,* **IV**.

[65] „I fatti di struttura riguardano le opposizioni tra termini all'interno di una lingua funzionale (sistema linguistico)" (Coseriu 1971/227; v. şi *supra*).

[66] „I fatti di architettura concernono le opposizioni tra lingue funzionali all'interno di una stessa lingua storica" (Coseriu 1971/227; v. şi *supra*).

[67] Sau (indicând şi alte formulări): cum este împărţită o zonă comună de semnificare, cum este divizată o aceeaşi zonă a realităţii (o aceeaşi zonă de referinţă, o aceeaşi zonă a materiei, o aceeaşi zonă de conţinut); cum este decupată (structurată) realitatea de vocabularul limbilor istorice; cum este clasificată noţional (conceptual) realitatea; cum este organizată (segmentată) experienţa (umană) în unităţi lexicale (culturale); cum este abordată de cuvinte realitatea lumii şi a vieţii etc. etc.

[68] Căci această „segmentare" inegală a conţinutului se observă „non seulement lors du passage d'une langue à une autre («vision du monde» spécifique à chaque langue), d'un état historique à un autre (sémasiologie historique), mais aussi d'un dialecte à un autre, ou bien de la langue littéraire au dialecte" (Borodina–Gak 1974/40).

[69] Formulă care, însă, real, se referă numai la o anumită situaţie prin care se manifestă acest tip de non-concordanţă (= non-corespondenţă) semantică între limba literară şi graiuri.

www.inst-puscariu.ro

[70] Tip pe care Borodina–Gak 1974/42 îl numesc (recurgând, în mod greşit considerăm, la un concept al „semanticii = semasiologiei evoluţioniste"): „La spécialisation sémantique: le dialecte offre des différences que les nominations lexématiques de la langue littéraire ne connaissent pas".

[71] Vezi nota 69.

[72] Tip pe care Borodina–Gak 1974/42 îl numesc (recurgând, tot în mod greşit, la un alt concept al aceleiaşi „semantici istorice"): „La généralisation sémantique: le dialecte abolit les distinctions propres à la langue littéraire". – Pentru noţiunea de „restrângere" („strâmtare", „îngustare") şi cea de „extensiune" („lărgire") a sensului în cadrul „semanticii = semasiologiei istorice", pe de o parte, şi, pe de altă parte, pentru cum trebuie reinterpretate aceste două concepte „evoluţioniste" din perspectiva „semanticii diacronice structurale", a se vedea Coseriu 1971/248-250, 265 ş.u.

[73] Situaţii observate şi (câteva) semnalate de S. Puşcariu încă de la apariţia primului volum din ALR I: „Acest simţ pentru nuanţă e cauza pentru care în cazurile când există mai mulţi termeni pentru aceeaşi idee – şi mai ales când un cuvânt nou se suprapune peste unul vechi – subiectul vorbitor face **diferenţieri semantice** care mai adesea sunt individuale, dar uneori se găsesc în diferite puncte geografice sau şi pe arii mai întinse. Un fel de gradaţie e când diferenţierea se face după mărime: *papoară* când e mare, *uldori* când sunt mici [...]" (Puşcariu 1938*b*/430).

[74] Şi situaţiile de acest gen, care se referă la „redarea unor idei cu totul deosebite prin acelaşi cuvânt" (p. 430), au fost observate de S. Puşcariu: „Confuziile sunt dese. Anumite boale sau anumite părţi ale corpului – şi nu numai cele interne, care nu se văd – se confundă. Astfel *gâtul* şi *grumazul; bărbia* şi *cerbicea* [...]; *pleoapa* cu *geana* [...] şi mai ales *geana* cu *sprânceana,* precum se vede din compararea hărţilor 20 şi 21" (Puşcariu 1938*b*/425). Şi alţii vorbesc, în legătură cu aceste situaţii, de confuzii: „În diferitele studii care tratează despre terminologia corpului omenesc au fost subliniate mai ales confuziile care există între organele importante ale acestuia" (Sala 1958/497). Adevărul, însă, este că, în toate situaţiile de acest gen când (adică) doi sau mai mulţi referenţi diferiţi (dar care aparţin aceleiaşi sfere semantice) sunt denumiţi printr-un singur cuvânt, vorbitorii nu confundă lucrurile, pe care, dacă e necesar, le disting şi lingvistic, prin procedeul determinării (=, adică, sintagmatic). În limbă, credem şi noi (astăzi), nu există nici „confuzii", nici „incapacitatea vorbitorilor de generalizare, abstractizare", nici „predilecţie pentru concretizare", nici „goluri semantice, terminologice", ci numai şi numai organizarea

(conceptualizarea, noţionalizarea, semanticizarea) şi reorganizarea (reconceptualizarea, resemantizarea) „datelor experienţei" (Martinet 1970/30) sau „a experienţei realului cu ajutorul unităţilor lexicale" (Coseriu 1971/238).

[75] Elaborat pe baza răspunsurilor la întrebarea [4073] = „tocană" din *Chest. ALR II,* răspunsuri publicate, neinterpretativ, în ALR II, s.n., vol. IV, h. 1095: TOCANĂ (= „mâncare făcută din bucăţi de carne prăjită în cratiţă, cu ceapă şi cu cartofi"), iar, interpretativ, în ALRM II, s.n., vol. III, h. 906: TOCANĂ.

[76] Elaborat, parţial, pe baza răspunsurilor la întrebările [3929] = „perie pentru haine, pl." şi [3930] „perie de şurluit" din *Chest. ALR II,* răspunsuri publicate, ca MN, în ALR II/I, p. 149: PERIE DE HAINE [3929] şi PERIE DE FRECAT PODELELE [3930], iar cele de la [3929] şi în ALRM II/I, h. 404: PERIE (DE HAINE). Pentru cele două tipuri semantice, A = „perie de haine, perie de frecat podelele" (fr. „brosse", „la brosse à parquet") şi B = „perie de haine" / „perie de frecat podele", clar evidenţiate terminologic de răspunsurile din ALR II, v. şi cele observate de Sextil Puşcariu în legătură cu cele două servitoare ale sale, dintre care, „cea mai bătrână", reprezintă tipul A, materializat prin împrumutul maghiar *chefe,* iar cea „mai tânără", tipul B, concretizat prin termenii *perie/chefe* (Puşcariu 1976/20).

[77] Ca să prezentăm şi o altă formulă grafică.

[78] „Situaţia" din ALR I/I a fost observată de S. Puşcariu (v., *supra,* nota 74). Lecturând comparativ şi semantic hărţile nr. 17 = PLEOAPĂ, 20 = GEANĂ şi 21 = SPRÂNCEANĂ din ALR I/I, constatăm, la nivel de schemă prezentată această situaţie, următoarele tipuri şi subtipuri semantice:

A. „pleoapă"/„geană"/„sprânceană";
B. 1. „pleoapă"/„geană, sprânceană";
B. 2. „pleoapă, geană"/„sprânceană",
B. 3. „pleoapă, sprânceană"/„geană".

Pentru alte graiuri romanice, cf., spre exemplu, ALA, hărţile 413, 1008 şi 1035, care, lecturate împreună, înfăţişează, pentru graiurile din Andorra, situaţia: „pleoapă, sprânceană"/„geană", sau, ca să mai dăm un exemplu, ALMC, prin hărţile 1259 (= „La paupière: les cils") şi 1260 (= „Les sourciles"), indică următoarea analiză semantică:

A. „pleoapă"/„geană"/„sprânceană";
B. 1. „pleoapă"/„geană, sprânceană";
B. 2. „pleoapă, geană"/„sprânceană".

www.inst-puscariu.ro

[79] Elaborat, parţial (= ca mostră), pe baza răspunsurilor la „întrebările" [749] = „osânză (untura cea groasă din porc)" şi [750] = „unsoare (cea topită, din slănină)" din *Chest. ALR I.*

[80] A se vedea, în acest sens, M ă r i i 1979, C o t e a n u – S a l a 1987/94 şi, mai ales, S a l a 1999/31.

[81] Din motive tehnice, nu vom indica şi accentul cuvintelor.

[82] Din moment ce întrebarea pusă este formulată (şi ar fi de dorit ca, întotdeauna, să fie formulată exact aşa cum a fost ea adresată informatorilor), a mai preciza şi ce fel de întrebare ai adresat ni se pare inutil.

[83] Care, evident, sub raport tehnic oferă şi alte soluţii. În prezentarea materialului, [r], [v] = ceea ce în ALR înseamnă [R], [V]; [d] = „direct"; [II] etc. = informatorul [II]; v. = vezi; formula 246-254 înseamnă că şi în celelalte puncte cartografice, cuprinse între 246 şi 254, avem acelaşi răspuns.

[84] Situaţie ce ar putea fi redată nu prin trimitere, ci prin crearea unei alte poziţii: *cumnat/ginere de soră/*ş o g o r, *făşâu. Şogor* este redat spaţiat pentru că în realitate el este: *şógor, şógore* etc., adică mai multe forme fonematice (cu statut de variantă lexicală) au fost redate aici printr-o singură formă, urmând ca, apoi, într-o notă, să arătăm că ş o g o r = **a.** *şógor,* **b.** *şógore* etc.

[85] Pentru că, într-adevăr, «„înrudirea este bazată pe recunoaşterea genealogică" (Lounsbury, 1964); ea are un conţinut: organizarea formală a universului genealogic, înţeles nu în termeni genetici, ci, cel mai adesea, ca extensiune semantică a semnificaţiilor primare înscrise în familia elementară" (B o n t e – I z a r d 1999/519). Mai mult, după o experienţă foarte îndelungată, ne-am convins că, în d o c u m e n t a r e a realistă şi integrală a terminologiei înrudirii, trebuie adoptată aşa-numita „metodă genealogică a anchetei antropologice", iniţiată de L. H. Morgan şi definitivată de W. H. Rivers, singura care „permite accesul fără risc la terminologia parentală" (v. B o n t e – I z a r d 1999/518-519, 587-588). În d e s c r i e r e a realistă, integrală şi/sau parţială (atomară), necomparativă sau comparativă, a acestei terminologii f u n d a m e n t a l e (pentru orice „limbă" şi „cultură"), semantica desemnatului sau a desemnării trebuie, obligatoriu, cum am arătat (*supra*) sub **2.***6.2.*, înlocuită cu semantica semnificatului sau a semnificării. Neprocedând aşa, vom considera, în continuare, că lexicul „limbii" este, în totalitate, numai şi numai nomenclatură, simplă terminologie enumerativă pentru conţinuturi lexicale universale, aceleaşi în toate limbile pământului, care, într-o asemenea interpretare, nu ar prezenta decât deosebiri în planul expresiei lingvistice, numai şi numai onomasiologice, şi nu, cum arată realitatea lingvistică, şi, î n p r i m u l r â n d, în planul conţinutului lexical.

[86] A se vedea E c o 1982/106.

[87] Cu această programare a anchetatorului şi autorului ALR I, determinată (cu certitudine pentru noi, şi nu numai în acest caz) de faptul că Sever Pop (şi nu numai el) considera că între limba literară şi graiurile populare nu există decât asemănări (identităţi) sau deosebiri (diferenţe) exclusiv onomasiologice şi nu şi semantice (conţinutul lexical sau semantic fiind acelaşi peste tot în limba română), nu au fost, însă, de acord informatorii sau, mai exact, informatorii care, la «întrebarea indirectă: „Ce fel de rudă (neam) e flăcăul însurat cu fratele nevestei?"» (v. ALR I/II, h. 263 = CUMNAT „beau-frère") şi în conformitate cu realitatea lingvistică a graiurilor (= „limbilor funcţionale") vorbite de ei, au răspuns nu onomasiologic, ci semantico-onomasiologic, fapt ce l-a obligat pe Sever Pop ca, la redactarea şi publicarea neinterpretativă a răspunsurilor obţinute, în partea a III-a a legendei, să facă următoarea precizare: „Să se examineze cu atenţie notele şi răspunsurile, fiindcă în unele regiuni se face deosebire între termenul întrebuinţat de mireasă pentru fratele mirelui, faţă de cel întrebuinţat de mire pentru fratele miresei". Cum documentarea şi descrierea, neinterpretativă şi/sau interpretativă, a termenilor de înrudire în ALR constituie obiectul unui studiu special (v., *supra,* nota 24), nu vom stărui, aici, asupra unei lecturi critice a hărţii neinterpretative realizate de Sever Pop şi, pe baza acesteia, a celei interpretative (v. ALRM I/II, h. 372 = CUMNAT), mulţumindu-ne doar să arătăm că precizarea precitată, foarte realistă din perspectiva utilizării materialului publicat, este, în privinţa înţelegerii exacte a distincţiei semantico-terminologice prezentate de informatori, profund greşită: în răspunsurile înregistrate nu este vorba de o inexistentă distincţie „fratele soţului"/„fratele soţiei", ci numai şi numai de distincţie reală: „fratele soţului, soţiei"/„soţul surorii".

[88] Sau altfel (deşi nu mai bine, ci pe înţelesul tuturor) spus: în toate cazurile când semnificatul unui termen dat dintr-un dat sistem = câmp lexical al limbii literare este bi- sau polireferenţial, bi- sau polidesignaţional, bi- sau poliomonimic etc.

[89] Anticipând, într-un anumit fel (şi nu numai economic, ci chiar ştiinţific), celebrele „h ă r ţ i d u b l e" gândite de marele lingvist italian Benvenuto T e r r a c i n i pentru *Saggio di un atlante linguistico della Sardegna* (Torino, 1966, în colaborare cu Temistocle Franceschi) şi pentru *Atlasul lingvistic italian.* Pentru acest tip de hartă, a se vedea, în special, G r a s s i 1971/203-207, care, cu prilejul celui de *Al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică* (Bucureşti, 15-20 aprilie 1968), prezentând h. nr. 3 din ALI: **capo** (127), „oggi ho mal di **testa**" (426), a ţinut să sublinieze faptul „que cette

www.inst-puscariu.ro

méthode est fondamentale pour l'ALI, et constitue son aspect typique à l'égard des atlas linguistiques nationaux ou régionaux actuellement en usage" (p. 204). Pentru geografia lingvistică descriptivă românească, a se vedea, acum, şi foarte importantele „hărţi duble" de valenţe şi contextuale, gândite şi realizate, pe baza unui lecturi corelate a hărţilor lexicale, de Magdalena Vulpe, care, pe bună dreptate, consideră că „pentru determinarea cât mai exactă a structurii dialectale a unei limbi, hărţilor tradiţionale – fonetice, lexicale, onomasiologice, morfologice – trebuie să li se alăture, pe lângă hărţile semasiologice şi semantice, şi cele contextuale şi de valenţe" (Vulpe 1995/124). Tot pentru o lectură corelată, realistă, a hărţilor lexicale onomasiologice pledează, încă din 1965, Teofil Teaha: «Astfel, nu putem avea o imagine reală, de ansamblu asupra noţiunii [semnificatului – n.n. I.M.] „coajă" dacă se neglijează *coaja de nucă, coaja de pâine, coaja de fructe, de cartof, de dovleac, găoacea de ou* etc. La fel, nu putem afla vitalitatea, valoarea semantică şi răspândirea termenului „muşuroi" dacă, alături de hărţile înfăţişând răspunsurile la întrebarea referitoare la *muşuroiul de furnici* sau la *muşuroiul de cârtiţă,* nu avem harta cuprinzând răspunsul la întrebarea despre *muşuroiul de la rădăcina porumbului*» (Teaha 1965/367).

[90] Vezi, spre exemplu, h. 213: 1) COAJĂ, 2) GĂOACE (DE NUCĂ) din ALR II, s.n., vol. I; hărţile 472: 1) MÂINI (LA RĂZBOI), 2) CARAFTE, 478: 1) BĂRBĂTUŞ, 2) MUIERUŞCĂ din vol. II; hărţile 944: 1) CAPELĂ, 2) CHIPIU, 960: 1) PERMISIE, 2) CONCEDIU, h. 1184: PIEPTAR: 1) care se încheie în faţă, 2) care se încheie subsuoară şi la umăr, din vol. IV etc. În redactare, s-au folosit, alternativ, două formule:

a. pct. 36 1) E, 2) E; pct. 76 1) 2) E;
b. pct. 36 1) E, 2) E; pct. 76 E şi cu trimitere la legendă, unde, sub III, se precizează: „În punctele 76, 105 [etc.] s-a răspuns cu un singur termen la cele două întrebări".

[91] A se vedea, în acest sens, Coseriu 1971/263 (: „[...] è la struttura del contenuto che determina il rapporto espressione – contenuto; ciò è naturale perché il contenuto è la funzione linguistica e l'espressione non è che il suo mezzo") şi, în mod special, Coseriu 1971/289 = Coşeriu 1992*b*/42 (:„[...] aceste două puncte de vedere [cel onomasiologic şi cel semasiologic – n.n. I.M.] depind, după părerea noastră, de lexematică", care este o operaţie „preliminară şi de care depinde tot restul").

[92] Aşa cum a ştiut să spună, pe baza acelei „cunoaşteri originare", Romulus S. Molin: „*uina* [...] este soţia fraţilor şi verilor părinţilor, deci nu este mătuşa înrudită prin sânge" (Molin 1928/11).

II. OPOZIŢIA SEMANTICO-TERMINOLOGICĂ: *„os"/„sâmbure etc."* SAU *os* = «sâmbure 1»/ *sâmbure etc.* = «sâmbure 2» ŞI ETIMOLOGIA SEMNULUI: *os*

„partea tare, lemnoasă, care se găseşte în interiorul unor fructe, protejând sămânţa"

1.*1.* Cuvântul (termenul sau semnificantul) *os,* semnificând şi desemnând (în definiţia analitică +, incomplet, sinonimică dată de DLR VII-2, s.v.:) „element de bază al scheletului vertebrelor caracterizat prin structura lui dură şi rezistentă; ciolan" (spaţ. n. – I.M.), constituie, o ştie (exprimându-ne bănăţeneşte) *tot natu,* unul dintre elementele lexicale de continuitate (sau moştenite) ale limbii române, o limbă istorică care, etimologic evaluată[1], nu este decât dialectalizarea sau particularizarea spaţială, nord şi sud-dunăreană, omogenă (unitară) şi/sau neomogenă (neunitară) a limbii latine. Ca limbă istorică, limba română cunoaşte, în primul rând, patru mari varietăţi dialectale (sau: spaţiale, teritoriale, diatopice): dialectul dacoromân, dialectul aromân, dialectul meglenoromân şi dialectul istroromân, cu precizarea că numai dialectul dacoromân a dezvoltat, prin sublimarea unei arii sau zone lingvistice, o normă supradialectală (explicită), aşa-numita limbă română literară sau standard, o limbă funcţională comună (prin care, în mod curent, este, din păcate, identificată „limba română") aflată în plin proces lingvistic istoric[2] de democratizare şi, prin vorbitorii graiurilor, de regionalizare (dialectalizare)[3] a ei şi nu, greşit, de „interdialectalizare"[4] a sistemelor lingvistice non-literare, rezultate din „regionalizarea" (primară şi/sau secundară), „românească-

www.inst-puscariu.ro

că", a limbii latine. Această configurație (diatopică) sau arhitectură sau structură externă a limbii române, ca limbă istorică, este admisă și argumentată, teoretic și practic, de către majoritatea lingviștilor români și străini sau, mai exact spus, de către majoritatea dialectologilor și istoricilor limbii române. Dintre marile lucrări descriptive și de sinteză consacrate limbii române, doar *Atlasul lingvistic român* I și II este opera care evidențiază în totalitate această configurație spațial-dialectală. Spre deosebire de ALR I și II, *Dicționarul limbii române* (DLR), cunoscut și sub denumirea de *Dicționarul Academiei* și care (cu toate marile sau micile sale neajunsuri) constituie (indiscutabil) cea mai importantă descriere alfabetică (terminologico-semasiologică) a vocabularului limbii române, nu oglindește decât dacoromâna literară și graiurile dialectului dacoromân, cu precizarea (pe care am făcut-o încă din 1992) că, din rațiuni exclusiv politice, în „seria nouă" a acestui dicționar „au fost, deliberat, excluse toate izvoarele ce reprezintă, lexical, zonele lingvistice de grai dacoromân din afara actualului teritoriu al României, excludere ce – pentru un dicționar general (și tezaur) al limbii române – reprezintă o mare și nedreaptă pierdere științifică, după cum tot o mare și nedreaptă pierdere științifică a constituit-o excluderea din «seria nouă» a ALR II a punctelor de anchetă din Basarabia, Bucovina de Nord, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia. Este, cred, momentul ca pentru ambele lucrări fundamentale ale lingvisticii și culturii noastre să se renunțe (întru cinstirea, tezaurizarea și cercetarea limbii române) la această pierdere"[5].

1.*2.* Cu această valoare semantică fundamentală (sau principală), românescul *os* îl continuă (material) pe lat. **ossum** (cum indică dicționarele noastre etimologice) și este un termen general românesc, fiind cunoscut și întrebuințat, după cum clar evidențiază ALR-ul, în toate cele patru dialecte[6]. De asemenea, el este un element lexical și al limbii literare.

1.*3.* În dialectul dacoromân, în jumătatea nordică a ariei acestui dialect, semnificantul *os,* cu sau în această valoarea semantică fundamentală, a fost, într-o anumită perioadă istorică, concurat și învins, pe de o parte, în vestul spațiului geografic menționat mai sus, de termenul *ciont* (< magh. **csont**) și, pe de altă parte, în estul teritoriului indicat, de

termenul *ciolan* (< slv. **članŭ**), cu precizarea, foarte importantă, că, încă din perioada desfășurării anchetelor pentru ALR (1930-1938), continuativul *os* revine (prin „puterea" supradialectală a limbii literare[7] și prin voința vorbitorilor graiurilor respective) și în acest spațiu, eliminând, treptat = istoric, cele două elemente regionale de discontinuitate lexicală onomasiologică[8].

Observație. Când, mai sus (sub **1.***1.*), am spus că partea a doua (cea sinonimică) a definiției date de DLR sensului (în accepțiunea tradițională și nu coșeriană a termenului *sens*) fundamental al cuvântului *os* este incompletă, am avut în vedere, trebuie precizat acum, absența, alături de *ciolan,* a regionalului *ciont.*

1.*4.* Structural (= punctual, intralingvistic, funcțional, intern) și/sau arhitectural (areal, interlingvistic, extern), semnificantul *os,* cum reiese din dicționarele noastre alfabetice structurale (DEX-ul, spre exemplu) și arhitecturale (DLR-ul), este, exprimându-ne în terminologia suveranei lexicologii descriptive nonsistemice, un cuvânt polisemantic sau, mai rar, (poli)omonimic[9].

2.*1.* După sensul fundamental și alte trei sensuri figurate, DLR VII-2/332 înregistrează (pentru dacoromână, s-a-nțeles) și explică următorul sens neliterar: „**5.** P. anal. (Popular) Sâmbure cu înveliș lemnos. *Mâncă cireșele cu oase cu tot.* Com. PAȘCA, cf. ALR I 874, ALR SN I h 211, ALRM SN I h 147".

Observație. Deși în foarte zgârcita și (am zice) anonima *Introducere* din DLR VI/V–XV acest lucru nu este precizat, trebuie spus și reținut că în DLR aria de răspândire a cuvintelor neliterare = regionale sau a sensurilor neliterare = regionale este menționată, mai mult sau mai puțin riguros, fie prin indicarea regiunii sau a regiunilor „istorice", fie prin termenii „popular" sau „regional".

2.*2.* Explicația semasiologică (dar care, în realitate, ca orice creație semnică „prin analogie", e o etimologie onomasiologică) propusă de DLR este respinsă, categoric, de R. Todoran într-o notă lexicală intitulată *os,* pe care, fiind foarte scurtă (dar nu numai), ne îngăduim să o reproducem în întregime: «DLR, VII/2, înregistrează, sub *5*, sensul de „sâmbure", adică „parte din interiorul unui fruct, cu învelișul lemnos,

www.inst-puscariu.ro

care conține sămânța", al cuvântului *os,* împreună cu următorul context: *mâncă cireşele cu oase cu tot.* Sensul acesta, cam bizar, e explicat prin analogie. Aria lui *os* „sâmbure" o putem preciza cu ajutorul *Atlasului lingvistic român* (vezi harta nr. 1). Ea cuprinde Banatul şi regiunile limitrofe din Oltenia, Hunedoara şi o parte din Crişana. În arie izolată apare în punctul cartografic 346 (Negreşti, jud. Satu Mare), unde e posibil a fi importat de prin părțile Banatului de către lucrătorii la pădure din Țara Oaşului. Sensul de „sâmbure" al lui *os* nu constituie o dezvoltare internă a limbii române. Este un calc după srb. *koščica (koštica)* „oscior " şi „sâmbure" (cf. D. Gămulescu – M. Jivcovici, *Dicționar sârbocroat-român,* Bucureşti, 1970, p. 157)[5]. De menționat că cu *koščica (koštica)* s-a răspuns în punctele 37 şi 48 din Banat, în care E. Petrovici a anchetat informatori de naționalitate sârbă. Criteriul geografic confirmă explicația dată»[10]. Această notă lexicologică este însoțită, pe de o parte, de o hartă lexicală onomasiologică, realizată după ALR II, s.n., vol. I, h. 211, precum şi, pe de altă parte, de următoarea notă de subsol: «O dezvoltare semantică analoagă celei din sârbă există în italiană, cum îmi semnalează V. Lascu: it. *osso,* pe lângă sensul curent de „os", are şi pe cel de „sâmbure (de fruct)" (vezi N. Zingarelli, *Vocabulario della lingua italiana,* novissima edizione (IX), Bologna, 1966, p. 1103, *Dicționar italian-român,* Bucureşti, 1963, p. 537)»[11].

Observație. Punctul cartografic 48 (= localitatea Dudeştii Vechi, jud. Timiş) din ALR II reprezintă nu un grai sârbesc, ci unul bulgăresc[12], grai în care, la întrebarea de sub poziția [6081] din *Chest. ALR II,* s-a răspuns *cuştíța*[13]. În celălalt grai bulgăresc anchetat pentru ALR II, cel vorbit în localitatea Tuzla (Constanța) = punctul cartografic 991, s-a răspuns *cukíčca*[14]. În cele două graiuri sârbeşti vorbite în Banat s-au înregistrat următoarele răspunsuri: *cụóştița* (în 37) şi *cočíčca* (în 25, la caraşoveni)[15].

2.*3.* Aşadar, pentru *os* = (în definiția dată de DLR) „sâmbure cu înveliş lemnos" avem două explicații. Ambele etimologii propuse consideră că *os* = „sâmbure cu înveliş lemnos" constituie, în limba română, un element lexical (sau un semn lingvistic lexical) de discontinuitate lingvistică: i n t e r n ă, în cazul soluției avansate de DLR, sau e x t e r n ă, în cazul celei propuse de R. Todoran. Care este explicația adevărată? Înainte de a încerca să răspundem la această întrebare, este, considerăm,

absolut necesar de a prezenta şi alte câteva date pe care ni le oferă, generos, lexicologia descriptivă, oprindu-ne, însă, mai întâi, în câteva cuvinte, şi asupra desemnatului semnului *„os"* din cadrul sistemului semantico-terminologic al „fructului", adică (şi altfel zis) asupra lucrului (obiectului, referentului) denumit, regional, pe şi în baza semnificatului (dat de limbă) „os", prin semnificantul *os,* aflat în opoziție semantică cu (dar nu numai) termenul *sâmbure* (v. *infra*).

3. Măria sa «lucrul»[16], creat, în cazul analizat, de Maica Natură sau de Bunul Dumnezeu, analizat şi hotărnicit n o m e n c l a t u r i s t i c de către botanişti.

3.*1.* Pe scurt, în legătură cu realitatea extralingvistică (universală) ce ne interesează, reținem de la specialiştii domeniului următoarele:

a. Botaniştii (dar nu numai ei) disting, clar, între «fruct» şi «sămânța fructului», distincție reală şi obiectivă, pe care botaniştii români o exprimă nomenclaturistic prin termenii limbii comune: *fruct, sămânță.*

b. Fructul sau (în nomenclatură ştiințifică internațională) *pericarpul* cunoaşte (şi nu numai în analiza şi descrierea botaniştilor) trei părți, şi anume: **epicarpul** (sau *exocarpul*) = „partea externă a fructului, care se prezintă ca o pieliță [...]"; **mezocarpul** = „partea mijlocie a pericarpului [...]" şi **endocarpul** = „partea internă a pericarpului".

c. „Fructul întâlnit la plantele din subfam. *Prunoideae* (la prun – *Prunus domestica,* cais – *P. armeniaca,* piersic – *P. persica* etc.)", fruct denumit *drupă,* are endocarpul lemnos, protejând sămânța[17].

3.*2.* Este momentul, acum, să precizăm că «sâmbure 1», din ultima formulare utilizată în titlul capitolului pentru exprimarea dintr-o perspectivă terminologico-semasiologică a opoziției semantico-onomasiologice *„os"/„sâmbure"* –, = «endocarpul lemnos», prezent la prună, caisă, piersică, cireaşă, vişină, iar «sâmbure 2» = «sămânța protejată de acest tip de endocarp». Pentru indicarea celor două lucruri (sau a celor doi desemnați, referenți, obiecte etc.) l a c a r e t r i m i t e semnul literar *„sâmbure"*, am adoptat formula din *Chest. NALR,* întrebările „1171 **sâmbure**[1] [...] Ce are pruna, tare, la mijloc?" şi „1172 **sâmbure**[2]. Ce găseşti înăuntru după ce l-ai spart...? Dacă vrei, îl mănânci?", indexând şi noi (dar nu la umăr) termenul literar *sâmbure.* De ce NALR-ul şi noi am recurs la această formulă, am arătat în capitolul **I.**

www.inst-puscariu.ro

Observaţie. Fără a mai comenta perspectiva semasiologică (şi tehnica lexicografică generată de o asemenea perspectivă) care stă la baza descrierii conţinutului semantic al termenului (şi) literar *sâmbure,* ca unitate lexicală funcţională în cadrul sistemului semantico-terminologic al „fructului", vom reproduce, în continuare, în ordinea cronologică a apariţiei acestor dicţionare, definiţiile date în dicţionarele noastre şi (DLR) sau numai normative (DM, DEX), precum şi în *Lexiconul tehnic român,* definiţii care, totuşi, confirmă (mai ales cea din *Lexicon,* ce se dovedeşte a fi mai puţin „botanică" decât cea din celelalte dicţionare) faptul că, în româna literară (cum au menţionat, corect, alcătuitorii *Chest. NALR* şi cum ne-am convins chiar noi prin anchetarea mai multor vorbitori numai ai limbii literare), semnificatul „sâmbure", din punctul de vedere al desemnării evaluat, este bireferenţial (bidesignaţional, biomonimic etc.).

a. DM (1958, s.v. *sâmbure*): „**1.** Parte din interiorul unor fructe, cu învelişul lemnos, care conţine sămânţa. ♦ Partea moale a seminţei, care conţine substanţa germinativă. ♦ (Impr.) Sămânţă (**1**)", cu precizarea că „Impr." = impropriu.

b. Lexicon (1965, s.v. *sâmbure*): „**1.** (Bot.) Partea tare, în general lemnoasă, care se găseşte în interiorul unor fructe şi care conţine sămânţa, respectiv miezul comestibil. Impropriu se numeşte sâmbure şi sămânţa interioară".

c. DLR X-3 (1990, s.v. *sâmbure*): „**I. 1.** Parte din interiorul unor fructe, adesea cu învelişul tare şi lemnos, care conţine sămânţa (**I 1**); p. restr. partea moale a seminţei care conţine substanţa germinativă; (impropriu) sămânţă. V. o s (**5**)", cu precizarea că „populaul" *os* nu este, cum clar indică hărţile semantico-onomasiologice alcătuite de noi (v., *infra,* hărţile 7, 12, 15, 18), „sinonim" (non-funcţional) cu literarul *sâmbure,* ci numai şi numai „coreferenţial", cum, iarăşi, clar, indică hărţile onomasiologice prezentate de noi în continuare (v., *infra,* hărţile 5, 8, 10, 13 şi 16).

d. DEX (1996, s.v. *sâmbure*): „Parte din interiorul unor fructe, cu învelişul lemnos, care conţine sămânţa; p. restr. partea moale a seminţei, care conţine substanţa germinativă. ♦ (Impr.) Sămânţă", cu precizarea că nu am înţeles, totuşi, de ce şi într-un dicţionar neistoric al românei literare (dar care – sub influenţa DM-ului şi acesta sub influenţa CADE-ului –, cuprinde şi îndeajuns de multe cuvinte „populare" sau chiar „regionale") e nevoie, din perspectiva „semanticii evoluţioniste" (cea a „alunecării graduale a sensului" sau, mai exact, cea „a filiaţiei sensurilor în lanţ, în raze sau arborescent" pe şi în baza „unor procese semantice generale"), de indicaţia: „p. restr." (= „prin restrângere semantică" sau „prin restricţie semantică"), indicaţie firească (dar nereală) în DLR, care este, în primul rând, un dicţionar istoric. Şi încă o precizare: în citatele, menţionate de DLR în devălmăşie pentru **I 1** (v. *supra*), noi nu am putut descoperi (sau identifica) „sensul" explicat „p. restr.", „sens" care constituie „zaua" trecerii primului „sens" spre cel „impropriu".

4. Măria sa cuvântul, creat de oameni (*onomaturgi*) pentru a fixa hotărniciile[18] lor semantice (noţionale, conceptuale) paradigmatice asupra realităţii extralingvistice **şi** consacrat (legiferat), ca semn lingvistic lexical şi instrument (*organon*) al desemnării, de colectivitatea umană.

4.*1.* **ALR** şi **NALR.** Am mai spus (şi e bine să repetăm): în ciuda tuturor neajunsurilor (mari sau mici) pe care le au aceste lucrări descriptive fundamentale, ele, pentru lexicul românesc programat şi documentat onomasiologic sau (mai rar) semasiologic, constituie, indiscutabil, sub toate aspectele, cele mai importante surse.

4.*1.1.* **ALR.** În *Chest. ALR I,* sub poziţia [874], a fost programată, pentru o documentare lexicală onomasiologică paradigmatică, problema lexicală (v. *infra*) *sâmbure,* iar în *Chest. ALR II,* sub poziţia [6081], pentru un acelaşi tip de documentare onomasiologică, problema lexicală (v. *infra*) intitulată *sâmbure (de prună).* Având în vedere faptul că în limba literară (v. *supra*) semnul lexical „*sâmbure*", în cadrul sistemului semantico-terminologic al „fructului", desemnează (denumeşte) atât «sâmbure 1», cât şi «sâmbure 2», noi nu ştim, la nivelul chestionarului, ce s-a programat pentru documentarea onomasiologică a literarului *sâmbure.* Ştim, însă, din lectura răspunsurilor, că atât S. Pop, cât şi E. Petrovici au interogat, cu referire la «prună», termenii pentru «sâmbure 1», cu precizarea că S. Pop, probabil (iarăşi) la iniţiativa informatorilor, a suplimentat, pe parcursul desfăşurării anchetelor, programarea iniţială, anchetând, în foarte multe puncte (v., *infra,* h. 6), şi termenii pentru «sâmbure 2». Această suplimentare nu este anunţată de S. Pop în exemplarul chestionarului cu care a lucrat, dar pe care, în editarea *Chest. ALR I,* am semnalat-o.

Rezultatele anchetei lui S. Pop, la cele două întrebări de sub poziţia [874], nu au fost, până acum, publicate şi nici nu au fost utilizate de R. Todoran în nota lexicologică reprodusă mai sus. Pe baza acestor

www.inst-puscariu.ro

răspunsuri, am alcătuit 3 hărți lexicale interpretative, două (hărțile 5 și 6) onomasiologice și una (h. 7) semantică + onomasiologică. Harta nr. 5 prezintă tipurile lexicale onomasiologice pentru «sâmbure 1», tipuri reprezentate prin termenii *sâmbure* (cu variantele sale lexicale[19]), *os* și (doar într-un punct) *ciolan.* Harta nr. 6 prezintă tipurile lexicale onomasiologice pentru «sâmbure 2», tipuri reprezentate prin termenii *sâmbure* (cu variante), *miez* și (în trei puncte) *sămânță.* Harta nr. 7 este, cum am mai spus, o hartă semantico-onomasiologică în care, prin lectura comparată a hărților nr. 5 și 6, am înfățișat cele două tipuri semantice: pe de o parte, tipul (și) literar, care prezintă o singură unitate semantică (culturală, cum o numește Umberto Eco) exprimată, onomasiologic, prin semnificantul *sâmbure* și care este rar în cadrul graiurilor, iar, pe de altă parte, tipul non-literar, majoritar în graiuri, care prezintă, datorită opoziției „noyau" / „amande du noyau de prune", două semnificate (de limbă) exprimate prin următoarele opoziții onomasiologice: *sâmbure / miez, sâmbure / sămânță* (rară), *os / sâmbure, os / miez, os / sămânță, os / carne.*

Datele anchetei realizate de E. Petrovici la întrebarea de sub [6081] au fost publicate, neinterpretativ, sub titlul *sâmbure (de fructe),* în ALR II, s.n., vol. I, h. 211 și, interpretativ, în ALRM II, s.n., vol. I, h. 147, ambele hărți fiind citate de DLR. Pe baza hărții neinterpretative, R. Todoran și-a alcătuit harta care însoțește nota lexicologică (v. *infra*). Pe baza fișelor de anchetă, am întocmit, de data aceasta pentru toate punctele de anchetă (inclusiv, deci, pentru cele din afara actualului teritoriu al țării), harta lexicală onomasiologică nr. 8, în care prezentăm tipurile lexicale onomasiologice pentru «sâmbure 1», tipuri reprezentate prin termenii *sâmbure* (cu variante), *os* și (într-un singur punct, o localitate din sudul Basarabiei) *osîșór.* Pe baza hărților onomasiologice nr. 5 (ALR I) și nr. 8 (ALR II) am alcătuit harta onomasiologică nr. 9, hartă ce nu cuprinde, pentru dialectul dacoromân, și punctele de anchetă din afara actualei Românii, dar care confirmă (extraordinar, am aprecia), t i p o l o g i c și a r e a l, autenticitatea celor două anchete ale ALR-ului.

Din datele oferite de anchetele pentru ALR I și ALR II, reținem, în primul rând, că *os* = «sâmbure 1» în opoziție cu (în majoritatea punctelor) *sâmbure* sau (mai rar) *miez, sămânță, carne* = «sâmbure 2». În

al doilea rând, *os* = «sâmbure 1» este cunoscut nu numai în dialectul dacoromân (inclusiv în unele graiuri românești de tip dacoromân din Serbia și Bulgaria), ci și în dialectul aromân și meglenoromân, fiind, așadar, acest tip onomasiologic, prezent în trei din cele patru dialecte ale limbii române. În al treilea rând, în subdialectul bănățean *os* = «sâmbure 1» nu este general: în partea nord-vestică pentru «sâmbure 1» avem nu termenul *os,* ci termenul *sâmbure.* În al patrulea rând, pentru «sâmbure 1», în câte un singur punct de anchetă (din Basarabia și Bucovina), avem și tipurile lexicale *osîșor* și *ciolan.* În al cincilea (și ultimul rând), din ancheta realizată de S. Pop rezultă, clar, că, în graiurile în care funcționează opoziția semantico-terminologică „*os*"/„*sâmbure*", prelatinul *sâmbure*[20] nu a fost înlocuit (substituit) de *os,* ci el, în cadrul respectivului sistem semantico–terminologic, există solidar și opozițional, alături de acesta, ambii termeni fiind, funcțional, pozitiv marcați. Mai mult, datorită procesului de literarizare (v. *supra*), termenul amenințat cu dispariția, prin adoptarea de către vorbitorii graiurilor a tipului semantic (și) literar, este *os,* cum ne-am convins din cercetările noastre (prin observare și interogare) și cum, uneori, rezultă, clar, și din anchetele pentru NALR–*Banat, Transilvania, Oltenia,* singurele, din cea de a treia generație de atlase lingvistice românești, pe care le-am consultat și utilizat pentru capitolul de față.

4.*1.2.* **NALR**-ul, am văzut deja, a programat (în sau prin versiunea definitivă a chestionarului și nu în cea utilizată în ancheta pentru NALR–*Maramureș*) două întrebări onomasiologice, una, [1171], pentru «sâmbure 1» și o alta, [1172], pentru «sâmbure 2», oferindu-ne, astfel, posibilitatea realizării unei lecturi semantice pentru întregul teritoriu dacoromân, lectură care, dacă vrem cu adevărat (în practică și nu numai în teorie) să facem distincție între desemnare (desemnat, referent, noțiune, conceptul „tout court") și semnificare (semnificat, conceptul sistemic = paradigmatic determinat), trebuie să preceadă (v., *supra,* **I**) lectura și descrierea onomasiologică sau semasiologică. Pentru fiecare dintre cele trei atlase regionale consultate, am întocmit (din dorința de a evidenția și sublinia, p r i n c o m p a r a ț i e, valoarea hărții semantico-onomasiologice) câte trei hărți, două onomasiologice și una semantică + onomasiologică. Pentru NALR–*Trans.,* materialul nu a fost încă publicat,

www.inst-puscariu.ro

iar pentru NALR–*Ban.* şi NALR–*Olt.* el a fost publicat[21]. Hărţile nr. 10, 13 şi 16 prezintă termenii (: *sâmbure, os*) pentru «sâmbure 1» = „noyau"; hărţile 11, 14 şi 17, termenii (: *sâmbure, miez, sămânţă*), pentru «sâmbure 2» = „amande du noyau de prune", iar hărţile 12, 15 şi 18 tipurile semantice (tot două, ca şi în ALR I) şi termenii prin care sunt exprimate. Pentru zonele lingvistice înfăţişate, datele oferite de NALR confirmă, admirabil, datele ALR-ului, ceea ce înseamnă, cum nu o dată am afirmat, că s-a documentat (prin interogare) şi s-a descris, în binecunoscuta distincţie saussuriană, „limba" („langue") şi nu „vorbirea" („parole").

4.2. Alte atestări. După al nostru fişier (ce, şi nu numai din perspectiva lucrărilor de geografie lingvistică descriptivă, se dovedeşte, iarăşi şi de neînţeles, mai îndestulat decât cel al DLR-ului, chiar în limitele *Bibliografiei* acestui dicţionar tezaur şi general), *os* = «sâmbure 1», pentru dacoromână, mai este atestat în LM/551-552 (la sfârşitul articolului lexicografic consacrat lui *ossu*): „prin alte metafore, parte interna si cea mai solida a arboriloru si fructeloru: medium, sembure, sementia, etc."; CADE (s.v.): „Olten. Băn. Sâmbure: ~ *de prune*" şi Ciorănescu 1958/586 (s.v. *os*): „2 (Olt., Banato) Hueso, cuesco, pepita".

Pentru dialectul aromân, *os* = «sâmbure 1» este atestat de Rosetti 1929(-1930)/41 (în răspunsurile la întrebarea 82: *Am înghiţit un sâmbure*): *scăpitáy un os*[22]; Geagea 1931-1932/269 (în cadrul capitolului *Schimbări semantice*): «*o̧asă* s. fem. Are la Baeasa (Pind) şi în graiul din nord, sensul de sâmbure; *mâcă cireaşile cu tute o̧ase* (mănâncă cireşele cu sâmbure cu tot) după[23] gr. *κόκαλον*[24] plur. *κόκαλα* „noyau"»; Th. Capidan (v., *infra, Observaţie*); Papahagi T. 1963/803, s.v. „*oásă,* s.f., pl. *oáse,* sâmbure, «noyau; pépin» (Băiásă), GEI, 65; DR, VII, 126; 327 (<lat. pl. *ossa*). – Pare a fi un decalc morfologic al s.f. *cócală*. – V. *os*", pe de o parte, şi, pe de altă parte, s.v. (p. 809) *os* (<lat *ossum*), „[...]; noyau – v. *cócală, oásă, sîmbur,* [...]; *oáse di čireáşe* (sâmburi de cireşe) [...]"[25].

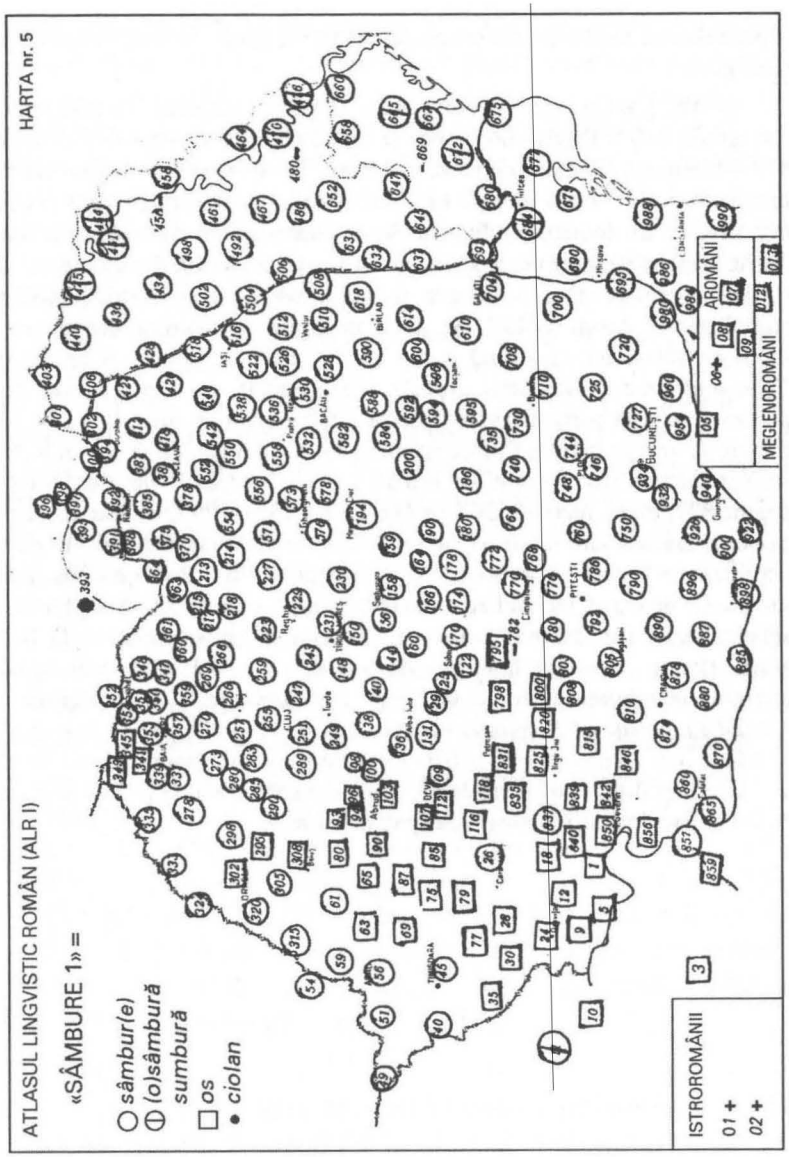
Observaţii.

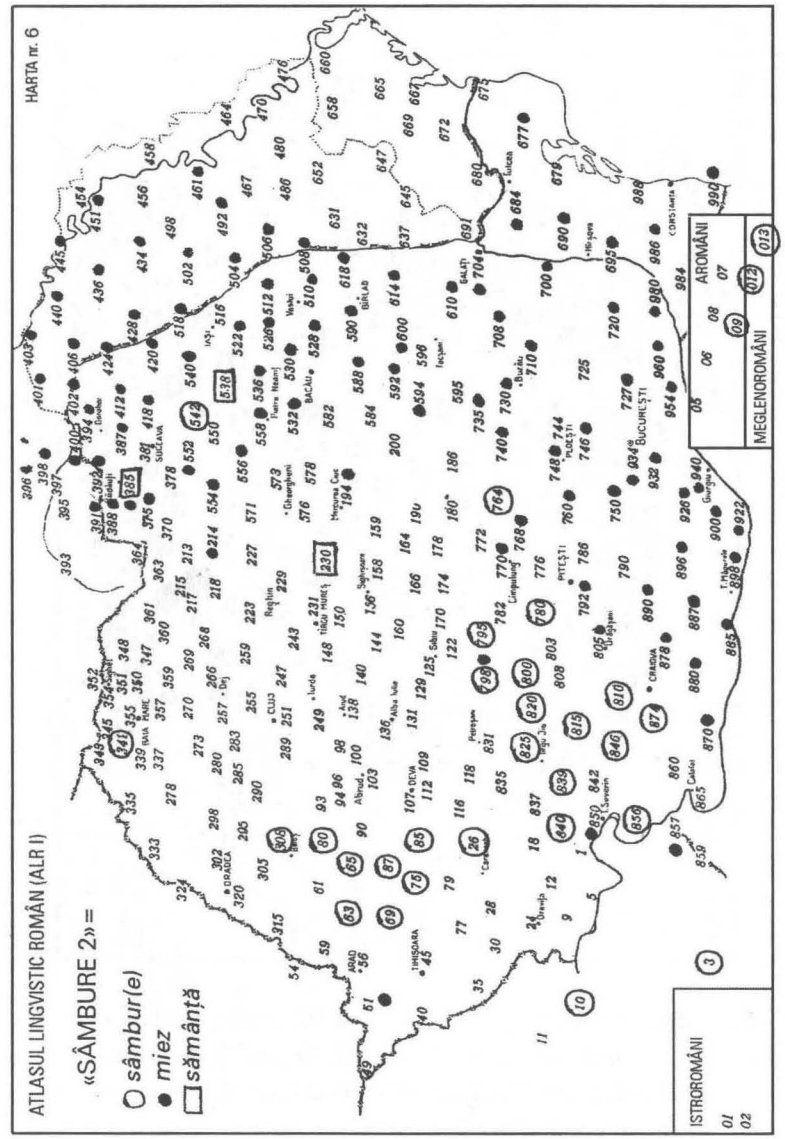
a. Chr. Geagea (care, pentru graiul aromân din Băiasă şi cel „din nord", atestă în exclusivitate un semnificant feminin al neutrului *os*) explică semnificatul de „sâmbure" (=, desigur, pentru rigoare, «sâmbure 1») al

substantivului feminin *oasă* tot pe cale externă, printr-un calc semantic după (neo)greacă.

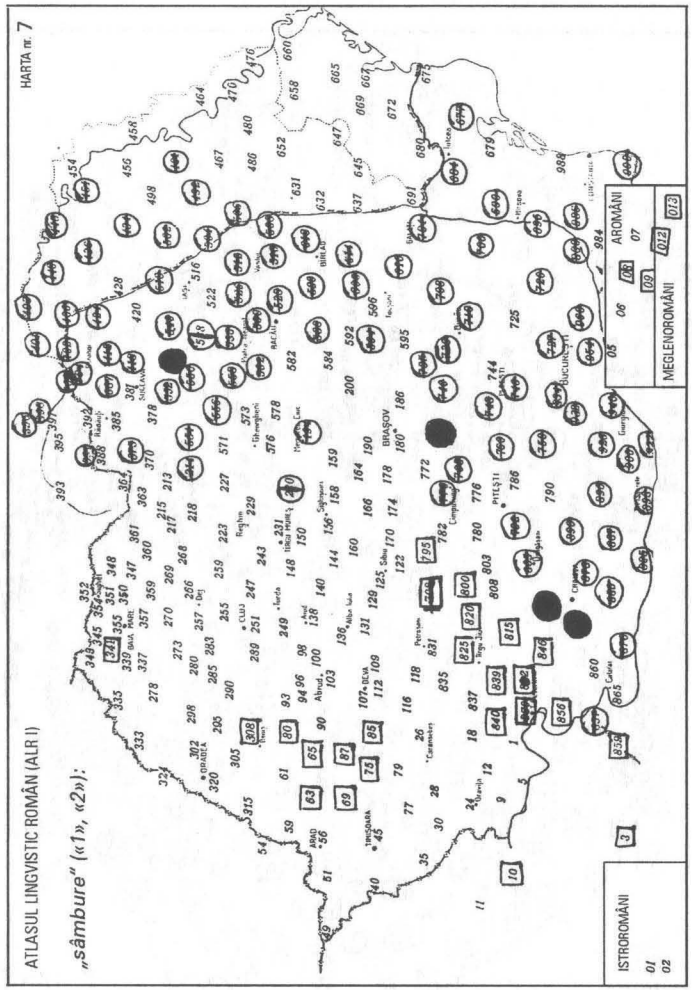
b. Th. Capidan, anchetatorul ALR II pentru dialectul aromân (punctul cartografic 010 = Peştera, Bulgaria) şi cel meglenoromân (punctul cartografic 012 – Liumniţa, Grecia), nu atestă nicăieri (în ancheta pentru atlas nu a pus întrebarea programată) nici pe *os* = «sâmbure 1» (atestat, precum s-a văzut mai sus, de Al. Rosetti, S. Pop, inclusiv pentru graiul din Băiasă = 08-3[26], Tache Papahagi), nici pe *oasă,* ci el, în Capidan 1934, discută, în două rânduri, atestarea lui Chr. Geagea, o dată la pagina 126, în următoarea notă etimologică: „Arom. *OASĂ*. Se aude în graiul aromânilor din Băiasa (în Pind) ca subst. feminin (*ună oasă*) cu înţelesul «sâmbure» (Chr. Geagea, *Elementul grec în dialectul aromân,* 65). Vocala *ă* nu poate veni din *e*, deoarece această particularitate lipseşte din dialectul aromân. În cazul acesta trebuie să vedem la baza formei aromâne lat. OSSA (pl. de la *os*) cu înţelesul «die steinharte, den Kern einer Frucht [...]» (Georges)", iar a doua oară la pagina 327, unde, recenzându-l pe Geagea 1931-1932, ne spune: „*oasă* în comuna Băeasa din Pind şi la nord însemnează: «sâmbure», după ngr. «κόκκαλον» «os» propriu-zis şi «sâmbure». În Balcani pretutindeni sâmburele de caise, piersici etc., din cauza tăriei se cheamă «os» pl. oase. La albanezi *asht* (pl. eshtna) «os» mai însemnează şi «sâmbure»; la bulgari *koska* (kost) «os» are înţelesul de «sâmbure» [...]. Cuvântul «os» cu înţelesul «sâmbure» există şi în Banat. La întrebarea 874 din chestionarul *Atlasul Lingvistic al României* toate localităţile din Banat au tradus cuvântul «sâmbure» prin «os». Acelaşi răspuns l-au dat şi alte localităţi din vestul Ardealului. După cum am arătat la p. 126 în lat. *ossa* pl. lui *os* avea acelaşi înţeles" (cu spaţ. n. – I.M.).

www.inst-puscariu.ro

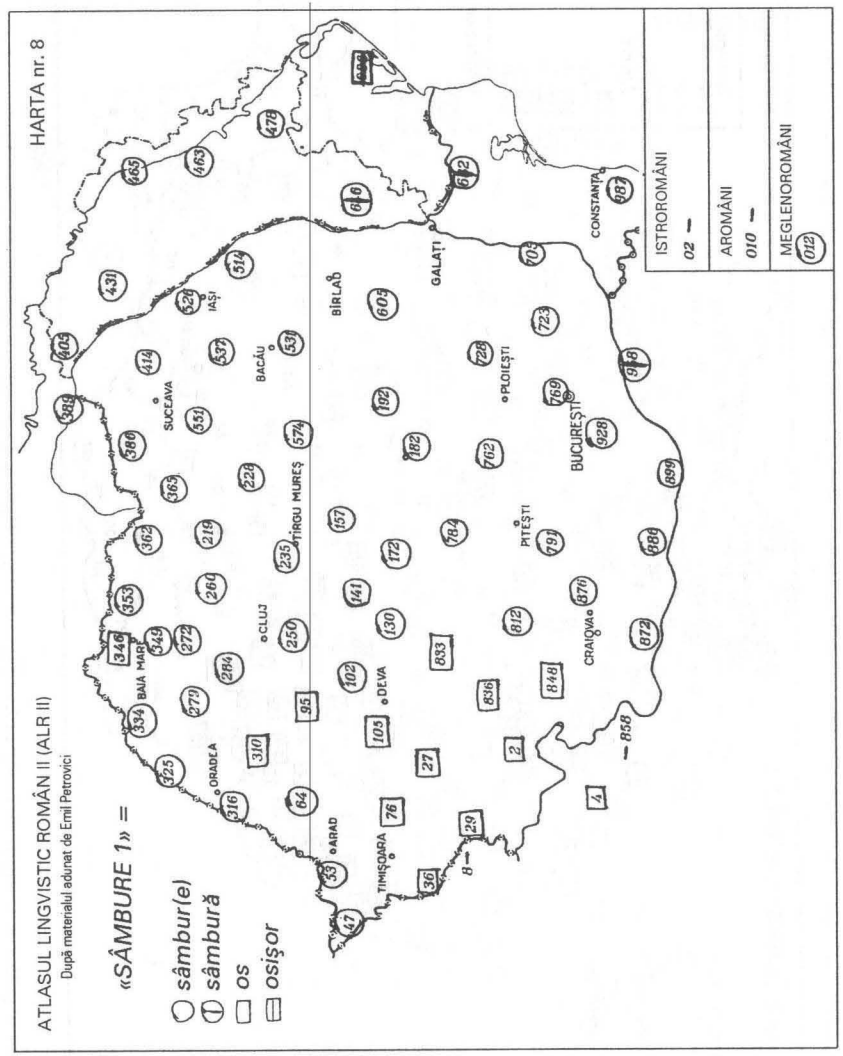

www.inst-puscariu.ro

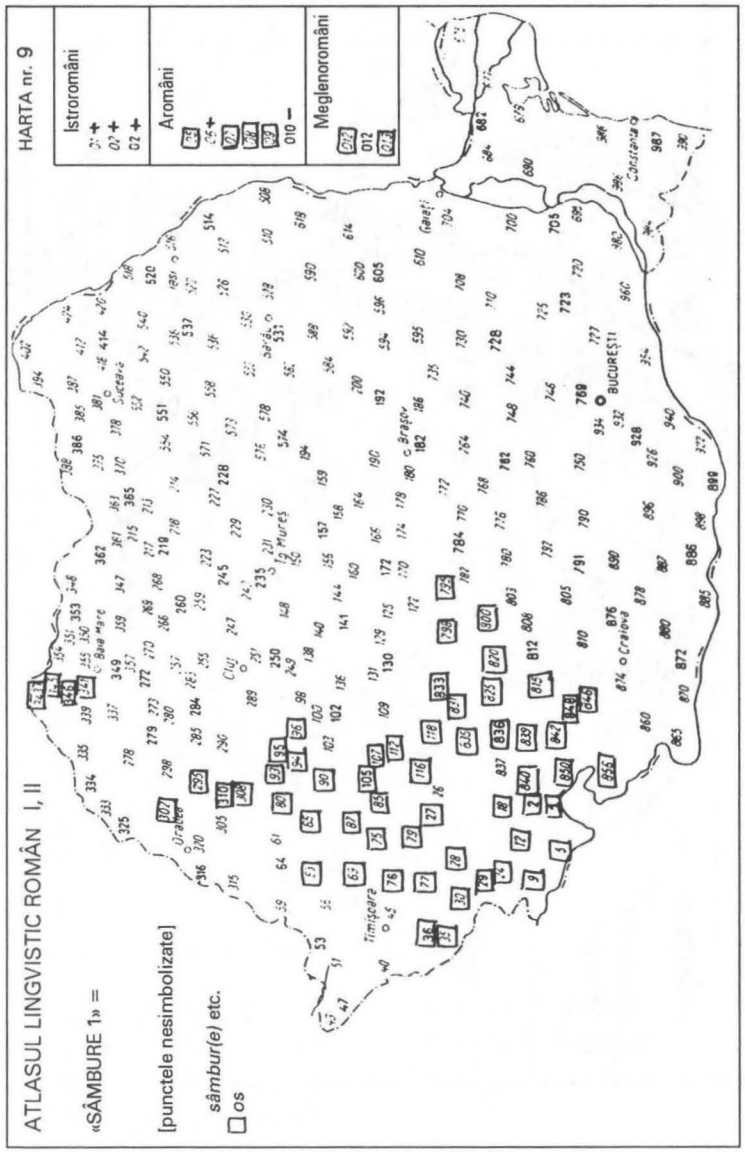

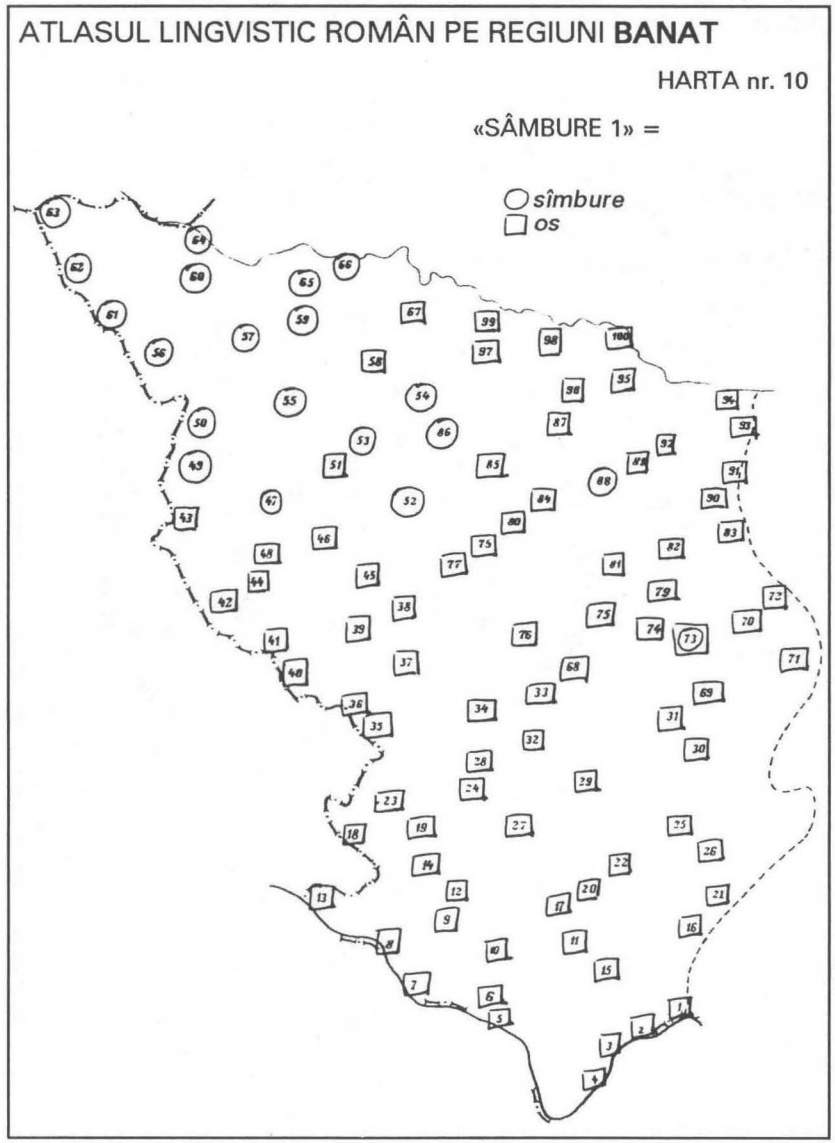
I. ● „sâmbure"

II. 1. ⊖ „sâmbure"/„miez"
2. ⊖ „sâmbure"/„sămânță"
3. □ „os"/„sâmbure"
4. ⊟ „os"/„miez"
5. ⊟ „os"/„sămânță"
6. ⊡ „os"/„carne"

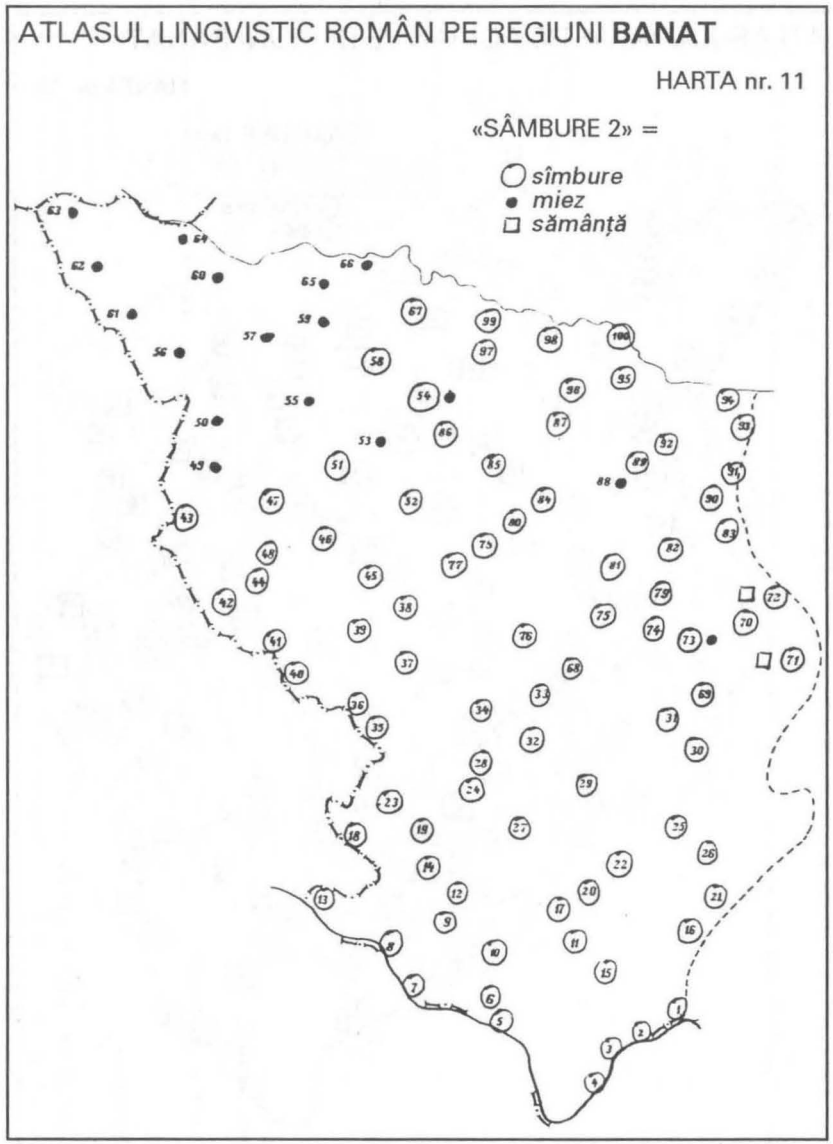

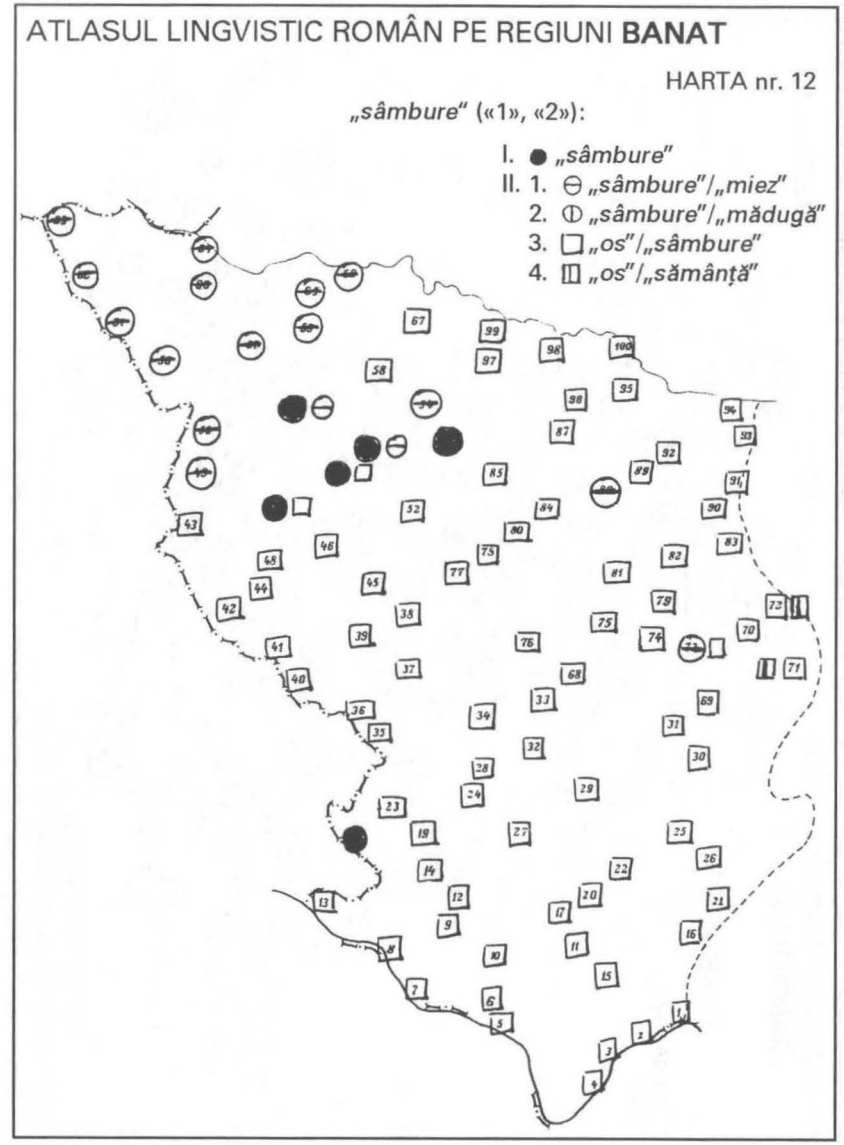
www.inst-puscariu.ro

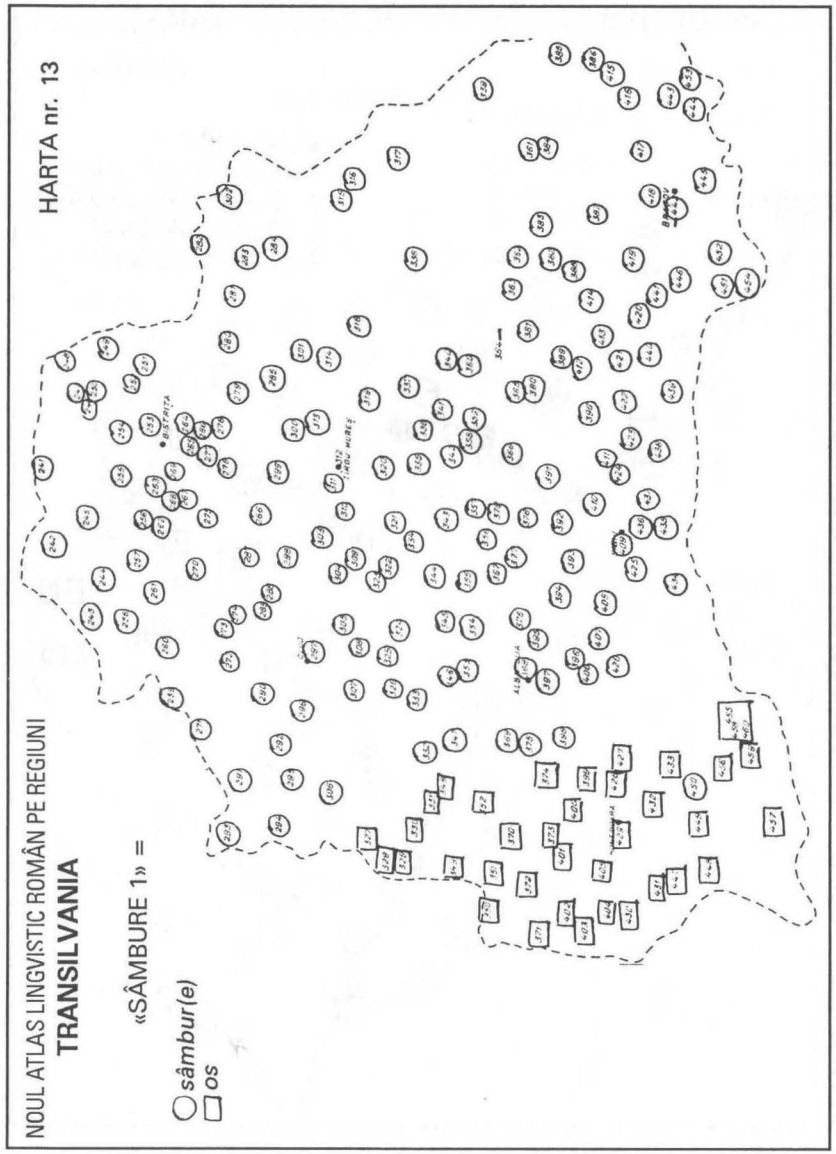

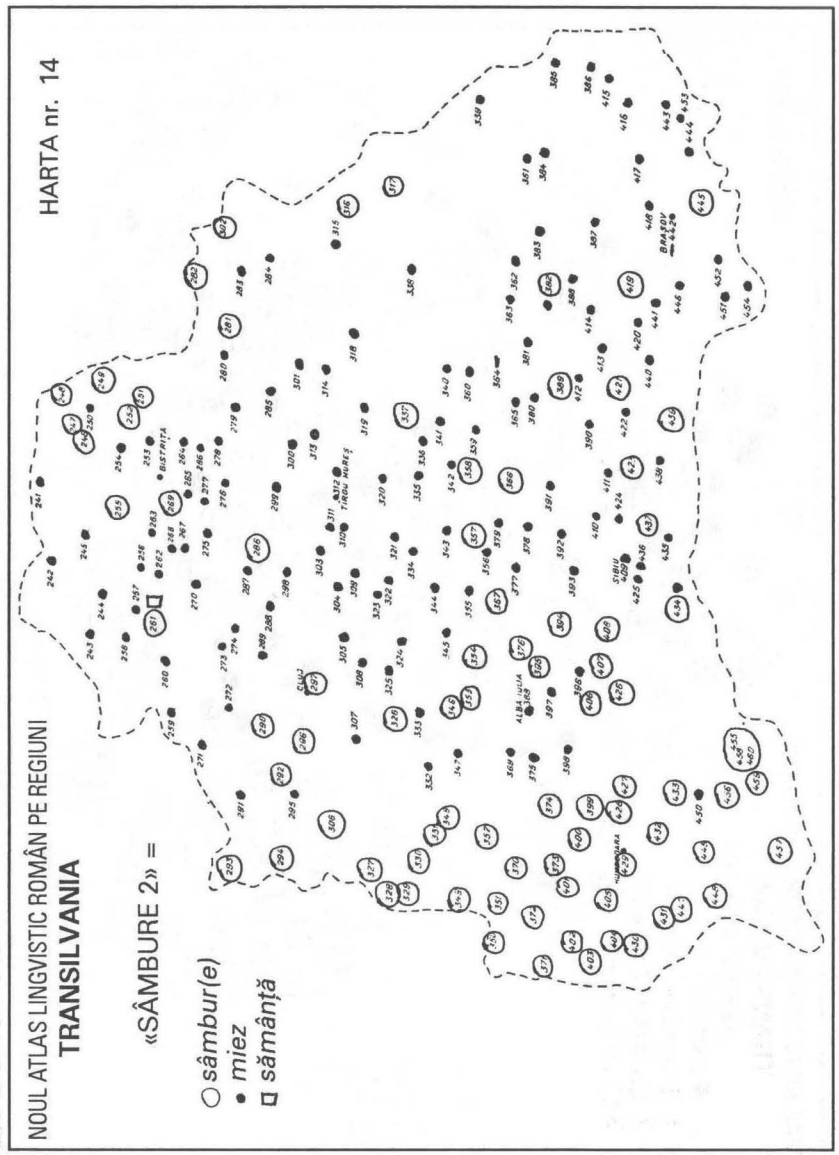
www.inst-puscariu.ro

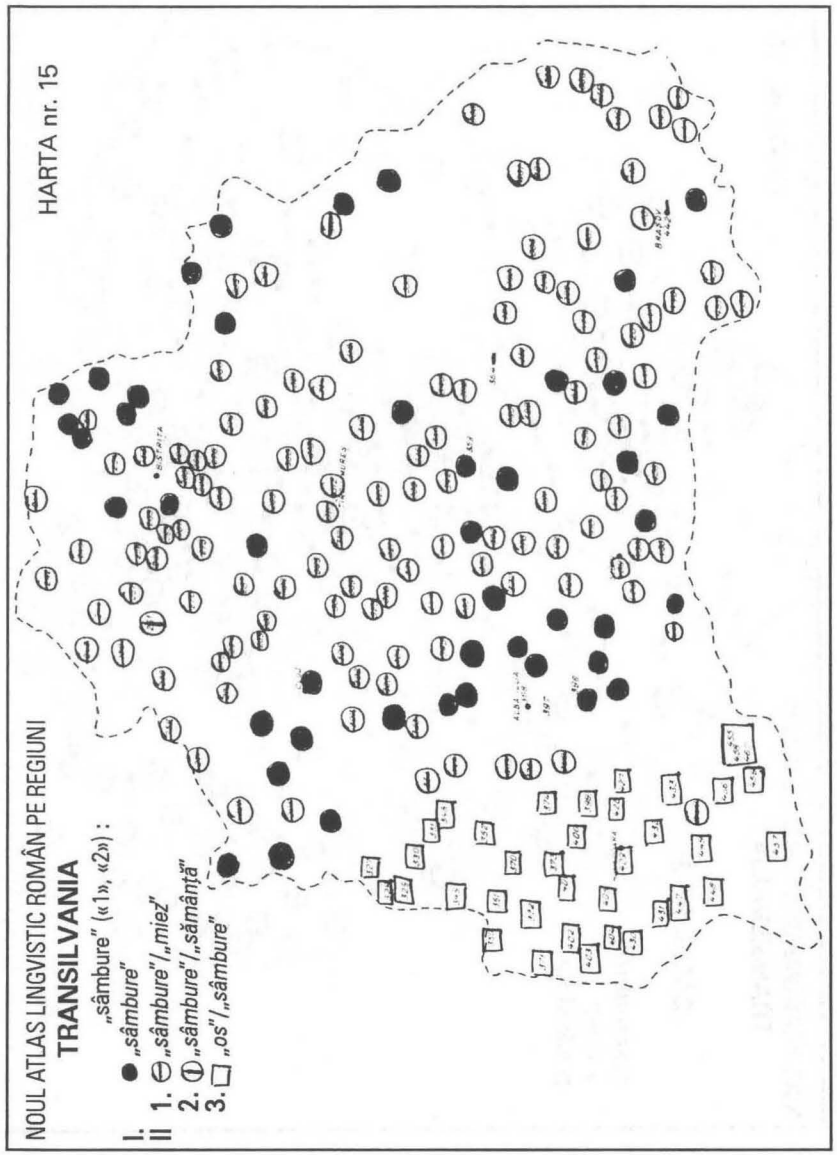

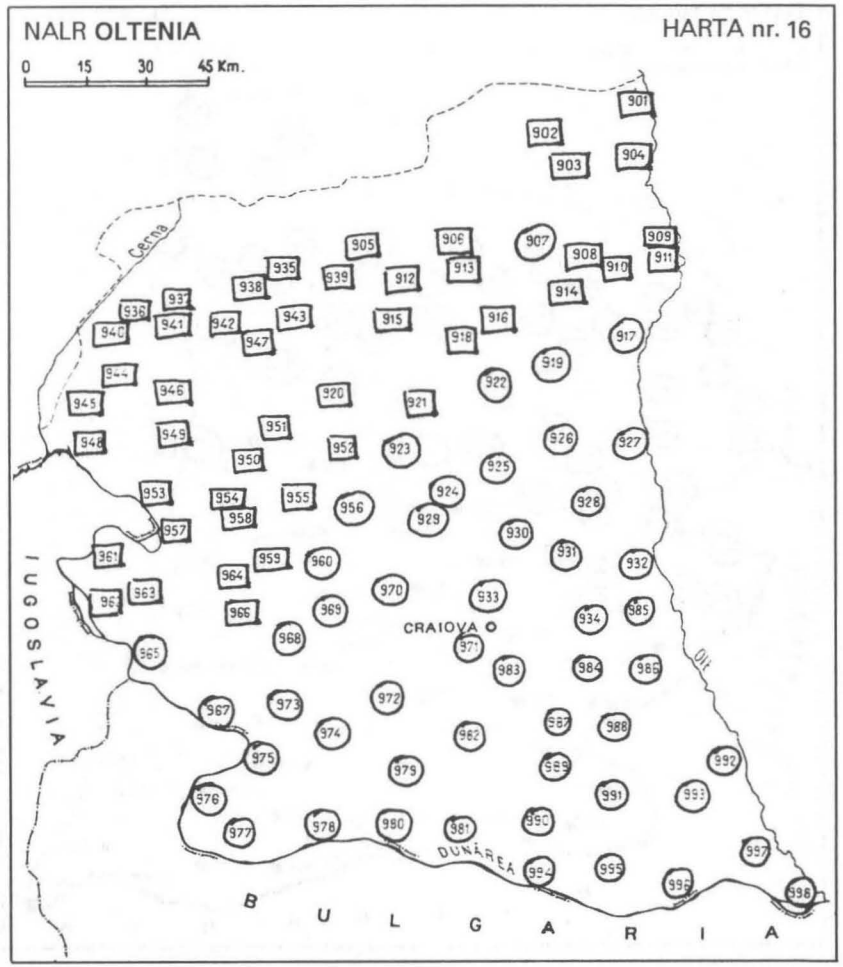
www.inst-puscariu.ro

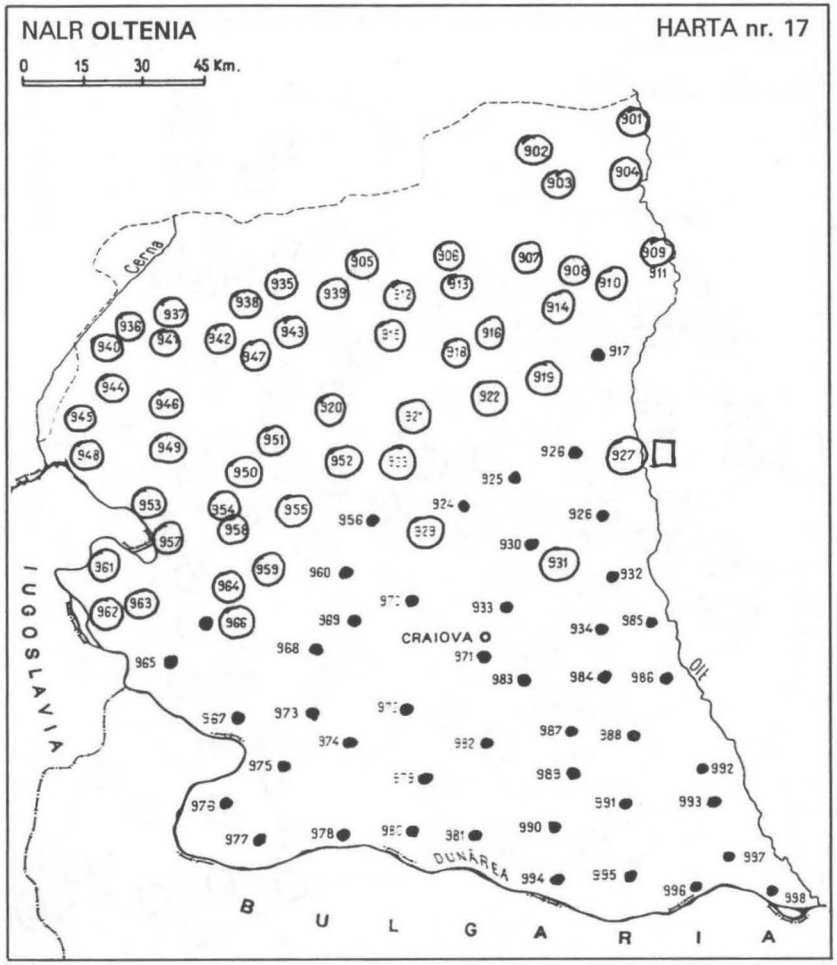
www.inst-puscariu.ro

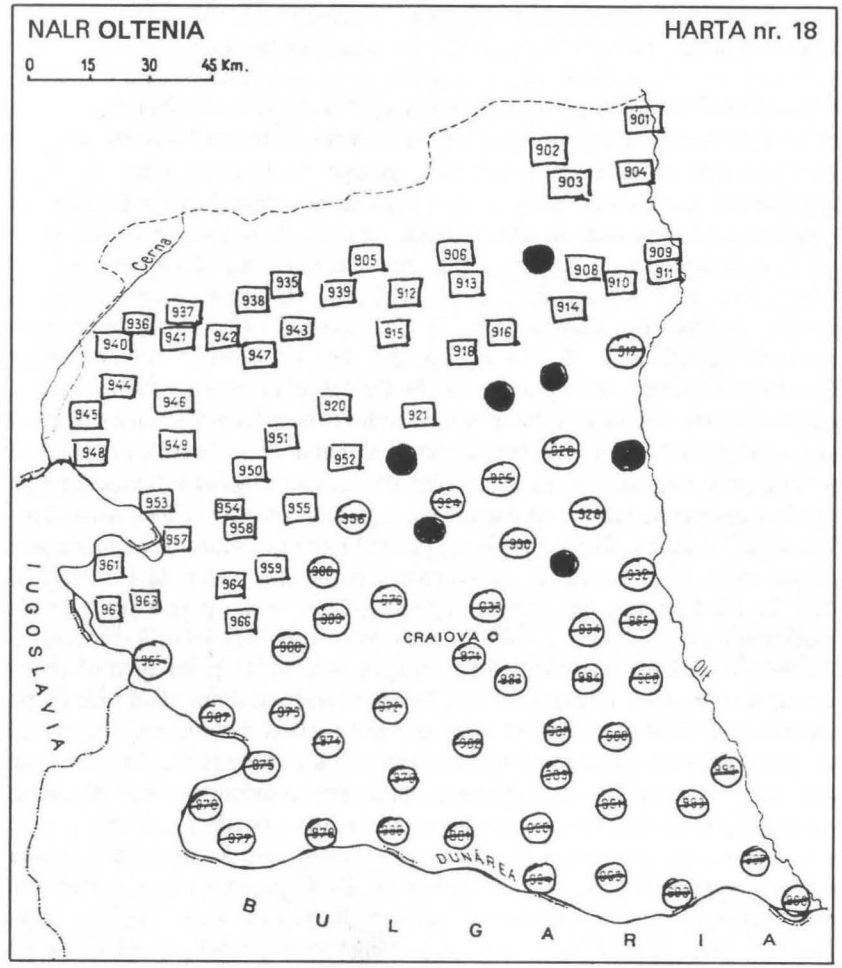

«SÂMBURE 1» =
○ *sâmbure*
□ *os*

www.inst-puscariu.ro

« SÂMBURE 2 » =
○ *sâmbure*
● *miez*
□ *sămânță*

„sâmbure” («1», «2»):
I. ● *„sâmbure”*
II. 1. ⊖ *„sâmbure”/„miez”*
2. □ *„os”/„sâmbure”*

www.inst-puscariu.ro

Amendând, pe de o parte, (tot) prin răspunsurile (la care trimite Th. Capidan) la întrebarea 874 din ALR I (răspunsuri pentru care, v., *supra,* h. 5 şi 9, dar şi h. 7, limitându-ne, în această amendare, doar la datele ALR I), afirmaţia referitoare la „geografia lingvistică" a lui *os* = «sâmbure 1», iar, pe de altă parte, neînţelegerea tipului de documentare lexicală onomasiologică paradigmatică adoptat şi practicat (aproape în exclusivitate) de către anchetatorii şi autorii ALR I şi ALR II[27], să reţinem faptul că Th. Capidan nu contestă explicaţia dată de Chr. Geagea sensului de «sâmbure 1» al formei *oasă;* dimpotrivă, cum limpede reiese mai ales din Capidan 1934/327, el admite (în mod paradoxal) această explicaţie. În Capidan 1934/126, marele lingvist Th. Capidan[28] (care s-a dovedit, totuşi, a fi, în ancheta realizată pentru ALR II, din păcate, dar ăsta e adevărul, un anchetator superficial) încearcă să explice, prin pluralul lat. *ossa* (plural ce avea, citând, pentru aceasta, dicţionarul latin-german din 1880 al lui Karl Ernst Georges, şi semnificaţia de «sâmbure 1»), forma de singular *oasă,* formă care, evident, trebuie precizat, nu este un alt cuvânt sau „semn lingvistic lexical" (cum, greşit, o interpretează Tache Papahagi), ci, simplu, o variantă morfologică[29] a lui *os.* Tache Papahagi, celălalt mare (şi foarte riguros) lingvist român de origine aromână, consemnează explicaţia materială (= formală) dată de Th. Capidan, dar consideră că singularul *oasă* „pare a fi un decalc morfologic [sic!] al s.f. *cócală*". În ceea ce ne priveşte, această (repetăm şi subliniem) variantă morfologică (şi nu lexicală), auzită şi înregistrată (până acum) doar de Chr. Geagea, nu are, formal (desigur), nimic de-a face cu pl. lat. *ossa,* ci, această deosebire (sau, din perspectivă diacronică, schimbare) de gen (fenomen frecvent în limba română[30]) se explică intern, tot aşa cum, de exemplu, se explică şi variantele morfologice (o) *súmbură, sâmbură*[31], *(un) sâmbur, (două) sâmbure*[32] sau (un) *os,* (doi) *oşi*[33] etc.

Dintre toţi lexicologii şi lexicografii români care au înregistrat şi s-au ocupat de explicarea lui *os* = «sâmbure 1», Th. Capidan are marele merit nu de a fi atenţionat (prin lexicograful german citat) că pl. *ossa* = (şi) «sâmbure 1» (deşi, dacă pluralul lat. *ossa* avea, pe lângă semnificatul „oseminte", şi pe cel de „noyau", desemnând, deci, şi «endocarpul lemnos» ce este unic pentru fructele din clasa denumită de botanişti *drupă,* atunci, logic, lat. *ossa* era un singular, o variantă morfologică a lui *os* = *ossum*), ci de a fi mers, din perspectiva sau de pe poziţia definiţiei „genealogice a limbii române"[34], la limba latină, căreia, în primul rând, trebuie să ne adresăm, întoteauna, chiar şi în cazul semnelor lingvistice lexicale produse prin analogie referenţial-terminologică[35], când dorim să producem etimologie lexicală onomasiologică atomistică sau sistemică = structurală[36].

5. Lat. **os = ŏs,** *ossis,* pop. **ŏssum**. Mergând şi noi (prin intermediul dicţionarelor avute la îndemână) la punctul de plecare al tuturor limbilor romanice, am constatat, fapt consemnat de sau în toate dicţionarele bilingve consultate de noi, că lat. „clasic" **os = ŏs,** „popular" *ŏssum*[37] (altul, desigur, decât lat. **ōs,** *ōris* „bouche"[38]) semnifica şi desemna **şi** «sâmbure 1»; vezi, spre exemplu, Quicherat–Daveluy 1895, s.v. „*2 ŏs, ossis*" sensul **3**; Viciu 1908, s.v. *sâmbure;* Ocheşanu 1962, s.v. *ŏs*^{2}, *ossis*; Guţu 1983, s.v. *ŏs*^{2}, *ossis,* sensul **2** etc.

Dintre urmaşii materiali ai lat. pop. **ŏssum** = lat. clasic **ŏs,** *ossis,* care, precum românescul *os,* au şi sensul (semnificatul) de «sâmbure 1», pe lângă italianul *osso,* amintit de regretatul nostru profesor, trebuie menţionat spaniolul *hueso:* „'hueso de fruta', peculiar al castellano" (Corominas 1955); „envolutura leñosa y difícil de partir de las semillas de algunas frutas, como el melocotón o la ciruela" (Moliner 1967). Pentru italianul *osso* (atestat cu sensul de «sâmbure 1» = „la parte interna dura e legnosa di alcuni frutti, che contiene il seme" încă din sec. al XIV-lea[39]), a se vedea, în primul rând, harta lexicală onomasiologică 1281: *IL NOCCIOLO* „noyau" din AIS VII-1.

6. Românescul dialectal *os* «sâmbure 1» = element de continuitate lexicală sau, mai exact spus, de continuitate lexicală onomasiologică, din perspectivă reală (cea a vorbitorilor), sau de continuitate lexicală semasiologică, din perspectiva lingviştilor (a reprezentanţilor lexicografiei alfabetice şi ai „semanticii istorice tradiţionale")[40].

Datele prezentate sub **4.***2. Observaţie* şi **5.** au sugerat, credem, răspunsul la întrebarea formulată sub **2.***3.* În ceea ce ne priveşte, considerăm denumirea *os* pentru „endocarpul dur şi lemnos, ce închide şi protejează sămânţa fructului" ca fiind un element de continuitate onomasiologică şi nu ca un element de discontinuitate onomasiologică internă (= creaţie semnică „prin analogie"[41], deloc „bizară"), cum consideră DLR-ul[42], sau externă (= „calc semantic" sau „împrumut de semnificat prin traducere de semnificanţi"[43]), cum consideră, pentru dacoromână, R. Todoran şi, pentru aromână, Chr. Geagea.

www.inst-puscariu.ro

Întrebuinţarea latinescului **ŏs = ŏssum** şi pentru «sâmbure 1»; prezenţa lui *os* = „sâmbure 1" în trei dintre cele patru dialecte ale limbii române: în dacoromână, aromână şi meglenoromână; prezenţa lui *os* = «sâmbure 1», în cadrul dialectului dacoromân, într-o arie lingvistică care, înainte de a fi o zonă ce cuprinde (cu adevărat) multe sârbisme, este, şi în primul rând, spaţiul Daciei romane (puternic romanizate); faptul că *os* şi nu diminutivul *osîşor* (răspuns înregistrat de E. Petrovici în punctul 666 = Tuzla, Ucraina[44], de la un informator bilingv[45], anchetat şi pentru graiul ucrainean vorbit în localitate, grai pentru care a răspuns cu semnificantul *kostoĉki*) este termenul care semnifică şi denumeşte «sâmbure 1»; tipul semantic (sau „distincţia semantică"): „sâmbure 1"/„sâmbure 2" = „noyau"/„amande du noyau de prune, ..." = „endocarp"/„sămânţă" etc. (şi el sau ea tot de origine latină), pe care termenul *os,* în opoziţie cu termenul *sâmbure* etc., îl (o) fixează onomasiologic (v., *supra,* hărţile semantico-onomasiologice) sunt, considerăm, toate acestea, argumente lingvistice suficiente pentru soluţia etimologică avansată de noi.

7. *Et in Arcadia ego!* Şi noi, pe când eram copil în sat, *am mâncat,* şi nu o dată, *vişinile şi cireşele cu tot cu oase.* Osul de *căisínă* (= *caisă*), însă, îl spărgeam cu o piatră şi, apoi, mâncam, cu o mare plăcere, sâmburele.

NOTE

[1] În, desigur, conţinutul hasdeian al conceptului de „etimologie" (diacronică, pentru rigoare), pentru care v., *supra,* **I.**, nota 39, precum şi Mării 1993*a*/76.

[2] Desfăşurat, astăzi, în interiorul tuturor limbilor istorice care au şi o limbă funcţională literară = standard = comună, acest proces lingvistic istoric nu este identic, ci numai asemănător cu procesul lingvistic (tot) istoric care a (con)dus la regionalizarea (dialectalizarea), spre exemplu, a limbii latine sau, în vremuri mai recente, la regionalizarea = pidginizarea, creolizarea, spre exemplu, a limbilor engleză, franceză, spaniolă, portugheză, arabă (v., pentru pidginizarea limbii arabe, explicaţia, profund realistă, a lui C.H.M. Versteegh, apud Anghelescu 1986/142 ş.u.). Deşi ambele procese lingvistice – atât cel de regionalizare a limbilor literare de către vorbitorii limbilor funcţionale locale, cât şi cel de regionalizare a unei date şi determinate limbi (istorice) funcţionale de către vorbitorii unor limbi funcţionale aparţinând altor limbi istorice –, (con)duc la regionalizarea = dialectalizarea unei date limbi funcţionale, ele se deosebesc, totuşi, în mod radical. Procesul lingvistic istoric care – sub puternica influenţă a limbilor literare şi a neabandonării în totalitate a deosebirilor structurale şi/sau materiale (aparţinând, acestea din urmă, planului expresiei lingvistice sau, în distincţie coşeriană, „normei" lingvistice) existente între limba literară („majoră", „comună", „hegemonă") şi limbile funcţionale locale („minore") – (con)duce la regionalizarea limbilor literare este, din punctul de vedere al vorbitorilor graiurilor populare, un proces conştient, de abandonare conştientă (prin substituire sau „readaptare") a anumitor particularităţi non-literare în favoarea celor literare. Pentru studiul influenţei limbii române literare asupra graiurilor dialectului dacoromân, a se vedea Ibrăileanu 1979/131-139, Dumistrăcel 1971, Beltechi 1973, Ionică–Lăzărescu–Vulpe 1973, Dumistrăcel 1978, Dumistrăcel–Hreapcă–Bîrleanu 1997/55-70, precizând, însă, că acest proces lingvistic, singurul dintre cele două procese de dialectalizare = regionalizare a unei limbi funcţionale date în care se poate vorbi (într-adevăr) de schimbare lingvistică, nu trebuie anchetat prin chestionare lingvistice speciale (aşa cum, mai demult, sub influenţa studiului lui Cazacu 1966/91-120 asupra „procesului de diferenţiere" în graiul vorbit în localitatea Meria – Hunedoara,

www.inst-puscariu.ro

am procedat şi noi, v. Mării 1977, în cazul vorbitorilor graiului bănăţean din Toager – Timiş) şi descris „în manieră" sociolingvistică din perspectiva „limbii", ci, fiind (totuşi) un proces, numai şi numai atent observat din perspectiva „vorbirii". Niciodată observat, dar nu o dată constatat prin compararea „noii" limbi funcţionale (sau a noului dialect = limbă funcţională pidgin, creolă) cu limba abandonată şi cea adoptată (v., în acest sens, mai recent şi edificator – unde, invocând şi generalizând observaţia genialului şi foarte actualului B.P. Hasdeu cu privire la cercetarea „eminentului lingvist francez Lucian Adam", „nu mai sunt raţionamente, ci fapte" [Hasdeu 1972/28-29, cu spaţ. n. - I.M.] –, Silveira Bueno 1963, Nardi 1976-1977, Martin 1976-1977 etc., precum şi, rezumativ şi informativ, Sala–Vintilă-Rădulescu 1981, s.v. *creolă engleză* etc., Sala 1989, s.v. *creolă franceză* etc., *pidginuri italiene* etc.), celălalt proces lingvistic – cel de pidginizare, creolizare a limbilor latină, engleză, franceză, spaniolă, portugheză, arabă (v. *supra*) – este, din punctul de vedere al vorbitorilor limbii funcţionale „abandonate" prin adoptarea unei limbi funcţionale aparţinând unei alte limbi istorice decât cea vorbită până atunci de ei, un proces lingvistic inconştient, de adaptare „mecanică", „oarbă" a planului expresiei lingvistice lexicale şi gramaticale a limbii adoptate la structura fonetico-fonologică şi cea semantică (nu semasiologică) lexicală şi gramaticală a limbii abandonate în exlusivitate din perspectiva normei lingvistice, a semnificanţilor lexicali şi gramaticali, adaptare ce se produce, la fel, şi în cazul împrumutului lexical.

[3] Vezi, în acest sens, Petrovici 1961, Turculeţ 1993.

[4] Cum credea Cazacu 1966 *a* şi *b*, Mării 1966/89, Cazacu 1969, dar nu şi Vasiliu 1969.

[5] Vezi Mării 1992/126. Pentru ALR II, „serie nouă", v. şi, *supra*, **I.**, nota 22.

[6] Vezi ALRM I/I h. 5.

[7] Pentru (în exprimarea lui Sextil Puşcariu) „marşul triumfal al termenului literar", constatat adeseori în anchetele pentru ALR I şi II, v. Pop 1934, Puşcariu 1976/200-201.

[8] Pentru aria celor două regionalisme dacoromâneşti, v. h. citată la nota 6, precum şi Petrovici 1970/40, 46 (h. nr. 2) şi 47 (h. nr. 3).

[9] Terminologie care, firește, este produsul, în primul rând, al „semanticii = semasiologiei tradiţionale, evoluţioniste" (v., *supra,* **I** şi, *infra,* **IV**).

Când, practic (şi nu numai teoretic), vom avea o lexicologie descriptivă alfabetică cu adevărat modernă, subordonată unei lexicologii descriptive semantico-onomasiologice (singura care, într-adevăr, reprezintă punctul de vedere nu al lingvistului, ci al vorbitorului, al vorbitorului creator de semne lingvistice lexicale şi utilizator al semnelor create de onomaturg), generată şi determinată, aceasta din urmă, de aplicarea noţiunilor saussuriene de „sistem" şi „valoare", precum şi de distincţiile coşeriene: „limbă funcţională" (monosistemică)/„limbă istorică" (polisistemică), „structură"/„arhitectură", „semnificare"/„desemnare" (v., *supra,* **I**) –, atunci, cu siguranţă, şi conceptele de „polisemie", „polisemantism", „omonimie" etc. vor fi regândite şi reformulate. Până atunci, este bine şi necesar, pentru a fi (totuşi) înţeleşi, să utilizăm această terminologie, precizând, însă, că, în ceea ce ne priveşte, distincţia semantică „polisemie"/„omonimie", mult şi inutil discutată, este, pe de o parte, o distincţie pur onomasiologică = terminologică şi, pe de altă parte, că cei doi termeni sinonimi se referă numai şi numai la semasiologia descriptivă şi nu şi la cea etimologico-evoluţionistă, la care, în practică, deîmpreună cu modelul ei, „fonetica evoluţionistă", trebuie definitiv renunţat.

[10] Todoran 1973/45-46; v., acum, şi Todoran 1998/161-162.

[11] Todoran 1973/46, n. 5; Todoran 1998/162, n. 55.

[12] Vezi Petrovici 1988/31-33.

[13] Vezi ALR II, s.n., vol. I, h. 211, pct. 48.

[14] Vezi sursa citată la nota precedentă, pct. 991.

[15] Vezi aceeaşi sursă de sub nota 13, punctele 37 şi 25. Cu ani în urmă, realizând o anchetă lexicală onomasiologică limitativă cu mai mulţi informatori de grai sârbesc vorbit în localitatea Giera (Timiş), comună de care aparţine (administrativ) localitatea noastră natală (Toager), am înregistrat şi următoarea opoziţie semantico-terminologică: *kóštica* = «sâmbure 1»/*ļezgro* = «sâmbure 2».

[16] Pentru „conceptul de lucru care se potriveşte la fel de bine lucrurilor din natură (*Naturdinge*) cât şi celor de care ne folosim (*Gebrauchsdinge*)", a se vedea, mai ales, Heidegger 1982/34-47 (citatul reprodus se află la pag. 40) şi, din perspectiva filozofiei limbajului, Coşeriu 1997*a*/136, 141 ş.u., Coşeriu 1996/4-5.

[17] Toate informaţiile de sub *b.* şi *c.* sunt (pre)luate din *Botanică* 1980/163, 165.

www.inst-puscariu.ro

[18] Au: mejdiile, răzoarele, haturile, delimitările etc., pentru că, într-adevăr, „semnul material" (adică cuvântul sau termenul, în accepțiunile lor curente) „servește în primul rând pentru a fixa semnificațiile și numai în al doilea rând și împreună cu semnificatul poate fi întrebuințat pentru desemnarea extralingvisticului" (Coșeriu 1997*a*/141).

[19] Pentru statutul de „variantă lexicală", v. Mării 1981/45-46, 48.

[20] Pentru care, v. Georgiev 1965/79, Poghirc 1969/348, Russu 1970/195-196, Russu 1981/383-384, Brâncuș 1983/113-114.

[21] Pentru *NALR–Olt.*, în vol. III, prin harta lexicală onomasiologică neinterpretativă nr. 484 (p. 101): **SÂMBURE[2]**, *pl. „amande du noyau de prune"*; MN-ul lexical onomasiologic neinterpretativ (realizat, desigur, în „maniera", greu de înțeles, a acestui atlas, tehnică preluată, din păcate, și de NALR–*Trans.*) de la „planșa" nr. 80 (p. 227): **SÂMBURE[1]**, *pl. „noyau"*, precum și prin hărțile lexicale interpretative (pentru care, v. *supra,* **I**) nr. XXXI: *Opoziția semantică* **sâmbure: os** *în SÂMBURE* (p. 266) și nr. XXXII: *Opoziția semantică* **sâmbure: miez** *în SÂMBURE* (p. 266). – *Observație.* În Mării 1983/121-122, – lăsându-ne, pe de o parte, influențat de h. 16: *Sâmbure,* alcătuită și comentată onomasiologic de Teaha 1967/470, 453, iar, pe de altă parte, de cele două hărți onomasiologice interpretative publicate în atlas (v. *supra*) și neredactând, atunci, o hartă semantico-onomasiologică (ci numai un MN semantic) –, am greșit afirmând că graiurile oltenești prezintă, unitar, un alt tip semantic decât cel prezent în limba literară.

Pentru *NALR–Ban.*, în vol. II, prin harta lexicală onomasiologică comparativă neinterpretativă nr. 383: **SÂMBURE[1,2]**, *pl. a) „noyau", b) „amande du noyau"* (p. 232), precum și prin patru hărți lexicale interpretative: h. nr. CCCX: *Răspândirea formelor* **SÂMBURE, SÂMBUR** (p. 232, în colțul din stânga, jos), ce poate fi considerată (în tipologia propusă de noi) ca o hartă terminologică parțială; h. nr. CCCLXX: *Termeni pentru* **SÂMBURE[1]** (p. 264), o hartă lexicală onomasiologică „atomară" (sau noncomparativă); h. nr. CCCLXXI: *Termeni pentru* **SÂMBURE[2]** (p. 264), o hartă de același tip ca cea precedentă, și h. CCCLXXII: *Sensuri ale cuvântului* **SÂMBUR(E),** o hartă lexicală semasiologică parțială (pentru care, v., *infra,* **IV**). – *Observație.* La data realizării de către noi a hărților lexicale onomasiologice „atomistice" nr. 10, 11 răspunsurile înregistrate de către anchetatorii și autorii *NALR–Ban.* la cele două întrebări lexicale onomasiologice din *Chest. NALR* nu erau publicate; în

alcătuirea hărților precitate, ne-am folosit (cum obișnuim chiar și în cazurile când materialul a fost redactat și publicat) de fișele de anchetă.

[22] Rosetti 1929-1930 constituie, în istoricul cercetărilor noastre dialectale monografice, întâiul rezultat, absolut remarcabil (v., în acest sens, și Capidan 1932/121, Capidan 1934/314-316, unde, pe nedrept, la p. 315, reproșează că „prea mult s-a ținut de întrebările din chestionarul francez"), al programului inițiat, în cadrul Laboratorului de Fonetică Experimentală din București, de Al. Rosetti, program expus (prin răspunsul dat la întrebarea: „cum ar trebui alcătuite monografiile lingvistice în România"?) în Rosetti 1930/12-13 și, materializat, apoi, pentru graiurile dacoromânești, de Dumitru Șandru în cercetările sale, publicate, sub titlul comun: *Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest,* în BL I-VI.

[23] Tipărit *dupăn* (sic!!). Redarea cursivă a propoziției aromâne, indicate de Chr. Geagea spre ilustrarea, în fapt și de fapt, a sensului «sâmbure 1» a femininului ar. *ǫasă,* ne aparține.

[24] În Papahagi T. 1963/301, s.v. *cócală,* cuvântul grecesc este redat corect, sub forma: *κοκκαλον*, cum este redat și în Capidan 1934/327.

[25] Exact aceeași redactare și informație se păstrează și în ediția a II-a (1974), augumentată, a acestui monumental dicționar al dialectului aromân.

[26] Pentru că, trebuie precizat, prin punctul cartografic **08** = „Avdela, Grecia" (v., pentru această echivalență, ALR I/I, hărțile 1 și 2, ALRM I/I, pag. 44 – *Introducere*) sunt, de fapt, reprezentate trei graiuri aromânești, cum, clar, rezultă (și) din *jurnalul* lui Sever Pop, păstrat în caietul de anchetă 08: „[În ancheta pentru 08] *am procedat cu trei subiecte deodată: 1 din Samarina, 2 Avdela, 3 Băiasă. Răspundea cel din Avdela* [răspunsurile acestui informator sunt redate punctual, pe hartă, în dreptul punctului], *apoi cel din Samarina și la urmă cel din Băiasă* [răspunsurile lor fiind redate în legenda hărților neinterpretative, sub II]. *Răspunsurile au fost separate cu o linie* [evident, în caietul de anchetă]". Așadar, în evaluarea reală a răspunsurilor trebuie ținut seama de acest adevăr, fapt pentru care, în indexarea noastră, 08-1 = *Avdela,* 08-2 = *Samarina* și 08 = *Băiasă* (ortografiat și, v. *supra, Baeasa, Băiasa, Băeasa*).

[27] Și care, acest tip de documentare lexicală onomasiologică nu este cel „prin traducere" (sau, poate mai bine, semiotic, de genul, simbolic exprimat, „*E*": „*E*", urmărindu-se, adică, explicit, corespondentul, în graiu-

www.inst-puscariu.ro

rile investigate, al unui „*semnificant + semnificat*" dat din lexicul limbii literare = standard, *Expresia* ce urma a fi tradusă fiind plasată în structura chestionarului în cadrul unei anumite „sfere semantice"), adoptat (pentru *Atlasul lingvistic al Franței*) de genialul J. Gilliéron și practicat de E. Edmont (anchetorul ales de creatorul nu al geografiei lingvistice descriptive, cum nu o dată, greșit, se afirmă, ci de creatorul geografiei lingvistice explicative = etimologice, al celei diacronice și, prin studierea reacției, a vitalității sau nonvitalității graiurilor la puternica influență a limbii literare franceze, a celei sincronice), ci, în cazul ALR I și II (dar și în cazul NALR), este vorba de tipul, simbolic exprimat, „C" → *E* (pentru care, v., *supra,* **I,** notele 16, 17), chiar dacă, probabil, în cele două anchete pentru ALR II (v. *supra,* dar și *infra*), Th. Capidan a utilizat procedeul „prin traducere".

[28] Pentru a cărui operă, v., în primul rând, Borcilă 1979/129-144, Borcilă 1979-1980/179-196.

[29] Sau, în altă terminologie (v. Avram M. 1986/34), „variantă formală".

[30] Vezi, spre constatare și exemplificare, Byck–Graur 1967/74 ș.u. (care vorbesc de „schimbări de declinare"); GA I/60-62, 66; Avram M. 1986/34-36.

[31] Vezi ALR I (întrebarea) «874», punctele: 672, 684, 11, 09; ALR II (întrebarea) «6081», punctul 646.

[32] În ALR I «874», punctul 660.

[33] În ALR I «874», punctele 295, 342; ALR II «6081», punctul 346.

[34] Definiție care, în bine cunoscuta formulare a lui Al. Rosetti, are următorul conținut: „Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a imperiului roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre" (Rosetti 1968/77). În ceea ce ne privește, această definiție „genealogică" (= strict diacronică) este exactă și reală, pentru toate limbile romanice (sau neolatine) populare ca limbi istorice diatopice polisistemice, numai și numai din perspectiva normei lingvistice și nu și a sistemului (sau, având în vedere structura polisistemică a „limbii funcționale", a sistemelor ei „parțiale", cum a precizat Trubeckoj 1971/7) lingvistic(e), pentru care trebuie adoptată, chiar și în cazul când substraturile lingvistice sunt (direct) total necunoscute (pentru că, spre exemplu, grecii sau latinii au fost, din păcate, numai și numai cuceritori și civilizatori și nu, precum au fost „columbienii"

europeni, și misionari, descriind, după modelul gramaticilor descriptive grecești sau latine, limbile popoarelor cucerite), o definiție „genezică" (sau „etnogenetică", „sincronico-etimologică"), singura în măsură să dea seamă de dialectalizarea primară a limbii latine (v., *supra,* nota 2).

[35] Adică, și altfel zis, prin terminologizarea unei metafore (când, adică, „la 'metafora' non è più una metafora", ci „un nuovo senso" – Coseriu 1971/249). Definiția dată metaforei (: „Metafora e trecerea asupra unui obiect a numelui altui obiect, fie de la gen la specie, fie de la specie la specie, fie după analogie" – Aristotel 1965/82) de creatorul logicii nu rămâne – ca procedeu lingvistic (și nu ca proces lingvistico-poetic cu o dublă funcționalitate și finalitate, cea „expresivă" = „plasticizantă" și cea „revelatoare", cum apare la marele filozof român Lucian Blaga, pentru care vezi Borcilă 1997 și, pentru eforturile pe care Mircea Borcilă de mai mulți ani le face în reevaluarea teoriei blagiene, studiile indicate în sursa precitată, nota 1) de creare (într-adevăr, dar numai) „după analogie" a unui nou semn lingvistic lexical –, „în esența ei, valabilă și astăzi" (Vrabie 1969/89), nici chiar dacă, în continuare, am identifica semnificatul cu desemnatul.

[36] Deoarece e momentul, cum am afirmat și în **I.6.** (v. și nota 80), ca și etimologia lexicală să devină sistemică sau structurală (pentru care, practic, v. Arvinte 1963, o excelentă și unică cercetare lexicală etimologică de acest fel existentă, după informația noastră, în lingvistica limbii române) și, mai ales, realistă (a se vedea, în acest sens, Mării 1979).

[37] Vezi Ernout–Meillet 1931, s.v. *os.*

[38] *Ibidem,* s.v. *ōs.*

[39] Vezi Battisti–Alessio 1950, s.v. *òsso, nòcciolo.*

[40] Pentru că avea perfectă dreptate marele nostru înaintaș, când, în vol. I din monumentala sa lucrare *Limba română,* continuând „comparația [...] cu bibliotecile", spunea: „Dicționarul și gramatica, operele indispensabile pentru învățarea unei limbi, se pot asemăna cu cataloagele, pe autori și pe materii, al unei mari biblioteci publice. Ordinea alfabetică urmată în catalogul pe autori și în dicționar e o rânduială născocită de bibliotecar și de lexicograf, pentru ca să înlesnească găsirea repede și comodă a operei sau a vorbei căutate. Ea nu este ceva inerent nici cărții, nici cuvântului" (Pușcariu 1976/14).

[41] Procedeu lingvistic pe care, iată, acum, ALE îl evidențiază, inovând, prin introducerea, alături de hărțile lexicale onomasiologice numai interpretative

www.inst-puscariu.ro

(inovație a ALR, materializată în ALRM), a așa-numitelor „hărți de motivație" (v. Arvinte 1985/66), ce, evident, sunt hărți etimologice, realizate în sau pe baza celor onomasiologice.

[42] Vezi, pentru aceeași soluție etimologică, și Vrabie 1969/90.

[43] Pentru „tipurile de calc lingvistic" și, în general, pentru teoria „calculului lingvistic", a se vedea Hristea 1968/145-188.

[44] Vezi Petrovici 1988/405-412.

[45] „Știe rutenește ca românește" (*ibidem*/406).

III. DOCUMENTAREA „ONOMASIOLOGICĂ" ȘI „SEAMASIOLOGICĂ" A GESTURILOR ÎN *ALR II*

1. La Al IV-lea Simpozion Național de Dialectologie (Sibiu, 31 X - 1 XI 1986), am prezentat conținutul și forma *Chest. ALR II*[1], anunțând, totodată, cu acel prilej, că – împreună cu colegii Doina Grecu, Rodica Orza și S. Vlad – pregătim o ediție, ediție ce a apărut, în 1988, prin procedeul multiplicării, la tipografia Universității „Babeș-Bolyai", bucurându-se (ca și volumele Petrovici 1988 și *Chest. ALR I,* de altfel), din partea specialiștilor, de o primire entuziastă și de aprecieri (poate prea) elogioase, cum rezultă din recenziile apărute în revistele noastre de specialitate[2]. Fiind, acum, de peste un deceniu, publicat, *Chest. ALR II* va putea, în sfârșit, să fie nu numai citat și (prin intermediul sumarului și al indicelui tuturor problemelor lingvistice și nonlingvistice programate, dar și ale celor, în număr destul de ridicat, suplimentate pe parcursul desfășurării anchetei) consultat, ci și citit și analizat din punctul de vedere al conținutului și al formei. Este absolut necesar, considerăm, ca el să fie lecturat în profunzime în primul rând de către cei care, cu diferite prilejuri (= cursuri universitare, tratate de dialectologie sau de lingvistică generală, studii de dialectologie teoretică, generală), descriu și definesc acest nu numai cel mai mare (numărând, evident, și noi, precum dialectologii italieni[3], spre exemplu, nu pozițiile din chestionar, ci problemele programate și anchetate), ci și cel mai complet, complex, dificil, ambițios și chiar inovator chestionar gândit și aplicat până-n prezent în realizarea unui atlas lingvistic.

www.inst-puscariu.ro

2. În această a III-a parte a studiului nostru ne vom opri, pe scurt, chiar asupra unei inovații a *Chest. ALR II* și, desigur, a anchetei realizate, cu acest chestionar, de E. Petrovici și, pentru cele trei graiuri reprezentând cele trei dialecte sud-dunărene, de Șt. Pașca și Th. Capidan. Noutatea asupra căreia vom stărui, în continuare, se referă la includerea, în textul chestionarului, a unui capitol consacrat gesturilor sau limbajului prin gesturi, gesticulației ca limbaj, gestualității comunicative sau „ca dimensiune semiotică a culturii" etc., recurgând și la alte denumiri (mai vechi sau mai noi) ale acestui domeniu nonverbal intrat, astăzi, tot mai mult, în atenția celor care se străduiesc să elaboreze o semiotică a „lumii naturale"[4]. Prin includerea și a acestui capitol, intitulat, în sumarul Chestionarului, Gesturi, *Atlasul lingvistic român II* este singurul atlas lingvistic de până acum care a programat și realizat o documentare interogativă a gesturilor. În afirmarea și susținerea acestei noutăți absolute a anchetei pentru ALR II ne bazăm nu numai pe ceea ce cunoaștem noi, ci, în primul rând, pe consultarea bine cunoscutei lucrări a lui Pop 1950, dar și pe consultarea lucrării lui Cortelazzo 1969/267-275, lucrare în care ultimul paragraf al ultimului capitol (= VII: *Dialettologia culturale*) este dedicat gestului (: *Il gesto*).

3. Plasat, în cuprinsul *Chest. ALR II,* între capitolele intitulate: Onomatopee (urmărindu-se, de fapt, verbele onomatopeice) și Onomastică (=, aici, antroponimie), capitolul prin care s-a urmărit realizarea unei documentări gestuale cuprinde doar nouă poziții, sub fiecare poziție fiind programată, de această dată, o unică problemă = întrebare. Cele nouă probleme programate sunt următoarele (reproduse întocmai cum au fost ele formulate = definite în textul chestionarului): [4421] = „Ce însemnează când mișc capul de sus în jos?"; [4422] = „Ce însemnează când mișc capul de jos în sus?"; [4423] = „Ce faci când vrei ca cineva să tacă? *st* [!]"; [4424] = „Ce faci când îl amenințî?"; [4425] = „Cum se afirmă prin gesturi?"; [4426] = „Cum se neagă [prin gesturi]?"; [4427] = „Cum se exprimă mirarea?"; [4428] = „Cum se exprimă mila?" și [4429] = „Cum se exprimă spaima?".

Observație. La acest grup de nouă întrebări, trebuie să adăugăm și cel puțin cinci întrebări din capitolul intitulat, în sumarul chestionarului,

Exclamații, și anume: [3252] = „Cum se exprimă repulsiunea? *ptiu* [!]"; [3252] = „Cum se exprimă neîncrederea? *hm* [!]"; [3254] = „Cum se exprimă resemnarea? *de?*"; [3256] = „Cum se exprimă admirația, surpriza, mirarea?" și [3257] = „Cum se exprimă bucuria?", întrebări prin care, deși s-a urmărit înregistrarea (indirectă, evident, a) interjecțiilor exclamative, au fost notate, în foarte multe cazuri, **și** sau **numai** gesturile prin care, nonverbal, se exprimă respectivele stări sufletești.

4. Din simpla reproducere a celor nouă întrebări, rezultă, clar, că autorul ALR II a programat, înfăptuind astfel o altă inovație, două tipuri de documentare gestuală, tipuri pe care noi (v., *supra,* **I.1.***3.*) le numim documentare gestuală onomasiologică și documentare gestuală semasiologică. Programarea celor două tipuri de documentare gestuală a fost făcută printr-o evidentă analogie cu cele două principale tipuri de documentare lexicală prezente în ambele anchete ale ALR, analogie absolut firească, căci, citându-l pe M. Cortelazzo, „lo studio del gesto può correre parallelo a quello propriamente linguistico, gli stessi metodi, gli stessi richiami, le medesime partizioni. Se ne può studiare la propagazione, la semantica, l'etimologia secondo criteri del tutto anàloghi. Il parallelismo è tale che l'applicazione di concetti (e termini) di una serie di fatti linguistici può essere senza difficoltà usato anche per i gesti"[5].

5. Documentarea gestuală onomasiologică este, ca și în cazul documentării lexicale, majoritară. Prin programarea acestui tip de documentare gestuală s-a urmărit înregistrarea semnificantului gestual prin care este exprimat un conținut (= semnificat) dat, conținut ce aparține unui „câmp de semnificație [ce] acoperă ceea ce desemnăm, în mod curent, ca atitudini și stări interioare fundamentale, de pildă teama și furia, bucuria și tristețea etc."[6]. În realizarea acestui tip de documentare gestuală s-a pornit, așadar, dinspre planul conținutului (= «tăcere», «amenințare», «afirmație», «negație», «mirare», «milă», «spaimă») înspre planul expresiei (= gestul, semnificantul gestual prin care este exprimat respectivul conținut).

Desfășurarea documentării gestuale onomasiologice a cunoscut trei momente (la fel de importante):

5.*1.* Adresarea întrebării. Stilistic, credem că întrebarea nu a fost, întotdeauna, formulată exact ca în textul chestionarului.

www.inst-puscariu.ro

5.2. Răspunsul informatorului la întrebarea adresată. Lăsând la o parte cazurile (destul de rare pentru cele nouă întrebări din capitolul intitulat *Gesturi,* dar foarte numeroase pentru cele cinci întrebări din capitolul intitulat *Exclamații*) când s-a răspuns (simultan) și cu un semnificant verbal (=, desigur, interjecție), vom observa că, în ceea ce privește semnificantul gestual prin care este exprimat conținutul interogat, informatorii au răspuns fie gestual (=, adică, prin executarea gestului), fie gestual și descriptiv (= prin descrierea, „vorbirea" gestului), fie, în cazuri rarisime, numai descriptiv.

5.3. Notarea semnificantului gestual și a interjecției. Evident, interjecția înregistrată a fost notată fonetic, iar gestul (nici nu se putea pe vremea aceea altfel) descriptiv, descrierea aparținând, în majoritatea cazurilor, anchetatorului, care, uneori, a recurs și la o descriere indirectă, prin trimitere, de genul, spre exemplu, „ca în Ardeal da" (4426/876), „ca la noi da" (4426/872), „toți dau din cap ca la noi da" (4426/858), „ca pe la noi nu" (4425/812), „se dă din cap ca la noi nu" (4425/872) etc.

Răspunsurile înregistrate oferă cercetătorului prilejul formulării unor observații (constatări) identice celor pe care i le oferă documentarea lexicală onomasiologică. Ne vom opri, aici, doar la două observații. Prima observație se referă la cunoașterea de către unii informatori a variației dialectale a exprimării gestuale. Spre exemplu, la întrebarea [4425] (= cum se afirmă prin gesturi?), informatorul din punctul cartografic 8 (localitate situată în Banatul iugoslav[7]), după ce a răspuns prin: „mișcarea capului de sus în jos", a precizat că în Valea Timocului «se scutură capul», deosebire dialectală confirmată de răspunsurile informatorilor din punctele cartografice 4[8] și 858[9], precum și de observația anchetatorului: „la toți vidinenii am observat același gest: clătesc capul ca și când ar zice nu" sau, ca să mai dăm un exemplu, preluat din rândul răspunsurilor înregistrate în cadrul documentării gestuale semasiologice (pentru care, vezi *infra*), informatorul din 836 (= Peștișani, jud. Gorj[10]), după ce a răspuns că *mișcarea capului de sus în jos* înseamnă „nu", a precizat că același semnificant gestual „la Moldova [înseamnă] «da»", deosebire dialectală iarăși confirmată de răspunsurile înregistrate, pentru această zonă, la întrebările [4421] și [4425].

Cea de a doua observație are în vedere situațiile (prezente numai printre răspunsurile înregistrate la întrebările 4425, 4426 și 4421) când răspunsul informatorului este contrazis de către anchetator. Spre exemplu, informatorii din 836 și 848[11] au răspuns că se afirmă prin *mișcarea capului de sus în jos,* iar anchetatorul constată și precizează: „eu am observat că scutură [capul de la] stânga [la] dreapta" (în 836), „eu am văzut că de obicei scutură capul [de la] dreapta [la stânga]" (848). Dreptatea (adevărul) este de partea anchetatorului, cum indică, clar, răspunsurile date de aceiași informatori la întrebarea [4421] (= „ce înseamnă când mișc capul de sus în jos?"), întrebare la care informatorul din 836, cum am văzut mai sus, a răspuns prin: „nu; la Moldova, da", iar cel din 848 prin: „zâce că nu".

6. Documentarea gestuală semasiologică. Plecându-se de data aceasta invers, dinspre planul expresiei gestuale înspre planul conținutului, prin acest tip de documentare gestuală s-a urmărit înregistrarea semnificației (= sensului) semnificantului gestual programat. La cele două întrebări: „Ce însemnează când mișc capul de sus în jos?" [4421] și „Ce însemnează când mișc capul de jos în sus?" [4422], singurele (pentru semnificantul gestual: *mișcarea capului de sus în jos,* vezi, însă, și întrebarea [2001] = [6801] „dă din cap" = ALR II/I, h. 3) prin care s-a urmărit realizarea și a unei astfel de documentări gestuale, informatorii au răspuns printr-o verbalizare a respectivului semnificant gestual. Spre exemplu, pentru semnificantul: *mișcarea capului de jos în sus,* informatorii au dat următoarele răspunsuri: „du-te!", în punctele: 2, 95, 260, 346, 399, 520, 531, 661; „du-te, mă!", în punctul: 219; „să te duci", în punctele: 8, 762; „să se ducă", în punctele: 27, 405, 478; „mi-a făcut sămn să mă duc", în punctul: 284; „înseamnă că să să ducă-ncoló", în punctul: 514; „arată să meargă", în punctul: 836; „mergi înainte!", în punctul: 316 – grup de răspunsuri ce indică sensul de „du-te, pleacă!; „zice hai", în punctul: 105; „îi cheamă", în punctul: 325; „cl'ama", în punctul: 02 – grup de răspunsuri ce semnifică „chemare"; „nu = negație", în punctele: 605, 705, 728, 791, 812, 886, 899, 928, 987, 958, 010, 012, 991; „ce-i? ce vrei?", în punctul: 76; „ce vrei?", în punctul: 362; „atunci întreabă ceva", în punctul: 574; „te întreabă, ce vrei?", în punctul: 848; „aúd!", în punctele: 872, 4 – grup de răspunsuri ce semnifică „interogare" etc.

www.inst-puscariu.ro

7. Harta gestuală.

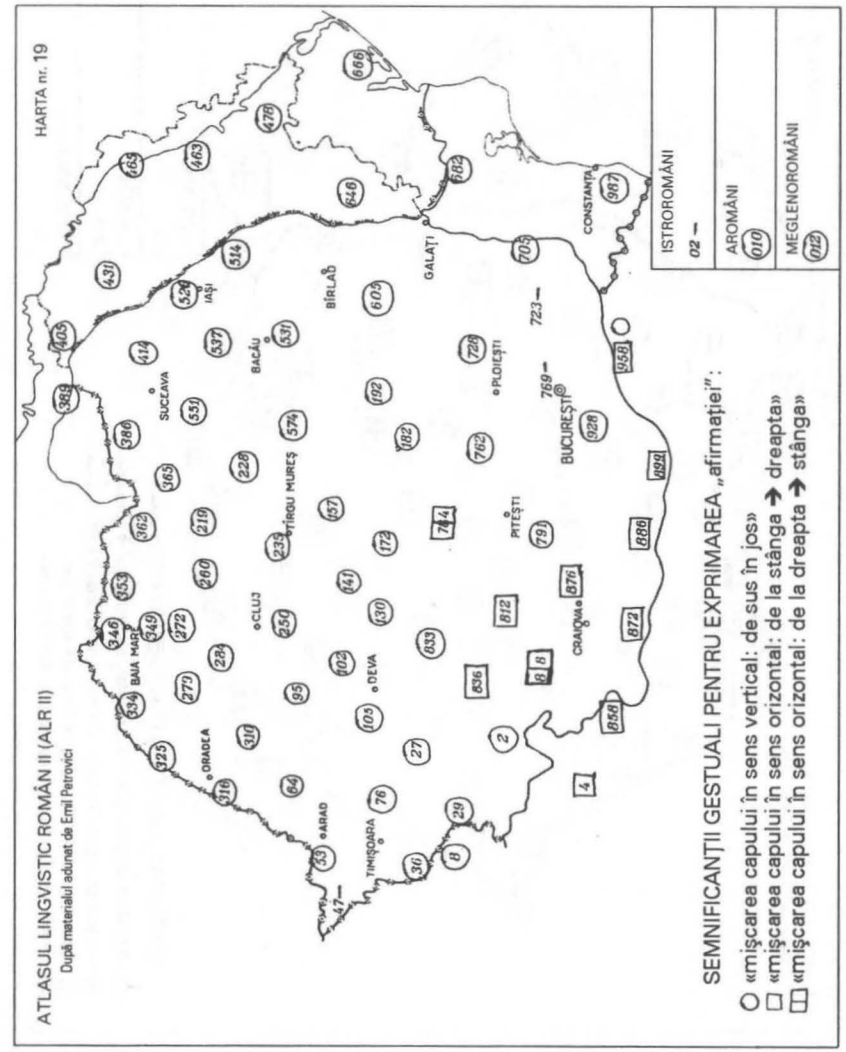
7.*1.* „É prematuro parlare din un *atlante dei gesti,* ma un semplice esempio del Rohlfs ce ne addita la possibilità", constată şi afirmă M. Cortelazzo[12]. Exemplul invocat de M. Cortelazzo este, de fapt, singura hartă gestuală pe care noi o cunoaştem. Intitulată „Geste grec pour la négation (*ἀνανεύω*)", această hartă gestuală onomasiologică a fost prezentată de marele romanist german la Colocviul Internaţional de Civilizaţii, Literaturi şi Limbi Romanice (Bucureşti, 14-27 septembrie 1959), ilustrând şi prin această hartă, ultima dintre cele 24 de hărţi prezentate, raportul susţinut despre influenţa elementelor autohtone asupra limbilor romanice[13]. Harta elaborată de G. Rohlfs redă răspândirea (marcată, cartografic, prin puncte) gestului: „mişcarea capului îndărăt (înapoi), în sens vertical" prin care se exprimă negaţia „dans toute l'Italie méridionale, [...] la Grèce, en Macédoine et en Albanie" şi care, afirmă în continuare romanistul german, „est très fréquent parmi le bas peuple en Bulgarie et en Roumanie, et il représente l'unique geste employé pour la négation dans les terres du Proche Orient"[14]. După G. Rohlfs, acest gest, „très typique, qu'on a connu déjà dans l'antiquité sous la forme de l'ἀνανεύω, correspond à un usage grec ou grec-oriental" şi el este „peut-être l'expression la plus visible avec laquelle l'ancienne Hellade est toujours présente dans la mentalité de ces terres d'Italie qu'on a appelées autrefois la Grande Grèce"[15].

În legătură cu această hartă ne îngăduim următoarele constatări:

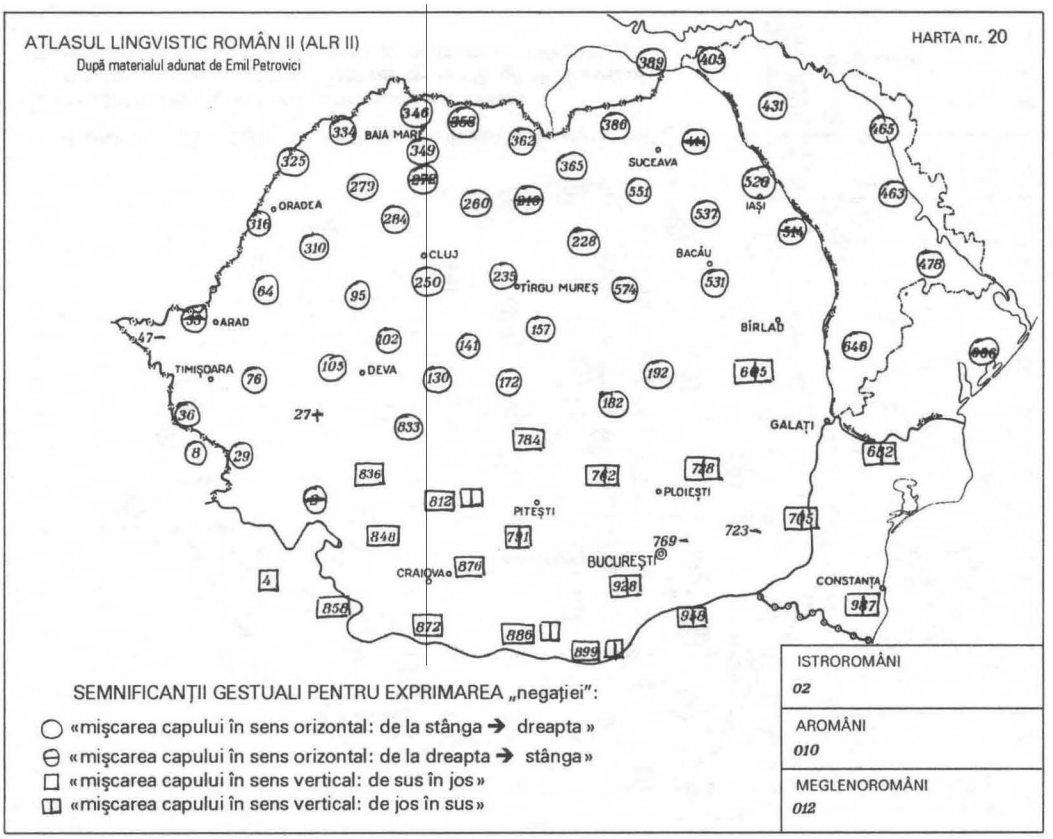
a. harta elaborată de învăţatul german este o hartă gestuală onomasiologică;

b. harta a fost elaborată nu pe baza unei anchete directe, ci pe baza unor observaţii directe (în mod cert pentru Italia meridională, anchetată, precum se ştie, pentru AIS, de G. Rohlfs) sau mediate;

c. în cadrul acestei hărţi România participă în întregime la această arie gestuală (greco-orientală). În susţinerea participării întregului teritoriu român la această arie gestuală este citat Iorgu Iordan, cu un articol, *Zur romanischen Phraseologie,* apărut (la rubrica: *Kleine Beiträge*) în „Volkstum und Kultur der Romanen", IX, 1936, nr. 1-2, p. 143-146, articol care este o completare (cu material românesc) a unui studiu al lui M. L. Wagner şi în care I. Iordan, la p. 145, afirmă: „[...] die Geste der Verneigung, die Wagner dort beschreibt, ist bei den Rumänen (aus dem Volke) sehr verbreitet".

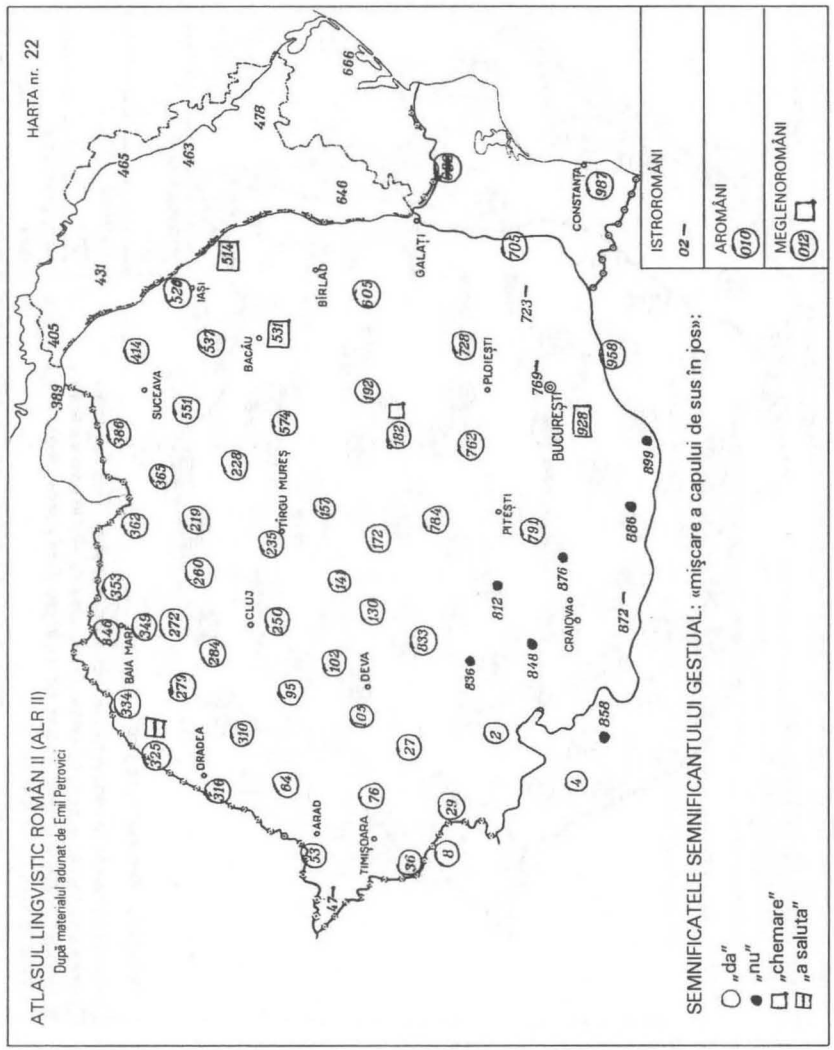

www.inst-puscariu.ro

www.inst-puscariu.ro

7.2. Cartografierea (= reprezentarea geografică a) materialului înregistrat de E. Petrovici.

Din păcate, nici una dintre cele nouă probleme gestuale programate şi anchetate de E. Petrovici nu a fost valorificată prin publicarea materialului sub formă de hartă (neinterpretativă şi/sau interpretativă), răspunsurile la aceste întrebări (precum şi răspunsurile la cele cinci întrebări din capitolul *exclamaţii*) au rămas să fie publicate sub formă de M(aterial) N(ecartografiat).

Redactarea sub formă de MN interpretativ sau neinterpretativ a răspunsurilor la aceste întrebări ne-a revenit nouă, activitate care, desigur, ne-a fost de mare ajutor în elaborarea celor patru hărţi reprezentând trei tipuri de hărţi gestuale:

a. harta gestuală onomasiologică, ilustrată prin hărţile nr. 19 (= *Semnificanţii gestuali pentru exprimarea „afirmaţiei"*) şi nr. 20 (= *Semnificanţii gestuali pentru exprimarea „negaţiei"),* hărţi elaborate pe baza răspunsurilor înregistrate la întrebările [4425] şi [4426], dar, trebuie precizat, ţinând seama şi de răspunsurile înregistrate la întrebările [4421] şi [4422]. Cele două hărţi prezintă tipurile şi subtipurile gestuale prin care se exprimă „afirmaţia" şi „negaţia";

b. harta gestuală structurală sau semantico-onomasiologică, ilustrată prin harta nr. 21 (= *Opoziţia: „afirmaţie"/„negaţie"*), hartă elaborată prin lectura comparativă a celor două hărţi gestuale onomasiologice, urmărind felul în care opoziţia din planul conţinutului este redată în planul expresiei;

c. harta gestuală semasiologică, ilustrată prin harta nr. 22 (= *Semnificatele semnificantului gestual: «mişcare a capului de sus în jos»*), hartă elaborată pe baza răspunsurilor înregistrate la întrebarea [4421] şi care, această hartă, evidenţiază tipurile semasiologice ale smnificantului gestual precizat în titlul hărţii.

7.3. Deşi cele patru hărţi gestuale „vorbesc", din perspectiva (unei) geografii gestuale descriptive (iar pe noi, acum, numai această perspectivă ne-a preocupat), o limbă cât se poate de clară, ne îngăduim, totuşi, în final, o constatare, nu, însă, înainte de a-l cita şi pe S. Puşcariu: „Afirmaţia sau negaţia se poate exprima prin cuvinte («da» – «nu») sau prin gesturi cu capul. «Nu» se arată de obicei printr-o mişcare (o singură

www.inst-puscariu.ro

dată sau repetată) a capului de la dreapta spre stânga (sau de la stânga spre dreapta), iar «da» printr-o plecare a capului de sus în jos. Totuşi, în unele părţi din ţara veche se face gestul pentru «nu» ridicându-se capul de jos în sus. Linia de demarcaţie pentru acest fel de a nega cuprinde o parte mare a Munteniei, dar în acelaşi timp şi regiuni din Peninsula Balcanică, locuite de alte neamuri. Astfel avem un «mănunchi» deosebit de «mănunchiul» format din români, saşi şi unguri, care, la nord de această linie, întrebuinţează pentru negaţie mişcarea capului de la stânga spre dreapta (sau de la dreapta spre stânga)"[16].

Constatarea (sau observaţia) pe care dorim s-o facem se referă, desigur, la aria gestuală stabilită de G. Rohlfs, arie în care, în realitate, cum clar glăsuiesc hărţile elaborate de noi, România se încadrează doar prin zona ce cuprinde Dobrogea (inclusiv vorbitorii graiului bulgăresc din 991 = Tuzla) şi o parte din Muntenia (în special partea estică şi centrală), zonă la care participă şi aromânii, meglenoromânii, precum şi românii din nordul Bulgariei (= cei din Turtucaia, punctul de anchetă 958 din ALR II). Este zona în care, într-adevăr, opoziţia „afirmaţie"/„negaţie" se exprimă, gestual, exact ca în Grecia antică.

Oltenia şi o parte (cea nord-vestică şi sud-vestică) a Munteniei nu participă la această arie. Această zonă (la care participă şi românii din Valea Mlavei, cei dintre Timoc şi Morava, precum şi cei din nord-vestul Bulgariei) prezintă o arie în care opoziţia „afirmaţie"/„negaţie" se exprimă, gestual, exact invers de cum se exprimă această opoziţie în marea arie românească[17] (arie la care participă şi vorbitorii de limbă sârbă, bulgară, maghiară şi ucraineană ce conviețuiesc, împreună cu românii, în acest teritoriu românesc), arie identică cu cea a Europei centrale şi occidentale.

NOTE

[1] Vezi Mării 1989/81-85.

[2] Vezi Beltechi 1989/167-170; Ionică 1989/371-376; Mareş 1989/535-536; Nuţă 1988-1991/216-217.

[3] În cazul, desigur, al *Chestionarului ALI* (v. *Quest. dell'ALI*), care nu „este cel mai bogat dintre toate cele care s-au utilizat până acum" (Coşeriu 1994*a*/49), cum, de regulă, dar greşit, se afirmă.

[4] Vezi Greimas 1975/63-106.

[5] Cortelazzo 1969/268.

[6] Greimas 1975/85.

[7] *Simiai;* oficial, însă, la data desfăşurării anchetei (28 VIII – 6 IX 1937) se numea *Sveti Mihajlo,* iar, astăzi, *Lokve.* Este situată în Banatul iugoslav (v. Petrovici 1988/368-371).

[8] Ce reprezintă localitatea *Ždrelo* (*Jdrela*), aşezată în Valea Mlavei, în Timocul sârbesc (v. Petrovici 1988/364-368).

[9] Ce reprezintă localitatea *Sveti Petár* (popular *Molalia*); astăzi, oficial, se numeşte *Drujba* şi este situată, în Bulgaria, în regiunea Vidinului (v. Petrovici 1988/412-320).

[10] Vezi Petrovici 1988/317-324.

[11] = *Strehaia*, Mehedinţi (v. Petrovici 1988/324-327).

[12] Cortelazzo 1969/272.

[13] Vezi Rohlfs 1959/240 ş.u.

[14] *Ibidem*/247. Pentru Albania, v. şi Haudricourt 1994/306: „Les gens y sont bien comme les Français, on ne peut pas les distinguer des Français. Seulement pour dire «oui», ils font comme ça [Haudricourt tourne la tête de gauche à droite], et pour dire «non», ils font comme ça [Haudricourt hausse et baisse la tête]".

[15] *Ibidem*/247.

[16] Puşcariu 1959/309.

[17] Arie ce nu poate şi nu trebuie să fie generalizată, aşa cum, greşit, o face Miclău 1977/139: «bulgarii clatină capul invers faţă de români pentru a sublinia pe „da", respectiv „nu"».

www.inst-puscariu.ro

IV. DOCUMENTAREA ŞI HARTA LEXICALĂ TERMINOLOGICĂ ŞI/SAU SEMASIOLOGICĂ ÎN *ALR* ŞI *NALR*

1. Precizări:

1.*1.* Pentru motivarea prezenţei determinantului *lexicală* (sau *lexical*) în sintagmele (denominative) documentare lexicală terminologică şi semasiologică, hartă lexicală terminologică şi/sau semasiologică[1], v., *supra,* **I.**

1.*2.* Tot în partea **I** a studiului nostru, arătam, în deplin acord cu E. Coşeriu şi (trebuie precizat acum) cu K. Baldinger[2], că operăm o distincţie clară între „*semasiologie*" şi „*semantică*"; prin termenul *semantică* noi înţelegem ceea ce E. Coşeriu înţelege (şi denumeşte) prin sintagma „*lexicologia conţinutului*" sau (cel mai frecvent) prin termenul *lexematică,* iar prin *semasiologie* denumim ceea ce mulţi lingvişti denumesc prin termenul *semantică,* fapt ce explică, desigur, apariţia, în textul nostru, în terminologia utilizată de alţi lingvişti, şi a determinantului *semantică* în locul determinantului *semasiologică* (utilizat, întotdeauna, de noi).

2. Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică. Spre deosebire de documentarea lexicală onomasiologică, în înfăptuirea căreia (indiferent de tipul sau procedeul de interogare folosit şi indiferent de cum au fost, sunt şi vor fi denumite în cercetările onomasiologice tradiţionale sau moderne cele două planuri = laturi ale semnului lingvistic) se pleacă dinspre planul conţinutului lingvistic (= al unui conţinut

lingvistic dat) înspre planul expresiei lingvistice, în realizarea documentării lexicale terminologice şi semasiologice se porneşte (exact) invers, (adică) dinspre planul expresiei lingvistice (= al unei date expresii lingvistice) înspre planul conţinutului lingvistic, anchetându-se, explicit, ambele planuri. Dacă prin documentarea lexicală onomasiologică se urmăreşte, punctual, înregistrarea (fonetică a) expresiei lingvistice[3] unice sau multiple (caz de sinonimie reală, funcţională) prin care, în graiurile anchetate, este exprimat (= denumit) un conţinut lingvistic[4] dat, prin documentarea lexicală terminologică şi semasiologică se urmăreşte: existenţa (= cunoaşterea activă, dar şi pasivă[5]) sau nonexistenţa, în graiurile interogate, a unei expresii lingvistice date; forma sa (înregistrată fonetic) şi conţinutul său lingvistic (= semantic), unic (= monosemie) sau multiplu (= polisemie).

Programarea în textul celor două chestionare ale *Atlasului lingvistic român* şi realizarea de Sever Pop şi Emil Petrovici şi a unei asemenea documentări lexicale constituie o altă importantă inovaţie a geografiei lingvistice descriptive româneşti, inovaţie care, însă, din păcate, în ALR şi NALR a fost identificată (sau, dacă vreţi, confundată) cu procedeul interogativ numit *întrebare directă,* sintagmă care, în ALR, cum am arătat şi în partea **I**, este polisemantică, denumind, pe de o parte, unul dintre procedeele interogative folosite (în exclusivitate sau aproape în exclusivitate în atlasele lingvistice apusene şi mai rar, dar nu atât de rar precum se afirmă, în ALR) în realizarea documentării lexicale onomasiologice noncontextuale (= paradigmatice), iar, pe de altă parte, în documentarea lexicală terminologică şi/sau semasiologică. Aşadar, după informaţia noastră, ALR-ul este primul dintre atlasele lingvistice care a programat şi realizat o documentare (= interogare) terminologică şi semasiologică. Programând şi realizând, inovator, şi o astfel de documentare lexicală, ALR-ul devine, firesc, întâiul atlas lingvistic care ne obligă să vorbim, pe de o parte, de o documentare lexicală terminologică şi semasiologică explicită (= programată, interogativă, directă), iar, pe de altă parte, de o documentare lexicală terminologică şi semasiologică implicită (= neprogramată, neinterogativă, indirectă) realizată prin intermediul documentării lexicale

www.inst-puscariu.ro

onomasiologice. Recurgem la această (absolut necesară) distincție (sau: hotărnicie), deoarece (și, evident, nu suntem primul care constată că) documentarea lexicală de tip onomasiologic constituie, implicit, cum vom arăta mai jos (sub **4**), și o foarte bogată și importantă documentare lexicală terminologică și semasiologică.

3. Documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică explicită în ALR și NALR. Având în vedere faptul că în cele 8 (opt) chestionare ale Muzeului Limbii Române întâlnim și întrebări de genul[6]: „[179] Se întrebuințează cuvântul *cercevea?* Care e forma exactă a cuvântului prin partea locului și ce însemnează?", „[366] E cunoscut cuvântul *faclă?* Ce însemnează?", „[56] Se întrebuințează cuvântul *cocioabă* și ce înțeles are?", „[63] Ce înțelesuri mai are cuvântul *casă?*", „[22] Ce înțeles are cuvântul *bordeiu?*" etc. etc., putem afirma că documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică programată în cele două chestionare ale ALR a fost preluată din aceste chestionare, căci, trebuie precizat, în alcătuirea (de către Sever Pop) a primului chestionar pentru ALR, chestionar ce cuprindea peste 5000 de întrebări[7], precum și în alcătuirea, prin „spargerea" acestui prim chestionar, a celor două chestionare (: *Chest. ALR I* și *Chest. ALR II*), s-a ținut seama, mai ales în cazul chestionarului „dezvoltat", și de aceste chestionare (cărora ne gândim ca, într-un viitor apropiat, să le consacrăm, după modelul gândit în editarea chestionarelor ALR, o ediție absolut necesară). Prezentă în *chestionarele Muzeului,* iar, apoi, în cele două chestionare ale ALR-ului, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică este, în mod firesc, prezentă și în *Chest. NALR.* Lecturând comparativ aceste chestionare lingvistice românești, constatăm următoarele:

a. În comparație cu documentarea lexicală onomasiologică, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică este, cantitativ evaluată, foarte redusă; numărul cuvintelor ce urmau să fie anchetate terminologic și/sau semasiologic nu depășește (în *Chest. ALR I, Chest. ALR II* și *Chest. NALR*) cifra de o sută.

b. Cuvintele ce urmau să fie documentate terminologic și/sau semasiologic nu sunt grupate într-un capitol aparte, consacrat special unei astfel de documentări, ci ele sunt distribuite, avându-se în vedere sensul lor de bază (= fundamental), în diversele capitole (sau subcapitole) consacrate

documentării lexicale onomasiologice; diferențierea dintre documentarea lexicală onomasiologică și documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică se realizează, în cadrul aceluiași capitol, prin titlu.

c. (În) funcție de anchetarea ambelor sau numai a unuia dintre cele două planuri ale cuvântului, s-au programat și s-au realizat următoarele tipuri de documentare terminologică și/sau semasiologică.

3.*1. Documentarea lexicală terminologică + semasiologică.* Este, evident, tipul definit de noi mai sus, sub **2.,** și care – atât în ALR, cât și în NALR – este principalul tip de documentare lexicală terminologică și/sau semasiologică. Prin programarea și realizarea unei documentări lexicale terminologice + semasiologice s-au urmărit, citându-l (acum) pe Sever Pop, trei obiective principale: „1° l'existence du vocable; 2° la prononciation du vocable par l'informateur; 3° les significations accordées dans le parler du pays"[8]. În vederea realizării acestor trei obiective, au fost formulate și adresate informatorilor, întotdeauna (când răspunsul la prima întrebare era afirmativ), trei întrebări, cum foarte clar indică anchetatorul și autorul ALR I în secțiunea I (consacrată, precum se știe, procedeului de interogare) a legendei hărților neinterpretative în care sunt publicate răspunsurile la un asemenea tip de documentare lexicală. Iată, spre exemplu, cum este redactată secțiunea I a legendei hărții nr. 43 = *vintre* „bas-ventre" din ALR I/I: «Întrebare directă, pusă astfel: Ziceți vorba *vintre?* Dacă informatorul răspundea afirmativ, îl rugam „să-mi spună" (rostească) și el o dată vorba aceasta. După ce o notam, îl întrebam: La ce ziceți *vintre?* În mai multe comune, nefiind cunoscut cuvântul *vintre,* am arătat cu amândouă mâinile părțile laterale de subt burtă, deasupra organelor genitale, întrebând pe subiecte: „Părții acesteia, cum îi spuneți?"». Așadar, printr-o întrebare directă de genul: „Ziceți (sau: cunoașteți) vorba (sau: cuvântul) *x?*", s-a urmărit, mai întâi, dacă termenul *x* (= cel programat în vederea realizării unei documentări terminologice și semasiologice) este sau nu este cunoscut (și, implicit, întrebuințat), iar, apoi, prin intermediul a două întrebări indirecte (afirmăm și subliniem noi) de genul: „Cum ziceți (sau: spuneți?)" și „La ce ziceți (sau: spuneți) *x*?", întrebări adresate informatorilor care la prima întrebare au răspuns afirmativ, s-au înregistrat forma (= partea materială) și sensurile (= partea ideală a) respectivului cuvânt.

www.inst-puscariu.ro

Pentru o astfel de documentare lexicală, au fost programate (precizează, în prefaţa ALR I/I, S. Puşcariu, dar, mai ales şi în repetate rânduri, S. Pop[9]) „cuvinte de origine latină" sau „cuvinte vechi", unele dintre ele „fiind ieşite din uz sau pe cale de a fi uitate", precum *vintre, arină, pedestru, codru, argea* etc.

În *Chest. ALR I* şi *Chest. ALR II*, cuvintele programate pentru o asemenea documentare lexicală sunt prezentate, de regulă, prin formula: „doină (sensul)" [1464] sau „jupân, pl. (sensul)" [450][10], iar în *Chest. NALR,* prin formule de genul: „[316] **vintre, D.,** Ziceţi *vintre*?; la ce spuneţi?"; „[468] **tătâne,** pl., **D.,** Ziceţi *tătâne*?; la ce ziceţi?"; „[931] **păcurar,** pl., **D.,** Aţi auzit de vorba *păcurar*? Ce înţelegeţi prin acest cuvânt?" etc.

În privinţa anchetelor pentru ALR, trebuie făcută, însă, precizarea că nu numai cuvintele prezentate, în textul celor două chestionare, prin formula „doină (sensul)" sau „muiere, pl. (sensul)" au fost documentate terminologic + semasiologic, ci şi alte câteva cuvinte, prezentate, în textul chestionarelor, printr-o formulă (= structură) identică cu una dintre cele mai frecvente formule utilizate în prezentarea problemelor lexicale ce urmau să fie documentate onomasiologic. Asupra acestor cuvinte (identificate de către editorii chestionarelor prin lectura integrală a fişelor de anchetă), care au fost, neprogramat, documentate terminologic şi semasiologic, am atras atenţia în cele două ediţii consacrate chestionarelor ALR, atât în text[11], cât şi în indice[12].

Observaţii:

a) În unele cazuri (= pentru unele dintre cuvintele programate pentru o astfel de documentare lexicală), s-a realizat, programat sau neprogramat, prin intermediul unei alte întrebări indirecte, şi o documentare morfologică, înregistrându-se, pentru graiurile în care cuvântul anchetat este cunoscut, şi forma de plural a respectivului cuvânt.

b) Uneori, în localităţile în care la întrebarea: „Ziceţi (= cunoaşteţi) vorba *x*?" informatorul a răspuns negativ (= „nu se zice", „nu există"), anchetatorii ALR au realizat, neprogramat (cum clar ne spune S. Pop în textul reprodus mai sus), în toate sau numai în câteva dintre aceste localităţi, şi o documentare lexicală onomasiologică.

c) Documentarea lexicală terminologică + semasiologică explicită este, într-adevăr, pentru „cuvintele vechi, muribunde" pe deplin justificată lingvistic, ceea ce, firește, nu înseamnă că aceiaşi *semnificanţi* (= *expresii*, în terminologie hjelmsleviană) programaţi pentru un astfel de tip de documentare lexicală nu au fost documentaţi şi onomasiologic. Mai mult, în ceea ce ne priveşte, am considerat şi considerăm că documentarea terminologică + semasiologică explicită = directă (inclusiv tipul de sub **3.***2.*) trebuie o b l i g a t o r i u confruntată cu cea terminologică + semasiologică implicită = indirectă (v. *supra*, dar, mai ales, *infra*)[13], comparaţie ce, în cazul semnificanţilor polisemantici (sau polisemnici, cei prezenţi în mai multe „câmpuri noţionale" etc.), vorbeşte, limpede, şi despre (dacă putem şi ne este îngăduit să ne exprimăm astfel) „capacitatea" onomasiologică şi/sau semasiologică a informatorilor, confirmând (dacă mai era cazul) că nu numai vorbitorul creator de semne lingvistice lexicale, ci şi utilizatorul (legiuitorul) semnelor lexicale este, prin excelenţă, „onomasiolog", cu precizarea că onomaturgul semnului este, totdeauna (prin sau pentru faptul că orice semn lingvistic a fost, este şi fi-va creat p a r a d i g m a t i c = s i s t e m i c, funcţionând, s i n t a g m a t i c, ca desemnant al unui obiect = referent = desemnat „individual" sau „colectiv" dat sau, ca nume predicativ – dar nu numai în această ipostază „înlănţuită" – după copulativul *a fi*[14], al unui dat semnificat[15], „lexemic" sau „arhilexemic"[16]), „reprezentantul" punctului de vedere „semantico-onomasiologic" o r i g i n a r, cel care, acest punct de vedere, constituie, teoretic şi practic, obiectul „e t i m o l o g i e i s i n c r o n i c e"[17].

3.*2. Documentarea lexicală semasiologică restrictivă.* Numim documentare lexicală semasiologică restrictivă ceea ce, în textul celor trei chestionare, apare prezentat astfel: (în *Chest. ALR I:*) „[446] La ce se mai zice *neaoş?*"; „[1870] E întrebuinţat cuvântul *frânghie* în alt sens [...]?"; (în *Chest. ALR II:*) „[2066] La ce se mai zice *gură?*"; „[4326] coardă (la ce se mai zice *coardă?*)"; „[5498] La ce se mai zice *cal?*"; „[5499] La ce se mai zice *iapă?*"; „[5500] La ce se mai zice *mânz?*"; (în *Chest. NALR:*) „[995] **ogor**[2], **D.** La ce (mai) spuneţi *ogor?*"; „[2279] **cârlan**[2], pl. La ce (mai) spuneţi *cârlan?*" etc.

Explicit, prin programarea şi realizarea prin intermediul unor întrebări indirecte (şi nu directe, cum, greşit, se menţionează în *Chest. NALR*) de genul: „La ce se mai zice *cal?*" (în formularea ALR-ului) sau „La ce (mai) spuneţi *cârlan?*" (în formularea NALR-ului) şi a unei astfel

www.inst-puscariu.ro

de documentări lexicale s-a urmărit anchetarea sensurilor cuvântului (general românesc) programat, minus sensul considerat a fi fundamental şi general. S-a urmărit, aşadar, nu ce înseamnă *cal, mânz* etc., ci la ce se mai zice *cal, mânz* pe lângă sensul lor fundamental (= de bază, principal) şi general. Implicit, însă, prin intermediul unei documentări lexicale onomasiologice ce precedă imediat sau la distanţă documentarea lexicală semasiologică restrictivă, s-a realizat, de fapt, şi în cazul acestor cuvinte, o documentare lexicală terminologică şi semasiologică. Valoarea semantică fundamentală şi forma (= aspectul material al) cuvântului programat pentru o documentare lexicală semasiologică restrictivă au fost, deci, documentate (implicit) prin intermediul întrebării onomasiologice care precedă întrebarea semasiologică restrictivă. Spre exemplu, în ALR II, întrebarea lexicală semasiologică restrictivă: „La ce se mai zice *coardă?*", înscrisă sub poziţia [4326] din chestionar, a fost precedată imediat, prin poziţia [4325], de o întrebare lexicală onomasiologică consacrată înregistrării termenilor prin care, în graiurile anchetate, este exprimată (= denumită) noţiunea „strună (= coardă) la vioară" şi care, această noţiune, constituie, desigur, sensul de bază (= fundamental) al cuvântului *coardă.* Ne-am oprit la acest exemplu, deoarece el ilustrează, cât se poate de clar, cazul acelor cuvinte (programate pentru o documentare semasiologică restrictivă) a căror valoare semantică fundamentală nu este, cum (indirect) demonstrează răspunsurile la întrebarea onomasiologică, şi generală. Nu în toate graiurile anchetate pentru ALR II noţiunea „coardă (= strună) la vioară" este exprimată prin termenul *coardă,* ci, cum indică răspunsurile la întrebarea onomasiologică de sub poziţia [4325], în unele graiuri, semnificatul „coardă (strună) la vioară" este exprimat prin semnificantul *coardă,* iar în altele, prin semnificantul *strună.* Într-o asemenea situaţie (reală), întrebarea semasiologică: „La ce mai ziceţi *coardă?*" trebuia adresată numai în graiurile în care la întrebarea onomasiologică s-a răspuns cu termenul *coardă* şi nu şi în graiurile în care s-a răspuns *strună.* Anchetatorul şi autorul ALR II nu a procedat, însă, aşa şi foarte bine a făcut că nu a procedat astfel, ci, pe de o parte, în graiurile în care la întrebarea onomasiologică s-a răspuns *coardă,* a întrebat: „La ce mai ziceţi *coardă?*", iar, pe de altă parte, în localităţile unde la aceeaşi întrebare onomasiologică informatorii au

răspuns *strună,* a întrebat: „Ziceţi (sau: cunoaşteţi) vorba *coardă?*", după care, în toate punctele de anchetă în care la această întrebare s-a răspuns afirmativ, a întrebat: „Cum ziceţi?" şi „Ce înseamnă (sau: la ce ziceţi) *coardă?*", realizându-se, astfel, explicit, o documentare lexicală terminologică şi semasiologică.

3.*3. Documentarea lexicală terminologică.* ALR-ul, în special ancheta desfăşurată pentru ALR II, ne obligă să semnalăm şi acest tip de documentare lexicală prin care (în foarte puţine cazuri, trebuie precizat) s-a urmărit, printr-o întrebare directă de genul: „Ziceţi pe aici *frăţâne?*"[18], existenţa sau neexistenţa unui cuvânt dat, iar, apoi, în cazul răspunsurilor afirmative, printr-o întrebare indirectă de genul: „Cum ziceţi?", şi forma (= semnificantul) respectivului cuvânt. Din păcate, în textul celor două chestionare acest tip de documentare lexicală nu este evidenţiat. Practicarea, însă, şi a unei asemenea anchete lexicale este, clar, anunţată în materialul redactat şi publicat de cei doi anchetatori şi autori ai ALR-ului, în secţiunea I (consacrată, cum am mai precizat, indicării procedeului de interogare) a hărţilor sau, mai ales, a MN-urilor. În cazul materialului (în proporţie de peste 80%) neredactat şi nepublicat de către S. Pop şi E. Petrovici[19], identificarea (şi a) acestui tip de documentare lexicală este mai greu, dar nu, totuşi (cum, credem, am demonstrat), imposibil de realizat. În ceea ce ne priveşte, vom spune că am reuşit (împreună cu Doina Grecu, Rodica Orza şi Sabin Vlad), printr-o lectură integrală a fişelor de anchetă[20], să identificăm acele cuvinte (nu prea numeroase) ce au fost documentate doar din punctul de vedere al existenţei sau nonexistenţei lor în graiurile anchetate şi, în cazul existenţei lor, a formei materiale (= fonetice) pe care o au. În indicele alcătuite de noi la cele două chestionare ale ALR-ului, cuvintele astfel documentate sunt, întotdeauna, subliniate cu o linie.

Observaţie. În ceea ce ne priveşte, considerăm acest tip de documentare lexicală, ce (greu, e adevărat) ar putea fi evaluat din perspectiva a ceea ce E. Coşeriu (v., *supra,* **I.**) numeşte „lexicologia expresiei", ca neindicat. Şi în cazul semnificanţilor astfel documentaţi trebuie, desigur, adoptată interogarea terminologico-semasiologică.

www.inst-puscariu.ro

4. Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică implicită.

4.*1.* Asupra acestei extraordinare documentări lexicale terminologice + semasiologice implicite (sau: indirecte = neprogramate) a atras atenţia, încă din anul 1935, Karl Jaberg: „Partez du mot et non pas de l'idée: faîtes une synthèse de différentes cartes d'un atlas linguistique où se retrouve le même mot; rassemblez sur votre carte non pas les différentes dénominations qui correspondent à la même idée, mais les différentes significations qu'est susceptible de prendre le même mot, CAPUT par exemple, établissez les aires de ces significations, et vous obtiendrez ce qu'on peut appeler des cartes et des aires sémantiques"[21]. Într-adevăr, documentarea lexicală onomasiologică (= exclusivă sau majoritară în atlasele lingvistice elaborate până în prezent, ceea ce este absolut firesc) constituie (cea autentică, desigur, pentru care, v., *supra,* **I.**), implicit, şi o foarte bogată şi extrem de importantă documentare terminologică + semasiologică. Evaluarea inversă = terminologică + semasiologică a documentării lexicale onomasiologice presupune, însă, o anevoioasă (dar absolut necesară), riguroasă şi critică lectură semasiologică sau (cum – v., *supra,* **I.** şi *infra* – am propus şi susţinem noi) „semantico-semasiologică" a tuturor hărţilor şi/sau MN-urilor lexicale onomasiologice, lectură care, desigur, nu poate fi înfăptuită decât prin intermediul unui indice lexical (v., însă, *infra,* **4.***2.*) al respectivului atlas.

Observaţie. La un asemenea indice s-a gândit S. Pop, încă din 1938, o dată cu apariţia ALRM I/I, unde, în *Introducere* (la p. 8), ne spune următoarele: „Ar fi necesar un indice pe materii şi altul al cuvintelor cuprinse în acest volum. Astfel de indice vor fi publicate la sfârşitul lucrării, atât pentru volumele care cuprind materialul întreg, cât şi pentru volumele colorate. Din aceste motive indicele pomenite vor permite o orientare mai rapidă în 62.608 răspunsuri grupate în hărţile colorate ale acestui volum. Indicele lexical va forma baza unui dicţionar dialectal al limbii noastre, atât de necesar pentru cercetările de lingvistică română". Mai mult despre cum trebuia să arate indicele „pe materii" şi cel lexical al ALR I nu ştim. Ştim, însă, pe de o parte, că indicele „pe materii" (atât al problemelor programate sau adăugate, anunţat şi neanunţat, pentru a fi documentate interogativ, cât şi al modalităţilor prin care au fost redactate şi valorificate răspunsurile

înregistrate pentru problemele publicate în cele 4 volume apărute până în prezent din ALR I) a fost realizat de editorii *Chest. ALR I,* iar, pe de altă parte, că, în 1960, a apărut extraordinarul *Index AIS,* înfăptuit de către autorii atlasului, K. Jaberg şi J. Jud, lucrare ce încununează corpusul[22] gândit şi realizat (pe baza anchetelor efectuate de P. Scheuermeier, G. Rohlfs şi M.L. Wagner), pe o durată de patru decenii, de către doi dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai geografiei lingvistice. *Index AIS* întregeşte armonios şi închide o mare operă, o construcţie fundamentală şi monumentală a geografiei lingvistice în general şi a celei romanice în special, şi anume: *Atlasul lingvistic şi etnografic al Italiei şi al Elveţiei meridionale* (AIS), considerat, pe bună dreptate, ca „cel mai însemnat atlas lingvistic realizat până astăzi"[23], „il più perfetto"[24]. Atlasul, cum se ştie, a fost realizat pe o perioadă de 20 de ani (1920-1940). Tot 20 de ani de muncă bine organizată au fost necesari şi pentru elaborarea indicelui, care „dà accesso alle carte dell'Atlante", dar „non si sostituisce [...] a loro"[25]. Deşi este intitulat *Indice, Index AIS* este, în realitate, pentru faptul că toţi termenii (semnificanţii) înregistraţi drept răspunsuri la întrebările onomasiologice programate sunt urmaţi de termenul (semnificantul) literar sintetic sau analitic (prezent, desigur, în titlul hărţilor lexicale onomasiologice) care denumeşte „noţiunea" („conceptul", „obiectul" etc.) documentat(ă) terminologic, un dicţionar (alfabetic), realizat, însă, cum sunt elaborate şi toate hărţile lexicale terminologice + semasiologice indirecte (v. *infra*) de până acum (cunoscute nouă), în exclusivitate din perspectiva unei definiţii non-sistemice/structurale a semnificatului lexical (v., *supra,* **I.**), evidenţiind, astfel, în cazul cuvintelor „polisemantice", „capacitatea lor" „moltiplicativa di applicazione ad ogetti e a concetti diversi"[26].

4.*2.* Produsul unei asemenea lecturi inverse (= efectuate, deci, dintr-o perspectivă terminologică + semasiologică) îl constituie hărţile şi/sau MN-urile terminologice + semasiologice indirecte (în opoziţie, complementară, cu cele directe, rezultate, acestea din urmă, din documentarea terminologică + semasiologică programată, explicită). Evident, dacă indicele lexical general al unui atlas lingvistic este gândit şi redactat din perspectiva unei definiţii sistemice/structurale a semnificatului (aşa cum susţinem noi pentru ALR şi NALR) sub formă de dicţionar[27], atunci, se-nţelege, fiecare articol lexicografic cuprins într-o astfel de lucrare constituie un excelent MN terminologic + semasiologic, care, prin simpla sa cartografiere, devine o hartă lexicală terminologică + semasiologică.

www.inst-puscariu.ro

4.*3.* În legătură cu această (repetăm:) foarte bogată şi foarte importantă documentare terminologică şi semasiologică rezultată din lectura inversă a documentării lexicale onomasiologice, trebuie, însă, clar precizat că (oricât de bogată este ea sub aspect terminologic, al numărului cuvintelor inventariate) semantismul tuturor cuvintelor înregistrate pe parcursul desfăşurării anchetei se limitează exclusiv la noţiunile (sau conceptele) programate. Statutul semasiologic intralingvistic (punctual) şi interlingvistic (areal, arhitectural) al tuturor cuvintelor înregistrate în cadrul (sau prin intermediul) documentării lexicale onomasiologice este determinat de dimensiunea pe care o are ancheta lexicală de tip onomasiologic, adică de numărul câmpurilor (domeniilor) semantice (noţionale, conceptuale) programate, iar, în cadrul acestora, de numărul noţiunilor programate.

Observaţie. O lectură inversă (= terminologică + semasiologică) integrală a documentării lexicale onomasiologice realizate pentru ALR I şi ALR II a fost (dar, vai, cum!?[28]) înfăptuită de DLR. Ca fost redactor al DLR-ului, ca redactor al ALR-ului şi (din 1987 şi) ca revizor al materialului ALR utilizat în DLR[29], consider că imensul şi atât de importantul (dar şi, în cazul ALR-ului, dificilului) material lexical înregistrat cu ocazia anchetelor pentru ALR şi NALR trebuia „să intre", integral, în DLR prin intermediul a ceea ce noi, mai sus, am numit *(indice-) dicţionar.*

4.*4.* Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică *implicită* (indirectă) substituie (pentru majoritatea atlaselor lingvistice, care, lexical, evaluate, nu au programat şi o documentare lexicală terminologică şi/sau semasiologică), completează (masiv) şi verifică (ca în cazul ALR-ului, NALR-ului) documentarea lexicală (terminologică şi/sau) semasiologică *explicită* (directă).

5. Harta lexicală terminologică + semasiologică, MN-ul lexical terminologic + semasiologic.

5.*1. Prioritatea ALR-ului în realizarea unor* **hărţi** *sau* **MN-***uri* **lexicale terminologice** *directe.* Sub **5.***1.*, ne propunem nu atât să amendăm o afirmaţie produsă de un lingvist francez contemporan, ci, mai ales, amendându-i afirmaţia, să (re)dăm cezarului (= ALR-ului) ce este, totuşi (până la proba contrară), al cezarului (= ALR-ul).

Într-un studiu (foarte interesant, de altfel) publicat în anul 1974, J.-C. Bouvier constată şi afirmă (în chip de preambul sau, dacă nu deranjează prea mult o astfel de „creaţie" lexicală, *preambulic*) că: „certains des Atlas linguistiques les plus récents, tout en restant fidèles aux principes traditionnels de présentation qui ont fait leurs preuves[30], ont innové en ajoutant aux cartes onomasiologiques des cartes sémasiologiques dites aussi «cartes inverses», qui offrent au lecteur une répartition géographique des différents signifiés possibles pour un seul significant connu dans l'ensemble du domaine. C'est notamment le cas du 4° volume de l'*Atlas linguistique de la Gascogne* et aussi de l'*Atlas de l'Alsace* ou encore de l'Atlas roumain de l'Olténie..."[31]. Fără a-l supăra pe domnul J.-C. Bouvier, vom spune, mai întâi, că în NALR–*Olt.*[32] (şi nu numai în volumele I = 1967 şi II = 1970, ci în toate cele patru volume lexicale publicate din acest atlas) nu există, din păcate, nici măcar o singură hartă (lexicală) semasiologică (= „inversă") şi nu există nu pentru că asemenea hărţi nu puteau fi realizate prin utilizarea aşa-zisului **cod semantic** (identic, desigur, cu nenumitele[33] coduri onomasiologice, fonetice, morfologice, terminologice, semasiologice din ALRM I şi II), ci pentru că anchetatorii şi autorii NALR–*Olt.*, în redactarea şi publicarea răspunsurilor înregistrate pentru cuvintele ce au fost (prin programare) documentate terminologic + semasiologic sau semasiologic restrictiv, s-au mulţumit să realizeze, în exclusivitate, hărţi numai terminologice. Chiar dacă aceste hărţi (nu puţine la număr) sunt, de cele mai multe ori, intitulate (greşit, afirmăm noi), „**codru** (*les sens du mot* **codru**)"[34], nici una (repetăm) nu este semasiologică. Răspunsurile la documentarea semasiologică (integrală sau restrictivă) a respectivelor cuvinte au fost publicate, sub formă de note, în secţiunile **II** şi/sau **III** din legendele respectivelor hărţi terminologice[35].

În al doilea rând, inovaţia de care vorbeşte lingvistul francez, adică prezenţa între copertele atlaselor lingvistice şi a unor hărţi lexicale semasiologice pe lângă majoritatea hărţilor lexicale onomasiologice, aparţine – logic (din moment ce acest atlas lingvistic a programat şi realizat, întâiul, şi o documentare lexicală terminologică şi/sau semasiologică) şi cronologic (pentru că tot acest atlas lingvistic este primul care cuprinde, după cum vom arăta în continuare, sub **5.***2.*, şi

www.inst-puscariu.ro

câteva hărți și MN-uri lexicale terminologice + semasiologice directe) – ALR-ului, cum, de altfel, se putea constata chiar și numai din simpla consultare a *tablei analitice (: table analytique)* din Pop 1950 – II[36]. Afirmând, aici, această altă prioritate românească în domeniul atlaselor lingvistice (= al geografiei lingvistice lexicale descriptive), trebuie să arătăm, însă, că ALR-ul nu este, totuși, și prima lucrare lingvistică care prezintă și câteva hărți semasiologice. Înaintea ALR-ului, asemenea hărți (= 15 la număr) a publicat, la începutul secolului trecut, zoologul italian Adriano Garbini[37].

5.2. *Hărți și MN-uri lexicale terminologice + semasiologice directe în* ALR *și* NALR. Programând, inovator, și o documentare lexicală terminologică + semasiologică (v., *supra,* **3.**, tipul **3.1.**), cele două atlase lingvistice românești erau, firește, obligate să valorifice, cartografic și/sau necartografic (sub formă de MN), răspunsurile înregistrate la întrebările prin care s-a urmărit și s-a realizat (și) un asemenea tip de documentare lexicală[38].

Pentru ALR I, S. Pop, pe baza răspunsurilor înregistrate la pozițiile „[530] oaspe, pl. (sensul)" și „[1995] eu ucid (sensul)" din *Chest. ALR I,* publică, interpretativ, în ALRM I/II hărțile 354: *Înțelesurile și expansiunea lui* **oaspe**[39] și 409: *Înțelesurile verbului* **ucid**[40], cu următoarea „notă: Harta a fost redactată după statistica din cap. III al legendei hărții 291", „statistică" care, evident, este, cum am arătat[41], implicit, un MN lexical (terminologic +) semasiologic interpretativ sau areal.

Pentru ALR II, pe baza răspunsurilor obținute la întrebările terminologice + semasiologice „[2213] vintricel (sensul)", „[2618] muiere, pl. (sensul)", „[3849] „culă, pl.; // ce înseamnă? //"; „[3850] celar, pl.; // ce înseamnă? //" și „[3852] argea (bordeiaș în pământ); // ce înseamnă? //" din *Chest. ALR II*[42], E. Petrovici a redactat și publicat, în ALR II/I, MN [2213], p. 40: *Vintricel* „le mot *vintricel* et sa signification", un MN terminologic + semasiologic neinterpretativ; h. 131: *Muiere* „femme", o hartă terminologică neinterpretativă + (în legenda hărții, sub II) un MN semasiologic interpretativ și neinterpretativ; MN [3849], p. 127: *Culă* „tour", un MN terminologic + semasiologic neinterpretativ; MN [3850], p. 127: *Celar* „cellier", un MN terminologic + semasiologic neinterpretativ; MN [3852], p. 127: *Argea* „maison en construction qui n'a pas encore de toiture; métier à tisser", un MN terminologic + semasiologic neinterpretativ, iar, în ALRM II/I, hărțile terminologice 123: *Vintricel* „bas ventre" și 305: *Celar* „cellier", precum și hărțile terminologice + semasiologice 304: *Culă* „tour" și 306: *Argea* „maison en construction qui n'a pas encore de toiture; métier à tisser".

Redacția ALR II, s.n., pe baza răspunsurilor de la „[6063] poamă, pl. (sensul)", „[3957] ciutură" și „[3271] veșmânt, pl." din *Chest. ALR II*[43], a redactat și publicat în ALRM II, s.n., vol. I, II și III hărțile lexicale terminologice + sematiologice 152: *Sensul cuvântului* **poamă,** 862: *Sensurile cuvântului* **ciutură** și 978: *Sensurile cuvântului* **veșminte.**

Pentru NALR, în volumele apărute până în prezent, anchetatorii și autorii acestui atlas (național, publicat, însă, regional), generalizând modalitatea adoptată de E. Petrovici în ALR II/I, h. 131 (v. *supra*) și (apoi) de S. Pop în ALR I/II, h. 255 și 291[44], au optat, în redactarea și publicarea răspunsurilor înregistrate la întrebările terminologice + semasiologice, pentru hartă lexicală terminologică neinterpretativă + (în legenda hărții, sub II și/sau III, pentru ceea ce noi, cum s-a văzut mai sus, denumim) MN semasiologic neinterpretativ și/sau interpretativ. A se vedea, în acest sens, pentru NALR–*Olt.,* pe lângă hărțile citate sub nota 34, și (din vol. I) hărțile 82: *Grumaz* „cou", 105: *Vintre* „bas-ventre", 117: *Pedestru* „pédestre", (din vol. II) 335: **Cășită** (*les sens du mot* **cășiță**), 337: **Măgură** (*les sens du mot* **măgură**) etc.; pentru *NALR–Mar.,* (din vol. I) hărțile 114: *Vintre* „bas-ventre", 142: *Pedestru* „piètre", 175: *Muiere* „femme", 203: *Copilă* „fille", (din vol. III) 538: **Codru** (*les sens du mot* **codru**), 541: **Crâng** (*les sens du mot* **crâng**), 793: **Țarină** (*les sens du mot* **țarină**) etc.; pentru *NALR–Mold., Bucov.,* (din vol. I) hărțile 60: *Grumaz* „cou", 76: *Vintre* „bas-ventre", (din vol. II) hărțile 126: **Copilă** (*les sens du mot* **copilă**), 139: **Muiere** (*les sens du mot* **muiere**) etc.

Observații. Fără a realiza un comentariu lingvistic al acestor hărți sau MN-uri terminologice și/sau semasiologice directe, vom observa următoarele:

a) Să constatăm, mai întâi, varietatea (chiar în cadrul aceluiași atlas) titlului adoptat în botezarea acestui tip de hartă sau MN lexical(ă) neinterpre-

www.inst-puscariu.ro

tativ(ă) şi/sau interpretativ(ă). S. Pop, în cazul celor două hărţi terminologice + semasiologice interpretative, utilizează un titlu de genul: *Înţelesurile lui* **E**[45], titlu adoptat, prin înlocuirea termenului (sau, dacă se vrea, deşi n u e n e c e s a r, a metatermenului) *înţeles* cu cel de *sens* (utilizat, greşit, o dată la singular şi, bine, de două ori la plural), numai de redacţia ALR II, s.n. E. Petrovici, în schimb, utilizează, totdeauna, un titlu identic cu cel întrebuinţat pentru descrierea lexicală onomasiologică[46], titlu adoptat, iarăşi în exclusivitate, de NALR. Atât în ALR II/I (nu, însă, şi în ALRM II/I), cât şi în NALR, individualizarea sau particularizarea tipului de descriere lexicală terminologică şi/sau semasiologică se realizează nu (cum bine s-a procedat în ALRM I/II) prin titlu, ci (greşit) numai prin menţionarea (în legenda hărţilor sau MN-urilor, sub I) a tipului (procedeului) de interogare. În privinţa traducerii în franceză a titlului, avem în ALR II (= ALR II/I şi ALRM II/I) şi în NALR două procedee, unul identic (şi, desigur, total greşit) cu cel utilizat pentru hărţile sau MN-urile onomasiologice (de genul, v. *supra, muiere* „femme", *celar* „cellier", *grumaz* „cou" etc. etc.) şi un altul (utilizat, corect: „le mot *vintricel* et sa signification" de E. Petrovici o singură dată şi frecvent, dar incorect: „les sens du mot *măgură*" etc., de NALR[47]), ce ne avertizează, totuşi, că nu este vorba de o descriere lexicală onomasiologică.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că titlul exact trebuie să fie, în cazul hărţilor lexicale neinterpretative terminologice (+ semasiologice), unul de genul: (din perspectiva semasiologiei „tradiţionale" = designaţionale, referenţiale etc.) *Cuvântul* **femeie** *şi* (leg. III[48]) *semnificaţia sa (Le mot* **femeie** *et sa signification)* sau (din perspectiva unei semasiologii sistemice = structurale realiste): *Cuvântul* **femeie** *şi* (leg. III) *semnificatul său (Le mot* **femeie** *et son signifié),* iar, în cazul hărţilor lexicale interpretative terminologice + semasiologice, acelaşi titlu, dar, desigur, fără paranteza: „(leg. III)".

b) Descrierea semasiologică interpretativă (identificarea, definirea şi organizarea semnificaţiei înregistrate) a răspunsurilor obţinute la o astfel de documentare lexicală este, desigur, realizată din perspectiva semasiologiei „tradiţionale".

c) Pentru valoarea teoretică, dar, mai ales, practică = descriptivă a hărţilor sau MN-urilor lexicale (terminologice +) semasiologice, v., însă, *supra,* **3.***1.*, observaţia de sub *c),* precizând, acum, că nu numai noi am constatat (pe baza lecturii răspunsurilor la toate cuvintele documentate, în ALR, terminologic + semasiologic, răspunsuri confruntate, adeseori, cu lectura „inversă" a documentării onomasiologice) că informaţia semasiologică dată de informatori este, de foarte multe ori, lacunară, imprecisă,

confuză, ci şi alţii[49], fiind foarte greu (uneori chiar imposibil) de interpretat punctual şi de descris areal.

5.*3. Hărţi lexicale terminologice + semasiologice* i n d i r e c t e *în* ALR *şi* NALR. Hărţile lexicale (numai interpretative) terminologice + semasiologice i n d i r e c t e sunt produsul exclusiv al unei lecturi „inverse", s e m a s i o l o g i c e, a hărţilor lexicale onomasiologice (autentice), lectură propusă de K. Jaberg[50]. În funcţie de lectura p a r ţ i a l ă sau i n t e g r a l ă a hărţilor onomasiologice cuprinse între copertele unui atlas lingvistic, avem (sau: putem vorbi de) două tipuri de asemenea hărţi: o hartă lexicală terminologică + semasiologică indirectă p a r ţ i a l ă (**5.***3.1.*) şi o hartă lexicală terminologică + semasiologică indirectă i n t e g r a l ă (**5.***3.2.*).

5.*3.1. Harta lexicală terminologică + semasiologică indirectă parţială.* Acest tip de hartă lexicală se realizează prin lectura semasiologică (neprecedată, din păcate, de o lectură s e m a n t i c ă, adică, şi altfel zis, de o lectură, singura reală, s e m a n t i c o - s e m a s i o l o g i c ă sau, ceea ce e tot acelaşi lucru, s e m a s i o l o g i c ă s i s t e m i c ă) a hărţilor onomasiologice aparţinând unuia şi aceluiaşi (exprimându-ne „tradiţional") „domeniu (sferă) semantic(ă), noţional(ă), conceptual(ă)" sau („netradiţional"), unuia şi aceluiaşi „sistem (câmp) semantico-terminologic", ceea ce, evident, nu înseamnă că asemenea hărţi nu pot fi realizate (deşi, în absenţa unui indice, e mai greu) şi pe baza a două sau chiar mai multe sisteme lexicale. Asemenea hărţi, în cadrul atlaselor lingvistice româneşti din a doua şi a treia generaţie[51], au redactat şi publicat, până acum, doar autorii NALR-*Ban.* şi NALR-*Mold.Bucov.*[52]. În vol. I din NALR-*Ban.*, este publicată h. CXVI: *Răspândire şi sensuri ale cuvântului* **cucui** *(pe baza hărţilor* **creştetul capului, cucui** *şi* **cocoaşă**[53]), hartă redactată (cum, de altfel, se menţionează chiar în titlul hărţii) prin lectura semasiologică a hărţilor lexicale onomasiologice nr. 4, 5 şi 110; în vol. al II-lea, sunt publicate hărţile CCCXXVIII: *Răspândire şi sensuri ale cuvântului* **uică,** CCCXXXV: *Sensuri ale cuvântului* **cumnat** şi CCCLXXII: *Sensuri ale cuvântului* **sâmbur(e)**[54], iar, în vol. al III-lea, harta DXCI: *Răspândire şi sensuri ale cuvântului* **secure,** hărţi (antepenultima şi penultima citate de noi şi în capitolele **I** şi **II**) elaborate prin lectura semasiologică a hărţilor

www.inst-puscariu.ro

lexicale onomasiologice neinterpretative nr. 162: **Unchi**[1,2], pl. *a)* „oncle", *b)* „oncle par alliance", alcătuită pe baza răspunsurilor la întrebările [480] (: „Ce zici că-ți este fratele tatălui sau al mamei?") și [483] (: „Ce-ți este bărbatul mătușii?"); nr. 194: **Cumnat**[1,2,3], pl. *a),b),c)* „beau-frère", alcătuită pe baza răspunsurilor la întrebările [622] (: „Fratele soției dumitale ce-ți este?"), [623] (: „Ce sunt între ei doi bărbați căsătoriți cu două surori?") și [624] (: „Ce-ți este bărbatul surorii dumitale?"); nr. 383: **sâmbure**[1,2], pl. *a)* „noyau", *b)* „amande du noyau", alcătuită pe baza răspunsurilor la întrebările [1171] (: „Ce are pruna, tare, la mijloc?") și [1172] (: „Ce găsești înăuntru după ce l-ai spart...? Dacă vrei, îl mănânci"); nr. 572: a) **Topor,** b) **Secure** a) „hache", b) „cognée", alcătuită pe baza răspunsurilor la întrebările [1742] (: „Cum îi zici la acela cu care crapi lemnele pentru foc?") și [1743] (: „Dar la acela tot ca toporul, dar mai mare, cu care crapi butucii?"). În NALR–*Mold.Bucov.*, o asemenea hartă lexicală este publicată în vol. al II-lea, la pagina 33 (h. C): *Sensurile cuvântului «copilă» obținute prin întrebări indirecte,* hartă alcătuită (tot, desigur, numai printr-o lectură „inversă" = nesistemică) a hărților lexicale onomasiologice neinterpretative nr. 123: **Fată** „fille", 124: **Fetiță** „petite fille" și 125: **Fetișcană** „jeune fille, fillete", alcătuite pe baza răspunsurilor la întrebările onomasiologice [510] (: „Dacă-i parte bărbătească, cum îi spui copilului nou născut?"), [511] (: „Unei fete până la 7(8) ani, cum îi spui?") și [512] (: „Dar la una între 8(10) ani și 16 ani?"). Evident, dacă autorii *Chest. NALR* ar fi programat o documentare onomasiologică și pentru „fiică", această hartă lexicală putea fi b i s e m a s i o l o g i c ă, realizată, adică, prin lectura „inversă" a hărților lexicale onomasiologice aparținând la două sisteme semantico-terminologice. Cum, în același volum II, autorii NALR–*Mold.Bucov.* publică, pentru „sensurile" semnificantului *copilă,* două hărți lexicale semasiologice, una d i r e c t ă (h. 126, citată de noi sub **5.***2.*) și una i n d i r e c t ă (h. C, cea de mai sus), confruntarea celor două tipuri de hărți semasiologice (deși autorii volumului nu ne îndeamnă, prin trimiteri reciproce, spre comparație) este foarte elocventă în sprijinul celor afirmate de noi, mai sus, sub **3.***1.*, observația *c.* Spre exemplu, „sensul" 'nou-născut de sex femeiesc', în h. 126, este înregistrat doar în punctele 568, 572, 579, 580, 586, 590 și 604, iar în h. C, 'copil nou-născut de sex

femeiesc', apare înregistrat nu în șapte, ci în foarte multe puncte de anchetă, precizând că, în punctul 580, răspunsul onomasiologic: *fătă,* [B] *băiată* nu mai atestă, i n d i r e c t, un asemenea sens.

După a noastră informație (dacă se dovedește a fi lacunară și inexactă, ne cerem, iarăși, iertare), p r i m a h a r t ă l e x i c a l ă (terminologică +) s e m a s i o l o g i c ă d e a c e s t t i p, în lingvistica românească (sau, mai exact, în geografia lexicală românească), a f o s t e l a b o r a t ă (incredibil, dar adevărat!) d e s t u d e n t u l M a r i u s S a l a (actualul nostru academician), pentru cuvântul (termenul) *unchi*: „Pentru a dovedi acest lucru am întocmit o hartă semantică în care am făcut o sinteză a diferitelor hărți din ALR unde se găsește cuvântul *unchi.* Am adunat deci nu diferitele denumiri care corespund aceleiași noțiuni ci diferitele semnificații care sunt susceptibile să le ia același cuvânt. Metoda arătată ne-a permis [...]"[55]. Realizată prin lectura semasiologică a hărților onomasiologice neinterpretative și/sau interpretative din ALR I/II, capitolul: *Familia*[56], harta, intitulată: *Hartă semantică,* a fost publicată la pag. 139 a studiului citat în nota 55, studiu apărut în anul când tânărul cercetător (aflat la început de drum lingvistic) a absolvit Facultatea de Filologie din București.

În legătură cu hărțile menționate mai sus, ne îngăduim (exclusiv din perspectiva geografiei lingvistice descriptive sau, mai exact, a semasiologiei lexicale geografice descriptive) următoarele observații și propuneri metodologice:

a. Referitor la „harta semantică": *Unchi,* redactată[57] și publicată de Marius Sala, să observăm, mai întâi, că această hartă, spre deosebire de cele redactate (din aceeași perspectivă semasiologică) și publicate de autorii NALR–*Ban.* și NALR–*Mold.Bucov.*, a fost realizată prin lectura semasiologică a unor hărți onomasiologice aparținând la două „sfere (domenii) semantice" sau „câmpuri = sisteme lexicale" (pentru care, v. nota 56)[58]. În al doilea (și ultimul) rând, să mai observăm, în legătură cu cele patru semnificații (: «fratele tatălui», «soțul mătușii», «bade» și «tată vitreg»), menționate în legenda hărții, că, pe de o parte, *unchi* = «tată vitreg» constituie un fals semasiologic[59], iar, pe de altă parte, *unchi,* ca termen de desemnare și adresare (vocativizare) respectuoasă (politicoasă), nu poate fi glosat, sinonimic, prin „bade"[60].

www.inst-puscariu.ro

b. Toate cele şapte hărţi, realizate (repetăm) prin lectura semasiologică punctuală a tuturor hărţilor onomasiologice aparţinând unui sistem semantico-terminologic (sau, în cazul „hărţii semantice" *unchi,* la două sisteme), sunt, la fel (din aceeaşi perspectivă lexicologică) redactate. În legenda hărţilor, prin simboluri, sunt indicate nu (cum ne-am aştepta şi cum, totuşi, suntem anunţaţi prin titlul hărţilor) semnificatele (= tipurile semasiologice) reale (evident, în limitele programării onomasiologice[61]) ale termenilor reţinuţi (subiectiv, desigur, în cazul celor două atlase lingvistice[62]), ci, identificându-se (în continuare, în practică) „semnificatul" referenţial cu cel (real şi) sistemic creat şi determinat, „noţiunile" („conceptele", „referenţii", „desemnaţii" etc.) documentate onomasiologic, reproducându-se, după simbolurile utilizate (cerculeţe sau, frecvent mai nou, haşuri), titlul hărţilor onomasiologice: 'sâmbure[1]' (sub un simbol), 'sâmbure[2]' (sub un alt simbol) şi/sau perifrazele din textul „întrebării indirecte" = onomasiologice: „fratele tatălui" (un simbol), „soţul mătuşii" (alt simbol), „bade" (alt simbol), „tată vitreg" (alt simbol) – harta *unchi*; „fratele soţiei" (un simbol), „bărbaţii căsătoriţi cu două surori" (alt simbol), „bărbatul surorii" (alt simbol) – harta *cumnat* etc. Paradoxal, însă, semnificatele (cele reale, sistemic determinate) apar, simbolic exprimate (prin, firește, simbolurile utilizate în legende[63]), pe hărţi. Referitor la această constatare şi afirmaţie, ni s-ar putea obiecta, teoretic, că semnificatul semnului lexical nu este suma desemnaţilor (referenţilor, semnificaţiilor, variantelor semantice etc.), cum rezultă din lectura (punctuală) a hărţilor şi nu a legendelor acestor hărţi. Aşa este, dar, tot teoretic, trebuie înţeles că semnificatul sistemic determinat[64] nu este nici însumarea acelor „noţiuni parţiale" numite (de logiceni, dar şi de reprezentanţii „semanticii istorice") note[65] (devenite, între timp, în structuralismul explicit şi formal, „trăsături semantice distinctive = pertinente", „seme", „figuri", „mărci semantice" etc.)[66], pe de o parte, iar, pe de altă parte, că, în descrierea semasiologică a termenilor sau cuvintelor, definiţiile reale (asupra cărora a stăruit, cu peste două mii de ani în urmă, părintele logicii[67]) nu trebuie abandonate[68], pentru că semnificatul lexical real (cel identificat şi determinat, ca valoare lingvistică, nu numai pozitiv, substanţial, atomistic, ci şi, cum genial a

arătat şi demonstrat F. de Saussure, opoziţional, relaţional şi „negativ prin raporturile [...] cu ceilalţi termeni ai sistemului"[69]) este, cum nu o dată a subliniat genialul E. Coşeriu, „organizarea posibilităţilor de desemnare"[70]. Ceea ce, cu adevărat, trebuie definitiv abandonat, în descriere, este, desigur, identificarea nomenclaturistică a semnificatului cu desemnatul, a semnificatului „limbii" cu cel al „vorbirii", fapt pentru care ne îngăduim să propunem ca, în legenda hărţilor de acest tip, să fie indicate semnificatele cuvintelor descrise şi nu desemnatele (= „noţiunile", „conceptele" etc. documentate onomasiologic).

Aşadar, spre exemplu, pentru harta nr. CCCXXXV: *Sensuri ale cuvântului* **cumnat** din NALR–*Ban.*, **nu**:

(simbol) „fratele soţiei"
(simbol) „bărbaţii căsătoriţi cu două surori"[71]
(simbol) „bărbatul surorii", **ci**,

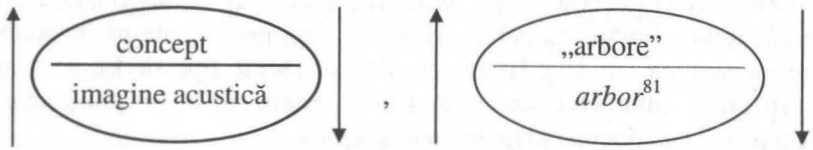
cum, punctual şi simbolic, ne indică („generos" şi real) însăşi harta respectivă lecturată semantic + semasiologic[72] sau lectura „inversă" a MN-ului semantico-onomasiologic prezentat de noi în **I.6.***2.* –,

1.[73] „fratele soţiei, soţul surorii, soţul surorii soţiei"[74] sau „cumnat"[75].
2. „fratele soţiei"[76].
3. „fratele soţiei, soţul surorii"[77].
4. „fratele soţiei, soţul surorii soţiei"[78].
5. „soţul surorii"[79].
6. „soţul surorii soţiei"[80].

Confruntând, acum, legenda hărţii *Sensuri ale cuvântului* **cumnat** cu „cea" prezentată de noi (în deplină concordanţă nu numai cu MN-ul citat, ci chiar cu harta în discuţie), observăm că faţă de cele trei „sensuri" evidenţiate (dintr-o anumită perspectivă) de autorii NALR–*Ban.*, lectura semantică + semasiologică indică, clar, şase semnificate, pe care (şi nu numai în aceast caz, ci în toate şi multele cazuri de acest gen) nu le întâlnim (vorbesc dintr-o îndelungată experienţă) în lexicologia şi lexicografia arhitecturală atomară şi nu le vom întâlni în veci dacă în

www.inst-puscariu.ro

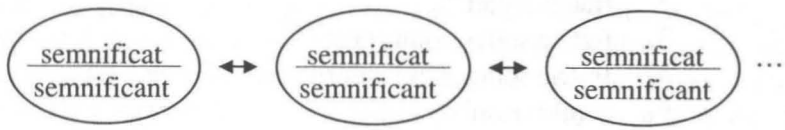
cercetarea şi descrierea lexicală nu se va trece de la punctul de vedere „tradiţional" – expresiv înfăţişat în CLG (cap. I: *Natura semnului lingvistic* din *Partea întâi. Principii generale*) de F. de Saussure prin schemele

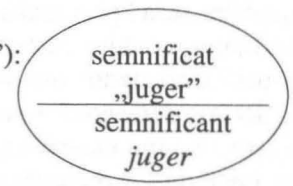
şi de către editori[82] prin schema

–, la punctul de vedere saussurian, la fel de expresiv înfăţişat (în cap IV: *Valoarea lingvistică* din *Partea a doua. Lingvistica sincronică*) de F. de Saussure prin schemele

şi (ca „interpretare reală a schemei semnului"):

scheme ce „vorbesc" de la sine[83].

c. Harta CCCXXVIII: *Răspândire şi sensuri ale cuvântului* **uică** din NALR–*Ban.* este greşită. În maniera noastră de lectură şi redactare, harta trebuie să prezinte următoarele trei semnificate pe care regionalismul **uică** le are, în limitele documentării onomasiologice programate de NALR, în graiurile bănăţene:

1. „fratele părinţilor, soţul surorii părinţilor" sau „unchi"[84];
2. „fratele părinţilor"[85];
3. „soţul surorii părinţilor"[86].

Observaţie. Indiferent dacă acceptă sau nu metoda noastră de redactare şi prezentare (descriere) a hărţilor lexicale semasiologice indirecte parţiale, propun autorilor (repet) prestigiosului NALR–*Ban.* ca, în volumul următor, fie să republice harta consacrată „sensurilor" cuvântului *uică*, fie, într-o erată, să îndrepte următoarele evidente greşeli: primul simbol (cel cu „haşuri înclinate") semnifică „fratele părinţilor, soţii surorii părinţilor" şi nu „fratele tatălui sau al mamei"; al doilea simbol (cel cu „pată albă") se va elimina, iar, pe hartă, în dreptul punctelor 66, 67, 91 şi 94 se va introduce simbolul + (= alt termen; în „cazul de faţă: *unchi*); al patrulea simbol (cel cu „haşuri orizontale") se va menţiona şi pentru punctele 40, 70, 84.

5.*3.1. Harta lexicală terminologică + semasiologică indirectă integrală.* O asemenea hartă, autorii atlaselelor lingvistice româneşti, până acum, nu au realizat şi nici nu pot redacta asemenea hărţi în absenţa indicilor generali sau, cum gândim noi, a indicilor-dicţionar, care, am mai spus (v. *supra*), trebuie (dacă o asemenea lucrare va mai interesa) să constituie, nu însă înainte de realizarea unei noi (realiste şi riguroase) documentări lexicale onomasiologice, temelia unui nou dicţionar (arhitectural) al limbii române, lucrare ce nu va putea fi realizată decât colectiv, printr-o coordonare naţională (academică) reală. Despre toate acestea şi, îndeosebi, despre necesitatea gândirii şi realizării (în primul rând, când, încă, nu e prea târziu) a unei noi anchete lexicale, măcar pentru sistemele semantico-terminologice fundamentale, ne vom rosti în momentul în care, definitivând redactarea lor, vom publica studiile (din care, şi până acum, au apărut mai multe fragmente): *ALR – adevăr, lacună şi eroare în interogarea graiurilor, redactarea şi utilizarea materialului; DLR – adevăr, lacună şi eroare în excerptarea, descrierea şi etimologia lexicului limbii române.*

www.inst-puscariu.ro

NOTE

[1] Evident, ca şi în capitolul **I.** al studiului, şi în legătură cu descrierea lexicală terminologică şi/sau semasiologică, avem tot timpul în vedere şi modalitatea necartografică de descriere, adică *MN*-ul terminologic şi/sau semasiologic.

[2] „Nous distinguons entre *sémasiologie* «science des significations» et *sémantique* «science du contenu du langage» (sens plus général englobant l'onomasiologie et la sémasiologie)" (Baldinger 1964/250, nota 1).

[3] = , adică, a *semnificantului, termenului, cuvântului* (în accepţiunea curentă) etc.

[4] =, adică, un *concept, desemnat, referent, semnificat* sau o *noţiune* etc. dat(ă).

[5] Pentru distincţia (foarte importantă) *cunoaştere* activă – *cunoaştere* pasivă a unui fapt de limbă, distincţie frecvent întâlnită chiar în răspunsurile spontane ale informatorilor, vezi Grootaers 1976/283 ş.u.

[6] Exemplificăm (acest gen sau tip de întrebare) prin *Chestionarul* II. *Casa,* Sibiu, 1926.

[7] Pentru „istoria" acestui prim chestionar, vezi Todoran 1984/188-190.

[8] Vezi Pop 1966/392.

[9] Vezi, în acest sens, Pop 1966/74, 387 (: „Il y a cependant dans toutes les langues des mots d'origine ancienne, dont la répartition géographique mérite d'être connue. Quelques-uns de ces termes étant en voie de disparition, il fallait réunir une documentation aussi ample que possible sur les derniers jours de leur «existence»").

[10] Vezi, pentru alte exemple, în *Chest. ALR I* şi poziţiile: „[391] cale, pl. (sensul)"; „[737] carne, pl. (sensul)"; „[954] pădure, pl. (sensul)"; „[959] copac, pl. (sensul)"; „[1305] câlţi (sensul)"; „[1456] ceteră (sensul)"; „[1510] dascăl, pl. (sensul)"; „[1669] păcurar (sensul)" etc. sau, în *Chest. ALR II,* poziţiile: „[2475] chiceră (sensul)"; „[2618] muiere, pl. (sensul)"; „[2861] crai, pl. (sensul)"; „[4851] mocan (sensul)"; „[5321] falce, pl. (sensul)"; „[5437] iernatic (sensul)" etc.

[11] Vezi, spre exemplu, în *Chest. ALR I,* poziţiile: „[101] vintre (vintricel); //ce înseamnă?//"; „[955] codru, pl.; //ce înseamnă?//"; „[1418] săgeată, pl.; //ce înseamnă?//; „[1776] mioară, pl.; //ce înseamnă?//" etc. sau, în *Chest. ALR II,* poziţiile: „[3849] culă, pl.; //ce înseamnă?//"; „[3850] celar, pl.; //ce înseamnă?//; „[4236] căpcăun, pl.; //ce înseamnă?//" etc.

[12] Prin formula: „*codru* şi ce înseamnă 955" etc.

[13] Adică, spre exemplu, răspunsurile înregistrate la înrebarea [397]: „Se zice *arină* şi la ce?" din *Chest. ALR I,* întrebare prin care s-a programat o documentare lexicală terminologică + semasiologică a semnificantului *arină* (continuator, material, prin „adaptare fonetică", al lat. **arena**), trebuie obligatoriu confruntate cu cele obţinute la documentarea lexicală onomasiologică pentru „nisip", documentare programată sub poziţia [396] din acelaşi chestionar.

[14] Pentru sensurile lui „este" în logică şi filosofie, v., recent, Candiescu 1995/545-548.

[15] Pentru distincţie „desemnat,..." / „semnificat,...", din perspectiva logicienilor, v., mai ales, Frege 1977/235-246, Carnap 1972/146-197, 298-313.

[16] Utilizând, evident, bine cunoscuta distincţie „semantico-terminologică" coşeriană (Coşeriu 1992*a*/46 = Coseriu 1971/293 etc.).

[17] Al cărei creator şi practician, în domeniul lexicului, este, indiscutabil, Jules Gilliéron, celălalt genial lingvist francez de origine elveţiană, prin explicarea = etimologizarea (căci, în realitate, acest lucru l-a făcut) distincţiilor semantico-onomasiologice (terminologice) recreate (individual şi legiferate = socializate comunitar) de către vorbitorii graiurilor franceze (precum, invocând doar două dintre celebrele sale analize, distincţiile: „*moudre*" = „a *măcina*" / „*traire*" = „*a mulge*" şi „*gat*" = „*pisică*" / „*ază*" sau „*bigey*" = „*cocoş*", pentru care, v. Gilliéron – Roques 1912/10-18, 121-131, precizând, însă, că semnificatele fundamentale = principale ale regionalismelor *ază* şi *bigey* =, în franceza literară şi română literară exprimate, „faisan; fazan" şi „vicaire; vicar") ca reacţie la „omonimia" (sau „omofonia") intolerabilă sau insuportabilă (: *moudre* = „a măcina", „a mulge"; *gat* = „pisică", „cocoş"), produsă sau provocată nu de „alunecare sunetelor" (cum, încă, mai credea Iordan 1962/163), ci de „adaptarea fonetică" (oarbă, într-adevăr, cum am mai precizat, *supra,* în acest studiu) a „structurii fonematice" a cuvintelor (= semnificanţilor) latineşti la sistemul „fonematico-fonetic" al limbii funcţionale abandonate, adaptare ce a condus la abolirea = neutralizarea atâtor şi atâtor distincţii semantico-terminologice latineşti (ca, în cazul de faţă, a distincţiilor: „*molere*" = „a măcina" / „*mulgere*" = „a mulge"; „*cattus*" = „pisică" / „*gallus*" = „cocoş"). În ceea ce ne priveşte, încă din 1979 (v. Mării 1979/321), subordonând distincţia saussuriană strict metodologică „*sincronie*" / „*diacronie*", distincţiei „*descriere*" / „*etimologie*", vorbim, în opoziţie cu „etimologia diacronică" (istorică, genealogică), de o „etimologie sincronică" (genezică), excelent surprinsă şi definită de E. Coşeriu pornind de la „studiul lui

www.inst-puscariu.ro

Antonio Pagliaro despre etimologia cuvântului it. *messa*": „Ei bine, Pagliaro observă că etimologia nu poate fi limitată la o simplă înregistrare a dezvoltării unor forme şi a unor semnificate şi la o explicaţie generică sau abstractă a unei asemenea dezvoltări, ci că trebuie să fie, în fiecare caz, reconstituire şi interpretare a unei situaţii originare: a situaţiei în care apare o inovaţie, adică în care ceva nou în formă, sau în semnificat, se creează şi se acceptă ca o nouă tradiţie şi în care atât inovaţia, cât şi acceptarea pot fi înţelese şi justificate" (Coşeriu 2000/77-78), ceea ce (nu-i aşa?) a realizat, genial, creatorul etimologiei lexicale sincronice.

[18] Vezi ALR II/I, p. 65, MN [262]. Tot aşa, au fost documentate (= anchetate) şi, spre exemplu, cuvintele: *mămâne, mâne-sa* – ALR II/I, p. 65, MN [2620]; *putoare – ibidem,* p. 6, MN [6846]; *flămânzesc – ibidem,* p. 52, MN [2300]; *pricepere – ibidem,* p. 54, MN [2312] etc.

[19] Ceea ce, trebuie precizat şi (mai ales) bine înţeles, constituie nu un neajuns al ALR-ului, ci o pierdere ştiinţifică (= lingvistică) incomensurabilă.

[20] Lectură absolut necesară, nu atât pentru editarea celor două chestionare, cât, mai ales, pentru elaborarea indicilor ce însoţesc cele două ediţii.

[21] Vezi Jaberg 1936/43. Berretta 1973/15-55 îşi începe articolul (ce „constituisce una parte della tesi di laurea dallo stesso titolo da me discussa col prof. C. Grassi presso la Facottà di Lettere dell'Università di Torino") cu următoarea afirmaţie: „In un ciclo di conferenze sulla geografia linguistica, pronunciato di fronte al Collegio di Francia nel dicembre 1933, Karl Jaberg proponeva un novo metodo, diverso dalla tradizionale impostazione onomasiologica, nel campo della geografia lessicologica" (p. 15). Nu, K. Jaberg (în sau prin *Aires semantiques,* prezentate în 1933 şi publicate în Jaberg 1936/43-77) nu promovează (sau propune) o nouă metodă în documentarea şi descrierea geografică a lexicului (fapt ce explică de ce, pentru AIS, nu s-a programat, ca în ALR, şi o documentare lexicală terminologică + semasiologică), ci el este întâiul care, într-adevăr, propune lectura inversă = terminologică + semasiologică a hărţilor lexicale onomasiologice şi realizarea, pe şi în baza unei astfel de lecturi semasiologice, pentru semnificanţi(i) documentaţi şi descrişi onomasiologic în hărţile atlasului, **şi** (aşa cum elaborase chiar el, în *op. cit.,* pentru *caput* şi *testa*) a unor „hărţi semantice", pe care noi le (de)numim *hărţi terminologice + semasiologice* indirecte integrale, hărţi ce (inexistente în atlasul gândit şi redactat împreună cu J. Jud), pentru AIS, pot fi, astăzi, realizate (indiferent pentru care dintre cele două perspective, căci numai două sunt: cea pre- şi postsaussuriană sau cea saussuriană [v., *supra,* **I**],

s-ar opta) cu multă uşurinţă datorită înfăptuirii (v. mai jos) a monumentalului *Index AIS.* Importanţa elaborării unui asemenea tip de hartă lexicală este argumentată de K. Jaberg din perspectiva „semanticii istorice", insistând, mai ales, asupra „polisemiei" cuvintelor, „polisemie" regândită, peste ani, ca o altă „normă" bartoliană, prin conceptul de „densitate semantică", noţiune născocită de Mario Alinei încă din 1965 şi prin care urmăreşte un dublu scop: *a)* prezentarea unei metode «per la rappresentazione cartografica dei „significati" delle parole, che si differenzia da quelli realizzati finora, e in particolare dall'unico tentativo serio di raggiungere un tale obiettivo: quello di Jaberg [v., *supra,* n.n. – I. M.]. A questo scopo si confrontano le carte realizzate da Jaberg per *TESTA* e *CAPUT* con le nostre», pe de o parte, şi, pe de altă parte, de-a prezenta «una „norma" areale (nel senso bartoliano) che permetta di identificare i centri di irradiazione delle parole studiate. Questa norma, cosiddetta della „densità semantica", si basa sul principio che dove una parola ha più significati (e, consequentemente, più derivazioni morfologiche) essa è – salvo eccezioni prevedibili – più antica che in aree a minore „densità semantica"» (Alinei 1971/262-263, cu precizarea că hărţile sale semasiologice, ce se deosebesc de toate cele realizate până la el, nu sunt publicate în textul precitat).

[22] Cum bine apreciază Migliorini 1961/132.

[23] Iordan 1962/258.

[24] Vidos 1970/66.

[25] *Index AIS*/XXV.

[26] Vezi Cortelazzo 1969/105, care, pe baza *Index AIS,* exemplifică cele afirmate prin continuatorii materiali ai lat. **caput** (= it. *capo*).

[27] Dicţionar care, într-adevăr, aşa cum gândea (din perspectiva lexicografiei „tradiţionale") S. Pop, poate şi trebuie să constituie temelia unui viitor şi real dicţionar arhitectural al limbii române populare, un dicţionar ce, trebuie precizat, nu poate fi înfăptuit decât numai şi numai în urma unei noi anchete lexicale onomasiologice riguros şi realist gândite, organizate şi coordonate naţional (prin secţia de specialitate a Academiei Române).

[28] Vezi, în acest sens, din „producţia" noastră pe această „temă", mai ales: Mării 1971*a*/87-96, Mării 1971*b*/515-526, Mării 1981/43-53, Mării 1992/121-127, Mării 1993*b*/163-169, Mării 1994-1995*b*/297-312.

[29] În aprilie 1973, cu prilejul celei de a doua consfătuiri de lexicologie şi lexicografie a colectivelor *Dicţionarului limbii române,* am prezentat comunicarea intitulată: **Dicţionarul limbii române** şi **Atlasul lingvistic român.** Despre

www.inst-puscariu.ro

această comunicare (pe care, considerând-o un text de lucru, nu am încredinţat-o tiparului nici până astăzi) Luiza Seche, în cronica manifestării ştiinţifice organizate de Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară din Cluj-Napoca (cum se numea pe atunci actualul Institut de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu"), spunea: «Reluând ideea expusă în cele două articole publicate în revista „Limba română", în anul 1971, referitoare la utilizarea *Atlasului lingvistic român* în DLR, I. Mării, în comunicarea *Dicţionarul limbii române şi Atlasul lingvistic român,* atrage atenţia asupra unor erori mai mult sau mai puţin grave găsite în volumele apărute sau aflate în fază avansată de lucru din DLR (literele *M, N, O, P, R*). Deşi problemele ridicate au mers pe aceeaşi linie pe care au mers şi articolele citate, importanţa comunicării rezidă tocmai în avertismentul şi recomandarea pe care o face autorul de a se folosi cu mai multă grijă şi atenţie materialul din ALR, de a se verifica direct la sursă atât partea cartografiată, cât şi cea necartografiată, publicată sau aflată în manuscris, pentru a se evita, în viitor, repetarea unor greşeli asemănătoare" (S e c h e L. 1973/340). [Precizarea de mai sus se regăseşte şi în M ă r i i 1981/43, M ă r i i 1992/121, iar informaţiile de mai jos, cele redate între ghilimele obişnuite, se regăsesc numai în M ă r i i 1992/121-122, cu precizarea, absolut necesară, că documentul (reprodus, aici, între paranteze drepte) semnat de regretatul şi eminentul lingvist I. Coteanu, document prezent în manuscrisul înaintat redacţiei revistei „Limba română", a fost, din motive neştiute de noi, eliminat, fără a ni se cere acordul.] „Într-adevăr, în acea comunicare, în care făceam o distincţie clară între ceea ce am numit şi numim şi astăzi e r o a r e (= utilizare greşită) şi l a c u n ă (= utilizare incompletă) a imensului şi importantului material lexical rezultat din înfăptuirea eroică a celor două anchete (= ancheta Sever Pop şi ancheta Emil Petrovici) pentru ALR, avertizam, argumentând foarte serios (prin tipizare şi numeroase exemple) erorile şi lacunele constatate de noi până la acea dată, asupra obligativităţii redactorilor DLR de a verifica «direct la sursă» materialul ALR, verificare pe care o consideram absolut necesară în vederea eliminării (totale a) erorilor datorate unei fişări deficitare, recomandând, totodată, în vederea diminuării lacunelor datorate unei fişări (nu numai deficitare, ci şi) incomplete, practicarea nu doar a unei (simple) verificări de tip confruntare, ci, în primul rând, a unei verificări de tip lectură (de hartă, MN sau, în cazul materialului nepublicat, de fişe).

Din păcate, nici după această comunicare – avertisment, neajunsurile (mari sau mici) constatate de noi în ceea ce priveşte utilizarea (= v a l o r i f i c a r e a i n v e r s ă, t e r m i n o l o g i c ă şi/sau s e m a s i o l o g i c ă) a materialului

lexical din ALR în DLR nu au fost eliminate, cum s-a putut vedea din însemnările (notele) lexicale publicate de noi după 1974 şi cum, la fel de clar, se va putea vedea din cele câteva observaţii şi însemnări lexicale pe care le vom prezenta mai jos. Mai mult, ne-am convins, după anul 1973, că utilizarea eronată a materialului ALR în DLR nu se explică numai şi numai prin modul în care a fost fişat materialul ALR pentru proiectatul şi abandonatul *Dicţionar al graiurilor dacoromâne,* material vărsat apoi în fişierul DLR, ci, din păcate, multe dintre erorile constatate de noi aparţin, de fapt, redactorilor dicţionarului, fapt pentru care, la începutul anului 1986, am propus redacţiei DLR să încredinţeze redacţiei ALR [pe care, de aproape un deceniu, o coordonam] efectuarea unui control postredacţional al materialului ALR utilizat în redactarea DLR-ului, control prin care s ă s e p u n ă d e f i n i t i v c a p ă t erorilor de orice fel. Ca răspuns la propunerea avansată de noi (prin intermediul colegei Felicia Şerban [distins redactor clujean al DLR-ului]), directorul Institutului de Lingvistică din Bucureşti, acad. I. Coteanu, astăzi [1992, desigur] singurul redactor responsabil al dicţionarului, [a trimis, în iunie 1986, următoarea scrisoare (ce are, desigur, o certă valoare documentară pentru istoria nescrisă a DLR-ului):

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
Str. Spiru Haret, 12
BUCUREŞTI, 79515

Către
Facultatea de Filologie
Cluj-Napoca

Tovarăşe Decan,

Colectivul de redactare a DLR-ului, analizând în ultimii ani situaţia regionalismelor incluse în lucrarea amintită, a ajuns la concluzia că, pentru a o aduce la nivelul actual al cercetării, are nevoie de sprijinul specialiştilor în dialectologie de la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară din Cluj-Napoca, unde se află arhiva ALR.

Ţinând seamă de faptul că lingviştii clujeni sunt coautori ai DLR-ului, am dori să lărgim colaborarea prin revizuirea tuturor regionalismelor pe care le vom include în lucrare. În acest scop, v-am ruga să introduceţi în planurile Institutului amintit, începând din 1987, revizuirea acestui material.

Este vorba de parcurgerea a circa 1000 (o mie) de pagini dactilografiate pentru a stabili ce regionalisme şi în ce formă să figureze în dicţionar. Cele 1000 de pagini reprezintă cantitatea *anuală* prevăzută.

www.inst-puscariu.ro

Vă rugăm să aprobaţi şi să dispuneţi modificările implicate de cererea noastră care va avea ca efect îmbunătăţirea DLR-ului.

Cu cele mai alese salutări,
DIRECTOR,
Acad. I. Coteanu]".

Din 1987 şi până-n prezent, Doina Grecu şi autorul notei de faţă, foşti (în tinereţe) redactori ai DLR-ului şi de foarte multă vreme redactori ai ALR-ului, au controlat (în jumătatea de normă ştiinţifică consacrată, anual, acestei operaţii) mii de pagini dactilografiate din literele **S, Z** şi **D** (elaborate de: Institutul de Lingvistică din Bucureşti), **Ţ** şi **U** (Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară din Cluj-Napoca) şi **V** (Institutul de Filologie Română „A. Philippide" din Iaşi), precizând, totodată, că autorul prezentului studiu a efectuat (după cele constatate şi observate în M ă r i i 1971 *a* şi *b*) o asemenea revizie, înainte de 1987 (în afara normei sale ştiinţifice, numai şi numai din respect pentru graiurile dacoromâne ale limbii române şi DLR), pentru literele **R** şi **T**, ambele elaborate de colectivul clujean al DLR-ului. La redactarea literei **R**, am participat şi noi, cum am arătat în comunicarea din 1973, comunicare pe care o încheiam astfel: «În locul obişnuitelor concluzii, îngăduiţi-ne să încheiem cu prezentarea unui cuvânt, care, din fericire, nu va mai ajunge să pornească în lume prin haina tiparului, şi anume: „**RÓPĂ** s.f. (Regional) Bir, impozit (Valea-Vinului – Satu Mare). ALR I 384/399. – Pl.: ? – Etimologia necunoscută". Pe fişa de anchetă de sub „[384] bir (impozit)", punctul cartografic 399, avem înregistrat [pentru, evident, o întrebare onomasiologică] următorul răspuns [foarte important, observăm noi astăzi, prin distincţia semantico-onomasiologică indicată de informatorul anchetat]): „*bd'ir* (la popă) şi *pórţîie* (la stat)". Şi iată cum bietul 'popă' (căruia i se plătea „*birul*", iar 'statului', „*pórţîia*") a devenit [printr-o f i ş a r e = excerptare terminologică + semasiologică absolut mecanică] **ropă** = „bir, impozit" şi cu etimologia necunoscută. Prin redactare, articolul lexicografic **RÓPĂ** aparţine şi şi-l revendică un fost redactor al DLR-ului şi un actual redactor al ALR-ului, un fost redactor care pe vremea aceea, proaspăt ieşit din studenţie, ştia prea puţine lucruri despre ALR şi nu ştia nimic despre modul cum a fost fişat materialul ALR pentru DLR". Redactorul lui **ropă** a fost, desigur, I. Mării, care, neverificând unica sursă existentă în fişierul DLR-ului, a greşit, denaturând (terminologic + semasiologic) realitatea lingvistică consemnată de S. Pop în fişa de anchetă.

În încheierea acestei note ce-şi are, ca toate n o t e l e - n e t r i m i t e r e, rostul ei bine determinat în economia prezentului studiu, să mai amintim şi faptul că, în revizia efectuată de noi pentru DLR, (exprimându-ne mai plastic) „am pus la bătaie" şi fişierul nostru terminologico-semasiologic, care, nu o dată (v. şi *supra,* **II**), s-a dovedit (ceea ce nu e deloc normal) mai bogat decât fişierul DLR.

[30] (N.n. – I.M.:) şi care (= aceste „principes traditionnels"), evident (vezi şi primul aliniat al studiului), sunt principiile onomasiologiei (tradiţionale) lexicale.

[31] B o u v i e r 1974/59, cu spaţ. n. – I.M.

[32] Titlul atlasului, citat în text: „l'Atlas roumain de l'Olténie…", trebuia (şi el), desigur, precum titlurile citate în text ale celorlalte două atlase lingvistice franceze regionale, cules tot cu cursive (şi nu cu drepte), iar, cronologic, atlasul lingvistic român regional citat trebuia menţionat nu după cele două atlase lingvistice franceze, ci între ele.

[33] Sau, mai exact spus, aşa-numitele **simboluri** şi care, în realitate, nu sunt (şi ele) decât tot **coduri.**

[34] Vezi NALR-*Olt.,* vol. III, h. 512 sau, ca să citâm şi alte asemenea hărţi, vezi şi vol. II, h. 165: „**Copilă** (*les sens du mot* **copilă**)", h. 181: „**Muiere** (*les sens du mot* **muiere**)", h. 323: „**Plai** (*les sens du mot* **plai**)", h. 324: „**Cale** (*les sens du mot* **cale**)" etc.

[35] Modalitate (prezentă şi în ALR I/I,II) asemănătoare celei practicate, e x p l i c i t, de E. Petrovici în realizarea, interpretativă = a r e a l ă şi/sau neinterpretativă = p u n c t u a l ă, a MN-urilor lexicale terminologice + semasiologice directe, publicate în ALR II/I (v., *infra,* **5.2.**).

[36] Dar, trebuie precizat, asemenea hărţi semasiologice există nu numai în ALR I, cum lasă S. Pop să se înţeleagă (v. P o p 1950 – I/715), ci şi în ALR II (v. *infra*).

[37] Vezi P o p 1950 – I/498.

[38] Pentru că, acum, numai acest tip de documentare lexicală terminologică + semasiologică explicită ne interesează.

[39] Pentru poziţia [530] din *Chest. ALR I,* poziţie prin care s-a programat o documentare lexicală terminologică + semasiologică (ce, desigur, cum am arătat, *supra,* sub **3.1.**, trebuia să se realizeze prin trei întrebări de genul: „ziceţi *oaspe*?", „cum ziceţi?" şi „la ce ziceţi *oaspe*?"), S. Pop, cum rezultă din ALR I/II, h. 255, legenda I, a adresat informatorilor (modificând, astfel, tipul de documentare lexicală programat) următoarele întrebări: „Întrebare indirectă, pusă astfel: Cum le ziceţi la oamenii care sunt chemaţi şi vin la nuntă? […] În unele regiuni (mai ales în Vechea Ţară) m-am interesat dacă se cunoaşte cuvântul *oaspe,* întrebând şi înţelesul pe care-l are. Cu această ocazie am notat şi

www.inst-puscariu.ro

o parte din punctele în care se cunoaşte cuvântul *musafir*". Pe baza răspunsurilor la aceste întrebări, pe lângă h. 354, a redactat şi publicat: h. 255, intitulată: «*Nuntaşi* „les gens de la noce"», o hartă lexicală onomasiologică neinterpretativă; h. 353: *Nuntaşi* din ALRM I/II, corespondentul interpretativ al h. 255; h. 355: *Expansiunea lui* **musafir** din ALRM I/II, o hartă lexicală terminologică ce prezintă (în limitele anchetei) semnificantul *musafir* şi variantele sale lexicale. În h. 255, răspunsurile pentru „*oaspe* şi ce înseamnă?" au fost prezentate, punctual, în legenda hărţii, sub II, modalitate ce poate fi interpretată (v., *supra,* şi nota 35) ca un MN (terminologic +) semasiologic neinterpretativ sau punctual. (Indicaţia MN = material necartografiat, utilizată de redacţia bucureşteană a DLR-ului în citarea materialului prezent numai în capitolele sau părţile II şi III ale legendelor hărţilor lexicale neinterpretative, nu este greşită; greşită este numai negeneralizarea acestei indicaţii pentru toate colectivele DLR-ului.) Aproape la fel (în sensul că răspunsurile la întrebarea: „la ce ziceţi *vintre*?" au fost prezentate în legenda hărţii, sub II, punctual, şi sub III, areal) a procedat şi în cazul hărţii nr. 43 (v. şi, *supra,* **3.***1.*): *Vintre* „bas-ventre" din ALR I/I, nerealizând, însă, pe baza ei, şi o hartă lexicală interpretativă terminologică + semasiologică, ci numai una terminologică, h. 61: *Vintre* din ALRM I/I, dar nu numai pentru *vintre* şi variantele sale lexicale, ci şi pentru derivatele lui *vintre.*

[40] Pe baza răspunsurilor la [1995], a redactat şi publicat şi hărţile: 291 din ALR I/II: «*Eu ucid* „je tue"», o hartă lexicală (chiar dacă, în legenda hărţii, sub I, în ceea ce priveşte procedeul de interogare utilizat, ni se spune numai: „Întrebare directă, pusă astfel: Ziceţi *eu ucid?* Dacă informatorul cunoştea cuvântul, după ce-l notam, întrebam: Când ziceţi aşa?") terminologică neinterpretativă şi (pentru majoritatea punctelor în care verbul *a ucide* este necunoscut, recurgând la „metoda" prezentată de noi, mai sus, sub **3.***1.* şi observaţia *b*) onomasiologică; h. 408 din ALRM I/II: *Eu ucid,* corespondentul interpretativ al h. 291. În h. 291, răspunsurile pentru „când ziceţi aşa?" (adică pentru „ce înseamnă *eu ucid*?") sunt prezentate, areal, în legenda hărţii, sub III, după formula: „Verbul are următoarele înţelesuri: a) omor un om (prin bătaie sau prin alte mijloace), în comunele: 100.107.109 [...]; b) un animal [...], în comunele: 375 [...]" etc., formulă ce poate fi interpretată ca un MN (terminologie +) semasiologic interpretativ sau areal (v., *supra,* şi notele 35, 39).

[41] Vezi nota precedentă.

[42] Iniţial, pentru *culă, celar* şi *argea,* s-a programat o documentare lexicală onomasiologică.

[43] Iniţial, pentru *ciutură* şi *veşmânt,* s-a programat o documentare lexicală onomasiologică.

[44] Vezi, *supra,* notele 39 şi 40.

[45] În care *E* =, în terminologie hjelmsleviană, expresia semnului lingvistic sau, în terminologie saussuriană, semnificantul semnului lingvistic sau, în terminologie „tradiţională" şi curentă, cuvântul (terminologie impusă de mai mult decât bimilenara cercetare a semnului lingvistic dinspre *E* → „C", adică de punctul de vedere semasiologic ce stă la baza tuturor dicţionarelor sau glosarelor terminologice + semasiologice) ori termenul (terminologie impusă de cercetarea aceluiaşi semn lingvistic dinspre „C" → *E*, adică de punctul de vedere onomasiologic, adoptat, de cele mai multe ori în exclusivitate, în înfăptuirea atlaselor lingvistice) documentat (anchetat) şi descris terminologic + semasiologic.

[46] Fapt ce explică şi (ne place să credem că acesta este singurul motiv care) justifică nemenţionarea, pentru tipul de descriere lexicală (terminologică +) seamasiologică, de către S. Pop şi a ALR II (v., *supra,* n. 36).

[47] Traducerea aceasta, practicată de NALR, este greşită, pentru că, aşa cum am arătat mai sus (sub **5.***2.*), acest atlas lingvistic nu a elaborat nici o hartă semasiologică directă.

[48] Sau II, II şi III, în funcţie de părţile (sau capitolele) legendei unde sunt prezentate, neinterpretativ şi/sau interpretativ, răspunsurile înregistrate la întrebarea semasiologică adresată informatorilor.

[49] A se vedea, spre exemplu, în acest sens, *NALR–Mold. Bucov.,* vol. I, h. 60, legendă III: „Sensurile care urmează [excelent, totuşi, grupate – n.n. I.M.] trebuie coroborate cu notele de sub II; explicaţiile informatorilor au fost uneori nesigure sau confuze".

[50] Vezi, *supra,* **4.**

[51] Vezi Stelian Dumistrăcel, în Dumistrăcel – Hreapcă – Bîrleanu 1997/39, precizând că pe parcursul a nici măcar unui secol, la un interval (aproape matematic) de trei decenii, limbii române – prin eforturi individuale, dar, mai des, colective – i-au fost consacrate trei atlase.

[52] În Mării 1996-1997/129, nota 20, am greşit, când, pentru acest tip de hartă lexicală, am citat şi h. 352: *Înţelesurile şi expansiunea lui* **ospăţ** din ALRM I/II (şi nu vol. I, cum, tot greşit, apare în sursa menţionată). Lăsându-ne influenţat de *nota* ce însoţeşte această hartă: „Înţelesurile şi expansiunea cuvântului *ospăţ* le-am stabilit după chestiunile 512 (NUNTĂ) şi 531 (OSPĂŢ)", pe de o parte, şi, pe de altă parte, de textul *Chest. ALR I:* „[512]

www.inst-puscariu.ro

nuntă, pl." şi „[531] ospăţ (la nuntă), pl.", text ce indică (clar) programarea (pentru ambele poziţii) a unei documentări lexicale onomasiologice, am considerat, repet, greşit, că S. Pop a realizat h. 352 pe baza lecturii semasiologice a hărţii onomasiologice 254: *Nuntă* „noce" din ALR I/II şi a răspunsurilor, tot onomasiologice, de la poziţia [531] din chestionar. Lecturând răspunsurile de la ALR I/II, h. 254, dar în special precizarea: „La chestiunea 531 din chestionar a figurat întrebare directă OSPĂŢ" (ceea ce, evident, nu este adevărat), precum şi fişele de anchetă de la [531], putem, acum, afirma, cu exactitate, că h. 352 a fost realizată prin lectura semasiologică a hărţii onomasiologice 254 şi utilizarea răspunsurilor înregistrate la documentarea terminologică + semasiologică a cuvântului *ospăţ*.

[53] Vezi p. 174, planşa 9.

[54] Grafia *sâmbur(e)* ne avertizează asupra faptului că termenul în discuţie are, în graiurile bănăţene anchetate şi descrise de NALR–*Ban.*, două forme fonematice: *sâmbure* şi *sâmbur* (variantă lexicală), pentru care, punctual şi areal, v. h. CCCX: *Răspândirea formelor* **sâmbure, sâmbur** (p. 232), o hartă lexicală terminologică interpretativă.

[55] S a l a 1955/140.

[56] Hărţi care, ca şi cele (referitoare la „câmpul termenilor de rudenie" = sistemul semantico-terminologic al înrudirii şi, pentru că avem şi un asemenea câmp = sistem, la „câmpul desemnării şi apelării = adresării politicoase = respectuoase a persoanelor mai în vârstă neînrudite cu EGO" = sistemul semantico-terminologic...) din capitolele: *Naşterea, Botezul, Copilăria, Nunta,* au fost, din păcate, cum nu o dată am observat şi atenţionat (v., *supra,* **I**, nota 24), greşit lecturate şi interpretate semasiologic, denaturându-se, astfel (v., *infra,* nota 59), semnificaţia cuvintelor prezente în respectivele hărţi.

[57] Nu ne interesează, aici, motivul (: „Pentru a dovedi" că „aria lui *unchi* este o arie în regresie" – S a l a 1955/140) redactării acestei hărţi şi nici conţinutul studiului (probabil „lucrare de licenţă", excelentă din perspectiva lexicologiei pre- şi postsaussuriene), un comentariu şi o interpretare onomasiologică descriptivă şi etimologică a hărţilor 165: *Unchiu*[1] ['fratele tatălui' – n.n. I.M.] „oncle" şi 166: *Unchiu*[2] 'soţul mătuşii' „oncle par alliance" din ALR I/II, aspecte de care ne vom ocupa în studiul anunţat în cap. I al prezentei lucrări.

[58] Fiind, deci, în cadrul hărţii semasiologice indirecte parţiale, o hartă ce am putea-o denumi b i s i s t e m i c ă (fiindcă „bisferică noţional", „bidomenială noţional" sau „bicâmpologică" sună...), (sub)tip de hartă semasiologică indirectă ce putea fi realizat, riguros, şi de autorii NALR–*Ban.* în cazul hărţii:

Răspândire şi sensuri ale cuvântului **uică,** prin utilizarea excepţionalului material lingvistic publicat în legenda hărţii nr. 169, sub III, material obţinut prin anchetarea (din păcate nu în toate punctele de anchetă) n e p r o g r a m a t ă (extraordinară iniţiativă!), dar s i s t e m i c ă a sistemului de desemnare şi adresare politicoasă a persoanelor mai în vârstă neînrudite cu EGO. În toate anchetele noastre dialectale, exceptând-o (bineînţeles) pe cea consacrată graiului din localitatea noastră natală (Toager – Timiş), primul lucru pe care l-am făcut a fost să ne informăm asupra acestui sistem semantico-terminologic.

[59] Fals (nefiind, din păcate, singurul de acest gen în lexicologia şi lexicografia românească) pe care-l întâlnim nu numai la studentul Marius Sala, ci, exact din aceeaşi perioadă (1955, 1956), şi la R. Todoran (: «Cercetând hărţile lingvistice, am constatat următoarele particularităţi lingvistice, care formează o arie dialectală maramureşeană: [...], *unchi* „tată vitreg"» – T o d o r a n 1998/21), apoi (din DLR, ms. l-am înlăturat noi, împreună cu *uncheş* „tată vitreg", *uică* „tată vitreg") în S c u r t u 1966/136 (cu trimitere, în nota 1, la studiul lui R. Todoran). Această denaturare semasiologică a fost „denunţată", pentru prima dată, de N e i e s c u 1971/300 (care, pe baza NALR–*Mar.*, constată şi afirmă: *„unchi,* tată vitreg, nu a fost notat în nici un punct. S-a răspuns cu *vitreg, zitreg, zitrec, zitric, itreg, itrig, măştihoi, maşteh. Unchi* este termenul cu care copilul se adresează tatălui său vitreg, ca şi altor oameni mai în vârstă"), iar, apoi, de noi în comunicarea (nepublicată nici până astăzi): **uică** = *şi „tată vitreg"?,* prezentată (în decembrie 21, 1979) la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară din Cluj, când, lecturând r e a l i s t , aşa cum ne îndeamnă autorul ALR I (: „Cel care, cu pregătire lingvistică, interpretează materialul acestor hărţi trebuie să cunoască temeinic metoda cu care s-a adunat şi felul cum s-au publicat răspunsurile primite" – Pop 1938/25), onomasiologic şi semasiologic hărţile onomasiologice neinterpretative nr. 153: *Tată (vitreg)* „beau-père (second mari de la mère)" şi nr. 154: *Tată vitreg* „beau-père (second mari de la mère)" din ALR I/II, am „denunţat" marea eroare onomasiologică şi/sau semasiologică comisă de către toţi cei care, lecturând mecanic (prin luarea în considerare doar a titlului) şi atomistic (necomparând cele două hărţi) harta nr. 153, au glosat termenii prezenţi în această hartă (: *aci, bade, nene, tată, tete, uică, unchi, uncheş* etc.) prin „tată vitreg", sporind, astfel, incredibil, numărul termenilor pentru acest semnificat, acelaşi în toate graiurile româneşti. În realitate, însă, termenii pentru „tată vitreg" sunt prezentaţi doar în h. 154 şi nu şi în h. 153, hartă în care sunt cartografiate răspunsurile referitoare la desemnarea şi apelarea respectuoasă a «tatălui vitreg» al lui EGO, fapt ce se putea constata (în ciuda

www.inst-puscariu.ro

titlurilor total greşite şi a ambiguităţii textelor din cap. I ale legendelor: «Întrebare indirectă, pusă astfel: Dacă, Doamne fereşte, ţi-a murit tata, cum îi zici „la acela" care s-a căsătorit cu mama d-tale, atunci când vrei să vorbeşti cu el?» – h. 153; „După ce înregistram cuvântul sau cuvintele cu care se numeşte tatăl vitreg, foarte des am mai pus următoarea întrebare: Când tata vitreg nu-i de faţă şi vorbeşti despre el cu altul, cum îi zici?" – h. 154): – din răspunsurile de genul *tăt* sau *tot tată, tăticule!, baciule!* etc., dar şi *dumneata, mă!;* – din precizările informatorilor, redate în secţiunea a II-a a legendei, de genul: «[îi zice *tată*] atunci când „se trezeşte cu el", adică atunci când îl cunoaşte de mic copil» (punctul 90); „[îi zici *tată*] atunci când nu eşti mânios cu el" (96); «I se zice şi „cum îl cheamă", adică pe nume» (251); *„cum i gustu omulu* 'cum îi place omului', aşa i se zice" (375); «Când ai fost crescut de el „de mititel" [îi zici *tată,* termen redat pe hartă]; altfel îi zici *bădiţi*» etc. etc.; – din secţiunea a III-a a legendei hărţii „Această hartă, cu acelaşi titlu ca şi harta precedentă (nr. 153), am redactat-o separând materialul de limbă primit la întrebarea 458. N-am grupat materialul acestei întrebări pe aceeaşi hartă din două motive: a) există o deosebire destul de mare între termenii cu care se poate adresa cineva tatălui vitreg când acesta e prezent şi între cei cu care este numit tatăl vitreg atunci când nu e de faţă; b) reproducerea materialului de limbă pe aceeaşi hartă n-ar fi permis cititorului să recunoască şi să studieze această situaţie atât de interesantă din punct de vedere lingvistic". [Între paranteze drepte fie zis, distincţia, extrem de importantă, semnalată de S. Pop nu este, chiar şi numai din perspectiva desemnării formulată, cea dintre „termenii cu care se poate adresa cineva tatălui vitreg, când acesta e prezent şi între cei cu care este numit tatăl vitreg atunci când nu e de faţă", ci, în mod evident pentru noi, avem de a face cu distincţia dintre termenii ce exprimă semnificatul „tată vitreg" – h. 154, pe de o parte, iar, pe de altă parte, fie, mai ales când fiul vitreg nu mai este copil la recăsătorirea mamei, cu termenii (*uică, tete* etc.) prin care, în sistemul limbii funcţionale locale, se exprimă „desemnarea şi apelarea respectuoasă" a persoanelor de vârsta «tatălui vitreg», fie, mai ales când fiul vitreg este copil la recăsătorirea mamei, cu antroponimul parental (*Tata, Tăticu* etc.) prin care, familial, este individualizat şi apelat «tatăl vitreg».] Exact ceea ce s-a întâmplat cu termenii din harta 153 s-a întâmplat şi cu cei din harta 156: *Mamă (vitregă)* „belle-mère (seconde femme du père)". Conţinutul real al acestei hărţi şi al celei cu nr. 157: *Mamă vitregă* „marâtre" nu a fost înţeles nici de Iorgu Iordan, cum rezultă din: „H. 157: întrebarea pentru 'mamă vitregă' este greşită. Mai întâi, din cauză că subiectele trebuiau să dea drept răspuns termenul cu care se adresează mamei

vitrege. Acest termin nu poate fi, în majoritatea cazurilor, altul decât cel utilizat la adresa mamei bune. Afară de asta, nu înţeleg (şi la fel se vor fi petrecut lucrurile cu cei interogaţi) care-i deosebirea dintre *mamă (vitregă)* 'belle-mère (seconde femme du père)' (harta 156) şi *mamă vitregă* 'marâtre' (harta 157). Obiectiv vorbind, avem a face cu o singură noţiune. Adaosul 'vitreg' este de natură subiectivă şi apare, evident (el însuşi ori un echivalent al lui), numai atunci când se vorbeşte, în absenţa ei, despre mama de-al doilea. Oricum, mi se pare de prisos h. 156, cum probează lipsa ei aproape totală de interes în comparaţie cu 155 şi 157" (Iordan 1942/194).

[60] Chiar dacă harta 202 este intitulată *Bade* „terme de respect amical envers un homme plus âgé" şi întrebarea onomasiologică a fost „pusă astfel: La un om mai bătrân decât d-ta, când nu-i zici pe nume, cum îi zici?". Redând şi următorul text din secţiunea a III-a a legendei: „Am reprodus întreg materialul cules cu această întrebare. După examinarea răspunsurilor, recunoaştem că ar fi fost mai bine dacă formulam trei întrebări: a) întâia, pentru cei între 20 şi 40 de ani; b) a doua, pentru cei între 40 şi 60 de ani; c) a treia, pentru cei trecuţi de 60 de ani" şi precizând că cele trei întrebări referitoare la apelarea de către EGO a persoanelor mai în vârstă nerude trebuie să fie: cum îi zici (i te adresezi) unui bărbat sau unei femei **de vârsta fratelui sau surorii mai mari ca tine, de vârsta tatălui sau mamei** şi (cea de a treia) **de vârsta bunicului sau bunicii?**, vom spune că şi acest sistem „semantico-terminologic" (pentru care, exceptând excelentul studiu al lui Vulpe 1980/429-431 şi informaţia prezentă în legendele hărţilor 162 şi 163 din vol. II din NALR–*Ban.*, nu mai avem nimic serios în lexicologia noastră) prezintă nu numai deosebiri onomasiologice, ci, şi în primul rând, semantice, fapt pentru care, spre exemplu, pe *ceace* şi *nană,* dintr-un sistem ce cunoaşte 6 termeni pozitiv marcaţi (pentru că se face distincţia „de vârsta fratelui sau surorii mari"/„de vârsta părinţilor"/„de vârsta bunicilor", distincţii exprimate terminologic = onomasiologic prin seriile: *„ceace"*/*„uică"* /*„moş"* şi *„nană"*/*„uină"*/*„babă"*), nu-i putem glosa prin „bade" sau „lele" dintr-un sistem „popular" (dar ardelenesc) al limbii române ce nu cunoaşte decât doi termeni. Păcat, mare păcat că NALR-ul nu a programat (deşi constatarea lui Sever Pop, reprodusă mai sus, impunea acest lucru) şi o documentare onomasiologică, prin şase întrebări, a acestui sistem, fapt ce ar fi putut lumina imensul haos lexicografic existent la ora actuală.

[61] Pentru că, spre exemplu, *uică* =, în Toager (punctul 42 din NALR–*Ban.*), nu numai „fraţii părinţilor, soţii surorilor părinţilor", cum reiese din lectura semasiologică a hărţilor onomasiologice aparţinând „câmpului numelor de

www.inst-puscariu.ro

rudenie", ci, cum rezultă din ancheta noastră (realizată, cu foarte mulţi informatori, pe baza unui chestionar personal ce cuprinde, ascendent şi descendent, toate poziţiile universale ale „arborelui genealogic" din perspectiva a trei generaţii), „fraţii părinţilor, bunicilor, verişorii părinţilor, bunicilor, soţii surorilor şi verişoarelor părinţilor, bunicilor".

[62] Altfel, desigur, (ne-)am putea întreba de ce, spre exemplu, pe baza hărţii nr. 194, nu s-a realizat şi o hartă semasiologică pentru *şogor*? Nu întrebăm, însă, şi de ce, pe baza aceleiaşi hărţi nr. 194 (care, evident, cum am arătat în capitolul **I,** este, implicit, o hartă semantico-onomasiologică), nu s-a realizat şi o hartă semasiologică pentru (ca şi *cumnat*, tot un element de continuitate lexicală materială) *ginere,* deoarece, în acest caz, cum ne avertizează înşişi informatorii prin determinantul (*ginere*) **de soră,** trebuiau, obligatoriu, lecturate semasiologic şi răspunsurile înregistrate la întrebarea onomasiologică „[616] *ginere,* pl. Ce zic părinţii că le este bărbatul cu care s-a măritat fata lor?" din *Chest. NALR,* răspunsuri (ca şi cele pentru întrebarea onomasiologică „[617] *noră,* pl. Dacă ai un băiat însurat, ce zici că ţi-e d-tale nevasta lui?") pe care (din păcate, având în vedere importanţa acestui „câmp" sau „sistem" lexical în cercetarea tuturor limbilor şi culturilor) autorii NALR–*Ban.* nu le-au programat (nereprezentând o varietate onomasiologică, singura îndreptăţită să fie cartografiată, au crezut şi cred, în mod greşit considerăm, autorii ALR-ului şi NALR-ului) pentru redactarea şi publicarea lor ca hărţi lexicale onomasiologice, ci ca MN-uri.

[63] Cerculeţe, la M. Sala, haşuri în NALR–*Ban.*, NALR–*Mold.Bucov.*

[64] Adică „noţiunea", „conceptul" lingvistic determinat.

[65] Vezi, spre exemplu, Maiorescu 1887/24: „Conţinutul unei noţiuni este totalitatea noţiunilor parţiale, din care se compune înţelesul ei. Aceste noţiuni parţiale se numesc note. D.e. quadratul este un quadrilater cu unghiuri drepte şi laturi egale. Din compunerea notelor quadrilater, unghiuri drepte, laturi egale rezultă înţelesul cuvântului quadrat, şi prin urmare totalitatea acelor note alcătueşte conţinutul acestei noţiuni – totalitatea, şi nu însumarea, fiindcă în actul înţelegerii nu se adună notele una cu alta ca individualităţi, ci se pătrund mutual şi se unifică". Şi (în ajutorul celor care vor să cunoască adevărata sursă luată, nemărturisit cel mai adesea, ca model descriptiv în materializarea = valorificarea, mărturisită sau nemărturisită, a teoriilor saussuriene referitoare la conceptele de „sistem" şi „valoare"): „Sfera unei noţiuni este suma noţiunilor, care cuprind pe acea noţiune ca o notă în conţinutul lor [vezi: *„câmp"*, *„sistem"*, *„subansamblu"* etc., n.n. – I.M.]. D.e. noţiunile quadrat,

oblong (sau dreptunghiu), romb, romboid, alcătuiesc sfera noţiunii paralelogram, cuprinzând-o fiecare ca o notă în conţinutul lor, fiind adecă toate paralelograme (pe când conţinutul noţiunii paralelogram se alcătuieşte din notele: quadrilater cu laturile opuse paralele. Conţinutul cuprinde dar notele din lăuntrul noţiunii, sfera cuprinde noţiunile din afară de ea, în care ea însăşi se află ca notă") (28); – „Clasificarea este dar aşezarea noţiunilor în grupe (clase) asemănătoare după notele comune şi după notele distinctive în ordine treptată de abstracţiune până la ultimele note comune supraordinate. Să clasificăm d.e. quadrilaterele, din Geometria plană. Cele mai determinate, ce ne sunt cunoscute, sunt în număr de şase cu următoarele note:

Quadratul e un quadrilater cu laturile opuse paralele, cu toate laturile egale, cu toate unghiurile drepte.
Oblongul e un quadrilater cu lat. opuse paralele, cu toate ung. drepte, fără ca toate lat. să-i fie egale.
Rombul e un quadrilater cu lat. opuse paralele, cu toate lat. egale, fără ca ung. să-i fie drepte.
Romoidul e un quadrilater [...], Trapezul e un quadrilater [...], Trapezoidul e un quadrilater [...].

Nota comună a tuturor acestor noţiuni este quadrilater [vezi: *„hiperonim"*, *„arhilexem"* etc., n.n. – I.M.]. Aceasta este dar cea mai supraordinată, şi toate celelalte fac parte din sfera ei" (111-112; v., în continuare, p. 112-113, clasificările redate schematic).

[66] Vezi, spre exemplu, Stati 1971/208: «sememul /bunic/ este reunirea semelor: „rudă" + „naturală" („de sânge") + „în linie directă" (nu „colaterală") + „în direcţie ascendentă" + „de gradul doi" (/tată/ este de „gradul întâi") + „de sex masculin"». Pe urmele analizei hjelmsleviene a conţinutului (minimal) al semnului lingvistic (v. Hjelmslev 1967/133-134, 139; Hjelmslev 1970/117-118), dar, mai ales, a transpunerii definiţiei (nu asemănătoare, ci, vezi nota precedentă, identică, semantic şi nu onomasiologic, cu cea a conţinutului noţiunii) date fonemului (: „De quelque manière qu'on définisse la phonème, on a toujours affaire à la notion d'*opposition.* Le phonème est le terme d'une opposition phonologique non susceptible d'être dissociée en unités phonologiques plus petites et plus simples [cf. *Trauvaux du Cercle linguistique de Prague,* IV, p. 311]" – Trubetzkoy 1936/6-7) de R. Jakobson (în momentul când, întrebându-se „de ce oare un fonem trebuie să fie socotit opus altuia", „definiţia fonemului ca entitate minimă care se opune alteia intra definitiv în criză, pentru a se transforma în cea a fonemului) ca fascicul

www.inst-puscariu.ro

de trăsături distinctive" (Eco 1982/113, cu spaţ.n. – I.M.) în descrierea semnificatului lexical, această definiţie, exemplificată de Sorin Stati prin sememul (= lexemul) „bunic", a fost promovată de aşa-numita „analiză semică sau componenţială", practicată (cel puţin în lexicologia limbii române numai şi numai prin „descompunerea semică" a definiţiilor lexicografice, neîntrebându-se, însă, dacă aceste definiţii, „semic" formulate, sunt şi realiste) de reprezentanţii semanticii structurale, urmărind, prin imitarea fonologiei explicit structuraliste, realizarea unui repertoriu închis de trăsături semantice distinctive.

[67] Vezi, pentru această definiţie, Aristotel 1963/162-221, definiţie ce nu poate fi confundată (cum nu o dată se mai întâmplă) cu definiţia aşa-zis „enciclopedică" (cum niciodată nu a procedat genialul B. P. Hasdeu în monumentalul său dicţionar, o lucrare lexicografică unică prin dublul său caracter semiotic) sau, mai exact spus, cu definiţia semiotică nonlingvistică, cea, desigur, referitoare nu la cuvinte, ci, cum am subliniat şi în partea I a studiului nostru, la funcţia (semnificaţia) desemnatului (referentului) semnului lexical în calitatea lui de semn nelingvistic. Spre exemplu, în greaca din vremea Stagiritului, ne informează traducătorul (comentatorul şi interpretul) *Organon*-ului, marele nostru filozof Mircea Florian, „Ţesala (*στλέγγις*) era o perie specială întrebuinţată la frecarea corpului la baie sau în locurile de exerciţii fizice (gimnaziu). Mânerul ei era gol pentru a permite scurgerea sudorii. Cu acest mâner gol se putea scoate şi apă" (cu spaţ. n. – I.M.), informaţie absolut necesară pentru a înţelege următoarea afirmaţie (surprinzător de actuală) a lui Aristotel: „Totuşi, dacă definim ţesala ca o unealtă pentru a scoate apă, săvârşim o eroare, căci nu aceasta este întrebuinţarea ei de la natură" (Aristotel 1963/183). Eroarea asupra căreia atrăgea atenţia (referenţialistul) Aristotel este exact de aceeaşi natură precum cea, spre exemplu, înfăptuită de colegul V. Ţâra în interpretarea onomasiologică şi semasiologică (descriptivă şi explicativă) a termenului *găleată* (v., *supra,* **I,** nota 29) şi de către toţi cei care nu ţin seama de avertismentul mai mult decât bimilenar al lui Aristotel în interpretarea lingvistică a răspunsurilor la întrebările (destul de numeroase în ALR) onomasiologice nelingvistice (semiotice) de genul: „În ce se pătrează brânza?", „Unde dorm găinile?" etc. etc.

[68] În favoarea unor definiţii precum cea de sub nota 66, bună (dar nu pentru semasiologi, ci pentru semanticieni) şi de foarte multă vreme utilizată de jurişti în clasificarea „relaţiilor de rudenie" (vezi, în acest sens, *Cod. Calimach* / 83-89, o excelentă, mai ales în privinţa „rudeniei de sânge", descriere semantico-terminologică şi, cum vom demonstra cu un alt prilej, singura cu

adevărat reală a sistemului limbii române literare al „rudeniei"), sau precum cea dată de K. Davis şi W. L. Warner pentru «termenul „soţ" [...] înlocuit [la capătul analizei acestor autori] prin formula $C^{2a}/^{2d}/^{o}SU^{1a8}$/ego» (apud Lévi-Strauss 1978/46), bună, firește, pentru roboţi sau extratereştri.

[69] Saussure 1998/130 (cu spaţ.n.–I.M.). Nu altfel, peste o jumătate de secol – necitându-l, însă, pe Saussure (care, în interpretarea semioticianului şi romancierului semiotician italian, „nu a definit niciodată clar semnificatul, lăsându-l la jumătatea drumului între imagine mentală, concept şi realitate psihologică necircumscrisă altminteri; în schimb a subliniat cu putere faptul că semnificatul este ceva ce are legătură cu activitatea mentală a indivizilor în sânul societăţii" – Eco 1982/26-27, interpretare regăsibilă şi la Codoban 1984/64: „Adevărul este însă că anumite ezitări sau ambiguităţi sunt efectiv prezente la Saussure şi că un parţial psihologism, un rest nu totdeauna neglijabil, este o prezenţă nu numai o aparenţă"), ci pe Hjelmslev –, identifică şi defineşte (cum, parţial, am arătat şi în **I,** nota 63) Umberto Eco semnificatul: „O unitate culturală nu poate fi însă identificată numai prin seria propriilor interpretanţi. Ea trebuie să fie definită ca fiind SITUATĂ într-un sistem de alte unităţi culturale, care i se opun sau o circumscriu. O unitate culturală 'există' numai în măsura în care este definită o altă unitate culturală, care i se opune. Ea este doar relaţia între diferitele elemente ale unui sistem de unităţi culturale, care preia de la fiecare dintre termeni ceea ce le este comun. Această rezolvare a semnificatului ca simplă valoare poziţională este definită foarte bine de exemplul clasic al lui Hjelmslev [...]" – p. 98 (cu spaţ. n. I.M.) sau: „Semnificatul este o unitate semantică 'situată' într-un 'spaţiu' precis, într-un sistem semantic" – p. 113.

[70] Coşeriu 1994*b*/40. Această definiţie coşeriană a semnificatului semnului lingvistic lexical real (al unui semnificant lexical dat, adică) se referă, evident (pentru noi), la geneza („obiect" de cercetare al etimologiei semantice sincronice sau genezice, pentru care, v. *supra*) semnificatului lexical (: *organizarea* **desemnării** *realităţii* sau *a experienţei,* organizare fixată, opoziţional = sistemic şi solidar, prin semnificanţi). Înlocuind termenul *organizare* cu termenul *posibilitate,* obţinem definiţia (frecventă la E. Coşeriu; v., spre exemplu, Coşeriu 2000/246) funcţionării = utilizării („obiect" de studiu al descrierii semantice, semantice + onomasiologice şi, pe baza acesteia, al celei semasiologice) semnului lingvistic lexical (: *posibilitatea* **desemnării** *realităţii extralingvistice*).

www.inst-puscariu.ro

[71] De ce la plural şi nu, ca şi în cazul „sensurilor" 1 şi 3, la singular, adică: „bărbatul surorii soţiei", pe de o parte, iar, pe de altă parte, de ce, în prezentarea „sensurilor" 2 şi 3, primul termen al definiţiei (v., *infra,* nota 74) nu este (indiferent de termenul prezent în textul „întrebării indirecte" = onomasiologice adresate informatorilor) literarul şi normativul *soţ*?

[72] Pentru că (v., *supra,* **I.**, nota 91) nu numai lectura şi descrierea onomasiologică, ci şi lectura şi descrierea semasiologică trebuie precedată de lectura semantică = lexematică. Numai şi numai un asemenea tip de lectură ne dă dreptul să utilizăm termenul de *semnificat,* care, pentru Saussure, n-a fost şi nu trebuie să fie un sinonim al termenilor de *sens, înţeles, noimă, semnificaţie, noţiune* etc. etc.

[73] Fiind tot timpul cu gândul la (indicele-) dicţionar şi, poate mai des, la al nostru dicţionar arhitectural – DLR-ul (v., *supra,* **4.** *Observaţie* şi nota 27, precum şi, *infra,* **5.***3.2.*), utilizăm, în prezentarea semnificatelor cuvântului *cumnat* în graiurile bănăţene (v. *infra*), în locul simbolurilor din hărţi, cifrele arabe, cu precizarea că, în cazul hărţilor lexicale semasiologice realizate nu numai pentru un „câmp" = „sistem" semantico-terminologic, cifrele arabe vor fi subordonate unor cifre romane, care, desigur, vor indica numărul sistemelor lexicale în care este prezent respectivul cuvânt. Spre exemplu, în cazul hărţii realizate de studentul Marius Sala, pe şi în baza materialului utilizat, am recurge la următoarea prezentare:

I. 1. „fratele tatălui, soţul surorii mamei";
2. „fratele tatălui".
II. „Termen de desemnare şi adresare respectuoasă pentru o persoană mai în vârstă, inclusiv pentru tatăl vitreg".

În legătură cu semnificatele prezentate, este absolut necesar să reprecizăm că ele sunt identificate şi descrise (definite) numai şi numai în limitele onomasiologice ale „sistemului = câmpului" programat. În privinţa sistemului semantico-terminologic al înrudirii, *Chest. ALR I, Chest. ALR II* şi *Chest. NALR* sunt, din păcate, nu lacunare, ci (şi nu numai prin raportare la *Quest. ALE*) foarte lacunare. NALR-ul, spre exemplu, n-a programat (!!!) o documentare onomasiologică pentru „fiu", „fiică".

[74] În legătură cu termenii de înrudire, ce (datorită tipului de opoziţii «relationnelles» prin care, „ontic" evaluat şi clasificat, este constituit acest câmp sau sistem lexical primordial) „sont des notions «relationnelles [...] désignent des relations ou des «faits» considérés, précisément, en tant que termes de ces

relations [...]; les «oncles»[...] n'ont en commun que le fait de se trouver dans telle relation de parenté avec leurs «neveux» ou «nièces», et ils ne sont «oncles» que dans cette relation [;] en réalité, on n'a pas les notions «oncle», «père», «neveu», «frère», etc. mais toujours «oncle de x»,«père de x», «neveu de x», «frère de x»" (Coseriu 1975*b*/47-48) –, optăm, categoric (şi unitar), pentru acest tip de definiţie perifrastică şi nu pentru cel indicat, *supra,* sub nota 66, pe de o parte, şi nici, pe de altă parte, pentru tipul propus în *Normele de redactare ale* DLR-*ului* (: *tată* „bărbat considerat în raport cu copiii săi [...]", *fiu* „persoană de sex masculin, considerată în raport cu părinţii săi [...]", *bunic* „persoană considerată în raport cu copiii copiilor săi" etc.), definiţie ce – atât în DLR, cât şi în DEX, în funcţie (fiind lucrări colective) de redactor (altfel, desigur, nu ne-am putea explica de ce, spre exemplu, în DEX, *unchi* = „bărbat considerat în raport cu copiii fraţilor şi surorilor sale, în raport cu copiii fraţilor şi surorilor soţiei sale sau în raport cu copiii verilor şi verişoarelor sale", iar *mătuşă* = „sora tatălui sau a mamei unei persoane; [mai rar] verişoara unuia dintre părinţi sau soţia unchiului" etc.) – este utilizată, alternativ, cu cea pentru care am optat noi, opţiune (cum vom arăta cu un alt prilej) determinată, pe de o parte, de frecventa întrebuinţare de către vorbitori (ori de câte ori, în desemnare = vorbire, este necesară „desemanticizarea" semnificatelor „polidesignaţionale") a acestor (veritabile) sintagme denominative, iar, pe de altă parte, deoarece considerăm, astăzi, că sistemul semantico-terminologic al înrudirii din limbile indoeuropene (cu totul şi cu totul diferit de cel caracteristic limbii chineze, care, vezi Lévi-Strauss 1978/94-98, „posedă adeseori mulţi termeni"; „în sistemul chinez, termenii se numără cu sutele [...;] nu există [...] grad de înrudire, oricât ar fi de îndepărtat, care să nu poată fi descris cu aceeaşi precizie ca gradul cel mai apropiat") este, într-adevăr, construit prin extensiunea analizei semantico-terminologice primare a relaţiilor intrafamiliale, cea a „familiei nucleare", la organizarea (structurarea) relaţiilor interfamiliale (a familiei lărgite şi a neamului) prin lexicalizarea = terminologizarea, în funcţia de semanticizarea „universului genealogic", a sintagmelor denominative mai sus pomenite. Alcătuite prin combinarea a opt termeni (: *tată, mamă, fiu, fiică, frate, soră, soţ, soţie,* primii şase indicând consagvinitatea, iar ultimii doi alianţa) pe şi în baza acestor sintagme denominative nu există, nici în limbile cu termeni puţini, „grad de înrudire, oricât ar fi de îndepărtat, care să nu poată fi descris [sintagmatic, desigur – n.n. I.M.] cu aceeaşi precizie ca gradul cel mai apropiat".

[75] Menţionarea şi a definiţiei sinonimice, definiţie ce indică (explicit) identitatea semasiologică pentru semnificantul *cumnat* existentă între limba literară

www.inst-puscariu.ro

şi graiurile bănăţene în care avem acest semnificat (şi care, în opoziţie exclusiv onomasiologică = terminologică cu limba literară şi aceste graiuri, îl are, în alte câteva graiuri bănăţene, şi semnificantul *şogor,* cum indică MN-ul semantico-onomasiologic citat mai sus), am făcut-o pentru a arăta, acum, că, în ceea ce ne priveşte, am realiza, şi în cazul descrierii semasiologice geografice, hărţi sau MN-uri lexicale semasiologice comparative: **sincronice,** în cazul termenilor (şi) literari; **sincronice + etimologice,** în cazul (iarăşi) al termenilor (şi) literari; numai **etimologice,** în cazul termenilor (numai) regionali (când, însă, etimologia respectivului cuvânt este unanim acceptată). Din perspectiva hărţilor semasiologice comparative, titlul hărţii, firesţe, va fi modificat. În cazul de faţă, nu: *Sensurile cuvântului* **cumnat**, ci *Semnificatul* „fratele soţiei, soţul surorii, soţul surorii soţiei" *al rom. literar* **cumnat** (şi, desigur, la legendă, în măsura în care în harta realizată este prezent şi semnificatul literar, se va înscrie, pe primul loc, acest semnificat, redat prin definiţie sinonimică, iar, apoi, în ordinea frecvenţei punctuale, celelalte semnificate numai regionale).

[76] Datorită opoziţiilor semantico-terminologice (pentru care, v., *supra,* **I.6.***2.*, MN-ul semantic + onomasiologic nr. 2):

A. „fratele soţiei": *cumnat* / „soţul surorii": *ginere de soră, frate, şogor* / „soţul surorii soţiei": *făşâu, păşâu, şogor, tătăiş.*

B. „fratele soţiei": *cumnat* / „soţul surorii, soţul surorii soţiei": *şogor.*

[77] Datorită opoziţiei semantico-terminologice (v. nota 76): „fratele soţiei, soţul surorii": *cumnat* / „soţul surorii soţiei": *făşâu, păşâu, şogor.*

[78] Datorită opoziţiei semantico-terminologice (v. nota 76) „fratele soţiei, soţul surorii soţiei": *cumnat* / „soţul surorii": *ginere de soră, şogor.*

[79] Datorită opoziţiei semantico-terminologice (v. nota 76) „soţul surorii": *cumnat* / „fratele soţiei, soţul surorii soţiei": *şogor.*

[80] Datorită opoziţiei semantico-terminologice (v. nota 76) „soţul surorii soţiei": *cumnat* / „fratele soţiei, soţul surorii": *şogor.*

[81] În cursul al III-lea (1910-1911), în lecţia din 2 mai 1911, pentru noţiunea „concept" a recurs, în exemplificare, la fr. «arbre», iar pentru „image acoustique", la forma lat. (nerotacizată) *arbos* (v. Godel 1957/82), iar schema (ca şi alte scheme) nefiind gardată de cele două săgeţi.

[82] În ceea ce ne priveşte (spre deosebire de interpretarea dată de Tullio De Mauro în Saussure 1998/354, nota 132), considerăm intervenţia editorilor (prin introducerea celei de a treia scheme şi a săgeţilor, pentru toate cele trei scheme), de data aceasta, într-un capitol unde (cum, mai întâi, s-a sugerat, apoi

s-a afirmat) nici măcar cuplul terminologic *semnificat/semnificant* nu este original (termeni pe care, însă, în cele două scheme nu-i utilizează, cum o face în toate cele trei scheme prezente în extraordinarul capitol consacrat valorii lingvistice), ca fiind binevenită în ilustrarea punctului de vedere lexicologic atomar împotriva căruia a reacţionat Saussure prin introducerea, şi în cercetarea lexicală, a sistemului, marea sa teorie pe care a aplicat-o, genial, student fiind, în celebrul *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes,* 1878.

[83] Vezi, pentru scheme, Saussure 1998/86, 128, 130.

[84] Identic cu semnificatul literarului *unchi* (prezent, cu acelaşi semificat, şi în graiurile bănăţene vorbite în punctele 66, 67, 91, 94), acest semnificat al semnificantului *uică* constituie, în raport cu celelalte două arii, aria semasiologică majoră, arie pentru care, completându-se definiţia, primul simbol (haşuri înclinate) poate fi păstrat.

[85] Cel de al doilea semnificat este prezent în graiurile din sud, sud-est, într-o arie destul de omogenă, unde semantico-onomasiologic se face distincţie între „consangvinitate" şi „alianţă", distincţie exprimată, onomasiologic, prin termenii: *uică/mătuşoi* (termen greşit „glosat" în DLR, s.v., prin „unchi"; în mod real, *mătuşoi* trebuia definit, fiind un termen pozitiv marcat, prin „unchi prin alianţă", ceea ce, evident, că nu s-a întâmplat şi nici nu se va întâmpla prea curând, fapt ce explică şi de ce, spre exemplu, *mătuşoi,* aflat în opoziţie semantică cu *uică,* devine, în Seche L. – M. 1982/s.v. *unchi,* sinonim cu *uică* etc.). Acest semnificat, în harta discutată, este bine simbolizat.

[86] Acest semnificat apare doar în patru localităţi (40, 70, 81, 93 şi nu numai în 93, cum rezultă din hartă), unde distincţia semantică „consangvinitate"/„alianţă" se exprimă prin termenii *unchi/uică.*

www.inst-puscariu.ro

• În loc de CONCLUZIE •

În anul 1965, în primul an de la terminarea Facultătii de Filologie din Cluj, am redactat, pe baza lucrării noastre „de licență": *Graiul togirenilor* (1964), şi publicat, în „Cercetări de lingvistică", studiul: *Studiind elementul sârbesc în lexicul graiului din Toager. Note.* În partea întâi a acestui studiu (v. M ă r i i 1965/364), se află şi următoarea notă lexicală descriptivă şi etimologică:

«**cícă.** În nici unul din dicționarele şi glosarele consultate de noi nu l-am găsit. De altfel şi în graiul togerenilor e rarisim. Se pronunță *śícă* şi are sensul de „unchi". Cuvântul este de origine sârbească, având ca etimon sb. **čika** „idem". Cf., pentru etimologie, RJA (= *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti,* Zagreb, 1880 şi urm.) s.v.». Această notă lingvistică a fost redactată, în exclusivitate, prin „parafrazarea" următorului articol lexicografic din glosarul cuprins în teză: «**cícă** s.m. sg. (Foarte rar) Unchi. [Pronunțat: *śícă*]. – Din sb. *čika* „idem"», cu precizarea că, în teză, în capitolul consacrat (şi redactat, ca şi în cazul celorlalte împrumuturi, printr-o lectură etimologică a *Glosarului*) împrumuturilor sârbeşti prezente în vocabularul graiului bănățean vorbit în localitatea Toager (jud. Timiş), acest fictiv (v. *infra*) sârbism nu a fost reținut. Ca informație şi sursă bibliografică, nota noastră a fost reținută (cu indicarea greşită a paginii) de Gămulescu 1974/109: «**cícă** s.m. „unchi, nene" (Banat) < scr. *čika, čiko* (Popovici, *Bemerk.* 18, Trâpcea I 268, Mării I 367) „unchi" (RJA II 24, 25)».

Revenim, astăzi, în scris, asupra acestei note lexicale descriptive şi etimologice de la început de drum,

nu pentru a îndrepta greşita „semasiologizare" a abrevierii RJA (lucru pe care l-am realizat în M ă r i i 1966/338, nota 8) şi nici pentru a recunoaşte (fapt, clar, evidențiat de Dorin Gămulescu, *op. cit.*) că înaintea noastră *cícă* „unchi" a fost înregistrat şi „etimologizat" de Th. N. Trâpcea (dar nu numai în „Trâpcea I 268", ci şi, completăm, în Trâpcea II/72: „*cică* – unchi"; în „Trâpcea I 268", sursă reținută de D. Gămulescu, informația asupra acestui cuvânt este următoarea: «*ćică, ćici* s.m. „unchi, nene" [Sânm. Deta; la Ig. cu acest termen se adresează de obicei cel tânăr celui mai în vârstă, indiferent de gradul de rudenie] [provine din **čika**]»), iar înaintea lui, de Iosif Popovici (la „Popovici, *Bemerk.* 18", studiu inclus în P o p o v i c i 1979/254-264, *cică* „unchi" are o localizare largă: „dialectul bănățean", localizare ce, la D. Gămulescu, devine „Banat", ceea ce, evident, este greşit din perspectiva „geografiei" reale a termenului, neînregistrat de NALR–*Ban.*, în nici unul dintre punctele de anchetă, pentru „unchi", cum rezultă din harta lexicală onomasiologică nr. 162, citată de noi în capitolul al **IV**-lea al prezentului studiu, cu precizarea, însă, că, în punctul de anchetă 57, cum rezultă din secțiunea a III-a a legendei hărții precitate, informatorul II menționează cuvântul *ćică*, ca termen de adresare a persoanelor nerude „de aceeaşi vârstă cu tata", spre deosebire de informatorul de bază, care, cu sau pentru aceeaşi valoare semasiologică, indică termenul *uică*),

ci numai şi numai pentru a d e n u n ț a o dublă eroare lingvistică: s e m a s i o l o g i c ă şi e t i m o l o g i c ă pe care studentul şi cercetătorul stagiar I. Mării a comis-o, ş i î n t e x t p u b l i c a t, în legătură cu termenul sau cuvântul *śícă,* literarizat (v. *infra*) **cícă** pe şi în baza etimonului indicat: sb. **čika,** cuvânt cunoscut nouă, pe atunci exclusiv ca „termen de adresare" (v. *infra*), de la vorbitorii de limbă sârbă din localitatea vecină, Giera, de care, administrativ (şi atunci), aparține(a) localitatea noastră natală. Mai mult, şi noi (chiar şi astăzi) când ne adresam vorbitorilor de limbă sârbă de vârsta tatălui nostru o făceam (şi o facem) prin plasarea acestui termen înaintea antroponimului i n d i v i d u a l (= prenume sau supranume), adică: *čika Mila, ~ Jiva* etc.

În ce constă această dublă eroare săvârşită de noi? Să începem, mai întâi, cu cea de ordin semasiologic, căci, cu certitudine, aparținând lingvisticii descriptive (căreia nu-i este îngăduit, sub nici o formă, să

www.inst-puscariu.ro

denatureze = falsifice faptele lingvistice investigate şi descrise) şi nu celei etimologice, ea este cea mai gravă. Pe scurt, *śică* = **cică,** o expresie reală (altfel, desigur, nu o înregistram), nu este un substantiv comun, ci unul propriu (în sens gramatical şi nu logic), ceea ce înseamnă că acest semnificant trebuia ortografiat **Cică** şi nu, greşit, **cică.** Într-adevăr, semnificantul în cauză nu a aparţinut şi nici nu aparţine sistemului semantico-lexical al înrudirii din graiul cercetat de noi, sistem în care pentru literarul (şi regionalul) „*unchi*" avem regionalul *úi̯că.* El este, pur şi simplu, un supranume individual prin care subsemnatul, fraţii mei, verii şi verişoarele mele şi alţi vecini din generaţia noastră îl apelam (până la deces) pe bunicul patern al colegelor şi prietenelor noastre din copilărie, vecinele Mărioara şi Genica Oprea, fiicele lui Ionel Oprea, informatorul ales de colegul Ioan Faiciuc pentru ancheta NALR–*Banat* (punctul de anchetă 42; v. NALR–*Ban., Date*/70). Ne adresam cu *Śică!* şi nu cu *moş Simioane!* sau *moş Simion!,* cum ar fi trebuit în conformitate cu sistemul semantico-lexical al adresării ascendenţilor nerude, pentru că tot aşa îl şi desemnam, când vorbeam, adică, (nu cu el, ci) despre el între noi sau cu cineva dintre membrii maturi ai familiilor noastre ori ai familiei sale. Nefăcând, pe atunci (căci nimeni nu ne-a învăţat), distincţia: termen de înrudire / antroponim parental (sau familial) / termen de desemnare şi adresare respectuoasă, pe de o parte, şi, pe de altă parte, influenţat fiind (nu de, v. *supra, čika Jiva!*, ci) de sensul de „unchi" din RJA, am interpretat un evident antroponim drept termen de înrudire, glosându-l „unchi", procedând, întocmai, precum DEX-ul, care, profund greşit, îl glosează, sinonimic, pe literarul şi popularul *tánti* (< fr. *tante*) prin „mătuşă", ceea ce, evident, este o absurditate, căci nici un vorbitor al limbii române contemporane, la întrebarea: Ce-ţi este (sau vine) ca rudă (sau neam) **x** (ascendent de sex feminin)?, nu-ţi va răspunde *tanti,* expresia lingvistică cu care, însă, îţi va răspunde, întotdeauna, dacă o foloseşte, la alt tip de întrebări, de genul: Cine este **x**?, Cum îi zici? etc., răspunsuri la sau în care semnificantul *tanti* are valoare (în înţelegerea saussuriană a termenului) fie de antroponim, fie de „termen de adresare" (în exprimare curentă).

În ceea ce priveşte cea de a doua eroare, cea etimologică, fără a intra (acum) în analiza (altfel foarte instructivă) a mecanismului producerii ei, vom spune doar că, neintuind, atunci, valoarea reală a „cuvântului" discutat, nu am apelat la mărturia celui astfel desemnat şi apelat. Când, peste ani, în urma unei anuale (dar „concediuale") investigaţii (prin interogare şi observare) a graiului, am înţeles statutul semasiologic real (= cel de antroponim) al semnificantului analizat, era, deja, prea târziu: *Śică* părăsise, de mult, viaţa pământeană. Trăia, însă, fiu-său, *uica Ionel lu Corloane,* căruia, nu cu mulţi ani în urmă, i-am adresat următoarea întrebare: „Uica Nelule, spune-mi, te rog, de ce noi (eu, Steluţa, Aurică, Viorel şi alţii) i-am zis tatălui dumitale, cu o vorbă sârbească, *Śică*?" După ce mai întâi, evident „semiotic", a râs, iar, apoi, dându-şi seama că nu-i prea pricep râsul, mi-a răspuns: „Micule, nu-i nici o vorbă sârbească la mijloc. I-aţi zis aşa, după Mărioara, care, când era mică, n-a putut să zică *Moşícă,* cum am învăţat-o noi să-i zică, şi i-o zis *Śică,* după care, tot aşa, i-aţi zis şi voi şi i-aţi zis *Śică* şi când Mărioara nu i-o mai zis". La receptarea răspunsului, am început eu să râd, şi încă în hohote, neînţelegând el, de data aceasta, „semiotica" râsului meu, declanşat de „spirituala şi puţin cunoscuta poezie a lui Erich Weinert, *Congresul filozofilor*" (Schaff 1966/135), ce nu putea, după o asemenea iluminare etimologică, să-numi răsară în gând. Reprodusă, în original (germană), de Adam Schaff, anonimul traducător al *Introducerii în semantică* ne-o prezintă în nota de la paginile 135-136 sub această înfăţişare: „Şi s-au întrunit înţelepţii delegaţi / cu şperacluri, chei şi alte fiare / în faţa uşii cu marele semn de întrebare / şi-au meşterit acolo în toată tihna. // Dar uşa nu voia să cedeze; / rămânea închisă. / Şi au convenit până la urmă / că trebuie să fie vorba despre o maşinărie teribil de complicată. // Tocmai începuseră o dispută profundă / despre ce şi cum, în sine şi altele asemănătoare / când un om fără pălărie de doctor ieşi / pe uşa cu semn de întrebare. // Filozofii strâmbară din nas: / da' de unde ai dumneata cheia cea bună? / Cel întrebat spuse însă împăciuitor: / nu trebuie decât să pun mâna pe clanţă.// Zău că nici nu m-am gândit vreodată / că uşa ar putea fi şi încuiată. / Filozofii zâmbeau din pricina acestui om: / ei da, sfânta simplicitate. // Dacă am vrea o problemă atât de importantă / să o

www.inst-puscariu.ro

rezolvăm în mod atât de simplist / nu am avea nevoie de nici un sistem ştiinţific / şi apoi / nici de congres nu ar fi fost nevoie".

Evident, amendând prin explicaţia v o r b i t o r u l u i „etimologia" cercetătorului aflat la început de drum ştiinţific, nu am vrea să se-nţeleagă că vorbitorul (a cărui „ştiinţă lingvistică" «nu se întemeiază, desigur, pe o cunoaştere „teoretică" [ca aceea a lingviştilor şi gramaticienilor care descriu limba], ci, evident, pe o cunoaştere clară şi sigură») îl poate înlocui pe lingvist, ci numai şi numai să subliniem şi noi (tot în formulare coşeriană) adevărul că lingvistul nu trebuie, niciodată, să ignore «concepţia „ingenuă" asupra limbajului, adică acea concepţie specifică vorbitorilor ca atare. Fără îndoială, o atare concepţie nu poate fi considerată drept *explicaţie,* însă, cu toate acestea, ea trebuie considerată o condiţie importantă şi efectivă a limbajului, întrucât limbajul nu funcţionează pentru şi prin lingvişti, ci, tocmai, pentru şi prin vorbitori. În acest sens, ceea ce vorbitorul ingenuu vorbeşte despre limba sa este decisiv pentru funcţionarea acesteia. Opiniile vorbitorului despre limbă aparţin şi ele, în ultimă instanţă, obiectului „limbă" şi de aceea, nu pot fi ignorate» (C o ş e r i u 1997*a*/136-137).

De asemenea, cercetătorul empiric (cum ne-am considerat şi ne considerăm noi) al limbii funcţionale şi/sau istorice nu trebuie să uite, (iarăşi) niciodată, că este şi vorbitor, pentru că: *„Lingvistul care vrea să cunoască organizaţia adevărată a limbii sale materne trebuie să se desbere de concepţiile aprioristice ale gramaticii clasice şi să caute să proiecteze pe ecranul conştientului procesul care se desfăşoară atunci când, în mod inconştient, în calitate de subiect vorbitor, îşi rânduieşte materialul lingvistic*" (P u ş c a r i u 1976/15).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE*

AIS: *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz,* von K. Jaberg und J. Jud, I-VIII, Zofingen, 1928-1940.

ALA: A. Griera, *Atlas lingüístic d'Andorra,* Andorra, 1960.

A l i n e i 1971: Mario Alinei, *La norma della „densità semantica" nella geografia linguistica,* în *Actele celui de al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică,* vol. II, Editura Academiei Române, Bucureşti.

ALMC: P. Nauton, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central,* vol. I-III, Paris, 1957-1961.

ALR I: *Atlasul lingvistic român.* Partea I, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938,vol. II, Sibiu–Leipzig, 1942.

ALR II: *Atlasul lingvistic român.* Partea a II-a, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu–Leipzig, 1940.

ALR II, s.n.: *Atlasul lingvistic român.* Partea a II-a, serie nouă, de Emil Petrovici; redactor principal: Ioan Pătruţ, vol. I (1956), II (1956), III (1961), IV (1965), V (1966), VI (1969), VII (1972), Editura Academiei, Bucureşti.

ALRM I: *Micul Atlas lingvistic român.* Partea I, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938, vol. II, Sibiu–Leipzig, 1942.

ALRM II: *Micul Atlas lingvistic român.* Partea a II-a, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu–Leipzig, 1940.

---

* În abrevierea lucrărilor citate, am optat pentru sistemul (eficient sub toate aspectele): numele de familie al autorului (redat spaţiat), urmat, apoi, de anul apariţiei lucrării menţionate şi, după bară oblică, de pagina sau paginile indicate. Când (în cazul studiilor, articolelor) după anul de apariţie nu apar menţionate şi paginile, trimiterea se referă la studiul citat în totalitatea conţinutului lui. Când, mai rar, după numele de familie al autorului citat apar menţionaţi doi ani, după formula: 1940 = 1976, primul an indică ediţia princeps, iar cel de-al doilea, ediţia utilizată de noi. În abrevierile bibliografice, prepoziţiile *de, von* etc., care precedă numele de familie, nu au fost reţinute (ca un prim „element" al acestei categorii antroponimice), ceea ce explică faptul că autori, precum: Ferdinand de Saussure, W. von Wartburg etc., sunt plasaţi, alfabetic, s.v. S a u s s u r e , W a r t b u r g .

www.inst-puscariu.ro

ALRM II, s.n.: *Micul Atlas lingvistic român.* Partea a II-a, serie nouă, de Emil Petrovici, redactor principal: Ioan Pătruţ, vol. I (1956), II (1967), III (1967), IV (1981), Editura Academiei, Bucureşti.

Anghelescu 1986: Nadia Anghelescu, *Limbaj şi cultură în civilizaţia arabă,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Aristotel 1957: Aristotel, *Organon I. Categoriile. Despre interpretare* (traducere, studiu introductiv, introduceri şi note de Mircea Florian), Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Aristotel 1963: Aristotel, *Organon IV. Topica. Respingerile sofistice* (traducere, studiu introductiv, note de Mircea Florian), Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Aristotel 1965: Aristotel, *Poetica* (studiu introductiv, traducere şi comentarii de D. M. Pippidi), Editura Academiei, Bucureşti.

Arvinte 1963: Vasile Arvinte, *Din terminologia corpului omenesc:* **şold, coapsă, pulpă** *(pe baza ALR) – Încercare de analiză structurală a lexicului,* în SCL, XIV, nr. 4.

Arvinte 1985: V. Arvinte, *Comentariu lingvistic la întrebarea 047 «le bois», «la forêt» din* **Atlas Linguarum Europae** *(ALE). I. Denumiri pentru «pădure» al căror sens primar a fost 'mlaştină',* în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", tomul XXX, *A.* Lingvistică.

Avram M. 1986: Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi,* Editura Academiei, Bucureşti.

Baldinger 1964: K. Baldinger, *Sémasiologie et onomasiologie,* în RLR, tome 28.

Battisti – Alessio 1950: Carlo Battisti, Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano,* vol. IV, Firenze.

Beltechi 1973: Eugen Beltechi, *Limbă literară şi grai. Pe marginea unei anchete dialectale,* în CL, XVIII, nr. 1.

Beltechi 1989: Eugen Beltechi, [recenzie la] *Chest. ALR II* şi Petrovici 1988, în CL, XXXIV, nr. 2.

Benveniste 1971: Émile Benveniste, *Problemi di linguistica generale* (traduzione di M. Vittoria Giuliani), il Saggiatore, Milano.

Berretta 1973: Monica Berretta, *Spostamenti di senso e aree semantiche: appunti per un'analisi del nucleo semico,* în „Parole e metodi" (Bollettino dell'Atlante linguistico italiano), **5.**

Bidu-Vrănceanu 1976: Angela Bidu-Vrănceanu, *Analiza structurală a vocabularului limbii române contemporane. Numele de culori,* Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Limba şi Literatura Română, Bucureşti.

BIFR: „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", I, 1934 ş.u., Iaşi.

BL: „Bulletin linguistique". Faculté des Lettres de Bucarest. Publié par A. Rosetti, Bucureşti–Paris–Copenhague, I, 1933 ş.u.

Bonte-Izard 1999: Pierre Bonte, Michel Izard, *Dicţionar de etnologie şi antropologie,* Editura Polirom, Iaşi.

Borcilă 1979: Mircea Borcilă, *Opera lingvistică a lui Theodor Capidan,* în CL, XXIV, nr. 2.

Borcilă 1979-1980: Mircea Borcilă, *Theodor Capidan şi studiile de etnolingvistică,* în „Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte", seria IV, tom. II.

Borcilă 1997: Mircea Borcilă, *Între Blaga şi Coşeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii,* în „Revista de filosofie", XLIV, nr. 1-2.

Borodina-Gak 1974: M. A. Borodina, V. G. Gak, *Essai sur la structure d'un champ sémantique (Langue littéraire-dialecte),* în RLR, tome 38.

Botanică 1980: M. Păun, E. Turenschi, Lucia Ifteni, V. Ciocârlan, I. Moldovan, S. Grigore, C. Chirilă, D. Pázmány, Gh. Popescu, *Botanică* (coordonator: M. Păun), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

Botez 1978: Angela Botez, *Euristică şi ipoteză în ştiinţă,* în vol. *Euristică şi structură în ştiinţă* (coordonator: Angela Botez), Editura Academiei, Bucureşti.

Bouvier 1974: J.-C. Bouvier, *Les dénominations du «ruisseau» dans les parlers provençaux,* în RLR, tome 38.

Brâncuş 1983: Gr. Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Bucă-Evseev 1976: Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie,* Editura „Facla", Timişoara.

Byck-Graur 1967: Jacques Byck şi Alexandru Graur, *Influenţa pluralului asupra singularului substantivelor şi adjectivelor în limba română,* în Jacques Byck, *Studii şi articole. Pagini alese* (îngrijirea ediţiei şi studiul introductiv de Florica Dimitrescu), Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Candiescu 1995: Călin Candiescu, *Sensuri ale cuvântului „este" în logică şi filosofie,* în „Revista de filosofie", XLII, nr. 5-6.

Capidan 1932: Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic,* Bucureşti.

Capidan 1934: Th. Capidan, *Etimologii* (p. 124-131), recenzie la Rosetti 1929-1930 (p. 314-316) şi recenzie la Geagea 1931-1932 (p. 320-329), în DR, VII, 1931-1933.

Caragiu Marioţeanu 1975: Matilda Caragiu Marioţeanu, *Compediu de dialectologie română,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Carnap 1972: Rudolf Carnap, *Semnificaţie şi necesitate. Un studiu de semantică şi logică modală* (traducere de Gh. Enescu şi Sorin Vieru), Editura „Dacia", Cluj.

Cazacu 1966*a*: B. Cazacu, *Studii de dialectologie română,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Cazacu 1966*b*: B. Cazacu, *Despre noţiunea de „interdialect",* în SCL, XVII, nr. 1.

Cazacu 1969*a*: Boris Cazacu, *Despre tehnica elaborării* ***Noului Atlas lingvistic român*** *(NALR)* – **Oltenia,** în FD, VI.

Cazacu 1969*b*: B. Cazacu, *În legătură cu existenţa 'interdialectelor',* în FD, VI.

Chest. ALR I: Chestionarul Atlasului lingvistic român I, elaborat [...] de Sever Pop şi editat [...] de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad; coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, 1989.

www.inst-puscariu.ro

Chest. ALR II: Chestionarul Atlasului lingvistic român II, elaborat [...] de Emil Petrovici şi editat [...] de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad; coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, 1988.
Chest. NALR: Chestionarul Noului Atlas lingvistic român, întocmit, sub conducerea lui Emil Petrovici şi B. Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, Petre Neiescu, Grigore Rusu şi Ionel Stan, în FD, V, 1963.
Ciorănescu 1958: Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano,* I, La Laguna.
CL: „Cercetări de lingvistică", I, 1956 ş.u., Editura Academiei, Bucureşti.
CLTA: „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", I, 1962 ş.u., Editura Academiei, Bucureşti.
Cod. Calimach: Codul Calimach, ediţie critică (coordonată de Andrei Rădulescu), Editura Academiei, Bucureşti, 1958.
Codoban 1984: Aurel Codoban, *Structura semiologică a structuralismului. Critica unei semiologii pure şi practice,* Editura „Dacia", Cluj-Napoca.
Corominas 1955: J. Corominas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana,* vol. II, *Ch.–K,* Editorial Francke, Berna.
Cortelazzo 1969: Manlio Cortelazzo, *Avviamento critico allo studio della diallettologia italiana,* I. *Problemi e metodi,* Pisa.
Coseriu 1971: Eugenio Coseriu, *Teoria del linguaggio e linguistica generale. Sette studi* (introduzione di Raffaele Simone), Editori Laterza, Bari.
Coseriu 1975*a*: *Eugenio Coseriu,* interviu realizat de Nicolae Saramandu şi Stancu Ilin, în „România literară", VIII, nr. 17, joi 24 aprilie.
Coseriu 1975*b*: E. Coseriu, *Vers une typologie des champs lexicaux,* în „Cahiers de lexicologie", XXVII, II.
Coşeriu 1992*a*: Eugen Coşeriu, *Solidarităţile lexicale,* în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară", Chişinău, nr. 5.
Coşeriu 1992*b*: Eugen Coşeriu, *Structurile lexematice,* în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară", Chişinău, nr. 6.
Coşeriu 1994*a*: Eugen Coşeriu, *Lingvistica din perspectivă spaţială şi antropologică* (cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel), Editura „Ştiinţa", Chişinău.
Coşeriu 1994*b*: Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe,* Iaşi (supliment al publicaţiei „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XXXIII, 1992-1993, seria A. Lingvistică).
Coseriu 1996: *Fiinţă şi limbaj,* interviu realizat de Lucian Lazăr, în „Echinox", XXVIII, nr. 10-11-12.
Coşeriu 1997*a*: Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său* (traducere, după originalul din limba spaniolă, de Lucian Lazăr), în „Revista de filosofie", XLIV, nr. 1-2.
Coşeriu 1997*b*: *Eugeniu Coşeriu,* interviu realizat de Marin Mincu, în „Revista de filosofie", XLIV, nr. 1-2.

Coşeriu 2000: Eugeniu Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală* (traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă), Editura ARC, Chişinău.
Coteanu 1961 = I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române,* Bucureşti.
Coteanu 1975: I. Coteanu, *Structura vocabularului,* în I. Coteanu, A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană,* vol. II. *Vocabularul,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
Coteanu 1977: I. Coteanu, *Semantica şi funcţia reflexivă a limbii,* în PLG, VII.
Coteanu–Sala 1987: Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia şi limba română,* Editura Academiei, Bucureşti.
DA: Academia Română, *Dicţionarul limbii române,* Bucureşti, 1913-1948.
Dante 1971: Dante, *Opere minore* (traducere de Francisca Băltăceanu, Titus Bărbulescu, Oana Busuioceanu, Virgil Cândea, Petru Creţia, Ştefan Aug. Doinaş, Sandu Mihai Lăzărescu, Elena Nasta, Romulus Vulpescu; comentarii de Oana Busuioceanu, Virgil Cândea, Ştefan Aug. Doinaş, Alexandru Duţu; introducere, tabel cronologic şi note introductive de Virgil Cândea), Editura „Univers", Bucureşti.
DEX: Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", *Dicţionarul explicativ al limbii române,* ed. I, 1975, Editura Academiei; ed. a II-a, 1996, Editura „Univers Enciclopedic", Bucureşti.
Dialectologie 1977 = Matilda Caragiu Marioţeanu, Ştefan Giosu, Liana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
DLR: Academia Română, *Dicţionarul limbii române,* serie nouă, Editura Academiei, Bucureşti, 1965-.
DM: *Dicţionarul limbii române moderne,* Editura Academiei, Bucureşti, 1958.
DR: „Dacoromania", I, 1921 ş.u., Cluj.
DR, s.n.: „Dacoromania", serie nouă, I (1994-1995), II (1996-1997), Editura Academiei, Cluj-Napoca.
Dumistrăcel 1971: Stelian Dumistrăcel, *Les conditions de l'influence de la langue littéraire sur les parlers populaires roumains,* în *Actele celui de al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică,* vol. II, Editura Academiei Române, Bucureşti.
Dumistrăcel 1978: Stelian Dumistrăcel, *Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Dumistrăcel–Hreapcă–Bîrleanu 1997: Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare,* Editura Academiei Române, Iaşi.
Eco 1982: Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală* (traducere de Anca Giurescu şi Cezar Radu, postfaţă şi note de Cezar Radu), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

www.inst-puscariu.ro

Ernout–Meillet 1931: A. Ernout–A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots,* Paris.
FD: „Fonetică şi dialectologie", I, 1958 ş.u., Editura Academiei, Bucureşti.
Frege 1977: Gottlob Frege, *Scrieri logico-filosofice,* I, (traducere, studiu introductiv, notiţe introductive şi note de Sorin Vieru), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
GA: Academia Română, *Gramatica limbii române,* ediţia a II-a revăzută şi adăugită, vol. I, II, Editura Academiei, Bucureşti, 1963.
Gămulescu 1974: Dorin Gămulescu, *Elemente(le) de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân,* Editura Academiei, Bucureşti, Novinsko preduzeće „Libertatea", Pančevo.
Geagea 1931-1932: Chr. Geagea, *Elementul grec în dialectul aromân,* în „Codrul Cosminului" (Cernăuţi), VII.
Georgiev 1965: Vladimir Georgiev, *Le dace comme substrat de la langue roumaine,* în RRL, X, nr. 1-3.
Gilliéron–Roques 1912: J. Gilliéron, M. Roques, *Études de géographie linguistique d'après l'Atlas linguistique de la France,* Paris.
Godel 1957: Robert Godel, *Les sources manuscrites du Cours de linguistique générale de F. de Saussure,* Librairie E. Draz, Librairie Minard, Genève–Paris.
Grassi 1971: Corrado Grassi, *Quelques considérations tirées de l'analyse des premières cartes de l'Atlas linguistique italien,* în *Actele celui de al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică,* vol. II, Editura Academiei, Bucureşti.
Greimas 1975: Algirdas Julien Greimas, *Despre sens. Eseuri semiotice* (text tradus şi prefaţat de Maria Carpov), Editura „Univers", Bucureşti.
Grootaers 1967: Willem A. Grootaers, *Interprétation des isoglosses au moyen de la connaissance active et pasive,* în *Verhandlungen des Zweiten Internationalen Dialektologenkongresses* – Marburg/Lahn 5-10 sept. 1965, vol. I, Wiesbaden.
Guţu 1983: G. Guţu, *Dicţionar latin-român,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Hallig–Wartburg 1963: Rudolf Hallig, Walther von Wartburg, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexicographie,* Berlin.
Hasdeu 1881 III: B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni,* tom. III. *Istoria limbei române,* partea I. *Principie de lingvistică,* Bucureşti.
Hasdeu 1972: B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor* (ediţie şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş), **1**, Editura Minerva.
Haudricourt 1994: André-Georges Haudricourt – Wouter Dessein – Pierre Swiggers, *„Les conditions d'apparition et de disparition, c'est ça, à mon avis, le scientifique": Entretien avec André-Georges Haudricourt,* în „Orbis", XXXVII.

Heidegger 1982: Martin Heidegger, *Originea operei de artă* (traducere şi note de Thomas Kleininger şi Gabriel Liiceanu, studiu introductiv de Constantin Noica), Editura „Univers", Bucureşti.
Hjelmslev 1958: Louis Hjelmslev, *Dans quelle mesure les significations des mots peuvent-elles être considérées comme formant une structure?,* în *Actes du Huitième Congrès International des Linguistes,* Oslo.
Hjelmslev 1967: Louis Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii* (traducere din limba engleză de D. Copceag), Bucureşti, Centrul de Cercetări Fonetice şi Dialectale.
Hjelmslev 1970: Louis Hjelmslev, *Il linguaggio* (a cura di Giulio C. Lepschy, traduzione di Anna Debenedetti Woolf), Giulio Einaudi editore, Torino.
Hjelmslev 1971: Louis Hjelmslev, *Essais linguistiques,* Les Éditions de Minuit, Paris.
Hockett 1970: Charles F. Hockett, *La linguistica americana contemporanea* (traduzione italiana di Giorgio R. Cardona), Editori Laterza.
Hristea 1968: Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Ibrăileanu 1979: G. Ibrăileanu, *Opere,* vol. 7 (ediţie critică de Rodica Rotaru şi Al. Piru), Editura „Minerva", Bucureşti.
Index AIS: Index zum Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz, von K. Jaberg und J. Jud, Bern, 1960.
Ionescu-Ruxăndoiu 1976: Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme de dialectologie română,* Bucureşti.
Ionică–Lăzărescu–Vulpe 1973: Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Magdalena Vulpe, *Cu privire la raporturile dintre limba literară şi graiuri,* în FD, VIII.
Ionică 1989: Ion Ionică, *L'école linguistique de Cluj. Nouvelles contributions,* în RRL, tome XXXIV, nr. 4 (Numéro spécial publié à l'occasion du XIXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes).
Iordan 1942: Iorgu Iordan, [recenzie la] *Atlasul lingvistic român.* Partea I (ALR I), vol. II de Sever Pop, Sibiu–Leipzig 1942; *Micul Atlas lingvistic român.* Partea I (ALRM I), vol. II de Sever Pop, Sibiu–Leipzig 1942; *Atlasul lingvistic român.* Partea II (ALR II), vol. I, Suplement de Emil Petrovici, Sibiu–Leipzig 1942, în BIFR, IX.
Iordan 1962: Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluţie, curente, metode,* Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan 1966: Iorgu Iordan, *Sextil Puşcariu,* în CL, XI, nr. 2.
Iordan 1972: Iorgu Iordan, *Ce este etimologia,* în LR, XXI, nr. 3.
Iordan 1996: Iorgu Iordan, *Eugenio Coseriu, teoretician al limbajului şi istoric al lingvisticii* (text tradus din franceză de Cristina Varga), în „Echinox", XXVIII, nr. 10-11-12.
Istrate 1960: Gavril Istrate, *Noul Atlas lingvistic român,* în FD, II.
Ivănescu 1972: G. Ivănescu, *Storia della parlate popolari e storia delle lingue letterarie,* în „Philologica", II, Editura Academiei, Bucureşti.

www.inst-puscariu.ro

Jaberg 1936: K. Jaberg, *Aspects géographiques du langage*, Paris.
Jakobson 1971: Roman Jakobson, *Il farsi e il disfarsi del linguaggio. Linguaggio infantile e afasia* (traduzione di Lidia Lonzi), Giulio Einaudi editore, Torino.
Leroy 1969: Maurice Leroy, *Profilo storico della linguistica moderna* (con appendice di Tullio De Mauro), Editori Laterza, Bari.
Lévi-Strauss 1978: Claude Lévi-Strauss, *Antropologie structurală* (prefață de Ion Aluaș, traducere de J. Pecher), Editura Politică, București.
Lexicon: *Lexiconul tehnic român*, vol. 16, Editura Tehnică, București, 1965.
LM: A.T. Laurian și I.C. Massim, *Dicționarul limbei romane*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. [...]; tomu II (colaboratori Iosef Hodoș și G. Barițiu: *I – Z*), 1876.
LR: „Limba română", I, 1952 ș.u., Editura Academiei, București.
Maccarrone 1930: N. Maccarrone, *Principî e metodi nella linguistica storica (a proposito di recenti pubblicazioni)*, în RLR, VI.
Maiorescu 1887: Titu Maiorescu, *Logica*, ediția a II-a, București.
Maiorescu 1966: Titu Maiorescu, *Critice* (antologie și prefață de Paul Georgescu, text stabilit de Domnica Stoicescu), Editura pentru Literatură, București.
Manoliu Manea 1973: Maria Manoliu Manea, *Structuralismul lingvistic (Lecturi critice)*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
Mareș 1989: Lucreția Mareș, [recenzie] la Petrovici 1988 și *Chest. ALR II*, în LR, XXXVIII, nr. 6.
Martin 1976-1977: Herminia E. Martin, *Un caso de interferencia en el español peceño*, în „Filología" (Argentina), XVII-XVIII.
Martinet 1970: André Martinet, *Elemente de lingvistică generală* (traducere și adaptare la limba română de Paul Miclău), Editura Științifică, București.
Mat. Dial. II: *Materiale și cercetări dialectale*, vol. II, Cluj-Napoca, 1983 (volum îngrijit de: R. Todoran, E. Beltechi, I. Mării, N. Mocanu).
Mării 1965, 1966: I. Mării, *Studiind elementul sârbesc în lexicul graiului din Toager. Note*, I, în CL, X, nr. 2; II, în CL, XI, nr. 2.
Mării 1966: I. Mării, [recenzie la] Boris Cazacu, *Studii de dialectologie română*, în „Steaua", XVII, nr. 12.
Mării 1971*a*: I. Mării, *Observații asupra utilizării materialului* ***Atlasului lingvistic român*** *în* ***Dicționarul limbii române*** *(DLR),* **M** *și* **O,** în LR, XX, nr. 1.
Mării 1971*b*: I. Mării, *Alte câteva observații privind utilizarea materialului* **ALR** *în* **DLR, M** *și* **O,** în LR, XX, nr. 5.
Mării 1977: Ion Mării, *Elementul sârbesc în lexicul unui grai din Banat*, în *Actele Simpozionului dedicat interferențelor lingvistic-dialectale și paralelismelor filologice iugoslavo-române* (Zrenjanin, 9-13 X 1974), Pančevo, Zrenjanin.
Mării 1979: I. Mării, *Pentru o abordare realistă, descriptivă și etimologică, a elementelor considerate de origine sârbocroată în graiurile dacoromânești*, în *Actele Simpozionului de raporturi culturale, literare și lingvistice româno-iugoslave* (București, 21-25 octombrie 1976), Universitatea din București, București.

Mării 1981: I. Mării, *Note lexicale (I)*, în CL, XXVI, nr. 1.
Mării 1983: *Harta lexicală semantică*, în *Mat. Dial.* II.
Mării 1985: I. Mării, *ALR – Din însemnările unui redactor* (II), în CL, XXX, nr. 1.
Mării 1986: I. Mării, *Note lexicale*, în CL, XXXI, nr. 2.
Mării 1989: I. Mării, *ALR – Din însemnările unui redactor (IV): Câteva cuvinte despre* ***Chestionarul ALR II,*** în *Dialectologica* (volum îngrijit de Nicolae Saramandu), Universitatea din București, Societatea de Științe Filologice din România, București.
Mării 1992: I. Mării, *Însemnări lexicologice și lexicografice*, în LR, XLI, nr. 3.
Mării 1993*a*: I. Mării, *Vasile Bogrea – etimolog*, în „Revistă de lingvistică și știință literară", Chișinău, nr. 6.
Mării 1993*b*: I. Mării, *Note lexicale*, în CL, XXXVIII, nr. 1-2.
Mării 1994-1995*a*: I. Mării, *ALR – Din însemnările unui redactor (V): documentarea „onomasiologică" și „semasiologică" a gesturilor în ALR II*, în DR, s.n., I, nr. 1.
Mării 1994-1995*b*: I. Mării, *Corrigenda et addenda la* ***Dicționarul limbii române*** (DLR), *litera* ***S: slab–sponghios,*** în DR, s.n., I, nr. 1.
Mării 1996-1997: I. Mării, *ALR – Din însemnările unui redactor (VII). Documentarea lexicală terminologică și semasiologică*, în DR, s.n., II, nr. 1-2.
Meillet 1921, 1936: A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, vol. I, 1921, vol. II, 1936, Paris.
Miclău 1977: Paul Miclău, *Semiotica lingvistică*, Editura „Facla", Timișoara.
Miclău 1980: Paul Miclău, *Stratificarea semnului poetic*, în *Studii de stilistică, poetică, semiotică*, I, Cluj-Napoca.
Miclău 1981: Paul Miclău, *Dimensiunea semantică a limbajelor specializate*, în vol. *Semantică și semiotică* (sub redacția I. Coteanu, Lucia Wald), Editura Științifică și Enciclopedică, București.
Migliorini 1961: Bruno Migliorini, [notiță bibliografică] la *Index AIS*, în „Lingua nostra", XXII, fasc. 4.
Molin 1928 = R. S. Molin, *Românii din Banat*, Timișoara. (Extract din revista „Arhivele Olteniei", 1927, nr. 33, și 1928, nr. 34.)
Moliner 1967: María Moliner, *Diccionario de uso del español*, **H–Z,** Editorial Gredos, S.A., Madrid.
NALR–*Ban.*: *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Banat* (vol. I, II), *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Banat* (vol. III), de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, sub conducerea lui Petru Neiescu, Editura Academiei, București, 1980 (I), 1997 (II), 1998 (III).
NALR–*Ban., Date: Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Banat. Date despre localități și informatori*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, Editura Academiei, București, 1980.
NALR–*Mar.*: *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, Editura Academiei, București, 1969 (I), 1971 (II), 1973 (III), 1997 (IV).

www.inst-puscariu.ro

NALR–*Mold.Bucov.: Noul Atlas lingvistic al României. Moldova şi Bucovina* (vol. I), *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina* (vol. II), de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1987 (I), 1997 (II).

NALR–*Munt.Dobr.: Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea,* de Teofil Teaha, Mihai Conţiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Editura Academiei Române, Bucureşti, vol. I, II, 1996.

NALR–*Olt.: Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Oltenia,* de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, sub conducerea lui Boris Cazacu (I-III), Editura Academiei, Bucureşti, 1967 (I), 1970 (II), 1974 (III), 1980 (IV), 1984 (V).

NALR–*Trans.: Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania,* de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992 (I), 1997 (II).

Nardi 1976-1977: Ricardo L .J. Nardi, *Lenguas en contacto: el substrato quechua en el Noroeste argentino,* în „Filología" (Argentina), XVII-XVIII.

Neiescu 1971: Petru Neiescu, *Cu privire la repartiţia dialectală a dacoromânei,* în *Actele celui de al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică,* Editura Academiei, Bucureşti.

Nuţă 1988-1991: Ion Nuţă, [recenzie] la *Chest. ALR II,* în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", tomul XXXII, *A.* Lingvistică.

Ocheşanu 1962: *Dicţionar latin-român* (redactor responsabil: Rodica Ocheşanu; redactori: Liliana Macarie, Sorin Stati, N. Ştefănescu), Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Papahagi T. 1963: Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique,* Editura Academiei, Bucureşti.

Petrovici 1940: Emil Petrovici, *Introducere* la *Micul Atlas lingvistic român,* partea II (ALRM II), Sibiu–Leipzig.

Petrovici 1961: Emil Petrovici, *Unele tendinţe fonetice ale limbii române actuale,* în CL, VI, nr. 2.

Petrovici 1969: Emil Petrovici, *Întrepătrunderea sistemelor lingvistice,* în *Studii de slavistică,* vol. I, Editura Academiei, Bucureşti.

Petrovici 1970: Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie* (volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen şi I. Mării), Editura Academiei, Bucureşti.

Petrovici 1988: Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român II. Introducere* (redactori: Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza; coordonator: I. Mării), Cluj-Napoca.

Philippide 1984: Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii* (editate de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil), Editura Academiei, Bucureşti.

PLG: *Probleme de lingvistică generală,* I, 1959 ş.u., Editura Academiei, Bucureşti.

Poghirc 1969: Cicerone Poghirc, *Influenţa autohtonă,* în *Istoria limbii române,* vol.II, Editura Academiei, Bucureşti.

Pop 1934: Sever Pop, *Cum dispar termenii vechi administrativi şi cum se încetăţenesc cei noi,* în DR, VII.

Pop 1938: Sever Pop, *Introducere* la *Micul Atlas lingvistic român,* partea I (ALRM I), Cluj.

Pop 1950: Sever Pop, *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques,* première partie: *Dialectologie romane,* seconde partie: *Dialectologie non romane,* Louvain.

Pop 1966: Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie,* Roma.

Pop D. 1973: Dumitru Pop, *Etnografie şi folclor,* în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", 1971-1973.

Popovici 1979: Iosif Popovici, *Scrieri lingvistice* (ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Maria Purdela-Sitaru şi Livia Vasiluţă), Editura „Facla", Timişoara.

Puşcariu 1938*a* = Sextil Puşcariu [*Prefaţă* la] *Atlasul lingvistic român,* partea I (ALR I), vol. I, Cluj.

Puşcariu 1938*b* = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor (VI),* în DR, IX, 1936-1938, Bucureşti.

Puşcariu 1940: Sextil Puşcariu, [*Prefaţă* la] *Atlasul lingvistic român,* partea II (ALR II), vol. I, Sibiu–Leipzig.

Puşcariu 1959: Sextil Puşcariu, *Limba română,* vol. II, *Rostirea,* Bucureşti.

Puşcariu 1976: Sextil Puşcariu, *Limba română,* I. *Privire generală* (prefaţă de G. Istrate; note, bibliografie de Ilie Dan), Editura „Minerva", Bucureşti.

Quest. ALE: Atlas Linguarum Europae, Second questionnaire, texte établi par A. Weijnen, J. Kruijsen, 1979.

Quest. dell'ALI: M. Bartoli – B. Terracini – G. Vidossi – C. Grassi, *Atlante linguistico italiano* [...]. *Questionario,* edizione definitiva sul testo originario di M. Bartoli e U. Pellis a cura di A. Genre, S. Campagna e L. Massobrio, Torino, 1971.

Quicherat–Daveluy 1895: L. Quicherat – A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français,* Paris.

RLR: „Revue de linguistique romane", I, 1925 ş.u., Paris.

Robins 1971: Robert H. Robins, *Storia della linguistica* (edizione italiana a cura di Edgardo T. Sarone, traduzione di Giacomo Prampolini), Società Editrice il Mulino, Bologna.

Rohlfs 1959: G. Rohlfs, *Influence des éléments autochtones sur les langues romanes (Problèmes de géographie linguistique),* în *Actes du Colloque international de civilisations, littératures et langues romanes,* Bucarest.

Rosetti 1929(-1930): *Al. Rosetti, Cercetări asupra graiului românilor din Albania,* I, în GS, IV, fasc. 1, 1929, II (*Glosar*), în GS, IV, fasc. 2, 1930.

Rosetti 1930: Al Rosetti, *Lingvistica în cercetarea monografică. Privire generală şi îndrumări pentru anchete,* extras din „Viaţa românească", XXII, nr. 7 şi 8.

Rosetti 1968: Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea,* Editura pentru Literatură, Bucureşti.

RRL: „Revue roumaine de linguistique", I, 1956 ş.u., Editura Academiei, Bucureşti.

www.inst-puscariu.ro

Russu 1970: I.I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez,* Editura Academiei, Bucureşti.
Russu 1981: I.I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Rusu 1977: Valeriu Rusu, *Introducere în studiul graiurilor româneşti,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Sala 1955: Marius Sala, *Termenii pentru «unchi» după «Atlasul lingvistic român»,* în SCL, VI, nr. 1-2.
Sala 1958: Marius Sala, *În legătură cu denumirea mărului lui Adam în unele limbi romanice,* în SCL, IX, nr. 4.
Sala 1989: *Enciclopedia limbilor romanice,* de Mioara Avram, Jana Balacciu-Matei, Alexandra Cuniţă, I. Fischer, Christian Ionescu, Coman Lupu, Sebastiana Popescu-Fischer, Sanda Reinheimer Râpeanu, Marius Sala, Oana Sălişteanu-Cristea, Ion Toma, Mariana Tuţescu, Laura Vasiliu, Ioana Vintilă-Rădulescu, coordonator: Marius Sala, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Sala 1999: Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române,* Editura „Univers Enciclopedic", Bucureşti.
Sala–Vintilă-Rădulescu 1981: Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii. Mică enciclopedie,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Sapir 1971: Edward Sapir, *Il linguaggio. Introduzione alla linguistica* (a cura di Paolo Valesio), Giulio Einaudi editore, Torino.
Saussure 1970: Ferdinand de Saussure, *Corso di linguistica generale* (introduzione, traduzione e commento di Tullio de Mauro), Editori Laterza, Bari.
Saussure 1998: Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală* (publicat de Charles Bally şi Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger; ediţie critică de Tullio De Mauro; traducere şi cuvânt înainte de Irina Izverna Tarabac), Editura „Polirom", Iaşi.
Schaff 1966: Adam Schaff, *Introducere în semantică,* Editura Ştiinţifică, [Bucureşti].
SCL: „Studii şi cercetări lingvistice", I, 1950 ş.u., Editura Academiei, Bucureşti.
Scorobete 1977: Aurel Scorobete, *Semantică şi onomasiologie. – Câteva precizări,* în LR, XXVI, nr. 5.
Scurtu 1966: Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română,* Editura Academiei, Bucureşti.
Seche L. 1973: Luiza Seche, cronică în LR, XXII, nr. 4.
Seche L.–M. 1982: Luiza Seche – Mircea Seche, *Dicţionar de sinonime al limbii române,* Editura Academiei, Bucureşti.
Silveira Bueno 1963: F. Silveira Bueno, *Les langues indigènes du Brésil et leur influence sur le portugais,* în „Orbis", XII, 1.
Slama–Cazacu 1958: Tatiana Slama-Cazacu, *Despre „cuvintele concrete" şi „cuvintele abstracte",* în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani,* Editura Academiei, Bucureşti.
Stati 1971: Sorin Stati, *Interferenţe lingvistice. Din istoria relaţiilor lingvisticii cu alte ştiinţe,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Şerban–Evseev 1987: Vasile Şerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan – schiţă de sistem –,* Editura „Facla", Timişoara.
Teaha 1965: Teofil Teaha, *Despre Atlasul lingvistic al Olteniei,* I, în LR, XIV, nr. 3.
Teaha 1967: Teofil Teaha, *Câteva probleme privind delimitarea unor arii dialectale în Oltenia,* în LR, XVI, nr. 5.
Todoran 1973: R. Todoran, *Note lexicologice,* în CL, XVIII, nr. 1.
Todoran 1984: Romulus Todoran, *Contribuţii de dialectologie română,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Todoran 1998: Romulus Todoran, *Contribuţii la studiul limbii române* (ediţie de Ion Mării şi Nicolae Mocanu), Editura „Clusium", Cluj-Napoca.
Tratat 1984: *Tratat de dialectologie românească* (coordonator: Valeriu Rusu), Editura „Scrisul Românesc", Craiova.
Trubeckoj 1971: Nikolaj S. Trubeckoj, *Fondamenti di fonologia.* Edizione italiana a cura di Giulia Mazzuoli Porru, Giulio Einaudi editore, Torino.
Turculeţ 1993: Adrian Turculeţ, *Variantele regionale ale românei standard,* în FD, XII.
Ţâra 1980: Vasile D. Ţâra, *Terminologia păstorească, mărturie a unităţii limbii şi poporului român,* în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice", seria A, 2.
Vasiliu 1969: Em. Vasiliu, *Există „interdialecte" ale limbii române?,* în FD, VI.
Vasiliu 1970: Emanuel Vasiliu, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale,* Editura Academiei, Bucureşti.
Viciu 1908: Alesiu Viciu, *Dicţionariŭ portativŭ latinŭ-românŭ şi românŭ-latinŭ,* [...]; Partea II: *Românu-latinŭ,* Balázsfalva.
Vidos 1970: B. E. Vidos, *Manuale di linguistica romanza* (traduzione dall'olandese di G. Francescato), Leo S. Olschki editore, Firenze.
Vrabie 1969: Emil Vrabie, *Termeni bazaţi pe metafore, la români şi la alte popoare,* în *Studii de slavistică,* vol. I, Editura Academiei, Bucureşti.
Vulpe 1966: Magdalena Vulpe, *Répartition territoriale des noms de parenté en daco-roumain (d'après l'ALR),* în RRL, XI, nr. 1.
Vulpe 1980: Magdalena Vulpe, *Sur le système des termes d'adresse en roumain,* în RRL, XXV, nr. 4.
Vulpe 1995: Magdalena Vulpe, *Citirea corelată a hărţilor lingvistice: harta contextuală şi harta de valenţe,* în FD, XIV.
Wald 1981: Henri Wald, *Puterea vorbirii,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Wartburg–Ullmann 1971: W. von Wartburg, S. Ullmann, *Problemi e metodi della linguistica* (edizione italiana a cura di Enrico Arcaini, traduzione di Marisa Fasanelli Barracano e Paolo Musarra), Società Editrice il Mulino, Bologna.

www.inst-puscariu.ro

INDICE DE AUTORI

Adam, Lucien 102
Alessio, Giovanni 107, 172
Alinei, Mario 147, 171
Aluaş, Ion 178
Anghelescu, Nadia 101, 172
Arcaini, Enrico 183
Aristotel 107, 160, 172
Arvinte, Vasile 107, 108, 172, 180
Avram, Mioara 106, 172, 182

Balacciu-Matei, Jana 182
Baldinger, K. 122, 144, 172
Bally, Charles 182
Barițiu, G. 178
Bartoli, M. 181
Battisti, Carlo 107, 172
Băltăceanu, Francisca 175
Bărbulescu, Titus 175
Beltechi, Eugen 43, 101, 121, 172, 178, 179
Benveniste, Émile 62, 172
Berejan, Silviu 174
Berretta, Monica 146, 172
Bidian, Viorel 46, 180
Bidu-Vrănceanu, Angela 64, 172
Bîrleanu, Ion-Horia 101, 153, 175
Blaga, Lucian 107
Bogrea, Vasile 179
Bojoga, Eugenia 175
Bonte, Pierre 62, 70, 172
Borcilă, Mircea 106, 107, 173, 175
Borodina, M. A. 18, 19, 67, 68, 173
Botez, Angela 9, 173
Bouvier, J.-C. 133, 151, 173
Brâncuş, Gr. 104, 173, 176
Bréal, M. 16
Bucă, Marin 51, 52, 65, 173
Busuioceanu, Oana 175
Byck, Jacques 106, 173

Campagna, S. 181
Candiescu, Călin 145, 173
Capidan, Th. 82, 83, 98, 105, 106, 110, 173
Caragiu Marioţeanu, Matilda 13, 52, 173, 175
Cardona, Giorgio R. 177
Carnap, Rudolf 145, 173

Carpov, Maria 176
Cazacu, Boris 13, 101, 102, 173, 174, 178, 180
Cândea, Virgil 175
Chirilă, C. 173
Ciocârlan, V. 173
Ciorănescu, Alejandro 82, 174
Codoban, Aurel 161, 174
Conţiu, Mihai 180
Copceag, D. 177
Corominas, J. 99, 174
Cortelazzo, Manlio 110, 111, 114, 121, 147, 174
Coşeriu, E. 8-10, 13-16, 18, 21-23, 38, 50-53, 60-65, 67-69, 72, 103, 104, 107, 121, 122, 129, 141, 145, 146, 161, 163, 170, 174, 175, 177
Coteanu, I. 13, 63, 65, 70, 149, 150, 175, 179
Creţia, Petru 175
Cuniţă, Alexandra 182

Dan, Ilie 181
Dante 7, 175
Darmesteter, A. 16
Daveluy, A. 99, 181
Davis, K. 161
Debenedetti Woolf, Anna 177
Dessein, Wouter 176
Dimitrescu, Florica 173
Doinaş, Ştefan Aug. 175
Dumistrăcel, Stelian 101, 153, 174, 175, 180
Duţu, Alexandru 175

Eco, Umberto 51, 58, 66, 67, 71, 80, 160, 161, 175
Edmont, E. 106
Enescu, Gh. 173
Ernout, A. 107, 176
Evseev, Ivan 51, 52, 55, 65, 173, 182, 183

Faiciuc, Ioan 43, 168, 179
Fasanelli Barracano, Marisa 183
Fischer, I. 182
Florea, Ion A. 180
Florian, Mircea 160, 172
Francescato, G. 183
Franceschi, Temistocle 71
Frege, Gottlob 145, 176

Gak, V.G. 18, 19, 67, 68, 173
Garbini, Adriano 134
Gămulescu, Dorin 76, 166, 167, 176
Geagea, Chr. 82, 83, 98, 99, 105, 173, 176
Genre, A. 181
Georges, Karl Ernst 83, 98
Georgescu, Paul 178
Georgiev, Vladimir 104, 176
Gilliéron, J. 106, 145, 176
Giosu, Ştefan 175
Giurescu, Anca 175

www.inst-puscariu.ro

Godel, Robert 61, 164, 176
Grassi, Corrado 71, 146, 176, 181
Graur, Alexandru 106, 173
Grecu, Doina 109, 129, 150, 173, 174, 180
Greimas, Algirdas Julien 121, 176
Griera, A. 171
Grigore, S. 173
Grootaers, Willem A. 144, 176
Guţu, G. 99, 176

Hallig, Rudolf 36, 176
Hasan, Finuţa 57
Hasdeu, B. P. 61, 62, 102, 160, 176
Haudricourt, André-Georges 121, 176
Hegel 62
Heidegger, Martin 9, 103, 177
Hjelmslev, Louis 16, 18, 51, 65, 159, 161, 176
Hockett, Charles F. 10, 177
Hodoş, Iosef 178
Hreapcă, Doina 101, 153, 175
Hristea, Theodor 57, 108, 177

Ibrăileanu, G. 101, 177
Ifteni, Lucia 173
Ilin, Stancu 174
Ionescu, Christian 182
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 13, 175, 177
Ionică, Ion 101, 121, 174, 177, 180
Iordan, Iorgu 8, 55, 61, 114, 145, 147, 157, 177
Istrate, Gavril 57, 177, 181
Ivănescu, G. 49, 52, 177, 180
Izard, Michel 62, 70, 172
Izverna Tarabac, Irina 182

Jaberg, K. 130, 131, 136, 146, 147, 171, 177, 178
Jakobson, Roman 66, 159, 178
Jivcovici, M. 76
Jud, J. 131, 146, 171, 177

Kelemen, Bela 180
Kleininger, Thomas 177
Kruijsen, J. 181

Lascu, V. 76
Laurian, A. T. 178
Lazăr, Lucian 174
Lăzărescu, Paul 101, 177, 180
Lăzărescu, Sandu Mihai 175
Lepschy, Giulio C. 177
Leroy, Maurice 52,178
Lévi-Strauss, Claude 62, 161, 163, 178
Liiceanu, Gabriel 177
Lonzi, Lidia 178
Loşonţi, Dumitru 46, 57, 180
Lounsbury, F.G. 70
Lupu, Coman 182

Macarie, Liliana 180
Maccarrone, N. 8, 178
Maiorescu, Titu 8, 158, 178
Manoliu Manea, Maria 64, 178
Mareş, Lucreţia 121, 178

Marinescu, Bogdan 180
Martin, Herminia E. 102, 178
Martinet, André 69, 178
Massim, I.C. 178
Massobrio, L. 181
Mauro, Tullio de 61, 64, 164, 178, 182
Mazzuoli Porru, Giulia 183
Mării, I. 47, 49, 58, 70, 101, 102, 104, 107, 121, 145, 147, 148, 150, 153, 166, 167, 173, 174, 178-180, 183
Meillet, A. 8, 9, 61, 63, 107, 176, 179
Miclău, Paul 58, 65, 121, 178, 179
Migliorini, Bruno 147, 179
Mincu, Marin 174
Mocanu, Nicolae 44, 178, 179, 183
Moldovan, I. 173
Molin, R.S. 72, 179
Moliner, María 99, 179
Morgan, L. H. 70
Musarra, Paolo 183

Nardi, Ricardo L. J. 102, 180
Nasta, Elena 175
Nauton, P. 171
Neiescu, Petru 155, 174, 179, 180
Noica, Constantin 177
Nuţă, Ion 121, 180

Ocheşanu, Rodica 99, 180
Orza, Rodica 109, 129, 173, 174, 180

Pagliaro, Antonino 146
Pamfil, Carmen-Gabriela 180
Papahagi, Tache 82, 83, 98, 105, 180
Paşca, Şt. 75, 110
Paul, Hermann 16, 52
Pázmány, D. 173
Pătruţ, Ioan 171, 172, 180
Păun, M. 173
Pecher, J. 178
Pellis, U. 181
Petrovici, Emil 9, 12, 14, 18, 51, 56, 59, 76, 79, 80, 100, 102, 103, 108-110, 119, 121, 123, 129, 134-136, 148, 151, 171, 172, 174, 177, 178, 180
Philippide, Alexandru 52, 180
Pippidi, D. M. 172
Piru, Al. 177
Poghirc, Cicerone 104, 180
Pop, Dumitru 62, 181
Pop, Sever 11, 12, 29, 51, 57, 63, 71, 79, 81, 83, 102, 105, 110, 123-126, 129, 130, 134-136, 144, 147, 148, 150, 151, 153-157, 171, 173, 177, 181
Popescu-Fischer, Sebastiana 182
Popescu, Gh. 173
Popovici, Iosif 166, 167, 181
Porzig, Walter 61
Prampolini, Giacomo 181
Purdela-Sitaru, Maria 181
Puşcariu, Sextil 7-10, 13, 14, 38, 55, 60, 63, 68, 69, 102, 107, 119, 121, 126, 170, 171, 177, 181

Quicherat, L. 99, 181

www.inst-puscariu.ro

Radu, Cezar 175
Rădulescu, Andrei 174
Reinheimer Râpeanu, Sanda 182
Riedlinger, Albert 182
Rivers, W.H. 70
Robins, Robert H. 64, 181
Rohlfs, G. 114, 120, 121, 131, 181
Roques, M. 145, 176
Rosetti, Al. 82, 83, 105, 106, 172, 173, 181
Rotaru, Rodica 177
Rusu, Grigore 46, 174, 179, 180
Rusu, Valeriu 13, 55, 174, 180, 182, 183
Russu, I. I. 104, 182

Sala, Marius 68, 70, 102, 139, 154, 155, 158, 162, 175, 182
Sapir, Edward 62, 182
Saramandu, Nicolae 174, 180
Sarone, Edgardo T. 181
Saussure, Ferdinand de 9, 25-28, 38, 51, 61, 64-66, 141, 142, 161, 162, 164, 165, 171, 176, 182
Sălişteanu-Cristea, Oana 182
Schaff, Adam 56, 169, 182
Scheuermeier, P. 131
Schuchardt, H. 62
Scorobete, Aurel 55, 182
Scurtu, Vasile 57, 155, 182
Seche, Luiza 148, 165, 182
Seche, Mircea 165, 182
Sechehaye, Albert 182
Silveira Bueno, F. 102, 182
Simone, Raffaele 174
Slama-Cazacu, Tatiana 55, 182
Stan, Ionel 174, 179
Stati, Sorin 52, 66, 159, 160, 180, 182
Stoicescu, Domnica 178
Swiggers, Pierre 176

Şandru, Dumitru 105
Şăineanu, Lazăr 16, 52
Şerban, Felicia 149
Şerban, Vasile 55, 183
Ştefănescu, N. 180

Teaha, Teofil 17, 72, 104, 174, 180, 183
Terracini, Benvenuto 71, 181
Todoran, R. 9, 49, 75, 76, 79, 80, 99, 103, 144, 155, 175, 178, 183
Toma, Ion 182
Trâpcea, Th. 166, 167
Trier, J. 38
Trubeckoj, N. S. 106, 159, 183
Tudose, Claudia 57
Turculeţ, Adrian 102, 180, 183
Turenschi, E. 173
Tuţescu, Mariana 182

Ţâra, Vasile D. 59, 160, 183

Ullmann, S. 63, 183

Valesio, Paolo 182
Varga, Cristina 177
Vasiliu, Emanuel 56, 102, 183

Vasiliu, Laura 182
Vasiluţă, Livia 52, 181
Versteegh, C. H. M. 101
Viciu, Alesiu 99, 183
Vidos, B. E. 62, 147, 183
Vidossi, G. 181
Vieru, Sorin 173, 176
Vintilă-Rădulescu, Ioana 102, 182
Vittoria Giuliani, M. 172
Vlad, Sabin 109, 129, 173, 174
Vrabie, Emil 107, 108, 183
Vulpe, Magdalena 57, 72, 101, 157, 177, 180, 183
Vulpescu, Romulus 175

Wagner, M. L. 114, 131
Wald, Henri 66, 183
Wald, Lucia 179
Warner, W.L. 161
Wartburg, W. von 36, 63, 171, 176, 183
Weijnen, A. 181
Weinert, Erich 169
Weisgerber, L. 15, 38
Wilkins, John 64

Zingarelli, N. 76

www.inst-puscariu.ro

Tipărit la Imprimeria
«ATLAS–CLUSIUM»
Cluj-Napoca

www.inst-puscariu.ro